

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ДЕБЮТ

*Збірник тез доповідей студентів
історичного факультету*

Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2020 / За заг. ред. д.політ.н., проф. К.В. Балабанова, д.е.н., проф. О.В. Булатової. – Маріуполь, 2020. – 164 с.

Редакційна колегія: д.і.н., професор В.Ф. Лисак, к.і.н., доцент В.С. Волоніць, к.політ.н., доцент Є.В. Рябінін, к.і.н., доцент Н.В. Гаврилова, к.і.н., доцент О.С. Манякіна, к.і.н., доцент О. В. Кригіна, к.і.н., доцент О.С. Цибулько, д.соц.н., професор Б.В. Слющинський, к.політ.н., ст. викладач Светлакова М.А.

Матеріали збірника висвітлюють результати науково-дослідної роботи студентів МДУ, які присвячені питанням історії, міжнародних відносин, політології, інформаційної, бібліотечної та архівної справи, філософії, соціології тощо.

Рекомендовано до друку та поширення мережею Інтернет Радою молодих вчених Маріупольського державного університету

Протокол № 5 від 27.02.2020.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СЕКЦІЯ

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ»

УДК 94(477.62-2Мар)”1917/1921”

Арзаманов О.А.

ПОЛІТИКА ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО У МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ПОВІТІ ЗА МАТЕРІАЛАМИ МІСЬКИХ ГАЗЕТ

При вивченні української революції 1917 – 1921 рр., науковий інтерес становить період Гетьманату П. Скоропадського, що є унікальним її періодом, оскільки поєднав і часткове повернення до старих, імперських порядків і державний курс на українізацію. В середині травня 1918 р. Маріупольський повіт сам став його частиною, і вплив гетьманської політики на місто та його околиці – є питанням нашої, місцевої історії, яке не можна ігнорувати.

Основними джерелами з цієї теми є, насамперед матеріали маріупольських газет, що виходили під час правління гетьманату у Маріупольському повіті, таких як «Наше життя», та «Маріупольського вісника», що пізніше її замінив. Перевагою використання цих джерел є наявність свідчень про тогочасні події від їх безпосередніх свідків та наведення в них офіційних розпоряджень гетьманської влади, повітового правління (зокрема тимчасового в.о. повітового старости коменданта полковника Литвиненка, який підписав більшість наказів.), та австро-німецьких військ, з яких можна скласти уявлення про офіційну політику гетьманату. Недоліками використання преси як джерела можна вважати її деяку політичну заангажованість, оскільки цензура навряд чи допустила б відкриту критику гетьманського режиму, та публікацію про, наприклад, революційні події 23-24 липня у місті. До того ж, не всі газети з того часу збереглись. Так, наприклад у колекції Маріупольського краєзнавчого музею майже відсутні номери за серпень та вересень 1918 р.

Із вступом до Маріуполя австрійських військ у місті (як і по всій Катеринославщині з 12 травня) офіційно було об'явлене військове становище. Діяльність усіх політичних організацій була припинена, проведення мітингів заборонено, до 12 годин ночі була введена комендантська година, проведення великих зібрань без відома влади каралося за законами воєнного часу. Усю зброю та військове майно потрібно було здати під загрозою військового суду. Носити зброю можна було лише з дозволу коменданта, а з 5 липня – ще й з дозволу австро-німецького командування. Зброю також могли тримати офіцери (шашку, кортик, револьвер чи автоматичний пістолет), при наявності посвідчення особистості. Жителі також повинні були надати дані про наявність в них автомобілів, їх марки та кількості бензину(за відмову 3 місяця тюрми або 3000 р. штрафу.). Усіх офіцерів та солдатів російської армії, яких бачили у місті – повинні були затримати як полонених [1;3].

Як і по всій Україні Гетьманатом у повіті проводилася політика монополізації хлібозаготівель. Увесь хліб по заданим цінам віддався Державному хлібному бюро, членом якого був Маріупольський союз хліборобів. Приватна торгівля хлібом

заборонялась. Приймали хліб у місті та залізничних станціях повіту. За виконанням хлібозаготівель слідувала земська управа. Була також встановлена монополія на продаж шкіри. За нелегальне винокуріння – судили по законам воєнного часу [2;3;8].

На місто поширилась також і фінансова політика Гетьманату, зокрема відновлення карбованців як основної грошової одиниці. Так, Маріупольське відділення держбанку проводило випуск купюр по 100 та 50 карб., та обмінювало їх по курсу 1 карб.- 1 рубль Російської Імперії. [3]

Матеріали з газет свідчать також про офіційно проведену Гетьманатом політику українізації. Більшість указів видавалися одночасно на українській та на російській мові, був опублікований наказ 19 травня про пропозицію ведення діловодства на українській мові, а статті самої газети – позитивно відзивалися о захисті української мови[2].

Проведені були зміни і у міському керівництві. Була розпущена міська дума, із пропонуванням замінити її складом 1911р., потім – розпущені міська продовольча управа і рада біженців. Міський голова Я. Способін був відсторонений та замінений І. Поповим. Сам міський голова, за його свідченням дізнався про свою відставку останнім, без якого б то попередження від комісаріату. Без відома була також розпущена міська дума, по законам військового часу, за досить сумнівне звинувачення в більшовизмі від спілки домовласників. Питання про легітимність розпуску думи неодноразово підіймалося на сторінках газет, що може бути доказом якоїсь цензури під час правління гетьманату(у більшовицькій газеті такого б звісно ж не підняли)[3;5].

Про досить м'яку цензуру також може свідчити відкрита критика з'їзду хліборобів у газеті за 5 липня, де міри з відміни земств критикували як напад поміщиків на свободу та власність бідних трудящих селян[10].

Повернення складу думи 1911 р. пройшло не зовсім вдало. Голосний 1911 р. В. Рудевич – відмовився від своїх обов'язків. Відмовились також І. Юрьєв та К. Пічахчі. Із старого состава залишилося лише 24 гласних(із сорока). Оскільки час виборів ще не настав пропонувалося висунути на посади 5 чоловік від спілки домовласників(із майном не менше 300 р.), 5 – від спілки квартиронаймачів, 3 – від ради профспілок, та 3 від євреїв[8;12].

Була проведена робота з ліквідації діяльності більшовиків. Приватна власність – вважалась недоторканою. Усі працівники урядових установ що були до більшовиків – могли повернутися до своїх обов'язків. 18 травня – остаточно були відмінені земельні комітети та усі розпорядження більшовицької влади. Більшовицьке майно повинно було бути повернено законним володарям, а для підрахунку збитків – створювалося 12 дільничних комісій. Точно підраховували свої збитки через більшовиків місцеве самоврядування. Вони складали 26 225 р., з яких 24 тис. – вартість 8 вкрадених коней. Але заселених під час правління більшовиків квартирних жителів – не можна було виселяти без розпорядження суду. Для врегулювання конфліктів з цього приводу – була навіть створена 19 червня житлова камера для примирення, без рішення якої – заборонялось виселяти[1;2;4;9;13].

Як і вся Україна маріупольський повіт став об'єктом масового відбору зерна зі сторони німецьких військ. Неодноразові офіційні заборони зривати посіви та хлібозаготівлю не зупинили від цього місцевих жителів, через що вийшов офіційний наказ коменданта австрійської армії карати винуватих на місці, а якщо не вдалося спіймати одразу – тримати як військовополонених, реквізувавши худобу. Якщо винуватці не були спіймані село – сплачувало контрибуцію у розмірі 600 пудів за 1 десятину. Відбір

продуктів у населення австро-німецькими солдатами намагались контролювати. Так у наказі від 6 липня зазначалося, що переходити до фуражування населення можна лише тоді, коли не може забезпечити продуктами міністерство харчових справ, проводити фуражування за твердими цінами(та переходити до реквізиції тільки якщо немає грошей). Якщо продукти були видані одразу та без супротиву – потрібно було якомога швидше відшкодувати повну суму, якщо селяни здійснили фізичний спротив – 30 % суми, якщо переховували продукти – 50 %. Офіційні ціни (за пуд) були такі: хліб – 8 карб. 50 коп., сухарі – 7 карб. 10 коп., м'ясо та риба – 52 карб., масло та сало – 133 карб. 40 коп., вино – 16 карб. 34 коп[6;15].

У самому ж місті хліб видавався по карткам – $\frac{3}{4}$ фунта на душу в день. Цікаво що саме на завтрашній день після публікації газети із вказівкою цієї норми(24 липня) почалося загальноміське повстання проти австрійської влади. Австрійські війська настільки контролювали місто, що навіть самовільно зайняли міську гімназію як свій штаб(22 червня)[13].

Однак австрійський корпус здійснював і допомогу жителям міста, проводив розмінювати валюту(по курсу 1 корона – 50 коп., 1 марка – 75 коп.), жителі повіту в яких родичі знаходились в австро-угорському полоні могли подати заяву про звільнення із вказуванням імені, місця служби та табору, де перебуває полонений, дозволяли вільно відправляти листи до Австро-Угорщини, підписуватися на австро-угорські газети(однак підписку на них вони могли припинити у будь-який час)[10;11].

У місті проводилося формування як місцевих так і загальноукраїнських військових одиниць із числа його жителів. Так при повітовому коменданті формувались піша та кінна охоронні сотні(платили 90 карбованців на місяць). Також бажаючі чоловіки 19-24 років могли вступати до сердюцької лейб-гвардії дивізії гетьмана. Унтер-офіцери та підстаршини могли влаштуватися до інструкторської школи Катеринославського корпусу(із зарплатнею 120 карб. на місяць)[2;4].

В пізніших, листопадових номерах вже можна побачити погіршення військової ситуації у гетьманаті. Так, у номері за 13 листопада було опубліковане оголошення про загальний призов до війська усіх військових, що знаходились на обліку (окрім звільнених за посадою, учнів вузів, учасників особливих корпусів та бажаючих у них служити)[16].

Отже можна свідчити що політика гетьманату у Маріупольському повіті була схожа і на загальноукраїнську, зокрема контроль над заготівлею хлібу, введення військового положення, повернення приватної власності та боротьба із результатами більшовицького правління. І незважаючи на всі труднощі, яке місто терпіло у цей час – міське правління продовжувало функціонувати та стежити за підтриманням міського порядку.

Література

1. Наше життя. – 1918р. - 24 травня
2. Наше життя. – 1918 р.. – 25 травня
3. Наше життя. – 1918 р. – 26 травня
4. Наше життя. – 1918 р. – 28 травня
5. Наше життя. – 1918 р. – 29 травня
6. Наше життя. – 1918 р. – 30 травня
7. Наше життя. – 1918 р. – 31 травня
8. Наше життя. – 1918 р. – 2 червня
9. Наше життя. – 1918 р. – 4 червня

10. Наше життя. – 1918 р. – 5 червня
11. Наше життя. – 1918 р. – 11 червня
12. Наше життя. – 1918 р. – 16 червня
13. Наше життя. – 1918 р. – 29 червня
14. Наше життя. – 1918 р. – 9 липня
15. Наше життя. – 1918 р. – 11 липня
16. Маріупольський вісник. – 1918 р. – 13 листопада.

УДК: 94(100)"1939.09.28"

Бондаренко Г. С.

РЕАКЦІЯ СВІТОВОЇ ПРЕСИ НА ПІДПИСАННЯ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОГО ДОГОВОРУ ПРО ДРУЖБУ І КОРДОН

Нехтуючи інтересами незалежних держав, 28 вересня 1939 р. Радянський Союз та Німеччина підписали договір про дружбу та кордон. Він доповнював укладений 23 серпня 1939 р. пакт Молотова-Ріббентропа. Ця угода знову виявила зорієнтованість зовнішньої політики СРСР на співробітництво з нацистською Німеччиною з метою поділу низки європейських країн між собою. Актуальність теми має свою сутність у тому, що міжнародні відносини, як у минулому, так і зараз, потребують усталеного цивілізованого фундаменту, а не застосування збройної сили проти суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності інших держав.

Мета розгляду – дослідити реакцію світової спільноти на підписання договору про дружбу та кордон між СРСР та Німеччиною. Як і пакт Молотова-Ріббентропа, договір про дружбу та кордон мав таємні протоколи. За новою угодою території поділили заново, по-іншому. Підписаний 23 серпня 1939 р. «секретний додатковий протокол» було змінено в пункті 1 таким чином, що територію Литовської держави було включено у сферу інтересів СРСР, а Люблінське воєводство і частина Варшавського воєводства включались у сферу інтересів Німеччини [1].

До угоди було додано карту, на якій Польща поділялася на радянську та німецьку зони впливу. Таким чином, документ закріплював ліквідацію Польщі як держави [2]. У газетах була опублікована лише відкрита частина договору та карта з новими кордонами. У радянській пресі метою підписання договору про дружбу та кордон було проголошено встановлення миру та порядку на територіях колишньої польської держави, яка «розпалася» [2].

Реакцію демократичної світової спільноти відобразила «Свобода» – найстарша у світі україномовна газета, що виходила безперервно з 1893 р. у США. Одночасно з радянськими публікаціями про встановлення миру на польських територіях ця газета коментувала підписання договору у такий спосіб: «Не буде ніякої польської держави..., в згоді вирішено... поділ Польщі між Сове́тами і Німеччиною» [4].

Вже 28 вересня на зайнятих РСЧА територіях починається радянська пропаганда [3]. Її приклад – відозва командувача радянським Українським фронтом Семена Тимошенка до робітників і селян Західної України, яка закликає мешканців гнати геть польських панів та запевняє їх у тому, що українці та білоруси будуть жити вільно під владою Рад [6].

Після підписання договору між Німеччиною та Радянським Союзом починається радянізація захоплених СРСР територій. За переказом газети «Свобода» вже від 29 вересня 1939 р. події зводилися до наступного: владу перебравли радянські комітети, польських урядовців було заарештовано та вивезено, муровані будинки, вілли, палати віддаються пролетаріатові, а земля – селянам, зачиняються церкви [5]. Водночас «Свобода» характеризує договір між СРСР та Естонією як капітуляцію останньої під тиском радянського диктату [4].

З підписанням договору про дружбу та кордон у зарубіжній пресі відображається посилення антипатії до комуністичних партій. Їх мітинги було розігнано у Франції та Канаді. Деякі члени французького парламенту виявили небажання навіть сидіти поряд із депутатами-комуністами [4]. У Франції розпочато акцію з ліквідації комунізму, що торкнулося не тільки власне комуністів, а й організацій, які називали себе «приятелями Советів» [5], а у США відбувається чистка від комуністичних елементів [3].

Канадська преса приділяла багато уваги підписанню договору. Канада фактично була союзником Британії у світовій війні, що вже почалася. На шпальтах газет засуджувалася кооперація СРСР з Німеччиною та знищення Польщі. Щодо вступу СРСР у війну не було єдиної думки, але британські та канадські журналісти констатували, що співпраця СРСР з Німеччиною не призведе до погіршення ситуації на європейських фронтах війни з Третім Рейхом.

Цікавою можна назвати оцінку перспектив економічного співробітництва Радянського Союзу з Німеччиною. Так, канадські журналісти з газети «The Leader Post» у випуску від 29 вересня твердять, що стан залізниць СРСР не дозволить експортувати завеликі обсяги сировини до Німеччини [7].

Журналісти з американських видань, наприклад, «Kentucky New Era» від 29 вересня, не були такими впевненими щодо ситуації в Європі. Так, деякі автори вважали, що кооперація СРСР з Німеччиною може похитнути стан Британії та навіть призвести до швидкого укладення мирної угоди на засадах Німеччини. Разом з тим, давалася оцінка можливості вступу СРСР у війну на боці Рейху – імовірність такого розвитку подій навіть у США вважали дуже низькою на той час, але її не відкидали повністю [8].

У американських виданнях відобразилася й офіційна позиція інших країн щодо радянсько-німецької угоди. Так, повідомлялося, що Італія сподівається на швидке припинення війни завдяки підписанню договору про дружбу та співпрацю. Британська влада, як зазначає американське видання, – навпроти, залишала свою позицію незмінною [8].

На підставі розглянутих фактів можна зробити висновки стосовно того, що про підписання договору про дружбу та співпрацю було відомо широкому колу населення, про що свідчать публікації в газетах ще в день підписання цього документу. Окремо слід виділити, що під впливом Другої світової війни, яка вже розпочалася, ця подія висвітлювалася зі значною різницею в залежності від країни-публіканта. Так, преса Британської Співдружності однозначно наполягала на тому, що цей договір буде не в змозі завдати шкоди Британії. Позиція країн, що входили до союзу з Німеччиною та СРСР навпроти репрезентувала договір, як можливий стимул до швидкого закінчення війни на умовах Німеччини. Нарешті, можна зробити однозначний висновок стосовно того, що підписання договору про дружбу та кордон стало важливою подією вересня 1939 р, судячи з розміщення матеріалу на перших шпальтах багатьох газет в усьому світі. Отже,

преса відобразила усвідомлення світовою спільнотою Договору про дружбу та кордон між СРСР та Німеччиною для міжнародних відносин тогочасності.

Література

1. Відозва до робітників і селян Західної України. // Свобода: український щоденник. – 1939. – 224. – С. 1. – URL: <http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1939/Svoboda-1939-224.pdf>
2. Галицький нафтовий басейн у Советських руках. // Свобода: український щоденник. – 1939. – 226. – С. 1. – URL: <http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1939/Svoboda-1939-226.pdf>
3. Германо-советский договор о дружбе и границе между СССР и Германией (с конфиденциальным протоколом) 28 сентября 1939 г. URL: <http://doc20vek.ru/node/3210>
4. К заключению германо-советского договора о дружбе и границе между СССР и Германией. // Пионерская правда. – 1939. – С. 1. – URL: <https://archive.is/20120710042440/antisys.narod.ru/DIG.jpg>
5. Московський інтернаціонал у наступі через Західну Україну. // Свобода: український щоденник. – 1939. – 225. – С. 1. – URL: <http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1939/Svoboda-1939-225.pdf>
6. Не буде ніякої польської держави, кажуть Совети і Німеччина. // Свобода: український щоденник. – 1939. – 227. – С. 1. – URL: <http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1939/Svoboda-1939-227.pdf>
7. Allies hold firm. // The Leader Post – 1939. – 69. – P. 1.
8. Russia, Nazis in new pact designed to force wars end // Daily Kentucky New Era. – 1939. – 270. – P. 1.

УДК: 94 (470+571)''1905/1907''

Губська А. С.

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1905 – 1907 рр.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає у тому, що національні відносини дуже тісно пов'язані з економічним, соціальним, культурним, демографічним, психологічним та іншими чинниками. Недооцінка уваги до національного питання може породжувати гострі конфлікти, погрожувати стабільності держави, її цілісності.

Незважаючи на важливість дослідження національного питання як передумови Першої російської революції 1905 – 1907 рр. вчені концентрують увагу лише на окремих аспектах цього питання. У дисертації Л. Горизонтова досліджено проблему вирішення польського питання в Російській імперії наприкінці XIX ст. [1]. А. Тихонов аналізував російське законодавство, акцентуючи увагу на релігійному аспекті проблеми [2]. А. Кисляков вивчав підходи політичних партій в Російській імперії на рубежі XIX – XX ст. щодо вирішення національного питання [3].

Головною особливістю національного питання в Російській імперії було те, що в її склад входило близько ста народів. Росіяни складали 43% населення, далі йшли українці (17%), поляки – 6%, білоруси і євреї – 4,5%. Однак, національна політика влади була підпорядкована тільки інтересам росіян [4, с. 22].

Етнічна політика імперської влади кінця XIX – початку XX століття була характерна жорстокими репресивними заходами щодо поляків, євреїв та українців, русифікацією усіх етнічних груп краю [5, с. 14].

Лейтмотивом життя російського єврейства було постійне очікування погромів. Виявом антисемітизму в Російській імперії були хвилі погромів 1881 – 1882 і 1903 – 1906 рр. Саме це призвело до появи єврейського національного руху [6, с. 6 - 7].

Польське питання в Росії визначалося тим, що після Січневого повстання (1863 – 1864 рр.) було введено антипольське законодавство, суть якого полягала по-перше, в обмеженні на польське землеволодіння (1865 р.), по-друге, у забороні освіти польською мовою (1892 р.) [7 с.35].

Російська національна політика щодо українського питання була спрямована не проти українського населення як такого, а проти української інтелігенції, тобто проти українського націотворення. Антиукраїнське законодавство кінця XIX ст. базувалося на Емському указі 1876 року про заборону українського письменства, саме це унеможливлювало будь-яку діяльність української інтелігенції [7, с. 38].

Представники так званих «інородців»: поляки, вірмени, грузини зустрічали у своїй національно-культурній діяльності адміністративні перешкоди, знаючи, що їх право на національну самовизначеність лише обмежено, а не заперечено. Українці ж постійно змушені були доводити своє право на існування – боротися проти заперечення свого права на самобутність [8, с. 2].

Характерною рисою польського, українського, єврейського визвольних рухів була різноманітність поглядів. Польські партії виступали за автономію Царства Польського, деякі партії закликали до збройних повстань. Українські політики стояли на позиціях корінних реформ в державі, виступали за рівність усіх націй й народів перед законом. Єврейські політичні лідери у своїх програмах об'єднували боротьбу за громадянські права з національними інтересами свого народу [8, с. 3].

За відсутності в білорусів своєї державності, самостійних форм політичного й економічного життя боротьба демократичної інтелігенції за національно-культурне відродження сприяла відновленню етнічної самобутності білоруського народу, вела до пробудження його політичної самосвідомості [9, с. 8].

Зростання національної свідомості та національного руху на зламі віків розвивалося в найрізноманітніших формах і напрямках, а також охоплювало всю Україну – як Східну, так і Західну. Відбувається помітний процес і в політизації українського національного руху. На ґрунті суспільно-політичних течій в Галичині утворюються перші політичні партії. Основним програмним завданням цих партій визначалося здобуття культурної, економічної та політичної самостійності українського народу, об'єднання всіх українських земель [10 с. 23].

Таким чином, можна зробити висновок, що національне гноблення народів Російської імперії призвело до наростання революційних настроїв серед національних меншин. Боротьба за національно-культурне відродження стало об'єднавчим чинником і створило міцне підґрунтя для відновлення самобутності і самосвідомості пригнічених народів.

Література

1. Горизонтов Л. С. Парадоксы имперской политики: поляки в России и русские в Польше (XIX – начало XX в.). : Москва, 1999. 272 с. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26390/10-Pankiv.pdf?sequence=1>
2. Кисляков А. С. Национальный вопрос в деятельности национальных политических партий и организаций Российской империи (80-е гг. XIX – февраль 1917 г. : дис. ... канд. истор. наук : 07.00.02. Москва. 2011. 239 с. URL: <http://cheloveknauka.com/natsionalnyy-vopros-v-deyatelnosti-natsionalnyh-politicheskikh-partiy-i-organizatsiy-rossiyskoy-imperii>
3. Тихонов А. К. Политика Российской империи по отношению к католикам, мусульманам, иудеям в последней четверти XVIII - начале XX вв. : автореф. дис. ... д - ра истор. наук : 07.00.02. Санкт-Петербург, 2007. 495 с. URL: dissercat.com/content/politika-rossiiskoi-imperii-po-otnosheniyu-k-katolikam-musulmanam-iudeyam-v-poslednei-chetv
4. Национальная политика в императорской России. Цивилизованные окраины (Финляндия, Польша, Прибалтика, Бессарабия, Украина, Закавказье, Средняя Азия). Сост., редактор и автор вступительной статьи Ю.И. Семенов. М.: Старый сад, 1997. 414 с.
5. Гаухман М. В. Російська національна політика на Правобережній Україні (1905 – 1914 рр.): чотири національні проекти в одному політичному просторі. // Дриновський збірник. 2011. Т. 4. С. 141 – 150. URL: <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/view/778>
6. Бурда І. О. Національне питання в Росії 1905 – 1907 рр. (на матеріалах Державної Думи першого та другого скликань) : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.02. Київ. 2004. 14 с. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=EC&P21DBN=EC
7. Івчик Н. С. Національне питання в Російській імперії другої половини XIX ст. // Вісник Прикарпатського університету. Івано – Франківськ, 2011. Вип. 19. С. 38 – 46.
8. Мартиненко В. В. Суспільно-політичні передумови білоруської державності на початку XX ст. // Література та культура Полісся. Ніжин, 2013. Вип. 72. С. 160 – 170. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis
9. Извещение о конференции представителей социал-демократических организаций России с участием Бунда, январь 1905 г. // Бунд. Документы и материалы. 1894–1921. М., 2010. С. 401. URL: http://history-pages.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/29_6_Ivchuk.pdf
10. Поліщук Ю. М. Національні меншини Правобережжя України в контексті етнічної політики Російської імперії. // Український історичний журнал, 2015. № 3. С. 221 – 228. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0010177>

УДК 930: (470+571)''1928/1940''

Зубко Д. О.

ЖИТЛОВИЙ ФОНД СРСР У ДОКУМЕНТАХ ПЕРШИХ П'ЯТИРІЧОК

Проблеми житлового фонду СРСР є важливою складовою вивчення питань, пов'язаних із повсякденним життям і рівнем добробуту радянських громадян у довоєнний період, зокрема йдеться про вплив перших п'ятирічок на ці показники.

У 1929 р. був офіційно прийнятий перший п'ятирічний план. Йому передувало безліч попередніх варіантів плану, що розроблялися в Держплані СРСР та ВРНГ СРСР з 1926 р. Перші варіанти виходили з ідей продовження непу, збалансованого розвитку сільського господарства і промисловості та поступового зростання рівня життя населення.

Проте розробка статистичних даних для першої п'ятирічки почалася ще у 1925 р., коли при Держплані СРСР була створена спеціальна статистична комісія під керівництвом В. Громана. У 1926 р. були видані контрольні цифри, які передбачали приблизно таке ж співвідношення виробництва предметів народного споживання і виробництва засобів виробництва, що і в 1913 р., – відповідно 42% і 58% (в 1913 р. – 43,2% і 56,8%). Згідно з цим зростання числа робітників планувалося на 21% (тобто на 400 тис. чоловік). Зважаючи на ці цифри, потреба в житловому будівництві обчислювалася в 2 055 млрд руб. з урахуванням приросту міського населення в 740 тис. чоловік.

При цьому реально виділити на майбутній рік планувалося 375 млн руб. (тобто лише 18% від обчисленої потреби). З них на будівництво нових будинків для приросту населення планувалося виділити 105 млн руб. (за умов потреби в 590 млн руб.); на заповнення втрат житла – 70 млн руб.; на ремонт будинків – 100 млн руб.; на відновлення напівзруйнованих і закінчення недобудованих будинків – 100 млн руб. Вартість будівництва житла обчислювалася в середньому в 450 руб. за кв. сажень (100 руб. за кв. м.).

Таким чином, на 1925 – 1926 рр. заплановано було будівництво, яке було в три рази менше тих обсягів житла, які були потрібні відповідно до санітарної норми, для забезпечення одного лише тільки приросту міського населення. Було заплановано будівництво близько 2,05 млн кв. м. житла, при необхідності нового будівництва в обсязі 5,92 млн кв. м. житла (1,310 млн кв. сажнів) [1, с. 33].

За відомостями контрольних цифр наступного року обсяг фактично здійсненого нового житлового будівництва для робітників у минулому періоді 1925 – 1926 рр. оцінювався в 354 тис. кв. сажнів – 1 61 млн кв. м., тобто трохи менше 80% від запланованого і в розмірі 36% від потрібного. Для того, щоб реалізувати в 1926 – 1927 рр. програму робіт по житлобудівництву і заповнити всі зафіксовані потреби – в ремонті, відновленні, підтримці в нормальному стані, новому будівництві тощо – потрібно не менше 1 млрд руб.

Ці директиви урядом не були почуті. Він не прагнув вкладати сили й кошти в житлове будівництво. Більш того, він відступав навіть від намічених показників. Так, якщо на 1925 – 1926 рр. планувалося виділити на весь обсяг робіт з житлом (нове будівництво, ремонт, відновлення та ін.) 375 млн руб. На фінансування робітничого житлового будівництва в минулому році було дійсно витрачено 216,6 млн рублів (тобто лише 58% від запланованого). І на поточний 1926 – 1927 рр. було заплановано виділити приблизно таку ж суму – 231,2 млн рублів. На майбутній період 1927 – 1928 рр. в державному житловому фонді планували створити нову площу в обсязі 2,5 млн кв. м., покликану забезпечити житлом близько 420 тис. чоловік [2, с. 360-361].

П'ятирічний план було затверджено в травні 1929 р. на V З'їзді Рад. У тритомнику, що побачив світ того ж року, були представлені два варіанти плану: відправний і оптимальний (затверджений). Будівельна програма передбачала за відправним варіантом доведення житлового фонду до 204 млн кв. м., а за оптимальним варіантом до 213 млн кв. м. Загальна сума вкладень у житлове будівництво за відправним варіантом складала 5 млрд руб., за оптимальним варіантом – 6 млрд руб. З них чверть припадала на приватне індивідуальне будівництво.

Оптимальний варіант витрат передбачав витрати на будівництво в державному секторі – 4 млрд руб. та 965 млн руб. – у приватному. Проте загальний обсяг вкладень у

комунальне будівництво становив близько 1,5 млрд руб. за відправним планом і 2,2 млрд руб. за оптимальним варіантом [3, с. 20].

У результаті протягом першої п'ятирічки здано в експлуатацію 22264 кв. м. житлової площі. Ще 5 млн належало здати на початку 1933 р. Загальні капіталовкладення державного сектору в житлове будівництво склали 4 млрд руб. Утім, ніяких відомостей про те, що собою являла побудована житлова площа немає: яку частину її становило тимчасове житло, а яку нормальне, відповідно до санітарних норм, яку частину становили квартири, а яку гуртожитки. Відсутні були також відомості про норму житлової площі на одну людину [4, с. 39].

У 1934 р. був опублікований другий п'ятирічний план. За його програмою обсяг капіталовкладень у житлове будівництво дорівнював 25 млрд руб. за вартості одного кв. м – 70 руб. У другій п'ятирічці передбачалося виділити на житлове будівництво в сім разів більше коштів, ніж було за офіційними відомостями виділено в першій п'ятирічці. Нове будівництво планувалося в обсязі 61,4 млн кв. м., що дорівнювало третині наявного в СРСР житлового фонду. Виходячи з відомостей про капіталовкладення в житлове будівництво і запланованого обсягу, можна розрахувати середню вартість будівництва кв. м. Це близько 200 руб. за кв. м. У 1939 р. у другій п'ятирічці було побудовано 26,8 млн кв. м. житла, тобто в 2,3 рази менше, ніж було заплановано за другим п'ятирічним планом 1934 р. [5, с. 39].

Отже, різке погіршення житлових умов у радянських містах із початком індустріалізації було плановим. Радянський уряд принципово не ставив у 1920 – 1940 рр. завдання вирішити житлову проблему населення, навіть хоча б на рівні офіційної санітарної норми. Вивчаючи контрольні цифри, можна побачити, що навіть у м'які часи непу економічне планування ні в якій мірі не було спрямоване на вирішення в СРСР житлової проблеми, на ліквідацію найгострішої житлової потреби. Існування цієї проблеми фіксувалося, широко обговорювалося, однак практичне вирішення її радянським урядом ніяк не планувалося. Навпаки, ситуація тільки планомірно погіршувалася. Плани п'ятирічок, у цілому, мали високі планові показники зростання душевого забезпеченості житлом, так само, як і масштаби фінансування житлового будівництва. Але вони не базувалися на жодних економічних розрахунках і були нереальні. Вони являли собою свідомо закладений у плани п'ятирічки блеф.

Література

1. Контрольные цифры народного хозяйства на 1925/26 год. Москва: издательство «Плановое хозяйство», 1926. 99 с. URL: <http://www.mel.univers.edu.au/documents/plans/19256%ControlFigures/1925-6.pdf> (дата звернення: 01.12.2019)
2. Контрольные цифры народного хозяйства на 1926/27 год. Москва: издательство «Плановое хозяйство», 1927. 395 с. URL: <http://www.mel.univers.edu.au/documents/plans/19267%ControlFigures/1926-27.pdf> (дата звернення: 01.12.2019)
3. Пятилетний план народно-хозяйственного строительства СССР. Москва: издательство «Плановое хозяйство», 1930. Т. 1. URL: http://ist.com/pervyy_pyatiletniy_plan_tom_1.pdf (дата звернення: 02.12.2019)
4. Итоги выполнения первого пятилетнего плана развития народного хозяйства Союза ССР. Москва: издательство «Стандартизация и рационализация», 1933. 278 с. URL: http://ist.como/itogi_vypolneniya_pervogo_pyatiletnego_plana.pdf (дата звернення: 03.12.2019)

5. Итоги выполнения второго пятилетнего плана развития народного хозяйства Союза ССР. Москва: издательство «Госпланиздат», 1939. 157 с. URL: http://ist.com/itogi_vypolneniya_vtorogo_pyatiletnego_plana_0.pdf (дата звернення: 03.12.2019)

УДК 94(480)''1939/1940''

Малишев В. О.

ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА В ФІНЛЯНДІЇ

Громадянська війна у Фінляндії – внутрішній збройний конфлікт між прибічниками соціал-демократичної партії Фінляндії («червоними») та послідовниками легітимного уряду Фінляндії («білими») з активним втручанням зовнішніх сил, який розпочався 27 січня 1918 – закінчився 15 травня 1918 року перемогою військ фінського Сенату. Конфлікт значно вплинув на подальший розвиток держави. Фактично саме під час громадянської війни сформувалися політичні орієнтири незалежної Фінської Республіки. Актуальність теми полягає в тому, що характер громадянської війни у Фінляндії й досі є дискусійним питанням. Сам конфлікт частково був спровокований російськими більшовиками, які під час самої війни надавали активну підтримку так званому Робітничому Уряду Фінляндської Соціалістичної Робітничої Республіки. Сам характер війни важко розглядати як боротьбу «білих» та «червоних» через те, що в тій боротьбі вирішувалось не лише питання державного устрою, а і питання незалежності держави в цілому. Наприкінці Першої світової війни схожа тенденція спостерігалась у багатьох країнах, які виникли на уламках старих імперій. У зазначених країнах також відбувалась боротьба не тільки за новий політичний лад, але й за незалежність. Активне втручання РСФСР відбувалась в Україні, країнах Балтії (Литві, Латвії та Естонії), в Білоруській Народній Республіці та Угорщині.

Становище Фінляндії у ці роки дуже схоже з обстановкою в Україні, боротьба за владу в країні, питання подальшого ладу (республіка, монархія, соціалістичний устрій), активне втручання та військова інтервенція РСФРР. Проте досвід Фінляндії за подібних умов кардинально відрізняється від української практики.

Мета вивчення – дослідження головних аспектів громадянської війни в Фінляндії, які головним чином вплинули на загальний характер конфлікту, та обумовили її перетворення з внутрішньополітичного протистояння за владу в країні на війну за незалежність Фінляндії.

З 1809 року Фінляндія знаходилась у складі Російської Імперії, як Велике Князівство Фінляндське. Завдяки автономії в Фінляндії поступово відбувається піднесення ідей національної ідентичності та незалежності, які досягли свого піку під час Російської революції 1905 – 1907 років. У Фінляндії революційні настрої були пов'язані з політикою русифікації та обмеження автономії. Утім, після Жовтневого перевороту 1917 року, 6 грудня Сенат Фінляндії проголосив Декларацію Незалежності Фінляндії [1], за якою країна повністю відділялась від Російської держави. Рада народних комісарів РСФРР визнала незалежність Фінляндії 18 (31) грудня 1918 року [2], а Всеросійський центральний виконавчий комітет – 22 грудня 1917 (4 січня 1918) [3].

Проте вже через два тижні після визнання незалежності Фінляндії, більшовики почали вести пропаганду серед лівих соціал-демократів, закликаючи до повстання проти чинного уряду задля встановлення робітничого ладу в країні. Конфлікт між соціал-демократами та представниками консервативних партій існував і без підтримки більшовиків. Головним предметом дискусій було питання майбутнього ладу в країні – консервативні сили виступали за конституційну монархію або за республіку, натомість, соціал-демократи виступали за встановлення соціалістичного ладу в країні. Попри політичні протиріччя, саме обіцянка Леніним військової допомоги й призвела до ескалації конфлікту, який і переріс у громадянську війну.

Більшовики активно озброювали лівих соціал-демократів, у яскравому світлі виставляли лівий робітничий рух у Фінляндії, а також безпосередньо брали активну участь у військових діях. Усього за час конфлікту близько 10 тис. солдатів та командирів РСЧА було задіяно у військових діях [4, с. 62–65]. Активне втручання РСФРР припинилось 1 квітня 1918 року, після дипломатичної ноти Германської імперії, яка наголошувала, що втручання у справи Фінляндії заборонялось Брест-Литовським мирним договором. Німеччина, у свою чергу, розпочала надавати допомогу легітимному уряду Фінляндії. Допомога надавалась як військовим спорядженням, так і людьми. Батальйон фінських єгерів, які брали участь у Першій Світовій на боці Німеччини, отримав дозвіл повернутися додому. Однак, за допомогу кайзерівський уряд вимагав встановлення в країні монархічного ладу, на чолі з монархом німецького походження [5, с. 84–90].

22 січня 1918 року постановою ради соціал-демократичної партії Фінляндії створювався вищий революційний орган – «Виконавчий комітет фінських робітників», який і підготував план перевороту. 27 січня 1918 року розпочалось повстання соціал-демократів у місті Гельсінкі. 28 січня «червоними» створено Раду Народних Уповноважених (РНУ) Фінляндії, резиденцією фінського уряду проголошувалось місто Ваасу. Разом з тим, «червоні» опанували південні промислово розвинуті та густонаселені регіони країни, сили фінського уряду – центральні та північні, хоч й значно більші територіально, однак менш індустріально розвинуті регіони, встановлюється лінія фронту [6].

Рада Народних Уповноважених 1 березня 1918 року підписує договір з РСФРР, тим самим радянська Росія визнає законність фінського «червоного» уряду [7]. Підчас переговорів, які відбувались в кінці лютого 1918 року, фінська делегація знаходилась під тиском більшовиків, що створювали підґрунтя до входження Фінляндської Соціалістичної Робітничої Республіки до складу РСФРР, у більш пізньому варіанті до складу СРСР [8, с. 240–245]. Так, однією з головних вимог уряду РСФРР було надання громадянам обох країн повних політичних прав в іншій країні, що фактично означало федерацію. Коли РНУ відмовилась від цього пункту – це питання було перенесено до ліпших часів [9, с. 28–45].

Завдяки командуванню генерала Маннергейма, військам легітимного уряду вдалось поступово прорвати лінію фронту та розгромити війська «червоних». А РНУ 3 квітня перенесла свою резиденцію до Виборга, через пряму загрозу з боку німецького десанту та військ «білих», які підходили до столиці Гельсінкі [10, с. 44–48]. Слід зазначити, що й визнаний уряд Фінляндії знаходився під тиском, але вже з боку Німецької імперії, яка за свою допомогу у війні вимагала від Фінляндії прийняття монархії на чолі з Фрідріхом Карлом Гессен-Кассельським. Представники уряду «червоних» евакуювались до Петрограду 26 квітня і вже 16 травня останні сили Фінської Соціалістичної Робітничої

Республіки були змушені скласти зброю. Так закінчилась громадянська війна в Фінляндії [11, с. 211–221].

Через тиск Німеччини, після війни був прийнятий монархічний устрій, але після поразки Німецької імперії у Першій світовій війні, монархія в країні була лише номінальною і проіснувала з жовтня 1918 р. до липня 1919 р., без монарха, функції якого виконував регент. Після проведення виборів до парламенту, в 1920 році було встановлено республіку [12, с. 187-189].

Отже, хоч громадянська війна в Фінляндії була внутрішнім конфліктом, активний вплив на нього чинили іноземні країни. Так, саме РСФРР агітувала фінських соціал-демократів вчинити військовий переворот проти чинного уряду, а також надавала їм військову допомогу, провадила підготовку до можливого входження Фінляндської Соціалістичної Робітничої Республіки до складу РСФРР. Схожий вплив, однак вже на легітимний уряд Фінляндії, чинила Німеччина, яка бажала бачити Фінляндію підконтрольним собі королівством. Саме іноземні впливи можна вважати головними чинниками перетворення громадянської війни у війну за незалежність, бо і Німеччина, і РСФРР бажали бачити Фінляндію маріонеткою, що перебуває у їх сфері впливу.

Література

1. К народу Финляндии. 4 декабря 1917 года. URL: histdoc.net/history/ru/itsjul.htm (дата звернення: 20.11.2019).
2. В ответ на обращение финляндского правительства, о признании независимости Финляндской Республики. 18 декабря 1917 года. URL: histdoc.net/history/ru/itsen.html (дата звернення: 20.11.2019).
3. Выписка из протокола заседания Центрального Исполнительного Комитета от 22 декабря 1917 года. URL: histdoc.net/history/ru/itsen.html (дата звернення: 20.11.2019).
4. Свечников М. С. Революция и гражданская война в Финляндии, 1917–1918 годы: (воспоминания и материалы). Москва: Государственное изд-во, 1923. 112 с. URL: <http://elibrary.shpl.ru/ru/nodes/42940-svechnikov-m-s-revolutsiya-i-grazhdanskaya-voyna-v-finlyandii-1917-1918-gody-vozpominaniya-i-materialy-m-pg-1923> (дата звернення: 20.11.2019).
5. Маннергейм К. Г. Мемуары. Москва: Вагриус, 2000. 509 с.
6. Декларация Совета Народных Уполномоченных Финляндии. 29 января 1918 года. URL: historic.ru/books/item/f00/s00/z0000129/st018.shtml (дата звернення: 20.11.2019).
7. Договор между Российской и Финляндской Социалистическими Республиками. Заключенный в городе Петроград, от 1 марта 1918 года. URL: <https://histdoc.net/history/ru/rabo.html> (дата звернення: 20.11.2019).
8. Сюкияйнен И. И. Революционные события 1917–1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск: Карельское книжное издательство, 1962. 309 с.
9. Донгаров А. Г. Война, которой могло не быть: (К политической и дипломатической истории советско-финляндского вооружённого конфликта 1939–1940 гг.) // Вопросы истории. 1990. № 5. С. 28–45.
10. Валь Э. Г. Война Белых и Красных в Финляндии в 1918 году. Таллин: Аврора, 1936. 94 с. URL: <http://belrussia.ru/page-id-1724.html> (дата звернення: 20.11.2019).
11. Мусаев В. И. Советско-финляндские отношения в 1920-1930-х годах и судьба ингерманландской автономии. Санкт-Петербург: Европейский Дом, 1999. С. 211 – 221.

12. Полвинен Т. О. Финляндия в международной политике до «зимней войны» // Вопросы истории. 1990. № 10. С. 187 – 189.

УДК 930: 94(4)''1409/1411''

Стребкова Є. К.

ВЕЛИКА ВІЙНА 1409-1411 РР. В ІСТОРІОГРАФІІ ТА ДЖЕРЕЛАХ

Велика війна 1409-1411 рр. – загальноєвропейський конфлікт між об'єднаними силами Великого князівства Литовського та Королівства Польського з одного боку, та Тевтонським орденом з іншого. У битві також брали участь руські, татарські, чеські, моравські, угорські та інші загони. Відносини між орденом та Литвою мали дуже напружений характер від початку існування язичницького Литовського князівства. Влада ордену вела агресивну політику проти прикордонних польських та литовських земель, проте литовські князі також постійно використовували орден у власній громадянській війні. Це все призвело до того, що 6 серпня 1409 року Тевтонський орден оголосив війну Королівству Польському. На початку військових дій вдача була на боці ордену, але війна закінчилася нищівною поразкою лицарів під час вирішальної Грюнвальдської битви 15 липня 1410 року, та подальшим підписанням Торунського миру 1 лютого 1411 р.

Інтерес дослідників до теми не згасає і досі. Розгром ордену кардинально вплинув на загальноєвропейську історію: відбулась переорієнтація сил з заходу на слов'янський схід. Актуальність теми полягає в наявності так званих «білих плям» у висвітленні подій Великої війни. Проблематика обумовлена браком достовірних статистичних джерел, які б точно вказували на склад військових сил литовців, поляків та тевтонців, а також на якість озброєння усіх учасників конфлікту [1]. Тривають суперечки дослідників про участь у військових діях з боку союзників селян, а також про якісний склад армій. Археологи досі не можуть визначити чіткі межі території, на якій відбулося зіткнення. Також досі не знайдено кладовище, де ховали тіла загиблих учасників битви [4].

Джерельна база теми складається з писемних свідчень, що надані представниками ордену, епістолярних джерел, литовських та польських хронік та матеріалів археологічних розкопок. Як зазначає відомий дослідник Великої війни Р. Б. Гагуа, найбільш детальними та цікавими з історичної точки зору є джерела, що були створені протягом XV ст. на території польських та тевтонських земель. Тевтонські хроніки представлені Торунськими анналами та «Хронікою Пруських земель». Автором рукопису Торунських анналів, вірогідніше всього, був сучасник подій тих часів. На це вказують речові обороти та використані при написанні наративні джерела. Окрім цього, існує книга «Soldbuch», що належить ордену, де наявні свідчення про виплати найманцям, що брали участь у військових діях. Цінними джерелами також є «Реляції Енея Сільвіо Пікколоміні щодо Грюнвальдської битви» та Чигизький манускрипт, де наведені дані щодо ходу битви, складу тевтонської армії та кількості загиблих. [3, с. 96].

У джерелах Ордену війна представлена як боротьба з язичниками за християнські ідеали, тобто як явище здебільшого позитивне. Лицарі виступають як чемні богослужбовці, які виконують свою місію. В польських джерелах все навпаки. Сьогодні польській історіографії відомі два джерела, на які так чи інакше спираються більшість слов'янських дослідників. Це не є дивним, адже використання тевтонських джерел на застарілій німецькій мові, більшість з яких не були переведені на російську або українську

мови, ускладнюють працю істориків. Польські джерела Великої війни представлені «Хронікою конфлікту Владислава, короля Польщі, із Хрестоносцями у рік Христов 1410» та працею «Історія Польщі», або окремою монографією «Грюнвальдська битва» історика Яна Длугоша.

Праці Длугоша вважаються найбільш історично достовірними, через наближеність до подій (1455-1480 рр.), та освіченість автора. Однак деякі історики доволі критичні щодо цих робіт. Так, наприклад, А. Барабашев у своїй праці «Вітовт та його політика..» пише про зайвий патріотизм та легковірність Длугоша. На це вказує і Р. Б. Гагуа, який вважає, що Длугош робить великий акцент на ролі поляків у ході війни, а досягнення Ордену постійно принижуються. Також не можна покладатися на завищені оцінки Длугоша, щодо втрат тевтонців під час Грюнвальду [3, с. 110].

Автор іншого джерела – «Хроніка Конфлікту...» і досі залишається невідомим. Є популярною думка, що хроніка писалась безпосередньо під час битви одним із наближених до Ягайла людей. Вірогідно, монахом Миколаєм Тромбою [2]. Литовські джерела – це здебільшого декілька сторінок у «Хроніках Литовській та Жмудській» та у «Хроніці Биховця». На ці літописи не можна спиратися з точки зору хронології та статистики, адже датування джерел в обох випадках є хибним, а наведені цифри, що стосуються кількості та складу військ, є завищеними. Проте, завдяки цим хронікам археологи наблизились до винайдення місця битви, а також була підтверджена участь татарських найманців у битві. Що до матеріальних джерел, то археологічні розкопки на полі бою проводяться з 1911 року, систематичні – впродовж 1958-1990 років [4]. Під час розкопок 2014 та 2016 років було знайдено багато уламків зброї та близько 200 останків лицарів.

Від подій 1409-1411 років до сьогодення накопичилась величезна кількість праць німецьких, білоруських, польських та російських істориків. Перші дослідження, що цілком охоплюють тематику Великої війни, вийшли майже одночасно. 1886 рік відзначився виданням одразу декількох робіт німецьких істориків: А. Бергергрюна, А. Хорна, Ф. Тунерта [5, с. 63]. У 1887 році російський історик А. Барабашев написав статтю «Танненберзька битва», де висвітлював події 1410 року з точки зору слов'янофільства. У 1888 році було видано першу польську монографію, присвячену Грюнвальдській битві, за авторством К. Гурського. На 500-річчя битви (1910 рік) було видано чимало робіт, з яких відзначилась монографія С. Куйота «Рік 1410. Війна». Історик першим долучив до своєї праці такі джерела, як продовження хроніки Іогана фон Посільге, та переписку коронної канцелярії. Німецькі дослідники також відзначили 500-річчя битви: П.Фішер та А. Вермінгоф видали праці, що охоплювали різні аспекти теми. А. Вермінгоф досліджував наслідки Танненберзької битви для німецького впливу на сході.

На честь 550-річчя битви (1960 рік) у Радянському Союзі було видано працю В. Т. Пашуто та М. Ючаса. Автори використали напрацювання польських істориків. У тому ж році в Польщі було видано збірник «Грюнвальд. 550 років слави», до якого увійшли чисельні наукові статті польських істориків. Також слід зазначити вплив на вивчення теми німецького історика С. Едакля, що видав декілька статей у 1963, 1994 та 1997 роках. Він вивчав втечу литовської армії під час битви та намагався розвіяти міфи війни. З 1990-х років в Ольштині виходить періодичне видання «Грюнвальдські дослідження», де публікуються новітні праці істориків та археологів з теми. Видатним дослідником з теми є також М. Біскуп, який підтвердив гіпотезу В. Маєвського щодо відсутності «вовчих ям» на полі бою. Сучасні історики досліджують такі аспекти війни, як

роль смоленських полків під час Грюнвальду (Куксин А. Н., Гагуа Р. Б.), проводять розкопки на місцях боїв та аналізують знахідки. Серед сучасних істориків окремо слід виділити Р. Б. Гагуа – білоруського історика, сферою професійних інтересів якого є систематизація джерел та літератури на тему Великої війни. Йому належить чи не найперша праця, яка повністю охопила історіографію Великої війни.

Таким чином, можна зробити висновки, що найбільший внесок у вивчення Великої війни зробили саме польські та німецькі історики. Це не є дивним: адже в історії обох держав подія має епохальне значення. Багато праць східно-слов'янських дослідників лише узагальнюють досвід своїх попередників та не привносять до вивчення теми нічого нового. Це можна пояснити обмеженим доступом до першоджерел. Залишається сподіватися, що у майбутньому інтерес пострадянських істориків, у тому числі і українських, до подій Великої війни зросте, та не залишить за собою невирішених питань.

Література

1. Бискуп М. Великая война Польши и Литвы с Тевтонским орденом (1409-1411 гг.) в свете новейших исследований. *Вопросы истории*. 1991. №12. URL : <http://annales.info/evrope/biskup.rar.htm> (дата обращения: 02.12.2019).
2. Гагуа Р.Б. Грюнвальд в источниках: «Хроника конфликта Владислава, короля Польши, с Крестоносцами в год Христов 1410». Пинск: ПолесГУ, 2009. 208 с
3. Гагуа Р. Б. Источники для исследования Грюнвальдской битвы 15 июля 1410 года. *Stud. Slav. Balc. Petrop. SSBP Петербургские славянские и балканские исследования*. 2010. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istochniki-dlya-issledovaniya-gryunvaldskoy-bitvy-15-iyulya-1410-goda> (дата обращения: 02.12.2019).
4. Залознюк М.? Прокопович Е., Гагуа Р. Современное состояние археологических исследований поля Грюнвальдской битвы. Пинск: Полесский государственный университет, 2017. *Сборник научных статей по материалам II Международной научной конференции «Социальные, политические и культурные процессы на территории Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе»*. С. 203-205.
5. Гагуа Р.Б. Грюнвальдская битва в отечественной и зарубежной историографии. *Беларуская думка*. 2010. № 8. С.58 - 67.

УДК 323.282 (477) “192/193”

Танасова А.П.

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ВІРУЮЧИХ ТА ДУХОВЕНСТВА В УКРАЇНІ В 30-ТІ Р. ХХ ст.

У 30-х роках ХХ ст. дійшла апогею в СРСР і, зокрема, в Україні реальна практика духовного й фізичного насилля. Особливо це позначилося трагічними наслідками на відносинах радянської влади і православного духовенства.

Дослідження даної теми зумовлено вивченню специфіки діяльності місцевої влади під час проведення антирелігійної пропаганди, силових акцій для припинення діяльності церковних осередків.

Метою роботи є висвітлення політики партійно-державного керівництва щодо релігії та православної церкви в Україні в 1930-ті р.

Історіографія цієї теми представляє досить велику кількість праць українських науковців. У даній роботі було представлено такі праці, як С. Білокінь [7], О. Ігнатуша [1],

А. Киридон [9], І. Преловська [8]. Вони стали авторами публікацій, в яких порушувалися питання інформативних можливостей, специфіки джерел з архівних фондів ЦК КП(б)У (ЦДАГО України), ВУЦВК і т.д.

Міжконфесійна ситуація 1920-1930-х рр. була спричинена становищем у самій православної церкви, впливом особистісних факторів, ситуацією вибору, зміною соціально-політичного ладу, станом релігійності суспільства, поширенням антирелігійної пропаганди тощо. Однак, за всіх обставин визначальним був чинник насадження більшовицької моделі державно-церковних відносин. Використовуючи болісні процеси становлення релігійних конфесій, скориставшись з розбіжностей православних церков у визначенні організаційних принципів та канонічних засад, органи влади всіляко поглиблювали церковне протистояння своїм відвертим чи таємним втручанням [1, с. 76]. 30 червня 1928 р. вийшла резолюція ЦК КП(б)У «Про релігійний рух і антирелігійну пропаганду», в якій наголошувалося, що слід посилити наступ проти релігії [2 с. 110]. Проте остаточно система антирелігійного законодавства в Україні склалася після набуття чинності Постанови ВУЦВК і РНК РСФРР від 8 квітня 1929 р. «Про релігійні об'єднання». Згідно з нею, релігійним громадам дозволялося лише «відправлення культів» у храмах та молитовних будинках, а просвітництво і добродійність категорично заборонялися [Так само. С. 117].

Духовенство з того часу позбавлялося права участі у господарських і фінансових справах громади. Набуття релігійних знань, дозволене Декретом 1918 р. про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, тепер могло існувати тільки як право батьків навчати своїх дітей [Так само. С. 105]. Цей документ суттєво змінив тогочасне антирелігійне законодавство й формально закріпив посилення тиску на релігію. З ним був пов'язаний і наступний етап наступу на релігію, що розпочався 1929 р. До речі, окреслена постанова настільки досконало віддзеркалювала ставлення радянської влади до релігії, що діяла аж до 1990 р. [3 с. 106].

Число жертв, яких зазнало духовенство і віруючі у згаданий вище період, донині остаточно не з'ясоване. В першу чергу, репресії були спрямовані проти Руської православної церкви (РПЦ), яка до революції мала статус офіційного віросповідання і до якої належала більшість населення Російської імперії (станом на 1914 р. – 117 млн. віруючих, 67 єпархій, 130 єпископів, понад 50 тис. священників і дияконів, 48 тис. парафіяльних храмів, понад 1 тис. монастирів, 95 тис. монахів і монахинь).

Під час кампанії по вилученню церковних цінностей загальне число жертв, які загинули у сутичках з експропріаторами чи були розстріляні за вироками судів, становило 8100 осіб: 2691 представник «білого» духовенства, 1962 ченців, 3447 монахинь і послушниць [4]. Серед зазначених жертв — тисячі мешканців України, на теренах якої після перекроювання державних кордонів, що сталося у 1921 р., залишилось 8 найпотужніших за чисельністю віруючих православних єпархій (Волинська, Катеринославська, Київська, Подільська, Полтавська, Харківська, Херсонська і Чернігівська) на чолі з митрополитом Київським — екзархом України, який підлягав патріархату РПЦ [5 с. 303].

Сталінськими органами державної безпеки послідовно викорінювалася національно орієнтована, незалежна від РПЦ Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), яка, здобувши підтримку народу, на початку 1920-х рр. стрімко розвивала власні структури і нарощувала чисельність духовенства: восени 1921 р. за два місяці після Першого всеукраїнського православного церковного собору УАПЦ її єпископи лише у

Києві висвятили 200 священиків і стільки ж дияконів, а за рік по тому кількість парафій на Київщині перевищила 700 [6].

Перші арешти духовенства і світських діячів автокефального руху відбулися вже в 1922 р., а надалі внаслідок ескалації репресивних і заборонних заходів, кампаній по дискредитації і розколу УАПЦ було ув'язнено в тюрмах і таборах, відправлено у заслання, знищено й деморалізовано весь її єпископат і значну частину рядових священнослужителів та їх родин, доведено до стану глибокого занепаду і руїни внутрішній устрій церкви [7 с. 407]. До кінця 1930-х рр. в Україні було закрито близько 8 тис. церков (75–80% всіх храмів). Із 1710 культових споруд Київської області за призначенням використовували лише 2, із 28 монастирів не діяв жоден, із 1435 священиків служило всього 3. В Україні не залишилося діючих єпископів. Остаточна ліквідація вцілілих частин православної церкви сталася 1937 р. [8 с. 31].

Як релігійна організація УАПЦ (УПЦ) зазнала таких самих правових та адміністративних обмежень, як і інші церкви у СРСР. Але на відміну від Російської православної церкви, сталінський режим навіть в умовах Другої світової війни не дозволив відновлення УАПЦ. Причина, напевно, полягала у спрямуванні цієї церковної інституції, яка уособлювала українські національні прагнення до релігійної та духовної незалежності від Москви [Так само. С. 32].

Як показують сучасні дослідження, антирелігійні кампанії більшовицької партії, хоч і були масовими та жорстокими й спричинили знищення великої кількості релігійних цінностей та руйнування церков, не принесли тих результатів, на які сподівалися більшовики [1 с. 77].

Отже репресії розгорнуті проти духовенства та віруючих була спрямована на помсту та покарання віруючих за неприйняття антирелігійної та антицерковної політики радянського уряду. Це один із способів залякування різних верст населення. Операція мала на меті умисно знищення священнослужителів, керівників релігійних об'єднань, монахів, осіб, пов'язаних з ними кровними чи родинними узами, і створення умов, за яких нормальна життєдіяльність представників цих верств населення ставала неможливою.

Література

1. Ігнатуша О. Закриття церков і релігійна свідомість: 20–30-ті рр. XX ст. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичне релігієзнавство. 2009. Вип. № 1. С. 75–86. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
2. О религии и церкви. Сборник высказываний классиков марксизма-ленинизма, документов КПСС и Советского государства. Москва : Политиздат, 1977. 144 с.
3. Шевчук Т. В. Антирелігійна політика радянської влади в Україні у 20–30-ті рр. XX ст. Сторінки історії. 2015. Вип. № 39. С. 100-113 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sisi_2015_39_12
4. Пospelовский Д. Русская Православная Церковь в XX в. Москва, 1995. С. 166-168. URL: http://yakov.works/library/16_p/os/pospel_06.htm#2
5. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX-XX ст. : Історичні нариси / Д. В. Архієрейський та ін.; НАН історії України, Ін-т історії України. Київ: Наукова думка, 2002. С. 303. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-00-0025-1/966-00-0025-1.pdf>

6. Липківський В. митрополит. Відродження церкви в Україні 1917-1930. Торонто, 1959. С. 69–76. URL: <http://diasporiana.org.ua/religiya/311-lipkivskiy-v-vidrozhennya-tserkvi-v-ukrayini-1917-1930-rr/>
7. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр.: джерелознавче дослідження. Вид. 2-е. Київ: Пенмен, 2017. 768 с. URL : <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?>
8. Преловська І. Переслідування та ліквідація УАПЦ (УПЦ) (1921–1938 рр.): огляд архівно-кримінальних справ ГДА СБ України та ЦДАГО України. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2009. № 1. С. 31. URL: http://history.org.ua/JournALL/gpu/gpu_2009_32_1/4.pdf
9. Киридон А.М. Стражденний шлях істини: православна церква в радянській державі. Слов'янський вісник: Збірник наукових праць, 2011. Вип. №12. С. 74–80.

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ»

УДК 327(494):061.1ЄС

Єрґакова В.В.

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ВІДНОСИН ШВЕЙЦАРІЇ
ТА ЄС У II-Й ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ

Незважаючи на те, що Швейцарія розташована в центрі Європи, в Європейський Союз вона до сих пір не входить. Процес обговорення умов приєднання цієї країни до європейської інтеграції триває вже не одне десятиліття. Але сучасна Швейцарія - досить багата країна і може дозволити собі тривалий час дотримуватися принципів «вибіркової інтеграції», яка дозволяє мінімізувати тиск Євросоюзу і забезпечує збереження своєї специфіки, тобто прибутковості певних секторів національної економіки. Багато аналітиків вважають, що настільки прагматичний підхід може дозволити швейцарцям виторгувати найбільш вигідні умови приєднання до Євросоюзу [4].

Ще в 1962 році Берн офіційно заявив про готовність вести переговори з Європейським Економічним Співтовариством з приводу асоціації Швейцарії зі «Спільним ринком», проте лише в 1970 року були в загальних рисах підготовлені умови цієї угоди. Швейцарська громадськість насторожено поставилася до переговорів з ЄЕС, підкреслюючи, що політичні аспекти діяльності «Спільного ринку», а зокрема принцип узгодження позицій країн-членів ЄЕС з тих чи інших міжнародних проблем, особливо тих, хто стосується відносин Схід-Захід, несумісні з політикою нейтралітету і неучасті в блоках. З огляду на цю опозицію, начальник департаменту національної економіки Бруггер заявив, що Швейцарія хоче при будь-яких обставинах зберегти свій нейтралітет [10].

Взаємовідносини Швейцарії та Європейського Союзу є своєрідним прикладом партнерства інтегрованої до високого ступеня групи країн і окремої європейської держави, яка, з одного боку, прагне до торгово-економічного альянсу з ЄС, з іншого - уникає повноцінного членства, що обумовлено небажанням передавати значні повноваження на наднаціональний рівень та бажанням зберегти власну ідентичність. Пошук прийнятної співвідносності між проходженням національним інтересам з урахуванням принципів прямої демократії і обмеженою участю в інтеграційних процесах призводить до складної конфігурації відносин між Швейцарією і Європейським Союзом. Сьогодні Європейський Союз є для Швейцарської конфедерації основним торговим партнером. Для Швейцарії та її орієнтованого на експорт фінансового центру, що займає лідируючі позиції в області управління міжнародними активами, доступ до іноземних ринків є ключовим фактором успіху.

Досвід торгово-економічного і політичного взаємодії Швейцарії та ЄС, який також є альтернативою членству, побудований на серії двосторонніх секторальних договорів, що дають державі право доступу на ринки ЄС і участь у Шенгенській зоні [1].

3 грудня 1972 року відбувся референдум, на якому більшість виборців проголосували «за», і в тому ж році були підписані перші угоди між Швейцарією і ЄС в рамках договору про входження в Європейський економічний простір ряду країн, які перебували в складі Європейської Асоціації Вільної Торгівлі. Отже, була створена основа для реалізації чотирьох основних принципів: свободи руху товарів, капіталів, послуг та робочої сили. За минулі роки на цій базі виникла зона вільної торгівлі, були введені ліберальні режими для руху капіталів і послуг. Однак проблеми пов'язані з вільним переміщенням робочої сили, поки продовжують перебувати в стадії обговорення.

1 січня 1973 року набула чинності угода з ЄЕС про поступове зниження митних зборів у торгівлі з країнами «дев'ятки». Створювалися рівні умови для свого експорту на ринках основних західноєвропейських країн [2, с.113].

Згідно з положеннями Угоди, передбачалося поетапне зниження торгових мит і усунення торговельних бар'єрів, починаючи з 1973 року. Таким чином, промислові товари обох сторін не повинні були обкладатися митом, кількісні обмеження і квоти і будь-які інші подібні заходи (тарифи і збори) заборонялися. Положення щодо сільськогосподарських товарів мали деяку специфіку. Під митні збори не підпадали промислові складові цих товарів, з боку Швейцарії щодо сільськогосподарської частини товарів були зменшені збори й експортні субсидії, з боку ЄЕС усунені всі збори й експортна підтримка. В результаті реалізації угоди до середини 1977 року всі тарифні і нетарифні торговельні бар'єри для промислових товарів між ними були скасовані, що дало відчутний позитивний ефект [3, с.88].

У 1980-ті рр. до швейцарської еліти прийшло усвідомлення необхідності подальшого поглиблення співпраці з ЄС. У 1989-1991 рр. Швейцарська Конфедерація була активним учасником в розробці концепції Європейського економічного простору (ЄЕП). Уряд вважав, що інтереси країни будуть краще захищені в рядах Європейського Союзу, ніж поза цієї інтеграційної організації.

У 1989 р Європейський Союз і Швейцарія уклали угоду про страхування, згідно з яким страховим компаніям, що працюють зі страхуванням прямих збитків в Швейцарії і країнах ЄС, гарантувалася свобода вибору своєї юридичної адреси, а страховим агентствам надається рівний доступ і умови на територіях договірних сторін. Угода не стосувалося страхування життя і схем соцстрахування. Це була перша угода, укладена ЄЕС і Швейцарією в сфері послуг [1].

20 травня 1992 р. Швейцарія подала офіційну заявку на вступ до ЄС. У тому ж році було підписано Угоду про створення Європейського економічного простору між державами ЄС та ЄАВТ. Однак на референдумі про ратифікацію цієї Угоди більше половини громадян Швейцарії, а також 16 з 26 кантонів Швейцарії, проголосували проти участі країни в створюваному Європейський економічний простір (ЄЕП). Таким чином, Швейцарія не приєдналася до ЄЕП, а заявка на вступ в ЄС була заморожена. Після відмови населення приєднатися до ЄЕП Швейцарія продовжила розвивати двосторонні відносини з ЄС, побудовані на принципах секторальних угод.

У 1999 р. і в 2004 р. були підписані два пакети угод між ЄС і Швейцарією, що охоплюють різні сфери співробітництва в галузі економіки, фінансів і безпеки. Перший пакет угод було підписано в 1999 р. і схвалений на референдумі 2000 року, «за» проголосували 67% тих, хто прийшов на вибори. У 2002 р. угоди вступили в силу [4, с.72].

Перший пакет угод утворює домовленості про лібералізацію традиційних ринків. У пакет увійшли такі угоди: Договір про державні ринках; Договір про наукове співробітництво; Договір про цивільну авіацію; Договір про наземному транспорті; Договір про свободу пересування робочої сили; Взаємне визнання сертифікатів якості; Обмін сільськогосподарською продукцією.

Всі сім угод укладено на міжурядовому рівні, за їх виконання і дотримання відповідають спільні комітети, в рамках яких сторони узгоджують свої рішення. Угоди сформульовані таким чином, що в залежності від сектора рівень економічної інтеграції Швейцарії з ЄС вище, еквівалентний або нижче рівня інтеграції в рамках Європейської економічної зони. В результаті цих угод Швейцарія інтегрувалася з ЄС сильніше, ніж деякі країни, які не є членами даної організації [2, С.145].

Передбачалося, що всі угоди, за винятком угоди про наукове співробітництво, будуть скріплені між собою «положенням гільйотини», відповідно до якого вони повинні вступити в силу одночасно і одночасно ж припинити свою дію, якщо буде відкинуто хоча б одне з них. Швейцарія погодилася на такі умови, тому референдум проходив за всіма угодами відразу.

Ключова риса швейцарської моделі полягає в секторальній природі договірних відносин. ЄС укладає зі Швейцарією ряд двосторонніх секторальних угод, враховуючи особливі інтереси Швейцарії, наприклад, у фінансових послугах і банківському секторі, без всеохоплюючого головного рамкової угоди. Угоди між ЄС та Швейцарією в значній мірі розрізняються між собою.

З огляду на своїх тісних і широких зв'язків з Європейським союзом Швейцарія прийняла підхід, заснований на ряді двосторонніх угод в чітко визначених областях: двосторонній підхід.

Цей прагматичний покроковий підхід дозволив розробити індивідуальні, договірні рішення для широкого кола економічних і політичних питань. Угоди не тільки надають обом сторонам широкий доступ до ринків, вони також є основою для тісної співпраці в ключових сферах політики.

З огляду на свої тісні і широкі зв'язки з Європейським союзом Швейцарія прийняла підхід, заснований на ряді двосторонніх угод в чітко визначених областях. Цей прагматичний покроковий підхід дозволив розробити індивідуальні, договірні рішення для широкого кола економічних і політичних питань.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що Європа залишається для Швейцарії найважливішим партнером: економічним, політичним, культурним. З рішенням 1992 року швейцарський народ вирішив залишитися за межами ЄС, і Швейцарія досі не наблизилася до членства в ЄС. Незважаючи на це, відносини з Європейським Союзом інтенсивно розвиваються. Двосторонні договори, укладені між Брюсселем і урядом Швейцарії, дозволили частково інтегрувати країну в європейський ринок без формального членства.

Література

1. Бабынина Л., Говорова Н., Тимошенкова Е. Европейский союз и Швейцария: разнонаправленные векторы сотрудничества // Современная Европа. №2. 2015. С. 34-47.
2. Бабынина, Л. О., Громыко А. А. Европейский союз в поиске глобальной роли: политика, экономика, безопасность: монография. Москва: Весь Мир, 2015. 592 с.
3. Большая Европа. Идеи, реальность, перспективы. Под ред. А. А. Громыко, В.П. Фёдорова. Москва: Весь Мир, 2014. 704 с.
4. Винокуров Е. Ю., Идрисова В. В., Кнобель А. Ю., Перебоев В. С. Таможенный союз и соседние страны: модели и инструменты взаимовыгодного партнерства. Санкт-Петербург: Центр интеграционных исследований, 2013. 80 с.

УДК 327 (73:470+571)

Каргаполова А. Р.

ФАКТОРИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ АМЕРИКАНО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ У ХХІ СТ.

Відносини між Сполученими Штатами Америки та Російською Федерацією у ХХ столітті були стрижнем усієї міжнародної політики. Зі зміною полюсності світу, коли багатополярна система змінила двополярну, вплив цих обох держав на міжнародній арені знизився. Поряд з ними місце вершителей світової політики посіли такі країни як Китайська Народна Республіка, країни Європейського Союзу, Індія та Японія у своїх регіонах. Проте відносини між Америкою та Росією все ж таки залишилися важливим елементом сучасної міжнародної системи [1, с.113].

Вивчення американо-російських відносин залишається важливим та актуальним для сучасної науки. Оскільки ці дві держави продовжують значно впливати на політичні події у світі, оскільки мають досить сильний військовий потенціал та значну економічну

могутність. До того ж США та Росія займають перші місця у списку країн з найбільшою кількістю ядерної зброї.

На відносини між Сполученими Штатами Америки та Російської Федерації впливає ряд факторів. По-перше, це геополітичні фактори. Сутність цього фактору полягає у тому, що Сполучені Штати та РФ, володіючи значним військовим потенціалом та політичним впливом, намагаються встановити свій контроль на геополітично та геостратегічно вигідних територіях та над країнами, у яких зосереджено найбільша кількість світових запасів нафти та газу або над країнами, через які проходять транзитом це викопне паливо. Вони обумовлюють суперництво між цими державами, їх боротьбу за сфери впливу та відстоювання власних інтересів та поглядів. Частіше за все, конфронтація проявляється на територіях країн Близького Сходу та України. Близькосхідні інтереси США все частіше стикаються на активний супротив Російської Федерації. Росія звинувачує США у нав'язуванні іншим державам своїх принципів та ідеалів [4]. Що стосується України, то для Росії Україна має важливе геополітичне значення. Перебуваючи західним сусідом Російської Федерації, вона є природним бар'єром між нею та усім західним світом, у тому числі ЄС та США. Стосовно американських інтересів в Україні, для Вашингтону стратегічно важливо, щоб Україна інтегрувалася саме на захід, а не на схід, до Росії. Для США важливо, щоб Росія не претендувала на роль регіонального лідера і не вела переговори про об'єднання з Європою. До того ж Україна економічно вигідний регіон, через який проходить значна кількість російського газу [6].

По-друге, військовий фактор, а окремо ядерний, теж впливають на американо-російські відносини, та у більшості випадків негативно. Обидві країни володіють потужним військовим потенціалом, та займають перше та друге місце у світі по кількості ядерної зброї. Ці чинники загострюють відносини між державами у боротьбі за статус найпотужнішої країни світу та провокують початок «гонки озброєнь». Досить серйозно на американо-російські відносини впливає перспектива розширення НАТО. Північноатлантичний військовий блок фактично очолюють Сполучені Штати Америки. Російська Федерація сприймає включення в НАТО країн, що входили до складу СРСР і знаходилися в сфері радянського впливу, як загрозу своїй безпеці. Проте, оскільки у світі за останні десятиліття виникли й інші джерела небезпеки національним інтересам, наприклад тероризм, обидві військово сильні держави періодично об'єднують свої сили задля подолання спільних ворогів. Наприклад, очолюють контртерористичні операції по знищенню зброї масового ураження та навіть планують підготувати проект, щодо знищення взагалі ядерної зброї задля запобігання ядерної війни [2].

По-третє, на американо-російські відносини впливають економічні фактори. США контролює понад 98% фінансової нафти, тобто фінансові контракти на нафту, але щоб впливати на ціни енергоресурсів в довгостроковій перспективі необхідно тримати в своїх руках фізичну нафту. Це була одна з основних причин вторгнення військових сил Сполучених Штатів на територію Близького Сходу. Російська Федерація сама є однією з країн з найбільшою кількістю запасів нафти та газу. Будучи одним з провідних гравців в міжнародній системі обороту енергоресурсів, Росія займає досить серйозні позиції на світовому ринку вуглеводнів, активно змагаючись з іншими енергетичними державами. Пріоритетом для нафтогазових проектів російського бізнесу виступають країни Близького Сходу. На цьому тлі американо-російські інтереси стикаються особливо сильно. У зв'язку з частим посиленням конфронтації між США та РФ, та зіткненням їх протилежних один одному інтересів, Сполучені Штати вводять проти Росії різні економічні санкції. Частіше за все це пов'язано з діями Росії на Сході України. Санкції Вашингтону негативно впливають на економічну ситуацію у Росії. З точки зору США, застосування санкцій проти Росії є досить простим способом використовувати переваги Америки проти більш слабого противника. Від США відносно мало економічних витрат від санкцій проти Росії, почасти через структури санкцій і почасти через обмежену міру впливу США на російську економіку [3].

По-четверте, на відносини між Кремлем та Білим Домом впливає і ідеологічний фактор. Москва та Вашингтон по-різному трактують поняття «демократії» та по-різному бачать шляхи її реалізації у різних куточках світу. Російська Федерація дотримується думки, що демократизація суспільного життя та державного устрою має відбуватися природним шляхом з урахуванням історичних та соціальних особливостей окремої країни, та починатися вона мусить зсередини. Що стосується Сполучених Штатів, то політика Білого Дому частіше за все націлена на військову інтервенцію у країни, яка, за їхньою думкою, не відповідає стандартам демократичної держави. Адміністрації обох держав часто критикують демократичні системи одна одної. Наприклад, Володимир Путін у інтерв'ю німецькому тижневику *Bild* натякнув на недосконалість американської виборчої системи, яку навряд чи можна охарактеризувати як повністю демократичну [8]. У свою чергу Сполучені Штати теж не втрачають нагоди вказати Росії і на її недоліки у демократичній перебудові держави. У 2012 році відбулась спроба Держдепартаменту США звинуватити Російську Федерацію у порушенні прав людини та демократичних свобод. У своїй щорічній доповіді про стан справ із правами людини у світі Вашингтон розкритикував процес проходження парламентських виборів у Росії [5].

До того ж негативно на відносини впливають течії американофобії та русофобії – відлуння ідеологій часів «холодної війни». Русофобські стереотипи добре зберігаються і відтворюються тому, що старі погляди часів «холодної війни» не цілком зникли в суспільній свідомості і їм на зміну не прийшло інформоване розуміння нової реальності. У США досі популярна думка, що Російська Федерація погрожує національним інтересам Америки. Яскравими прикладами упередженого відношення Сполучених Штатів до Росії можуть слугувати події 2016 року, які стали складовими президентської гонки. Американські спецслужби звинуватили російських хакерів у зломі електронної пошти Демократичної партії, але не пред'явили жодних доказів на підтвердження своїх заяв [7]. Американофобія в Росії є таким же побічним ефектом «холодної війни» як і русофобія в Америці. Національна самосвідомість більшості поколінь Російської Федерації, навіть теперішнього покоління, була більш-менш сформована саме на засадах антиамериканської ідеології. На сьогоднішній день Кремль не заявляє прямо, що Америка є серйозним ворогом Росії. Навпаки, за останні роки Володимир Путін все частіше наголошує на необхідності дружби та співпраці між РФ та США задля подолання глобальних проблем. Більшість експертів наголошує, що таке неоднозначне відношення Кремля до Сполучених Штатів полягає у тому, що російські еліти намагаються збалансувати неприязнь населення до США на середньому рівні, використовуючи його у власних цілях.

Можна сказати, що від часів закінчення «холодної війни» та до сьогоднішнього дня відносини Сполучених Штатів та Російської Федерації пройшли певний шлях еволюції. Перед новими викликами XXI століття колишні наддержави усвідомлюють необхідність у дружбі, підтримці та співпраці, проте певний градус напруги залишається, та в залежності від ситуації може підвищуватися.

Література

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її геостратегічні імперативи. Київ: Ранок, 2018. С. 288
2. Обезоруживающий шаг: Трамп предложил США, России и Китаю полностью отказаться от ядерного арсенала. URL: <https://russian.rt.com/world/article/625158-tramp-otkaz-yadernoe-oruzhie> (дата звернення: 19.10.2019)
3. Паршев А. Санкции Запада и ответы России. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=598291&p=1> (дата звернення: 16.10.2019)
4. Семенова Т. Столкновение интересов России и США на Ближнем Востоке. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stolknovenie-interesov-rossii-i-ssha-na-blizhnem-vostoke> (дата звернення: 05.10.2019)

5. США нашли в России "нарушения демократического процесса". URL: https://www.bbc.com/russian/international/2012/05/120524_us_state_dept_human_rights_report (дата звернення: 21.10.2019)
6. Украина и национальные интересы России и США. URL: https://3mv.ru/publ/ukraina_i_nacionalnye_interesy_rossii_i_ssha/3-1-0-23606 (дата звернення: 29.10.2019)
7. Цыганков А. Русофобия: антироссийское лобби в США. URL: <https://public.wikireading.ru/129584> (дата звернення: 25.10.2019)
8. Bloomberg: Российская критика демократии в США не лишена смысла. URL: <https://vz.ru/news/2016/1/16/788975.html> (дата звернення: 12.10.2019)

УДК 327.5(540)

Клюс В. В.

РОЛЬ ПАКИСТАНУ В КИТАЙСЬКІЙ ІНІЦІАТИВІ «ПОЯС І ШЛЯХ»

Ініціатива «Пояс і Шлях» є масштабним проектом, розпочатим урядом КНР в 2014 році, який покликаний надати стимул розвитку КНР шляхом знаходження нових зовнішніх і внутрішніх джерел зростання в умовах трансформації моделі розвитку, сприяти вирішенню ряду структурних проблем економіки, заохотити стимулювання високотехнологічного виробництва і переходу Китаю на інноваційну модель розвитку шляхом підвищення своєї ролі в регіональних і глобальних ланцюжках доданої вартості. КНР розглядає ініціативу як новий мега-проект інтеграції інших країн з Китаєм як лідером, здатним надати «суспільні блага» країнам регіону. Ініціатива є найбільш амбітним проектом розвитку в даний час, а її реалізація призведе до значного розширенню діяльності і глобальної присутності Китаю. Ініціатива «Пояс і Шлях» складається з Економічного поясу Шовкового шляху та Морського Шовкового шляху 21 століття, а також 6 міжнародних економічних коридорів, один із яких «Китайсько-Пакистанський економічний коридор» (КПЕК). Цей проект характеризується більш динамічним розвитком серед інших і є вкрай важливим для обох держав.

КПЕК є пріоритетною галуззю співпраці КНР і Пакистану. Ісламабад усвідомлює, що для Китаю цей проект – «золоті ворота» в Пакистан. По-перше, він надає КНР найкоротший шлях для виходу на світові ринки завдяки своєму унікальному геостратегічному розташуванню, поєднуючи чотири важливих регіону – Західний Китай, Південну, Центральну, Західну Азію; а, по-друге, стимулює економічну активність Сінцзян-Уйгурського автономного округу, який в даний час має в своєму розпорядженні слабку виробничу базу [2]. КПЕК був обраний в якості ведучого проекту в рамках цієї ініціативи, що підтверджує прихильність Китаю Пакистану і міцні відносини між двома країнами.

КПЕК є першим проектом в рамках Ініціативи «Пояс і Шлях», і він величезний за своїми масштабами: загальний обсяг інвестицій з Китаю складає 62 млрд. Цей коридор з'єднує китайську провінцію Сінцзян в Західному Китаї з портом Гвадар на півдні Пакистану через мережу комунікацій та інфраструктури. Китай є ключовим споживачем близькосхідної нафти, і порт Гвадар, найбільший в світі глибоководний порт, розташований всього в 250 кілометрах від Перської затоки, стане стратегічним форпостом для майбутніх інтересів Китаю в регіоні. В даний час Китай імпортує майже 80 відсотків своєї нафти з Близького Сходу і Африки через океанічні канали, які проходять через оспорювані райони Малаккської протоки і острови Південно-Китайського моря. Диверсифікація джерел енергії та маршрутів була головним пріоритетом для політиків в Пекіні. Проект КПЕК з'єднає західну китайську провінцію Сінцзян з портом Гвадар в

Індійському океані через нафтогазопроводи, а також заплановані високошвидкісні залізниці і мережу автомобільних доріг [3].

Одним з доповнень КПЕК є те, що це буде сприяти економічному розвитку західних провінцій Китаю. Чотири десятиліття економічного буму, орієнтованого на експорт, привели до величезного економічної нерівності між західними і східними провінціями. У 13-му п'ятирічному плані викладені амбіції Китаю зробити Сінцзян важливими воротами на Захід, Центральну і Південну Азію. Західна провінція Сінцзян може стати двигуном зростання, експортуючи машини і готову продукцію на ринки Південної та Центральної Азії через коридори і імпортуєчи вкрай необхідні енергоносії і сировину, необхідну для економічного зростання [2].

КПЕК є важливим для Китаю в контексті стратегії безпеки через розвиток, і деякі аналітики називають його коридором миру. Китай вважає, що поліпшення в області безпеки і економіки взаємопов'язані, і розвиток в одному може доповнити інше. Китайсько-пакистанський економічний коридор може пом'якшити деякі проблеми внутрішньої безпеки Китаю, пов'язані з його переважно мусульманської провінцією Сінцзян. В той же час цей проект може стати передвісником миру і процвітання «на задньому дворі» Китаю – в Пакистані та Афганістані. В Китаї вважають, що економічні інвестиції зможуть принести Пакистану внутрішню стабільність. Хоча КПЕК поки є двостороннім партнерством, але за обнадійливим сценарієм у цього проекту є перспективи стати сполучною ланкою між Сходом і Заходом через Пакистан, з'єднавши Іран, Індію, Афганістан і Центральну Азію [1].

Таким чином, будучи найбільшим імпортером нафти в світі, КПЕК стане в пригоді для КНР, оскільки більше 80% нафти надходить з країн Близького Сходу. Також в Китаї очікують, що ця співпраця сприятиме розвитку Сінцзяну. Пакистану вигідні китайські інвестиції, але водночас не слід забувати про ряд проблем, які можуть перешкоджати успіху проекту КПЕК, включаючи регіональну і етнічну напруженість в Пакистані, зростаючу активність груп ісламських бойовиків, а також високо ієрархічну і корумповану політичну систему Пакистану.

Література

1. Muhammed A. Safwan. Dimensions of China Pakistan Economic Corridor. URL: <https://www.c3sindia.org/geopolitics-strategy/dimensions-of-china-pakistan-economic-corridor-by-muhammed-safwan-a/> (дата звернення: 25.11.2019)
2. Peter Cai. Understanding China's Belt and Road Initiative. URL: <https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative> (дата звернення: 25.11.2019)
3. [Abdul Waheed Parry](#). China-Pakistan Economic Corridor. URL: https://insamer.com/en/china-pakistan-economic-corridor_2459.html (дата звернення: 25.11.2019)

УДК 327(510) «2000/2019»

Коломієць Б.Р.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ДОКТРИНИ КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (ВІД ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ)

Китай сьогодні є однією з наймогутніших держав світу. Зовнішня політика Китайської Народної Республіки виявляє величезний вплив не тільки на розвиток Азіатсько-Тихоокеанського регіону а й всього світу в цілому. Тому вивчення процесів історичного розвитку і механізмів вироблення сучасної зовнішньополітичної концепції Піднебесної надзвичайно важливо для розуміння китайського підходу до сучасних міжнародних відносин.

Зовнішня політика КНР є важливим і вкрай актуальним об'єктом вивчення в системі сучасних міжнародних відносин. Кожен з етапів становлення сучасної стратегії зовнішньої політики цієї держави має низку своїх особливостей. Велике значення, на наш погляд, має розвиток зовнішньополітичних доктрин та концепцій Піднебесної у ХХІ столітті. З приходом до влади Цзянь Цземіня третє покоління китайських керівників змінюється на четверте, а з приходом Сі Цзіньпіня – четверте на п'яте. Таким чином змінювалися і підходи до ведення зовнішньої політики. Розгляд і аналіз цих підходів в історичному ключі важливі для розуміння і прогнозування зовнішньої політики КНР.

Головною метою зовнішньополітичної стратегії КНР з самого початку її утворення є зміцнення статусу великої держави, який Китай втратив в ході опіумних війн середини ХІХ століття. Ця мета залишалася незмінною протягом всієї історії КНР, змінилися лише засоби реалізації цієї мети: ревізіоністська стратегія при Мао Цзедуні і стратегія, спрямована на інтеграцію в існуючий світовий порядок, встановлений західними державами сьогодні змінилася більш впевненою позицією на світовій арені. Змінилися і фактори, що впливають на зовнішньополітичні дії Китаю.

Ключовими компонентами реформ, що вплинули на формування сучасної зовнішньополітичної доктрини Китаю стали:

- у зовнішній політиці – перехід від двосторонньої, прикордонної та регіональної політики, до активної участі у створенні всесвітньої архітектури, міжнародної безпеки, до багатосторонньої дипломатії. Китай ніколи не припиняв співпрацю у міжнародних організаціях, але на сучасній спіралі історії, він, як ніколи раніше, перейшов до багатосторонньої дипломатії, передусім у рамках ООН. Напрямок сучасної тенденції політики Китаю полягає у тому, що у контексті глобалізації Китай фактично, не проголошуючи публічно, прагне до лідерства у світі, що розвивається (частина країн АТР, Африка та Латинська Америка), а також у боротьбі з тероризмом в усьому світі [1];
- у економіці – перехід від політики «відкритості», залучення іноземного капіталу та імпортозаміщення до інтеграції у світові ринки (товарні, фондові, ф'ючерсні тощо). На відміну від економічної реформи кінця 20 століття, коли центром уваги було прагнення до кількісного експоненціального зростання, в першому десятилітті ХХІ століття в рамках нової економічної реформи і політики акцент зроблено на поліпшенні структури виробництва, здійснення принципів соціальної справедливості та скорочення дисбалансу соціально-економічного розвитку в різних регіонах. Іншими словами, в першому десятилітті ХХІ століття, в ході економічних реформ і реалізації соціальної політики приділялося більше уваги на вирішення соціальних проблем, що виникли в процесі побудови «гармонійного суспільства». З 2016 року в рейтинг Forbes-2000, що складається за чотирма показниками (вартість активів, прибуток, продаж та ринкова капіталізація), потрапили 180 компаній з континентального Китаю. Для порівняння: США були представлені 600 компаніями, Росія - 25 [3];
- у внутрішній політиці – від традиційних поглядів на процеси внутрішнього розвитку (з неприйняттям реалій ринкової економіки, дотриманням формаційного та класового підходу тощо) до розуміння невідворотності ринкових перетворень, поступового розвитку демократії з китайською специфікою та її реальної дії у сфері основних свобод громадян (право на працю, матеріальне забезпечення, освіту, пересування, охорону здоров'я тощо) [1]. Невід'ємною частиною внутрішньої політики стала військова реформа. В основу нової концепції військового будівництва Китаю лягла стратегія активної оборони, тобто готовності захиститися від нападу і завдати у відповідь удар. Основна мета нинішнього етапу реформи - механізація та інформатизація збройних сил КНР. На 19-му з'їзді КПК в 2017 р. Сі Цзіньпін заявив, що до 2035 р. Китай повинен увійти в число країн-лідерів інноваційного типу. У той же час планується «до 2035 року в основному здійснити модернізацію національної оборони і армії, а до середини нинішнього століття повністю перетворити народну

армію Китаю в збройні сили передового світового рівня» [5]. Згідно з уявленнями китайського керівництва, початок ХХІ століття є часом унікальних можливостей для КНР, коли країна може, користуючись досягненнями в економічній сфері, просунути свої інтереси в світі, захистити їх від можливих посягань інших держав і одночасно підвищити рівень життя населення.

В контексті даних факторів з 90-х років починається процес модернізації зовнішньої політики Китаю, ціль якого – пристосувати державу до умов нового світового порядку, що почав формуватися. Новими тенденціями розвитку міжнародних відносин стали багатополарність, глобалізація, регіоналізація. Послідовно здійснюючи різні реформи, КНР домоглася очевидних успіхів в багатьох сферах, включаючи адаптацію величезного національного господарства до процесів глобалізації.

Кожен з керівників Піднебесної висував свою зовнішньополітичну концепцію, але зберігалася певна спадкоємність як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Однак на кожному новому етапі розвитку стратегії зовнішньої політики КНР з'являлися і нові підходи до аналізу міжнародного життя. Тому розвиток зовнішньополітичних доктрин Китаю у ХХІ столітті можна поділити на такі етапи:

1. період правління Цзян Цземіня (1992-2003);
2. період керівництва Ху Цзіньтао (2003-2013);
3. період керівництва Сі Цзіньпіна (2013 - теперішній час).

У 1997 році голова КНР Цзян Цземінь в своєму виступі на XV Всекитайському з'їзді КПК зазначив: «Китай буде дотримуватися зовнішньополітичної стратегії Ден Сяопіна, тобто твердо дотримуватися мирного курсу, курсу самостійності і незалежності зовнішньої політики ... боротьби проти гегемонізму і захисту миру в усьому світі; ... не братиме участі в політичних союзах, в гонці озброєнь; не займатиметься військовою експансією; ... буде мирно розвивати відносини з сусідніми країнами, зміцнювати співробітництво з країнами, що розвиваються» [4]. На стратегії розвитку держави в цілому і її зовнішньополітичному курсі зокрема тоді почали позначатися соціально-економічні проблеми, в тому числі розрив в регіональному розвитку та залежність економічного розвитку від ресурсозабезпечення. Як наслідок, з'являється концепція «Йти зовні», озвучена на 5-й сесії ВЗНП 9-го скликання 5 березня 2002 р. прем'єром Держради КНР Чжу Жунцзи [7].

У період правління Ху Цзіньтао Китай активно позиціонував себе як «відповідальну світову державу», що бере активну участь в діяльності міжнародних організацій і механізмів і готова брати на себе відповідний економічний тягар для підтримки їх діяльності. У цій концепції також міститься натяк на те, що КНР не збирається кидати виклик або намагатися перебудовувати існуючу систему міжнародних відносин і функціональних механізмів в її рамках [4]. Ху Цзіньтао змінив Цзян Цземіня на посаді голови КНР в 2003 році. Основою політичної стратегії адміністрації Ху Цзіньтао на наступні 10 років стали такі положення: «гармонійне суспільство» у внутрішній політиці; «Мирний розвиток» у зовнішній політиці.

У листопаді 2012 року відбувся ХVІІІ з'їзд КПК в Пекіні, який широко висвітлювався в світових ЗМІ, так як відбулася зміна поколінь керівників, а тому було важливо зрозуміти, які нові ідеї будуть покладені в основу зовнішньополітичної лінії КНР, що прийде на зміну «політиці піднесення». В результаті до влади прийшло так зване п'яте покоління керівників на чолі з Генеральним секретарем ЦК КПК Сі Цзіньпіном [2]. У своєму виступі на заключному засіданні Всекитайських зборів народних представників 12-го скликання в 2013 році Сі Цзіньпін згадав про «китайську мрію». За його словами, «китайська мрія» дозволить Китаю реалізувати наступне: «...Досягти цілей усеосяжної побудови середньозаможного суспільства; стати соціалістичною країною, процвітаючою, демократичною, цивілізованою і гармонійною; реалізувати велике відродження китайської національної свідомості» [2; 6].

Можна зробити висновок, що зовнішня політика Китаю сьогодні формується під впливом цілого ряду факторів і відповідає цілям і задачам, що стоять перед державою. Ці цілі та задачі отримали відображення у зовнішньополітичній доктрині, яка постійно модернізується. Для сучасної концепції характерний процес трансформації Китаю з регіонального лідера в глобального.

Література

1. Величко, В. Зовнішня політика Китаю: від "мирного співіснування" до "мирного наступу" // Політика і час. Київ: Вістка, 2007. С. 49-55.
2. Внешняя политика Китая при Си Цзиньпине: преемственность и новаторство. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-politika-kitaya-pri-si-tszinpine-preemstvennost-i-novatorstvo> (дата звернення 03.12.2019).
3. Китайские ТНК на мировом инвестиционном поле. URL: https://www.imemo.ru/jour/meimo/index.php?page_id=685&id=8143&jid=8129&jj=49 (дата звернення 03.12.2019).
4. Развитие современной внешней политики КНР. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sovremennoy-vneshney-politiki-knr> (дата звернення 03.12.2019).
5. Рост военной мощи Китая в начале XXI века: значение для США. URL: <https://rusus.jes.su/s207054760000045-6-1/> (дата звернення 03.12.2019).
6. Си Цзиньпин рассказал о китайской мечте. URL: <https://utro.ru/articles/2013/03/17/1107323.shtml> (дата звернення 03.12.2019).
7. Становление и развитие внешнеполитической доктрины Китая. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-i-razvitie-vneshnepoliticheskoy-doktriny-kitaya> (дата звернення 03.12.2019).

УДК:327.82:339.9

Кустикова М. Р.

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ОДНА З ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

Сучасний світ характеризується економічною взаємозалежністю держав друг від друга, тому важливим елементом в міжнародних взаєминах стала економічна дипломатія. Це – «вимірювальний прилад», за допомогою якого визначається рівень взаємин між країнами. Сьогодні, економіка набула центральної ролі в дипломатичних відносинах, кордони між традиційними політичними і економічно-дипломатичними діями стають більш тонкими і «економічна дипломатія» все більше впроваджується в області застосування класичної дипломатії. Змітаючи прикордонні бар'єри, вона привела до ускладнення системи функціонування світового ринку і перевела велике число внутрішніх проблем в категорію проблем, що представляють загальний інтерес.

Ми пам'ятаємо що сучасна дипломатична система виникла в епоху Відродження в період формування держав нового типу, що збіглася з частковою глобалізацією європейського ринку за рахунок розширення торгових зв'язків між країнами. У зв'язку з цим турбота про просування власних товарів і, як наслідок, економічних інтересів держави, стала входити в обов'язки зовнішньополітичних відомств. А в епоху Просвітництва європейські політичні мислителі та філософи вперше висувають ідею про те, що вигода, яку видобувають держави з економічної взаємодії один з одним, може стати ефективним методом вирішення і запобігання конфліктів.

На початку XX століття економічна дипломатія зазнала суттєвих змін, саме з того часу увага світової дипломатії від економічних проблем вже ніколи і не відверталася. Навіть, під час другої світової війни союзні держави вели інтенсивні дипломатичні

переговори щодо післявоєнного економічного ладу. Прикладом тому була дипломатія долара, президент Сполучених Штатів У. Тафт зазначав, що «дипломатія повинна знайти достойну відповідь ідеям комерційних взаємозв'язків, а «долар повинен замінити кулі». Саме зараз, на стадії глобалізації вона набуває нового значення.

Економічна дипломатія - елемент зовнішньої політики держави; різновид дипломатії, що включає в себе: дипломатичні дії, зосереджені на підтвердження економічних інтересів країни на міжнародному рівні: збільшення експорту, залучення іноземних інвестицій, участь у роботі міжнародних економічних організацій, утвердження позицій у МРТ та ін.

Втручання міжнародних інститутів у внутрішні справи держав перетворилося на чинник, який істотно і часом вельми болісно впливає на трансформацію національних економічних систем. У цих нових умовах забезпечення ефективного функціонування економіки своєї країни, реалізації зовнішньоекономічної політики і переваг на світовому ринку, стає однією з першорядних завдань дипломатичної діяльності, що може бути досягнуто лише засобами економічної дипломатії.

Зараз використання економічних важелів для досягнення зовнішньополітичних цілей – є пріоритетним. Реалізація економічної дипломатії не пов'язана зі значними витратами, викликаними відкритим військовим втручанням, а вплив і ефективність виявляться більш стійкими та надійними, ніж політичне і тим більше військове втручання. Деякі аналітики відзначають, що «зовнішня економічна допомога є зручним інструментом, за допомогою якого держава-донор має прямий вплив на країни, які її приймають». Це універсальний механізм прив'язки країн, яким вона надається.

Так, на думку С. Рогова, «економічна допомога має і політичні наслідки». Таким чином, те що економічна дипломатія стає найбільш важливою сферою в системі сучасних міжнародних відносин і з кожним роком вона буде займати все більш значуще місце не викликає сумнівів. Адже пріоритет економічних інтересів, які є результатом співпраці між країнами, незважаючи на існуючі між ними відмінності, викликані різними шляхами розвитку економік, ефективно долаються і сприяють розвитку більш сильних соціальних, економічних і політичних взаємин у світі, і в цьому процесі роль економічної дипломатії незамінна.

УДК: 316.482:316.354

Лучакової Є.А.

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ: ІНТЕРПРЕТАЦІЇ, ПЕРЕДУМОВИ, КЛАСИФІКАЦІЯ

Політичний протест на сьогодні є одним із найпопулярніших проявів політичної участі в країнах Європи. Він слугує способом вираження політичної волі громадян, сигналом для змін в політичній системі. Універсальність політичного протесту складається з того, що він має різні форми, які можуть в певній мірі загрожувати політичній структурі, є досить розповсюдженим явищем, яке має потребу в дослідженні.

Не можна не погодитися, що політичний протест є своєрідним наповненням окремих форм політичної участі. Однак вплив протесту на рівень стабільності політичної участі оцінюється вченими з різних позицій. Поширена позиція, відповідно до якої протестні форми участі асоціюють з неконвенціональними, тобто тими, які в будь-якому випадку надають дестабілізуючий вплив на політичну систему.

Наприклад, одна група вчених вважає, що політичний протест має як конвенціональні, так і неконвенціональні форми, тобто «через дію або бездіяльність», при цьому така залученість може мати різні форми, проявляючись «як на вербально-емоційному, так і на інструментальному рівнях», яка не обов'язково зачіпляє основи демократичного суспільства, але може пошатнути їх, якщо влада буде бездіяти [1, 6].

Інша група вчених ототожнює політичний протест лише як негативну реакцію індивідів, каталізатором для яких можуть слугувати розломи в суспільстві, створення антиеліт, неефективна політика влади [4].

Але є, що виокремити загального серед думок різних вчених: по-перше, політичний протест говорить про неефективність політики держави, по-друге, нема точного механізму, згідно з яким відбувається протест, бо причинами для їхнього відтворення можуть слугувати як індивідуальні, так і загальні проблеми.

Головним приводом до протесту слугує соціально-економічна криза, яка зазвичай співпадає із політичною кризою, тобто суспільство також має поріг терпіння. Також у наш час не меншою загрозою виступає консолідація в Інтернеті, через соціальні мережі, які є потужним середовищем комунікації і самоорганізації, як протестної, так і творчої, конструктивної [2].

До функцій політичного протесту відносять: конструктивну, коли шляхом протесту люди привертають увагу до проблеми і таким чином намагаються удосконалити політичну систему країни; деструктивну, яка втілюється у протестах, що мають зазвичай не індивідуальні установки в корені, а масові, які можуть призвести навпаки до кризи політичної системи; функцію становлення особистості, в якій вбачають можливість людини зрозуміти природу політики через діяльність в пасивних та активних формах політичної участі, а отже і політичного протесту; динамічну, оскільки через протест люди можуть швидко рухати політичний розвиток та впроваджувати соціальні зміни [3].

Видами політичного протесту є: за інституційним критерієм – неконвенціональний та конвенціональний; за рівнем активності – пасивний, активний; за формою поведінки – реформістську, активістську, конформістську. Найбільшу загрозу становить тероризм, який вносить лише деструктив та руйнування держави, найпасивнішу, але від того не менш серйозну – абсентеїзм, що виливається у байдужість до політики, політичну апатію [7, 5].

Політичну участь зазвичай розділяють на конвенціональну та неконвенціональну, деякі її види свідчать про підтримку влади, інші – про протидію владі. Найсерйознішим видом політичної участі є тероризм, що визнається міжнародною проблемою, в протидію тероризму виділяють абсентеїзм як пасивну форму політичної участі.

Таким чином, політичний протест він може існувати у вигляді внутрішнього стану неприйняття політичним суб'єктом, які панують у суспільстві політичних відносинах або політичній системи в цілому.

Література

1. Загоскин И. П., Латкин В. Н., Примаков В. И., Чистяков О. И. Законодательство 17-18 веков. М.: Юридическая литература, 2001. Т. 5.
2. Насимова Г.О., Р.Б. Сейсебаева Р.Б. Политические протесты в современном обществе. Журнал «Вестник КазНУ» 2013 г. Алматы.
3. Онук О. Кризис и социальная мобилизация в государствах переходного периода. [Дата звернення: 04.12.19]. URL: europeandcis.undp.org/
4. Пустошинская О.С. Политический протест как концепт: проблема дефиниции. [Дата звернення: 04.12.19]. URL: <http://www.gramota.net/materials/1/2010/1-2/29.html>
5. Сафронов В. В. Потенциал протеста и демократическая перспектива // Журнал социологии и социальной антропологии. 1998. Вып. 4. Т. 1
6. Соина Е. С. Электоральный негативизм как форма протестного поведения (на примере Юга России) // Актуальные проблемы социо-гуманитарного знания: сб. науч. трудов. М.: Век книги, 2006. Вып. XV. Ч. 2.
7. Milbrath L.W., Goel M.L. Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?. — Chicago: Rand McNally College Pub. Co., 1977.

МІСЦЕ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ В ІНСТИТУЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз на сьогоднішній день об'єднує 28 країн Європи, є одним з трьох основних і найрозвиненіших центрів сучасного світу, поряд з США і Японією і є впливовим учасником світового співтовариства. ЄС є найбільшою світовою торговою організацією, на нього припадає майже чверть світової торгівлі, це також найбільший світовий імпортер сільськогосподарської продукції і сировини. Також на Євросоюз припадає основна частина допомоги країнам, що розвиваються. Більш ніж з 140 країнами світу підтримує дипломатичні відносини. Він має статус спостерігача ООН. ЄС поєднує ознаки міжнародної організації і держави, проте формально не є ні тим, ні іншим. Союз не є суб'єктом міжнародного публічного права, однак має повноваження на участь у міжнародних відносинах і відіграє в них велику роль.

В ЄС діє 7 інститутів. Один з головних інститутів який має законодавчу ініціативу це Європейський Парламент

Європейський Парламент - законодавча гілка Європейського Союзу і один з його семи інститутів, де публічно обговорюються деякі питання, що стосуються понад 500 мільйонів «європейців». Має він 23 офіційних мови. За пропозицією Європейської комісії він приймає європейське законодавство. У квітні 2012 року хорватським спостерігачам ЄП надав Усний переклад хорватською мовою.

Європейський парламент має три місця роботи-Брюссель (Бельгія), місто Люксембург (Люксембург) і Страсбург (Франція). У місті Люксембург знаходяться адміністративні установи ("Генеральний секретаріат "). Засідання всього парламенту ("пленарні засідання") проходять у Страсбурзі та Брюсселі. Засідання комітету проходять в Брюсселі [5].

Сьогодні у нього входять 751 членів –євро депутатів (третина з них – жінки) з 28 держав-членів представляють 375 мільйонів виборців. Обирається прямим голосуванням громадян ЄС [2].

Депутати ЄС Парламенту обираються через кожні п'ять років з 1979 року. Місця розподіляються в кожній державі відповідно до проживання населення, згідно Лісабонським договором [3].

Головою Європейського парламенту (спікер парламенту) є Девід Сассолі, обраний у липні 2019 року. Він очолює багатопартійну палату, п'ятьма найбільшими групами якої є європейська група Народної партії, Прогресивний альянс соціалістів і демократів, Renew Europe, Greens/European Free Alliance і Identity and Democracy. Останніми загальносоюзними виборами були вибори 2019 року.

Депутати Європарламенту засідають у семи політичних угрупованнях, які організовані не за національністю, а за політичною приналежністю. Конференція голів складається з голів політичних груп і голови та відповідає за розробку законодавчих програм та порядку денного ЄП [1].

Так само депутати ЄС парламенту беруть участь у роботі комітетів з підготовки до пленарних засідань парламенту. У парламенті нараховується 20 комітетів і два підкомітету, кожен з яких займається конкретною областю політики. Комітети розглядають пропозиції щодо законодавства, а депутати Європарламенту та політичні групи можуть висувати поправки або пропонувати відхилити законопроект. Ці питання також обговорюються в рамках політичних груп [8].

Функції Європарламенту:

Законодавчий

- Приймає закони ЄС разом з Радою ЄС на основі пропозицій Єврокомісії;

- * За міжнародними угодами приймає рішення;
- Приймає рішення про розширення;
- Розглядає програми роботи комісії ЄС і звертається до неї з проханням запропонувати законодавчі заходи.

Спостережний

- Здійснює демократичний контроль за всіма інститутами ЄС
- * Обирає Голову Комісії і так само затверджує комісію в якості органу;
- Затверджує спосіб витрачання бюджету ЄС;
- Розглядає звернення громадян;
- Обговорює грошово-кредитну політику з Європейським Центральним банком;
- Допросна комісія та Рада;
- Спостерігає за виборами;

Бюджетний

- * Створює бюджет ЄС спільно з Радою ЄС;
- * Стверджує довго строковість бюджету ЄС, "багаторічних фінансових рамок" [9].

В Європарламенті є розділення повноважень між виконавчою і законодавчою владою, що робить його схожим на Конгрес Сполучених Штатів, ніж на законодавчий орган держав ЄС.

Виконавча влада: голова Єврокомісії пропонується Європейською Радою на основі виборів у парламент. Ця пропозиція має бути затверджена парламентом. Комісія — це орган, члени якого призначаються і відхиляються Європарламентом. Парламент ніколи не голосує проти президента і членів його комісії. При голосуванні і виборі членів комісії, депутати Європарламенту голосують за партійною ознакою. Це єдність і готовність використовувати владу парламенту забезпечує значну увагу з боку національних лідерів, інших установ та суспільства [6].

Законодавча влада: один з членів Європейського парламенту, який працює в одному з парламентських комітетів, складає доповідь з пропозицією щодо законодавчого тексту", представлений Європейською комісією, єдиною установою, уповноваженою ініціювати законодавство. Парламентський комітет голосує по цій доповіді і, можливо, вносить в нього поправки. Коли текст був переглянутий і прийнятий на пленарному засіданні, парламент прийняв свою позицію. Цей процес повторюється один або кілька разів, в залежності від типу процедури і незалежно від того, чи буде досягнуто угоду з Радою [4].

Європейський парламент періодично проводить опитування громадської думки та дослідження тенденцій громадської думки в державах-членах для вивчення уявлень і очікувань громадян щодо своєї роботи і спільної діяльності Європейського Союзу. Темі включають в себе сприйняття громадянами ролі Європейського парламенту, їх знання про цю установу, їх почуття приналежності до Європейського Союзу, думки про європейських виборах та європейської інтеграції, ідентичність, громадянство, політичні цінності, а також з поточних питань, таких як зміна клімату, поточна економіка і політика і т. д. [7].

Література

1. Борко Ю. А. Единый Европейский Акт. Договор о ЕС. 1994. - Москва.
2. Взаємодія фінансових систем країн СНД / відп. ред. М. Ю. Головін. СПб. // Алетейя, 2010.- Санкт-Петербург.
3. Черковец О. Европейский союз: уроки интеграции. Экономист, №10, 1998.
4. Этин Л. М. Европейское право. Учебник. 2004- Москва.
5. Jorgensen, Knud Erik, et al., eds. The SAGE Handbook of European Foreign Policy (Sage, 2015).
6. Koops, TJ. and G. Macaj. The European Union as a Diplomatic Actor (2015).
7. Lemma, Valerio, 'Too Big to Escape': Un Significativo Chiarimento Sull'Ambito Di Applicazione Del Single Supervisory Mechanism ('Too Big to Escape': A Clarification of Significant Relevance on the Scope of the Single Supervisory Mechanism) (June 1,

2017). Rivista Trimestrale di Diritto dell'Economia, 2/2017. Available at SSRN/ URL: <https://ssrn.com/abstract> (дата звернення 15.11.2019).

8. McCormick, John. Understanding the European Union: a concise introduction (Palgrave Macmillan, 2014).

9. Milward, Alan S. The Reconstruction of Western Europe: 1945–51 (Univ. of California Press, 1984).

УДК: 323.1:316.4]:327

Підтинна С.С.

«НАЦІОНАЛЬНИЙ БРЕНД» ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Сучасні тенденції в світовому політичному процесі та нові виклики, що постали перед державами в умовах глобалізації та інформатизації суспільства, обумовили пошук ними нових інструментів та методів реалізації зовнішньополітичної стратегії, використання технологій побудови іміджу держави у її конкуренції за інвестиції, туристів, «споживачів». Зростання вартості нематеріальних активів (бренду, іміджу, інформації, знань), необхідність присутності держав у віртуальному просторі призвели до побудови сучасними розвинутими державами сильних, позитивних і відомих брендів з метою підвищення власної впізнаваності в очах світової спільноти. Розробка національних брендів сьогодні виступає невід'ємним елементом публічної дипломатії держави, він формує сприятливий імідж, завойовує симпатії та змінює настрої міжнародної спільноти. Надзвичайно актуальною є тематика національного бренду саме для України, курс України на членство в ЄС вимагає висвітлення в бренді держави найкращих якостей та амбіційних можливостей держави.

Завданням брендингу держави є будівництво і підтримка позитивних асоціацій про себе, своїх громадян і продукти. У багатьох випадках пріоритетним завданням національного брендингу є поширення інформації про країну. Найчастіше - це діяльність, спрямована на зміну несприятливих думок або стереотипів, які не відповідають дійсності. Але кінцевою й головною метою національного брендингу є сприяння зростанню добробуту громадян країни.

Національний брендинг □□ це комплекс послідовних заходів, спрямованих на створення цілісного іміджу держави. Він впливає на репутацію країн, вимірюючи та будуючи її. Мета брендингу □□ створення чіткого образу бренду і формування напрямків комунікацій. Брендинг включає в себе роботи з дослідження ринку, позиціонування продукту, створення імені (brand name), дескриптора, слогана, системи візуальної і вербальної ідентифікації (товарний знак, фірмовий стиль, упаковка, спеціальні звуки і т.д.), використання комунікаційних носіїв, які відображають і транслиують ідею бренду [2].

Перші глибокі наукові дослідження національного бренду пов'язані з британським дослідником Саймоном Анхольтом. Сьогодні він залишається провідним світовим спеціалістом в цій сфері, виступає в ролі незалежного політичного радника з питання побудови бренду-іміджу держав. Саме у результаті його досліджень поняття «національний бренд» стало концептуальним засобом у розумінні та просуванні національного й міждержавного іміджу.

Підкреслюючи визначальну роль бренду в положенні держав на міжнародній арені, С. Анхольт розробив рейтинг країн «Індекс національних брендів» (Anholt-GfK Roper Nation Brands Index), «Індекс брендів міст» (Anholt-GfK Roper City Brands Index) та «Індекс державних брендів» (Anholt State Brands Index). Крім того, він є редактором академічного журналу – «Брендинг міст і публічна дипломатія», єдиного в світі професійного видання в цій сфері [7].

Рейтинг найвпливовіших брендovаних країн проводиться на основі наступних критеріїв:

1. Люди: вимірюється рівень освіти, кваліфікації робочої сили, відкритості суспільства, а також інші якості (перше місце у списку посідає Німеччина, друге – Австралія, третє місце у Данії) [4].

2. Влада: вимірюється громадська думка щодо компетентності та законності влади кожної держави, а також описується рівень довіри індивіда стосовно уряду кожної з країн. Окремо розглядається сприйняття політики влади країни за такими глобальними питаннями, як: демократія, правосуддя, бідність і довкілля (у трійку лідерів увійшли такі країни, як Сінгапур, ОАЕ, Нова Зеландія).

3. Експорт: встановлюються уявлення про товари і послуги з кожної країни, а також межі, в яких споживачі цілеспрямовано шукають або уникають придбання продуктів або користування послугами з тієї чи іншої країни-постачальника (лідирує Китай, після нього — Німеччина та США) [5].

4. Туризм: фіксується рівень інтересу до відвідування країни і привабливість природних і культурних туристичних визначних пам'яток (найбільш приваблива для туристів виявилася Франція – 84 млн. відвідувачів на рік, США – 75 млн туристів та Іспанія – 65 млн відвідувачів на рік) [3].

5. Культура і спадщина: відображає світове сприйняття культурної спадщини кожної з країн. Оцінюється сучасна культура, включаючи кінематограф, музику, образотворче мистецтво, літературу, а також спорт (перше місце посіла Японія завдяки своїм багатим культурним надбанням, друге – Канада: обізнаність людей у світі про цю країну з кожним роком тільки зростає, третє місце посідає Італія: ця країна зберегла досить багато культурних та історичних пам'яток).

6. Інвестиції та імміграція: визначається здатність кожної країни залучати людей для проживання, роботи або навчання і показується, як люди сприймають соціальну і економічну ситуацію в кожній країні (Норвегія посідає перше місце в рейтингу найбільш привабливих для імміграції країн: тривалість життя в середньому становить 80 років; високий рівень грамотності населення; передові медичні технології. Австралія має такі переваги: розвинена система оподаткування для громадян; середній показник оплати праці в годину - 17 євро (один з найвищих у світі); розвинене сільське господарство; хороші показники по медицині та освіті; рівень безробіття становить близько 4,5%. Швеція займає третє місце завдяки таким показникам: виробничий сектор розвинений відмінно; політична ситуація стабільна; економіка розвинена; соціальні гарантії та привілеї; кліматичні умови; доступна і якісна освіта) [1].

Успішний бренд держави дозволяє не тільки поліпшити зовнішньо- і внутрішньополітичний іміджі країни, але й підвищити рівень політичного впливу країни на міжнародній арені, збільшити обсяги експорту брендovаних товарів і послуг, зміцнити міжнародні зв'язки і партнерські відносини, стимулювати почуття національної ідентичності, підвищити загальну конкурентоспроможність країни [6].

Національний бренд повинен відповідати наступним вимогам: бути оригінальним і асоціюватися з країною; легко піддаватися змінам і нововведенням відповідно до міжнародної ситуації; використовувати усталені цінності та культурні особливості країни; для його створення і просування необхідна професійна команда, яка повинна бути аполітичною і інтернаціональною; мати в наявності слоган і логотип, який би містив елементи державної символіки (герб, прапор) [5].

Брендова стратегія включає в себе і визначення платформи або декількох платформ брендингу. Такими платформами можуть служити культура, мистецтво, традиції, історія, наука, освіта, відомі люди, національна кухня, міфологія, природні або архітектурні пам'ятки і багато іншого [5].

Основною силою національного бренду є його ключова ідентичність. Це той фундамент, на якому можна будувати думки, відносини та асоціації серед цільових

аудиторій [1]. Джерелом ідентичності бренду є набір ідей, цінностей, характерних особливостей, культури, слів, образів, які в сукупності створюють у свідомості представників цільової аудиторії певні асоціації з державою-брендом.

Таким чином, сучасна система міжнародних відносин вимагає побудови позитивного іміджу держави в очах світової спільноти для ефективної реалізації зовнішньої політики, з огляду на це актуалізується питання розробки їх національного бренду. Бренд створюється роками, має велику кількість обов'язкових аспектів та критеріїв, серед яких впізнаваність серед людей та інших держав, взаємодія з основними та найголовнішими структурами країни та окремими регіонами, реклама брендів серед інших країн, просування брендів, а також їх "прозорість" та якість. Національний брендинг є одним з ефективніших інструментів, які дозволяють державі визначити не лише свою унікальність, але й надати позитивний вплив на розвиток інвестиційної привабливості, дати поштовх до зростання репутаційного капіталу, підвищити свою конкурентоспроможність на вітчизняному та світовому ринках. Правильно побудований бренд дозволяє найбільш ефективно взаємодіяти з різними цільовими групами: інвесторами, туристами, населенням, дозволяє підприємствам виходити на нові ринки, розширювати вже наявні ринки збуту продукції.

Література

1. True Jacqui Globalisation and Identity // Globalisation and Identity / Raymond Miller. South Melbourne: OxfordUniversity Press, 2006. P. 74. URL: <https://research.monash.edu/en/publications/globalization-and-identity> (дата звернення: 01.12.2019).
2. Brand loyalty and price promotion strategies: an empirical analysis // Strategic Direction. — 2013-01-11. Т. 29, вып. 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/256796392_Brand_Loyalty_and_Price_Promotion_Strategies_An_Empirical_Analysis(дата звернення: 01.12.2019)
3. Philipp Hillenbrand, Sarael Alcauter, Javier Cervantes, Fernando Barrios. Better branding: brand names can influence consumer choice // Journal of Product & Brand Management. 2013.07.19. Т. 22, вып. 4. С. 300–308. URL: https://www.researchgate.net/publication/263064337_Better_branding_Brand_names_can_influence_consumer_choice (дата звернення: 01.12.2019)
4. Kumar, A.; Bezawada, R.; Rishika, R.; Janakiraman, R.; Kannan, P. K. From Social to Sale: The Effects of Firm-Generated Content in Social Media on Customer Behavior // Journal of Marketing. 2016. № 80 (1). P. 7–25. URL: <https://www.rhsmith.umd.edu/files/Documents/Departments/Marketing/social-to-sale-jm-2016.pdf> (дата звернення: 01.12.2019)
5. Gardner B. The Product and the Brand / B. Gardner, S. J. Levy // Harvard Business Review. 1955. Vol. 33. March-April. №2. P. 33–39. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/BastosWilsonandSidneyJ.Levy2012-AHistoryoftheConceptofBranding.PracticeandTheory.pdf> (дата звернення: 01.12.2019)
6. Noya, Javier. The Symbolic Power of Nations. Place Branding 2005. P. 53-67 URL: https://www.researchgate.net/publication/233611575_The_symbolic_power_of_nations (дата звернення: 01.12.2019)
7. Anholt- GfK Nation Brands Index. URL: <http://nation-brands.gfk.com/> (дата звернення: 01.12.2019)

ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА МІЖНАРОДНОГО СОЮЗУ ОХОРОНИ ПРИРОДИ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Останнім часом на одне з перших місць в міжнародних відносинах виходить проблема раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Екологічні проблеми, які постали перед людством у другій половині 20 століття, стали предметом заклопотаності всього світового співтовариства.

Отже, Міжнародний союз з охорони природи та природних ресурсів грає суттєву роль у вирішенні глобальних екологічних проблем сучасності. Тому, актуальним є з'ясувати інституціональну структуру Міжнародного союзу з охорони природи.

По-перше, слід роздивитися структуру МСОП, при Союзі функціонує 6 Комісій, які об'єднують 16 000 експертів-волонтерів з цілого ряду наукових дисциплін. До них належать наступні [1]:

1. Комісія з управління екосистемами (Commission on Ecosystem Management - CEM).
2. Комісія з екологічної, соціальної та економічної політики (Commission on Environmental, Economic and Social Policy - CEESP).
3. Всесвітня комісія зохоронюваних територій (World Commission on Protected Areas - WCPA).
4. Комісія з екологічного права (Commission on Environmental Law - CEL).
5. Комісія за освітою і комунікації (Commission on Education and Communication - CEC).
6. Комісія з виживання видів (Species Survival Commission - SSC).

По-друге, наступною інституціональною одиницею є Рада. Рада є основним керівним органом МСОП, куди входять: Президент, 4 віце-Президента, Скарбник, Голови 6 комісій МСОП; Радник від Швейцарії та 28 регіональних радників. Залежно від повноважень, напрямки та політики Конгресу, роль Ради МСОП полягає у: встановленні стратегічного напрямку і посібників політики для роботи Союзу; забезпеченні контролю і рекомендацій з ефективної роботи структурних підрозділів Союзу в цілому і Генерального директора зокрема; наданні підтримки Гендиректору в здійсненні цілей, політики і програм МСОП для світової спільноти. Вибрані члени Ради займають свої посади з моменту закриття Всесвітнього конгресу з охорони природи 10 вересня 2016 року. До закриття наступної чергової сесії Конгресу, яка буде проходити в 2020 році [2].

Також, слід зазначити, що управління Союзу здійснюється за допомогою Всесвітнього конгресу з охорони природи. Всесвітній конгрес з охорони природи (Збори учасників) є вищим органом прийняття рішень МСОП. Конгрес скликається кожні чотири роки. Він обирає Раду, в тому числі президента, і стверджує робочі програми МСОП протягом наступних чотирьох років, і бюджет [2].

По-третє, у Секретаріаті, очолюваному Генеральним директором, працює 900 співробітників з 50 країн світу. Секретаріат підзвітний Раді МСОП і має децентралізовану структуру, що включає регіональні, країнові і проектні представництва по всьому світу [3].

На сьогодні до членів МСОП належать близько 89 держав, більше 16 000 вчених і експертів з 181 країни, а також 112 урядових і 735 неурядових організацій. Цікавим є те, що серед цих організацій є дві українські громадські природоохоронні організації: «Екологія. Право. Людина» і «Національний екологічний центр України» [4].

Отже, підсумовуючи можна сказати, що не дивлячись на складний шлях свого розвитку та становлення МСОП зміг досягти міжнародного визнання. Союз сприяв створенню нових екологічних організацій, що функціонують і зараз.

Література

1. День образования Международного союза охраны природы URL: <https://www.calend.ru/events/6941/> (дата звернення 18.10.2019)
2. Кіров М. День заснування Міжнародного союзу охорони природи URL: <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=28071&uk> (дата звернення 18.11.2019)
3. Международный союз охраны природы - International Union for Conservation of Nature URL: https://ru.qwertyu.wiki/wiki/International_Union_for_Conservation_of_NatureCommissions (дата звернення 13.11.2019)
4. Международный союз охраны природы (МСОП) и Международная Красная Книга МСОП URL: <https://www.zoospravka.ru/article/iucn.htm> (дата звернення 13.10.2019)
5. IUCN, International Union for Conservation of Nature URL: <https://www.iucn.org> (дата звернення 13.11.2019)

СЕКЦІЯ
«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ»

УДК-325.14

Беззубченко Ю. Я.

ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ФРН

ФРН – це політичний лідер Європейського Союзу та держава з активною позицією на міжнародній арені. Ця країна займає друге місце після США, за інтенсивністю імміграційних потоків. Німеччина володіє одною з найкращих економік держав ЄС та найпотужніших у світі.

Переміщення населення почалося не сьогодні і завершиться не завтра - процес пошуку людьми безпечних умов для життя в останні роки в ряді регіонів планети йде по наростаючій. Це спонукає уряди і міжнародні організації шукати відповіді на серйозні виклики, пов'язані з необхідністю розміщення біженців, їх інтеграції в місцях нового проживання. Попутно доводиться вирішувати такі завдання, як безпека мігрантів, що особливо проявилось в проведенні операції з порятунку в Середземному морі. Сучасна міграція стала більш динамічним і складним явищем, яке пов'язане не тільки з соціально-економічними причинами. Бажання і можливості людей переміщатися формує цілий конгломерат чинників: соціально-економічних, політичних, етнічних, релігійних, екологічних, демографічних та інших.

Міграція населення є об'єктивною реальністю і підпорядковується у всьому світі загальним закономірностям. Міжнародна міграція впливає на всі сторони життя світової спільноти, призводить до еволюції сприйняття загальнолюдських цінностей і правил поведінки, а також до появи країн з великим культурним та етнічним розмаїттям. Швидкості міграційних процесів наростають стрімко з прогресом науки і техніки. Взаємозв'язок між місцем докладання праці та місцем проживання поступово втрачає своє значення. Причини міграції необхідно розділити на дві категорії: причини, що викликають переселення великих мас населення у відносно невеликі періоди часу, і причини, що призводять до постійного переміщення невеликих соціальних груп і громадян протягом тривалого часу.

Коли в Європі сталася міграційна криза, так чи інакше вона торкнулася багатьох країн - починаючи від Греції і Македонії, що перетворилися у плацдарм для подальшої експансії біженців в глиб континенту, і закінчуючи бажаною, але недосяжною Британією, наполегливо чинять опір масового проникнення мігрантів. Однак головною жертвою нового переселення народів стала Німеччина - саме вона прийняла основний удар міграційної хвилі - саме до ФРН кинулися основні потоки біженців. Причиною такого стану справ став широко розкручений образ Німеччини, як країни, яка не має квотових обмежень на прийом біженців, з досить ліберальним законодавством у плані надання притулку, високим рівнем життя та соціальних допомог. І хоча, насправді німецький «Закон про надання притулку» (нім. Asylverfahrensgesetz (AsylVfG) ліберальним назвати важко, а розмір допомоги біженцям не такий високий на фоні інших країн Німеччина залишається найбільш привабливою і доступною. І якщо привабливість пояснюється високими життєвими стандартами Німеччини, то доступність обумовлюється з одного боку свідомою політикою керівництва країни на відкритість для біженців, з іншого «дірками» у «Законі про надання притулку». Так, наприклад, багато біженців «втрачають» свої паспорти та «забувають» своє громадянство, оскільки, відповідно до закону, людей без громадянства неможливо депортувати (невідомо куди), знову ж таки «втрачений паспорт» не дає можливості відстежити наземний шлях транзиту «біженця» і депортувати його до найближчої «безпечної країни», через яку він проник на територію ФРН. По

відношенню до таких біженців передбачена спеціальна форма дозволу на проживання - «Duldung» (нім. Терпимість / допущення).

Якщо розглянути міграційну статистику, то федеральне управління Німеччини (Statistisches Bundesamt) - говорить про рекордний показник притоку іноземців в країну за весь час проведення подібних досліджень. Так згідно їх звіту, чиста кількість прибулих іноземних громадян (включаючи тих, що подали заяву на надання притулку) до Німеччини за 2015 рік склало приблизно 1 140 000 чоловік (в'їхало близько 2 млн., Вийшло 860 тисяч), що у два рази більше показників 2014 року - тоді частка міграційного сальдо (чистого припливу іноземних громадян) склала 577 тисяч осіб. Але якщо в 2014 році більшу частину в'їжджають до Німеччини становили громадяни інших країн ЄС, то у 2015 році це в основному були громадяни неєвропейських держав.

Протягом останніх 50 років, з початку масового залучення турецької робочої сили в 60-х роках ХХ століття, етнокультурну однорідність Німеччини поступово розмивали. Згідно з останнім переписом, проведеної в травні 2011 року, на 80,2 млн. Чоловік, що проживають на території ФРН - 15,02 млн. (18,7%) не були корінними німцями. З них 6,17 млн. (7,7%) були іноземними громадянами. На кінець 2015 року в Центральному реєстрі іноземців (Ausländerzentralregister, AZR) Німеччини були зареєстровані 9,11 млн. Іноземців, роком раніше в країні налічувалося 8,15 млн. Приїжджих. 955 000 чоловік склали 12-відсотковий приріст за рік (це з урахуванням того, що за 2015 рік у Німеччині народилося 59 500 дітей-іноземців, померло 29 500 осіб, а 111 000 іноземців отримали німецьке громадянство і їх дані були видалені з реєстру). Зіставивши наявні результати перепису населення 2014 року і дані Центрального реєстра іноземців за підсумками 2017 року можна відзначити збільшення кількості офіційно зареєстрованих громадян іноземних держав майже на 3 мільйони (зростання з 6,17 до 9,11 млн.). У доповіді Федерального управління кримінальних справ (Bundeskriminalamt) від лютого 2016 року, з 1 091 894 зареєстрованих в Німеччині нових мігрантів у 2015 році (цифра відрізняється в меншу сторону приблизно на 50 тисяч від березневих даних Федерального управління статистики) найбільші групи склали сирійці - 428 468 (39%), афганці - 154 046 (14%) і іракці - 121 662 (11%). Згідно зі звітом Євростату за первинними заявками поданням до Німеччині на надання притулку в IV кварталі 2015 року, лідерами серед які звернулися є громадяни Сирії (53%) Іраку (9%) і Афганістану (9%) - що відрізняється у процентних складових, але підтверджує тенденцію. Ці цифри, в статистиці і динаміці, самі по собі говорять про посилення процесу розмивання етнічного середовища. Ці тенденції самим негативним чином позначаються як на процесі інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства, так і на відносно самого суспільства до мігрантів.

Незважаючи на значний досвід в управлінні міграційними потоками, у сучасній Європі існують серйозні проблеми в міграційній сфері, які потребують удосконалення правового і організаційно-економічного механізму імміграційної політики. В з умовах істотної зміни етнічного складу населення Європи стають актуальними проблеми теоретичного обґрунтування концепції інтеграції мігрантів в місцях нового проживання. Проблема біженців, які стали досить великої за чисельністю групою мігрантів в сучасному суспільстві, вкрай актуальна. Її рішення пов'язане зі значними соціально-економічними витратами (облаштування, інтеграція на новому місці проживання, або повернення в місця колишнього проживання). В умовах глобалізації світової економіки в країнах ЄС гостро відчувається нестача трудових ресурсів, що в свою чергу викликає необхідність формування нової міграційної політики щодо трудових мігрантів.

Література

1. Рукавицын П. М. Сохранение национальной идентичности странами Запада в условиях этнодемографического вызова . Вестник МГЛУ (Исторические и политические науки). - 2012. - № 25 (658). - С. 229.
2. Штебер С. Беженцы в Германии: конец «политики гостеприимства»?

URL: <http://www.colta.ru/articles/society/9212?page=2> (дата звернення: 11.11.2015)

3. Angela Merkel: Grenzen der Kanzlerin . URL:<http://www.zeit.de/2018/03/angela-merkel-die-getriebenen-fluechtlingspolitik-robin-alexander/> komplettansicht (дата звернення: 30.03.2018)

4. Deutschland übernimmt eine besondere Verantwortung für Flüchtlinge. Bundesministerium des Innern. URL:<http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2014/06/weltfl%C3%BChtlingstag.html> (дата звернення: 25.06.2017)

5..Eurostat International Migration statistics. URL:https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics (дата звернення: 10.01.2019)

6.. Goffart D. "Wir schaffen das" - und damit basta? // Focus. - 2015. - № 39. . 25 с.

7. Rekordzahlen: fast 60 Millionen Menschen weltweit auf der Flucht. -URL : <http://www.spiegel.de/politik/ausland/fluechtlinge-fast-60-millionen-menschen-weltweit-auf-der-flucht-a-1065849.html> (дата звернення: 22.03.2018)

8. Steinbrück P. Wider die Radikalisierung unserer Gesellschaft! // Zeit online.

URL:<http://www.zeit.de/2015/51/fluechtlingspolitik-peer-steinbrueck-angela-merkel-deutschland-kritik/seite-2> (дата звернення: 05.07.2015)

УДК 329 (44)

Бурда В. О.

АКТИВІЗАЦІЯ ЄВРОСКЕПТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ ФРАНЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ «НАРОДНОГО РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО СОЮЗУ»)

В останні роки Європейський союз переживає глибоку кризу. Ця криза пов'язана з великою кількістю дестабілізуючих факторів. Серед зовнішніх факторів слід виділити міграційну кризу, незакінчені військові конфлікти, глобальну проблему тероризму та інші. Серед внутрішніх факторів слід виділити різні погляди на вирішення питань, які виникають за кордонами ЄС, невирішена криза 2008 року, кількість міграційного населення в країнах Європейського Союзу, подальше розширення на Схід та інші. Це стало наслідком того, що початок ХХІ століття ознаменувався зростанням противників ідеї європейської єдності. Для сучасної Європи характерний підйом антиєвропейських настроїв. Причиною критичного ставлення до європейської інтеграції служить комплекс економічних, соціальних, культурних проблем. В свою чергу, це виявилось в поширенні та активізації євроскептичних поглядів серед країн Європейського союзу. Різко зросла численність євроскептичних партій на теренах Європи, зросла їх електоральна база, підвищився вплив на політичні процеси. Слід зазначити, що в багатьох країнах Європейського союзу євро-критики зуміли трансформувати протестні рухи в повноцінні політичні партії. Посилення масових розчарувань з боку населення Європейського Союзу у його політиці стало більш актуально. Успіхи, яких досягли противники європейської інтеграції на виборах у Європейський парламент підвищують авторитет та вплив партійних угруповань у політичних процесах. Дійсно, електоральні успіхи правих популістів у сучасному Європейському Союзі є значними [1].

На теренах Європейського Союзу зараз велика кількість політичних сил євроскептичної спрямованості. Французька Республіка лідирує по кількості євроскептиків. Це можна довести привівши приклад «Акції жовтих жилетів» у кінці 2018 року. Спочатку причиною даних маніфестацій послужило підвищення ціни на паливо, а потім вимоги учасників розширилися до відставки чинного президента Франції Еммануеля Макрона. Цю протестну акцію можна назвати показником недовіри, яке живить населення до політичного істеблішменту. І в цьому відношенні це частина того ж явища,

що і популярність євроскептиків: європейці незадоволені тим, як працює склалася система.

Однією з подібних політичних партій на європейській арені є «Народний Республіканський Союз». Ця французька партія була створена, як самостійна 25 травня 2007 генеральним інспектором міністерства фінансів Франсуа Асселіно. Ідеологією цієї політичної партії є популізм та французький націоналізм. «Народний Республіканський Союз» має за мету вихід з Європейського Союзу, вихід з зони євро та з військово – політичної структури НАТО. Проведені Європейською комісією опитування громадської думки свідчили, що за період з 2007 по 2015 р підтримка громадянами Європейського Союзу впала з 52% до 37%. Число членів партії «Народного Республіканського Союзу» перевищило 8000 чоловік в липні 2015 і 17 000 у березні 2017.

Як і більшість євроскептичних партій «Народний Республіканський Союз» не підтримують політику Франції щодо Російської Федерації. «Народний Республіканський Союз» виступає за підтримання відносин з Росією, говорячи, що конфронтація може призвести до шкоди економічних інтересів, а в гіршому випадку до озброєного конфлікту на регіональному рівні. «Народний Республіканський Союз» також нагадує, що торгові відносини європейських країн з Росією в десять разів перевищують рівень торгового співробітництва США та РФ, у зв'язку з чим нав'язані Вашингтоном санкції призведуть до набагато більш серйозних наслідків для Європи, ніж для США[2].

Лідер партії Франсуа Асселіно наполягав на Frexit – вихід Франції з Європейського Союзу. Наголошуючи на важливості Франції у ЄС Франсуа Асселіно каже : «якщо Франція вийде з ЄС, це було б оголошеним лихом». Також у інтерв'ю він наголошує, що «Народний республіканський союз» ототожнюють з крайніми правими, то вже одне це автоматично зближує його з «Національним фронтом» і відвертає від нас близько 80 відсотків потенційного електорату. З березня 2014 року критикує політику Заходу стосовно українсько – російської кризи і вважає що Кримський референдум не менше легітимний, ніж референдум Косово або Південного Судану [3].

«Народний Республіканський Союз» активно приймає участь у виборах. Електорально популярність даної політичної партії є не високою, адже у Франції представлено інші більш сильні політичні партії. Асселіно і «Народний Республіканський Союз» вступили на регіональні вибори в грудні 2015 у всіх регіонах метрополії (за винятком Корсики) і на острові Реюньон. У цих 13 регіонах, «Народний Республіканський Союз» набрав 189350 голосів, то що представляє 0,9% голосів, але зростання 150% в порівнянні з європейськими виборами 2014 року[4].

На президентських виборах, що проходили у 2017 році у два тури подав свою кандидатуру лідер «Народного Республіканського Союзу». За даними, що були опубліковані одразу після підрахунку голосів на сайті Конституційної Ради, Франсуа Асселіно отримав 0, 92% голосів (332558 чоловік) з 37 мільйонів, що голосували на цих виборах. Отже, можна зробити висновок, що передвиборна програма даного кандидата не була така успішна, як тих кандидатів, що пройшли до другого туру президентських виборів [5].

Необхідно зазначити, що до осені 2018 року економічна ситуація у європейських країнах дещо покращилася, потік мігрантів і біженців скоротився. В результаті рівень підтримки євроскептичних партій знижувався і популістам ставало все складніше експлуатувати всілякі страхи. За даними опитувань громадської думки влітку 2018 році 67% європейців відзначили позитивні наслідки членства своєї країни в ЄС, причому це був найкращий результат з 1983 року.

Вибори до Європейського парламенту пройшли 26 травня 2019 року на території Франції. За їх підсумками було обрано 79 депутатів від Франції з 751 депутатів Європарламенту. «Народний Республіканський Союз» на даних виборах не пройшов до Європейського парламенту [6].

На прикладі «Народного Республіканського Союзу» ми можемо спостерігати, що євроскептичні політичні структури набирають популярність в європейському суспільстві. Зараз на європейській арені проходить боротьба за вплив політичних сил, які прагнуть укріплювати європейські інститути та між тими, хто прагне відійти від сучасної політики Європейського Союзу. Можемо спостерігати, що ця політична сила не є потужною, але дуже важливим є те, що таких політичних сил на європейській арені стає дедалі більше. Авжеж ріст «нетрадиційних» політичних сил напряду залежить від економічного, соціального та культурного розвитку Європейського Союзу.

Література

1. Французский євроскептицизм: истоки и современность. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/frantsuzskiy-evroskeptitsizm-istoki-i-ovremennost/viewer>
2. Mistral pour la Russie : L'UPR demande au gouvernement français de cesser d'être le larbin de Washington et d'honorer enfin la signature de la France. URL: <https://www.upr.fr/monde/mistral-russe-l-upr-demande-au-gouvernement-francais-de-cesser-d-etre-larbin-washington-et-d-honorer-la-signature-de-la-france/>
3. Французский политик о кризисе в отношениях между Россией и Западом. URL: <https://rg.ru/2014/03/19/asselino.html>
4. Pourquoi le Frexit est urgent . URL: <https://www.upr.fr/pourquoi-le-frexit-est-urgent/>
5. Cabinet de Françoise de PANAFIEU François ASSELINEAU. URL: <https://www.lesechos.fr/1995/05/cabinet-de-francoise-de-panafieu-francois-asselineau-858523>
6. Non, le Front National ne veut pas la sortie de l'UE... ni même de l'euro ! URL: <https://www.upr.fr/dossiers-de-fond/front-national-sortie-de-l-ue-sorite-de-l-euro/>

УДК 341.48:343.72

Гурко А.С.

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Сучасний світ неможливо уявити без інформативно-комунікативних технологій (ІКТ). Вони стали одним з основних факторів забезпечення та підтримки стабільного розвитку. Це обумовило не лише перехід національних інфраструктур на принципово новий рівень розвитку та функціонування, а й призвів до виникнення принципово нових загроз національній та міжнародній безпеці, породило цілий комплекс негативних геополітичних наслідків. Впровадження сучасних інформаційних технологій призвело до появи нових видів злочинності в інформаційному просторі, що отримали назву кіберзлочинність, яка характеризується високим рівнем латентності і низьким рівнем розкриття.

Кіберзлочинність як небезпечне явище у політичному, соціально-економічному житті, міжнаціональних відносинах світового співтовариства стали об'єктом активної уваги науковців, що пояснюється необхідністю вивчення і узагальнення ряду важливих і складних подій міжнародного життя. Але незважаючи на значний міжнародний інтерес, чіткого визначення кіберзлочинності ще не розроблено, як і створення можливостей протидії їм. Це обумовлено тим, що зростання інформаційних технологій призводить не тільки до прогресивних змін в економіці, але і до появи нових форм і видів злочинних посягань. Саме тому дослідження кіберзлочинності як загрози міжнародної безпеки є надзвичайно актуальним.

Уперше на міжнародному рівні визначення цьому поняттю було надано в Конвенції Ради Європи 23 листопада 2001 р. в Будапешті про кіберзлочинність, яка була прийнята для протидії комп'ютерним злочинам та для співробітництва й координації діяльності

правоохоронних органів різних держав, в якій було висвітлене поняття «кіберзлочинність». Нею до кіберзлочинності було віднесено незаконний доступ до комп'ютерних систем, нелегальне перехоплення даних, що передаються цифровими каналами зв'язку, втручання у дані, що зберігаються в комп'ютерних системах чи передаються електронними каналами зв'язку, втручання в комп'ютерні системи, зловживання комп'ютерними пристроями, підробки, пов'язані з комп'ютерами, шахрайство, пов'язане з комп'ютерами, правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією, правопорушення, пов'язані з порушенням авторських чи суміжних прав [1, с. 1].

Згідно з Конвенцією Ради Європи про кіберзлочинність, до кіберзлочинів слід віднести такі посягання:

- 1) правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем:
 - незаконний доступ – навмисний доступ до цілої комп'ютерної системи або її частини без права на це з метою отримання комп'ютерних даних або з іншою недобросовісною метою;
 - втручання в дані, навмисне пошкодження, знищення, погіршення, зміну або приховування комп'ютерної інформації без права на це;
 - втручання в систему навмисне серйозне перешкоджання функціонуванню комп'ютерної системи шляхом введення, передачі, пошкодження, знищення, погіршення, заміни або приховування комп'ютерних даних без права на це;
 - зловживання пристроями, а саме їх виготовлення, продаж, придбання для використання, розповсюдження або надання для використання іншим чином.
- 2) правопорушення, пов'язані з комп'ютерами, включаючи підробку й шахрайство, здійснені з використанням комп'ютерів;
- 3) правопорушення, пов'язані зі змістом інформації, зокрема дитяча порнографія, расизм та ксенофобія;
- 4) правопорушення, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав, наприклад незаконне відтворення й використання комп'ютерних програм, аудіо/відео й інших видів цифрової продукції, а також баз даних і книг [2, с. 26].

У той же час, з урахуванням мотивації злочинців, кіберзлочинність представляється можливим умовно розділити на наступні категорії: кібершахрайство з метою заволодіння коштами; кібершахрайство з метою заволодіння інформацією (для власного користування або для подальшого продажу); втручання в роботу інформаційних систем з метою отримання доступу до автоматизованих систем управління (для навмисного пошкодження за винагороду або для нанесення шкоди конкурентам); інші злочини.

Перша категорія злочинів – привласнення грошових коштів, при якому шахраї використовують різні способи, іноді змушуючи користувачів самостійно розкривати конфіденційні дані.

Найбільш поширені злочини, які відносяться до другої і третьої категорії – це злом баз даних і виведення з ладу комп'ютерних систем компаній і державних організацій, а також крадіжка інновацій або технологій. [3, с. 14].

Відсутність законодавчо закріплених визначень породжує на теоретичному рівні дискусії. Наприклад доктор юридичних наук М. Погорецький та український професор В. Шеломенцев вбачають загальною ознакою протиправних діянь, передбачених Конвенцією та Додатковим протоколом до неї, те, що їх вчинення на різних стадіях безпосередньо пов'язане з використанням ресурсів комп'ютерних систем (вчинення за допомогою комп'ютерних систем або через комп'ютерні системи), які у свою чергу є середовищем вчинення кіберзлочинів. Комп'ютерні дані при цьому, на їхню думку, слід розглядати як інформаційний ресурс комп'ютерних систем, а комп'ютерні мережі – як різновид комп'ютерних систем [4, с. 90].

Слід розглянути інший погляд на це питання, який відстоює група науковців. Російські політики А. Музика та Д. Азаров визначають тотожність понять кіберзлочину та злочинів у сфері комп'ютерної інформації. Вчені вказують, що визначати кіберзлочин треба як злочини у сфері комп'ютерної інформації [5, с. 90].

Виходячи із цього, кіберзлочинність слід вважати злочинами, які вчиняються за допомогою або через комп'ютерні системи чи пов'язані саме з комп'ютерними системами, тобто із сукупністю пристроїв, із яких один чи більше у відповідності до певної програми виконують автоматичну обробку даних [5, с. 91].

Таким чином, можна побачити, що на сьогодні законодавча невизначеність поняття «кіберзлочинність» породила дискусійність питання щодо його тлумачення, що насправді являє собою кіберзлочини, та умовно поділило науковців на дві групи.

Перша група науковців відносить до кіберзлочинів дії, у яких комп'ютер є об'єктом або засобом посягання. Інша група визначає кіберзлочини як злочини, об'єктом посягання в яких є інформація, що обробляється в електронно-обчислювальній машині (комп'ютері) або в комп'ютерній системі, а засобом скоєння є електронно-обчислювальна машина (комп'ютер), тобто протизаконні дії у сфері автоматичної обробки інформації [6, с. 140].

Згідно з законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 15 жовтня 2017 р., кіберзлочинність – це сукупність кіберзлочинів. В свою чергу, кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – це суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [6, с. 2].

Український вчений В. Бутузов обґрунтовує думку, що комп'ютерні злочини та кіберзлочини являють собою різні види злочинів у сфері високих інформаційних технологій, класифікація яких відбувається за такими ознаками:

- ознакою віднесення певних злочинів у сфері високих інформаційних технологій до комп'ютерних є знаряддя вчинення злочину – комп'ютерна техніка;
- ознакою віднесення злочинів у сфері високих інформаційних технологій до кіберзлочинів є специфічне середовище вчинення злочинів – кіберпростір (середовище комп'ютерних систем та мереж).

На його думку, тільки діяння із цього переліку можуть бути віднесені до кіберзлочинів [7, с. 115].

Словник термінів із кібербезпеки за редакцією українського політолога О. Копана надає два визначення поняттю кіберзлочину. Кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – протиправне втручання в роботу кібернетичних систем, основною управляючою ланкою яких є комп'ютер (наприклад, спотворення інформації про стан об'єкта в каналі зворотного зв'язку, спотворення керуючого сигналу й каналу зв'язку, використання шкідливого програмного забезпечення тощо), створення та використання в злочинних цілях певної кібернетичної (комп'ютерної) системи, використання в злочинних цілях існуючих кібернетичних (комп'ютерних) систем (наприклад комп'ютерних чи телекомунікаційних мереж у шахрайстві, вимаганні тощо) [8, с.116].

Виходячи з вищевказаних фактів, можна зробити висновок, що серед сучасних науковців немає єдиного підходу до визначення поняття кіберзлочинності. Існуючі підходи досить суттєво відрізняються, що може бути причиною неправильного трактування, а це у свою чергу може призвести до неправильної кваліфікації злочинних дій, що створить проблеми не тільки на теоретичному, а й на практичному рівнях. На сьогоднішній день найбільш повним визначенням поняття кіберзлочинність прийнято вважати дефініцію, яка міститься у Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність. Нею до кіберзлочинності було віднесено незаконний доступ до комп'ютерних систем, нелегальне перехоплення даних, що передаються цифровими каналами зв'язку, втручання у дані, що зберігаються в комп'ютерних системах чи передаються електронними каналами зв'язку. Аналізуючи підходи зарубіжних та українських дослідників, можна виявити схожість у

трактуванні даного поняття. Більшість вважають, що кіберзлочинність – це незаконне втручання в комп'ютерне середовище. Різним у підходах в свою чергу є виявлення природи виникнення кіберзлочинності. Одні науковці відносять до кіберзлочинів дії, у яких комп'ютер є головним об'єктом посягання, інші вважають, що провідним об'єктом кіберзлочинів є інформація. Кіберзлочини найчастіше ставлять під загрозу життєво важливу інфраструктуру, вчиняються за допомогою комп'ютерних систем або шляхом використання комп'ютерних мереж та інших засобів доступу до віртуального простору, а також проти комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж і комп'ютерних даних.

Відсутність уніфікованого визначення терміну «кіберзлочинність» перешкоджає вирішенню низки проблем, оперативній та ефективній протидії злочинам в кіберпросторі.

Література

1. Council of Europe Convention on Cybercrime. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_7_conv_budapest_en.pdf. (дата звернення: 28.10.2019).
2. Проблеми чинної вітчизняної нормативно-правової бази у сфері боротьби із кіберзлочинністю: основні напрями реформування: Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/454>. (дата звернення: 30.10.2019).
3. Евпланов, А.Р. Основні поняття і класифікація кіберзлочинності. Кіровоград: Кіровоградський національний технічний університет, 2016. 34 с.
4. Організаційні та нормативно-правові засади ООН боротьби з кіберзлочинністю. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=715>. (дата звернення: 03.11.2019).
5. Погорецький М. В. Кіберзлочини: до визначення поняття. Київ: Вісник прокуратури, 2012. С. 89–96.
6. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19/ed20171005#n15>. (дата звернення: 01.12.2019).
7. Бутузов В.М. Протидія комп'ютерній злочинності в Україні. Київ: КИТ, 2010. 148 с.
8. Копатіна О., Скулишина Є. Словник термінів з кібербезпеки. Київ: ВБ «Аванпост-Прим», 2012. 214 с.

УДК: 327.(549.1:510)

Івакіна В.А.

ПРОГРАМА ООН З ДОВКІЛЛЯ (ЮНЕП): ЗАСАДИ ТА НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є невід'ємною умовою економічного й соціального розвитку країн світової спільноти. З цією проблемою зіштовхнулася й ООН.

Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) створена у 1972 році після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища. ЮНЕП є основним органом ООН в сфері охорони навколишнього середовища, який покликаний забезпечувати керівництво і сприяти співробітництву в інтересах навколишнього середовища шляхом стимулювання діяльності, інформування та надання допомоги з метою покращення якості життя.

Загальне керівництво діяльності ЮНЕП здійснюється Радою керуючих органів, який формується з представників 58 держав. Починаючи з 1987 р. Рада збирається раз на два роки. У структуру ЮНЕП входять також невеликий секретаріат, розташований в

Найробі, і добровільний Фонд навколишнього середовища, створений з метою повного або часткового фінансування окремих екологічних проектів в рамках системи ООН.

Спочатку одним з елементів структури ЮНЕП була також Рада координації діяльності в галузі навколишнього середовища, однак пізніше його функції взяв на себе Адміністративний комітет з координації [3].

На своїй першій сесії в 1973 р. Рада керуючих окреслила коло завдань, що стоять перед ЮНЕП. До нього увійшли: забезпечення більш глибоких наукових знань, що дозволяють здійснювати комплексне і раціональне управління природними ресурсами; заохочення і підтримка комплексного підходу до планування та управління розвитком; допомога державам, особливо країнам, що розвиваються, у вирішенні їх екологічних проблем. Відповідно до рішення Ради керуючих, прийнятим у 1989 р. діяльність ЮНЕП охоплює наступні тематичні області: захист атмосфери шляхом боротьби зі зміною клімату і глобальним потеплінням, руйнуванням озонового шару і транскордонним забрудненням повітря; охорону ресурсів прісної води; захист океанів; охорону земельних ресурсів шляхом боротьби з обезлесенням і опустелюванням; збереження біологічного різноманіття; екологічно безпечне використання біотехнологій; екологічне безпечне видалення небезпечних відходів та токсичних речовин; охорону здоров'я людей і якості життя від наслідків деградації навколишнього середовища [2].

В процесі роботи над заданими темами ЮНЕП розробила особливий метод, який отримав назву програмного методу. Він включає в себе три рівні. Спочатку збирається інформація про екологічні проблеми і робляться зусилля по їх вирішенню, виявляються прогалини в знаннях і недоліки в здійсненні, а також визначаються установи, які повинні бути притягнуті до виправлення становища. Потім визначаються цілі та стратегії для програми і розробляються конкретні заходи. Цей матеріал подається урядам, міжнародним міжурядовим і неурядовим організаціям, іншим установам. Нарешті, на заключному етапі відбираються заходи, які отримають підтримку від Фонду навколишнього середовища.

Фундаментом в діяльності ЮНЕП є збір і поширення інформації, що здійснюються в рамках програми "Глобальна система спостереження" (Earthwatch). Глобальна система спостереження була визначена в Стокгольмі як "динамічний процес інтегрованої оцінки навколишнього середовища, за допомогою якої ідентифікуються відповідні екологічні проблеми і збираються і оцінюються необхідні дані, що дають основу для інформації і розуміння проблем з метою ефективного управління навколишнім середовищем". В якості основного елемента даної програми виступає система глобального екологічного моніторингу, яка охоплює безліч моніторингових мереж на міжнародному та національному рівнях [4].

Програма включає також Міжнародний реєстр потенційно токсичних речовин, який створений для забезпечення найбільш прийнятної і найменш шкідливої використання хімічних речовин, і ІНФОТЕРРА - службу, яка сприятиме міжнародному обміну найбільш сучасної екологічної інформацією з найширшого кола питань. Представляючи відомості, необхідні для прийняття екологічно обґрунтованих рішень, ці проекти особливо корисні для тих країн, які не мають достатніх коштів на проведення власних наукових досліджень [2].

Слід зазначити і такий напрямок в діяльності ЮНЕП, як участь в якості установи-виконавця у Фонді глобального навколишнього середовища, створеному в 1991 р. відповідно до резолюції директорів-виконавців Світового банку і на основі відповідних угод між Програмою розвитку ООН, ЮНЕП і Світовим банком. Фонд забезпечує країнам, що розвиваються безоплатне та пільгове фінансування екологічних проектів в чотирьох ключових областях: зміна клімату, біологічне різноманіття, міжнародні води і виснаження озонового шару. Як організація, якій довірено справу охорони навколишнього середовища, ЮНЕП претендує на особливу стратегічну роль в діяльності Фонду.

Під егідою ЮНЕП також перебувають секретаріати декількох природоохоронних конвенцій, зокрема секретаріат та фонд Монреальського протоколу, секретаріати Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, Базельської конвенції про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням та Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі [5].

Співробітництво з ЮНЕП відбувається також в рамках „Ініціативи з довкілля та безпеки”. Ініціатива з довкілля та безпеки (ENVSEC) була створена на основі Меморандуму про взаєморозуміння між ЮНЕП, ПРООН та ОБСЄ від 14 листопада 2003 року. У 2006 році членами ENVSEC також стали ЄЕК ООН та Регіональний центр з питань довкілля для Центральної та Східної Європи (РЦПД). НАТО є асоційованим членом Ініціативи з 2004 року [3].

Головною метою ініціативи є допомога країнам у визначенні та розв’язанні проблем стабільності та безпеки, які виникають у зв’язку з питаннями навколишнього середовища, а також поліпшення загального взаєморозуміння шляхом зміцнення діалогу і співробітництва з екологічних питань [2].

Організаційна структура включає шість відділів і шість регіональних бюро. Існуючі відділи призначені для того, щоб відповідними спеціальними знаннями, що відносяться до різних секторів, могли користуватися всі шість підпрограм. Керуюча Рада ЮНЕП складається з 58 держав, які обираються строком на чотирирічний термін. Секретаріат ЮНЕП складається з 890 співробітників, приблизно 500 з яких приїжджають за контрактом з інших країн. Секретаріат займається розподілом бюджету, розмір якого сягає майже 105 мільйонів американських доларів і фактично повністю складається з внесків входять до ЮНЕП держав. В даний час виконавчим директором ЮНЕП є Ахім Штайнер (Німеччина), який одночасно очолює Відділення ООН в Найробі.

Отже, ЮНЕП це міжурядова програма, створена з ініціативи Стокгольмської конференції ООН з довкілля (1972р.) і рішення Генеральної Асамблеї ООН (1973р.). Це основний орган Організації Об’єднаних націй в області навколишнього середовища, місія якого забезпечувати керівництво і заохочувати партнерські відносини в природоохоронній діяльності, створюючи для держав і народів відповідні стимули, поставляючи їм інформацію, а також даючи їм можливість підвищити якість свого життя, не ставлячи під загрозу якість життя майбутніх поколінь. Діяльність ЮНЕП охоплює широке коло питань і проблем, пов’язаних з навколишнім середовищем і стійким розвитком. В даний час робочі програми ЮНЕП зосереджені на наступних основних напрямках: інформація, оцінка та вивчення стану навколишнього середовища, включаючи потенціал реагування на надзвичайні ситуації, а також посилення функцій раннього оповіщення і оцінки; поліпшення координації діяльності конвенцій з питань навколишнього середовища і розробка документів з екологічної політики; прісноводні ресурси; передача технологій і промисловість; надання підтримки Африки.

Література

1. Программа Организации Объединенных Наций по окружающей среде (ЮНЕП). URL: <https://www.un.org/en/ga/unep/> (дата звернення: 06.12.2019).
2. Ассамблея ООН по окружающей среде. URL: <http://web.unep.org/environmentassembly/> (дата звернення: 06.12.2019).
3. Стратегия и политика ЮНЕП. URL: <https://www.unenvironment.org/en/node/1519> (дата звернення: 07.12.2019).
4. Устав ООН. URL: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html> (дата звернення: 06.12.2019).

5. Организационная структура ЮНЕП. URL: <https://www.unenvironment.org/about-un-environment/why-does-un-environment-matter/structure-and-leadership> (дата звернення: 06.12.2019).

УДК 329.273

Кусса Р. І.

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СЕПАРАТИЗМ»

На сучасному етапі таке політичне явище як сепаратизм є доволі поширеним по всьому світу, воно має значний вплив на ситуацію як в окремих країнах, так і в міжнародному середовищі загалом. Тому для кращого розуміння сучасної міжнародної політичної ситуації важливо дати визначення поняттю «сепаратизм» та розглянути сутність цього явища.

Термін «сепаратизм» походить з латини і означає «відокремлення», «окремий». До ХХ ст. цей термін стосувався релігійної сфери життя. Сепаратизм досить довгий час визначався як «дух відступництва у справах віри», а сепаратистами називали тих, хто «вважали суспільне богослужіння незадовільним, і тому таємно збиралися для молитви» [1, с. 433].

Сучасне розуміння цього терміну, тобто його використання в політичній сфері почало формуватися на початку ХХ ст. Так, в «Енциклопедичному словнику» Ф. А. Брокгауза сепаратизм визначається виключно як «політичний рух, спрямований на досягнення окремою частиною держави автономії або політичної самостійності» [2, с. 574].

Серед документів міжнародного права визначення поняття «сепаратизм» зустрічається в Шанхайській конвенції про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом, що була прийнята Шанхайською організацією співробітництва в 2001 р. Згідно з цим документом, сепаратизм – це «будь-яке діяння, спрямоване на порушення територіальної цілісності держави, зокрема на відділення від неї частини її території, або дезінтеграцію держави, що здійснюється насильницьким шляхом, а також планування і підготовка такого діяння, пособництво його скоєння, підбурювання до нього, що переслідується в кримінальному порядку відповідно до національного законодавства Сторін» [3]. Таким чином, це визначення відображає сепаратизм як кримінальний злочин. Проте не можна вважати, що воно повністю відображає сепаратизм з точки зору міжнародного права, адже ця конвенція прийнята лише країнами-членами ШОС. Натомість універсального, загальноприйнятого визначення сепаратизму в міжнародному праві поки не існує.

Деякі дослідники сепаратизму пропонують свої варіанти визначення цього явища. Наприклад, автор монографії «Географія сецесіонізму в сучасному світі» Ф. Попов називає сепаратизмом будь-яке «прагнення до відокремлення частини території держави». При цьому він виділяє різновиди сепаратизму: автономізм (прагнення створити автономію) і сецесіонізм (прагнення повністю відокремитися від держави). Останній в свою чергу поділяється на індепендізм (утворення окремої держави) та ірредентизм (приєднання до іншої, вже існуючої держави) [4, с. 23]. Такий підхід, на наш погляд, найбільш повно відображає поняття сепаратизму.

Інший дослідник, В. Тішков вважає, що «сепаратизм – це вимога суверенітету і незалежності для етнічно визначеної території і ця вимога направлена проти державної влади країни проживання» [5]. Особливість цього визначення в тому, що сепаратизм пов'язується саме з етнічними групами і ігнорує можливість причетності до сепаратизму інших груп, наприклад, конфесіональних. Також таке розуміння сепаратизму вказує саме

на вимогу незалежності, не беручи до уваги бажання створити автономію або приєднатися до іншої держави.

У колишньому СРСР на визначення сепаратизму впливала державна ідеологія. Так, «Велика радянська енциклопедія» визначає сепаратизм як «прагнення до відокремлення, відособлення; рух за відділення частини держави і створення нового державного утворення або за надання частині країни автономії. На відміну від національно-визвольного руху сепаратизм зазвичай висловлює інтереси певних кіл місцевої буржуазії. Разом з тим він може відображати і прагнення національних меншин в буржуазних багатонаціональних державах до самостійних дій і створення самостійних держав або автономних областей» [6, с. 469]. Тобто ми бачимо, що в рамках радянського підходу сепаратизм розглядається як буржуазне явище. Також варто відзначити, що це поняття включає такі види сепаратизму, як автономізм та індепендизм, але не згадує про ірредентизм.

У сучасній українській політичній науці також існує ряд визначень сепаратизму. У «Юридичній енциклопедії» за редакцією Ю.Шемшученка сепаратизм визначається як «рух, спрямований на відокремлення від держави частини її території та населення... Носіями ідей сепаратизму здебільшого є політичні партії, громадські та релігійні організації етнічних або конфесійних меншин, іноді – окремі регіональні політичні структури» [7, с. 469]. Згідно з «Енциклопедичним словником з державного управління», сепаратизм – це «прагнення політичних сил до відокремлення від іншої країни. У багатонаціональних державах – це рух національних меншин до відокремлення і створення власної держави чи встановлення автономного самоврядування» [8, с. 639]. Ці два визначення акцентують увагу на носіїв ідей сепаратизму: це етнічні, національні, конфесійні меншини.

Таким чином, загальноприйнятого визначення сепаратизму наразі не існує. Різні словники, правові документи та наукові праці надають різні визначення. Деякі визначення включають в сепаратизм прагнення і автономії, і незалежності, і приєднання до іншої держави; інші включають лише деякі з цих аспектів. Різні визначення акцентують увагу на різних аспектах даного явища: або вказують лише на саме прагнення відокремлення, або на кримінальну відповідальність, розглядаючи сепаратизм виключно як злочин; або акцентують увагу на певні спільноти (етнічні, національні, релігійні) як на джерела сепаратизму.

Література

1. Зотов В.Р., Толль Ф. Г. Настольный словарь для справок по всем отраслям знания (справочный энциклопедический лексикон). Т. 3. URL: <https://www.prilib.ru/item/428718> (дата звернення: 12.11.2019).
2. Брокгауз Ф.А. Энциклопедический словарь. Т. 29а. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003924202#?page=1> (дата звернення: 12.11.2019).
3. Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом. URL: <http://kremlin.ru/supplement/3405> (дата звернення: 13.11.2019).
4. Попов Ф. География сепаратизма в современном мире. URL: <http://padaread.com/?book=209519&pg=1> (дата звернення: 14.11.2019).
5. Тишков В. Моральность сепаратизма. URL: http://www.valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/lekcii2/lekcii/n61_moralno.html (дата звернення: 14.11.2019).
6. Большая Советская Энциклопедия. URL: <https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-encycl-term-50820.htm> (дата звернення: 14.11.2019).
7. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученко. К.: Укр.енцикл., 2003. Т. 5. 736 с.

Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. URL:

УДК 327(410):061.1ЄС

Пустова В.А.

НАСЛІДКИ BREXIT ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

«Ядро» сучасного ЄС складає група країн, які найбільш інтегровані в структуру об'єднання: Німеччина, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Австрія та ін. При цьому, франко-німецький дует є несучою конструкцією ЄС, в якому все частіше Німеччина починає відігравати провідну роль.

Сполучене Королівство завжди було специфічною країною в Європі завдяки своєму історичному минулому та географічному положенню, що виділяло Великобританію серед інших європейських держав. Саме ці відмінності і стануть однією з причин найбільш масштабного дезінтеграційного процесу на території Європейського континенту. У повоєнний період британська економіка переживала значний спад і почалась активізація тенденції європейської інтеграції.

Нині Британія займає особливе місце в ЄС, що обумовлено обставинами, серед яких слід виділити:

- 1) Великобританія є однією з дев'яти країн-членів ЄС, яка не входить до Єврозони;
- 2) поряд з Ірландією, Велика Британія відмовилася вступати до Шенгенської зони;
- 3) часткова відмова від співпраці в сфері юстиції та внутрішніх справ (наприклад, Британія є одним із головних противників введення інституту Європейської прокуратури, головним завданням якої має стати боротьба із фінансовим шахрайством, що пов'язане з бюджетом ЄС);
- 4) особлива британська позиція в бюджетній сфері, яку можна проілюструвати двома наступними прикладами.

По-перше, в 2011 році при обговоренні параметрів довгострокового бюджету ЄС на 2014 – 2020 рр. (Багаторічний фінансовий план) Британія висловила низку вимог, серед яких однією з найважливіших стала вимога про скорочення, а не збільшення - як того вимагав Брюссель - бюджету ЄС. Д. Кемерон навіть пропонував створити два бюджети ЄС: один – для Єврозони, другий – для всього союзу.

По-друге, відмова Великобританії в березні 2012 року приєднатися до Бюджетного пакту – Договір про стабільність, координацію і управління економічним і валютним союзом. Цим договором було закріплено більш жорсткі вимоги до фінансової дисципліни держав-членів, які мають прагнути досягнути бездефіцитних (збалансованих) бюджетів.

Є й інші обставини, які характеризують особливий шлях Британії в процесі трансформації ЄС, однак наведені вище мають найбільш значущий характер. Єдиний внутрішній ринок став тим інтеграційним проектом, умови якого незмінно Великобританія виконує. Саме заради доступу до європейського ринку Британія свого часу і вступала до наднаціонального континентального об'єднання [4].

Якщо Великобританія вирішить вийти зі складу ЄС, їй доведеться укласти новий торговельний договір з рештою в Євросоюзі 27 країнами, щоб британські компанії могли продовжувати продавати свої товари на європейському ринку, не стикаючись з підвищеними тарифами і іншими обмеженнями.

Прихильники виходу вважають, що Великобританія зможе домовитися про полюбовному розлучення, що дозволить їй зберегти тісні торговельні зв'язки з країнами ЄС.

Можливі варіанти:

Норвезька варіант: Великобританія виходить зі складу ЄС і приєднується до Європейської економічної зони, що забезпечить їй доступ до єдиного європейського ринку, за винятком частини фінансового сектора економіки. Це також звільнить Британію від правил ЄС в сферах сільського господарства, рибальства, права і внутрішніх справ.

Швейцарський варіант: Великобританія візьме приклад Швейцарії, яка не входить ні в ЄС, ні в ЄЗЗ, а укладає окремі договори з Брюсселем по кожному сектору економіки.

Турецький варіант: Великобританія може увійти до Митного союзу з ЄС, що надасть її промисловості вільний доступ до європейського ринку, але фінансовий сектор такого доступу не отримає [2].

Великобританія також може спробувати укласти всеосяжну домовленість про вільну торгівлю з ЄС за швейцарською моделі, але з гарантіями доступу фінансового сектора економіки до європейського ринку, а також певною часткою контролю над формулюванням і виконанням загальних торгових правил.

Великобританія може повністю розірвати свої відносини з ЄС, і покладатися лише на правила СОТ.

Багато з тих, хто виступають за вихід Великобританії з ЄС, заявляють, що Британії не підходить ні норвезький, ні швейцарський, ні турецька варіанти.

Вони хочуть укладення договору про вільну торгівлю, в рамках якого на Великобританію не поширюватимуться закони ЄС, країна вийде з-під юрисдикції Європейського суду правосуддя, на неї буде поширюватися право вільного пересування людей в Європі, і вона не буде платити ніяких членських внесків.

З огляду на той факт, що на даний момент законодавство Великобританії і ЄС знаходяться в повному нормативному відповідно, укласти подібний договір буде відносно легко, вважають прихильники виходу Британії з Євросоюзу.

Вони вказують на приклад Канади, яка нещодавно уклала з ЄС договір про вільну торгівлю, який призведе до скасування майже всіх торгових обмежень, але не передбачає ні свободи пересування громадян обох сторін, ні внесків Канади в бюджет ЄС [5].

Противники Brexit заявляють, що полюбовно розлучення - порожня мрія. Франція, Німеччина та інші країни ЄС Ніколи не дозволяти Великобританії самій вибирати, з Якими з правил Союзу вона згодна.

На укладення договору про вільну торгівлю знадобляться роки, і результат цих переговорів не ясний. Якщо Великобританія повністю розірве свої зв'язки з ЄС, то, по-перше, на її товари будуть накладені тарифи, а, по-друге, британські виробники все одно будуть зобов'язані дотримуватися стандартів Євросоюзу, що підірве їх конкурентоспроможність.

Все це може призвести до торговельної війни між Британією та ЄС, що завдасть важкого удару по британським експортерам [4].

Що станеться на британському ринку праці?

Напередодні референдуму вже почалися дебати про те, скільки мільйонів робочих місць втратить або створить Великобританія, вийшовши зі складу Європейського союзу.

До всіх подібною заявою слід ставитися з великою часткою скептицизму. Точні цифри визначити неможливо, наприклад, тому, що ніхто не знає, стримають іноземні компанії свої обіцянки скоротити виробництво в Британії в разі її виходу з ЄС, або ж скільки робочих місць буде створено в новій, зміненої економіці країни.

Прихильники виходу заявляють, що при відсутності бюрократії ЄС і його незліченних правил малі і середні підприємства почнуть процвітати, що призведе до зростання зайнятості, так як вони менше за інших компаній торгують з іншими країнами ЄС.

Противники виходу кажуть, що мільйони робочих місць буде втрачено, так як транснаціональні компанії переведуть виробництва в інші країни Євросоюзу.

Особливо це торкнеться автомобільну промисловість, яка практично вся належить іноземним компаніям.

Фінансовий сектор, в якому зайняті 2,1 мільйона британців, також побоюється можливих наслідків виходу Британії з ЄС, так як успіх сектора побудований на вільному доступі до європейського ринку, і втрата такого доступу несе за собою дуже серйозні ризики [1].

Що станеться з економікою в цілому?

Багато чого буде залежати від того, які саме договори Великобританії вдасться підписати з ЄС та іншими країнами.

У кращому випадку, як стверджує дослідний інститут "Відкрита Європа", до 2030 року ВВП Великобританії буде рости на додаткові 1,6% в рік. Для цього британський уряд має буде приступити до масової дерегуляції, а також укласти вигідні торгові договори з іншими країнами.

Той же інститут відзначає, що набагато більш реалістичним буде сценарій, при якому до 2030 року ВВП буде коливатися між скороченням на 0,8% і зростанням в 0,6%.

Центр економічної ефективності при Лондонській вищій школі економіки вважає, що в гіршому випадку ВВП Великобританії скоротиться від 6,3% до 9,5%, що порівняно з результатами глобальної фінансової кризи 2008-09 років.

У кращому випадку ВВП скоротиться лише на 2,2%, вважають автори цього дослідження.

Як зміниться роль Великобританії на міжнародній арені?

Прихильники виходу кажуть, що Британія залишиться ключовим членом НАТО і Ради Безпеки ООН, а також і ядерною державою.

Скептично налаштована по відношенню до ЄС британська "Група Брюгге" вважає, що Великобританії варто перестати грати роль моста між США і Європою, і почати переслідувати свої власні інтереси.

Противники виходу з ЄС кажуть, що, так як Лондон втратить свій вплив в Брюсселі, Парижі та Берліні, Вашингтон все частіше буде його ігнорувати, особливо в тому, що стосується таких важливих питань, як захист навколишнього середовища, безпеку і торгівля.

Америка і її союзники хочуть, щоб Великобританія залишилася в складі ЄС. Якщо Британія вийде з Євросоюзу, то вона виявиться невеликим, ізольованою державою[2].

Для Євросоюзу вихід Великобританії, перш за все, означатиме послаблення позицій. ЄС, як найпотужніше політичне об'єднання у світі, втратить важливого гравця за столом переговорів, так необхідного для прийняття світових рішень. Голос Британії сьогодні важливий для розв'язання таких проблем, як, наприклад, міграційна криза і російська агресія. Британію зараз вважають однією з найсильніших, фінансово потужних, найбільш милітаризованих держав-членів ЄС. Крім того, ця країна впевнено підтримує курс ЄС до НАТО.

Крім того, деякі критики референдуму вже говорять про можливу конкуренцію – Британія спробує діяти поряд з ЄС як самостійний гравець.

Отже, для Євросоюзу вихід Великобританії, перш за все, означатиме послаблення позицій. ЄС, як найпотужніше політичне об'єднання у світі, втратить важливого гравця за столом переговорів, так необхідного для прийняття світових рішень. Голос Британії сьогодні важливий для розв'язання таких проблем, як, наприклад, міграційна криза і російська агресія. Британію зараз вважають однією з найсильніших, фінансово потужних, найбільш милітаризованих держав-членів ЄС. Крім того, ця країна впевнено підтримує курс ЄС до НАТО.

Крім того, деякі критики референдуму вже говорять про можливу конкуренцію – Британія спробує діяти поряд з ЄС як самостійний гравець.

Література

1. Британія на референдуме проголосувала за виходиз ЕС URL: https://www.bbc.com/russian/news/2016/06/160623_uk_brexit_referendum_result (дата звернення: 10.11.2019).

2. Великобритания - ЕС: история отношений URL: <https://ru.euronews.com/2016/06/23/the-uk-and-the-eu-part-1-je-t-aime-moi-non-plus> (дата звернення: 10.11.2019).

3. Великобритания в ЕС: вступление, отступление, брексит URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/velikobritaniya-v-es-vstuplenie-otstuplenie-breksit>(дата звернення: 10.10.2019).

4. ИсторияБрексит: как Британия выходила из Евросоюза URL: <https://discours.io/articles/social/istoriya-breksita-kak-britaniya-vyhodila-iz-evrosoyuza> (дата звернення: 08.11.2019).

5. Окремий шлях Британії в процесіпобудови і трансформації ЄС URL: https://lb.ua/world/2016/01/23/326081_britaniya_ies_maybutnie_tumani_.html(дата звернення: 07.11.2019).

УДК 327:341.45

Терьохіна А. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У БОРОТЬБІ З НАРКОТРАФІКОМ

На чолі ХХІ століття, протидія поширенню наркотиків є однією з актуальних проблем на протязі вже трьох десятиліть. Глобальний рівень їх масового споживання залишається досить високим і щорічно збільшується. Заходи, що вживаються органами на жаль, не приносять необхідного результату. З огляду на всесвітній процес глобалізації сучасних країн на світовій політичній арені, одним з основних питань та суттєвих проблем є постачання наркотичних засобів (психотропних речовин) до США, та з Америки до держав Центрально-європейського регіону. Дії з розповсюдження наркотиків є система взаємопов'язаних ланок, які включають: виробництво, транспортування, збут і споживання.

Торкаючись всі сектори суспільства, наркобізнес підриває не тільки політичну, культурну, соціальну та економічну сфери нашої держави, а й створює серйозну небезпеку для демократії, стабільності націй, а також збереження гідності і здійснення надій мільйонів людей.

На сьогоднішній день злочинність пов'язана з наркотрафіком є само розвинута система виробництва та збуту наркотичних речовин. Ускладнення і укрупнення злочинної діяльності, придбання їй нових форм і проявів відбулося не тільки у зв'язку зі зміненими економічними, соціальними та іншими обставинами, але і в зв'язку з протікають всередині неї складними процесами. Це обумовлює все більше залучення в наркобізнес нових людей, які вчиняють злочини різних категорій, з метою придбання наркотиків.

Поділ праці на різних стадіях транспортування наркотиків, мережевий принцип поширення значно знижують ризик провалу всієї злочинного ланцюга в разі, якщо одна з ланок буде усунуто правоохоронними органами. Тому процес розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з транспортуванням наркотиків, має свої особливості, знання яких необхідно для ефективного використання слідчими та оперативними працівниками наявних в їх розпорядженні засобів і методів [1 с. 4].

В останні роки всесвітньо триває інтенсивне розширення наркоринку. Одним з факторів, що обумовлюють таку ситуацію, є географічне положення Америки: вона є місцем виготовлення на шляху перекидання наркотиків на територію держав - членів Євросоюзу. Населення суб'єктів країн Європи, що стають мимоволі жертвою наркотрафіку, оскільки саме тут починається шлях наркотиків вглиб країни і далі за європейським континентом. Крім того, наркоситуацію посилює і наявність власної

рослинної сировинної бази для виробництва наркотиків, а саме широкомасштабне вирощування конопель[5 с. 24].

Разом з тим не можна не погодитися, що сучасний наркотрафік - це дорога з двостороннім рухом, так як наркотики йдуть не тільки з США до Європи, а й навпаки. Зокрема, формування нових шляхів наркотрафіку відбувається внаслідок того, що Європейські країни стають центром виробництва і споживання синтетичних наркотиків, які поставляються в Північну і Південну Америку, в Центральну Азію і в нашу країну. Якщо раніше, ще кілька років тому, основний акцент в міжнародному протидії наркозагрози робився на трафік з Афганістану, то зараз, не менш серйозною загрозою для міжнародних відносин стало зростання споживання синтетичних наркотиків, що надходять із заходу.[6 с.32]

Контрабанда наркотиків теж збагачує терористів і употужнює екстремістські угруповання, які загрожують миру і безпеці мирних громадян. У такому становищі єдиним засобом боротьби з виробництвом та незаконним обігом наркотичних засобів є консолідація зусиль усього світового співтовариства. На рівні президентів держав ШОС, БРІКС, Великій двадцятки розглядаються питання щодо протидії транснаціональному наркотрафіку наприклад:

Міжнародна «Група Помпиду» (була створена 30 березня 2011 року в Страсбурзі і є міждержавної робочої групою з вироблення оперативних і слідчих операцій з метою протидії транснаціональному наркотрафіку) об'єднує 35 держав і є координатором роботи Росії та Європейського союзу в протидії афганському наркотрафіку. Третій міжнародний Сяншаньській форум «Еволюція міжнародної стратегічної обстановки і безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні з протидії наркотрафіку і виробництва наркотиків» (КНР, Пекін. 26 листопада 2010 року). Міжнародна конференція «Центральна Азія і Афганістан: проблеми та рішення» (ФОГ, Берлін, Потсдам. 6-8 червня 2010 року). Спільна нарада поліцейських ФСКН Росії і DEA США в МДУ ім. М. Ф. Ломоносова з протидії транснаціональному наркотрафіку (Росія, Москва. 25 березня 2011 р). [7 с.29] Міжнародна конференція «Протидія афганському наркотрафіку» (ФРН, Бонн. 5 листопада 2011 р Конференція за участю спеціального представника Президента Російської Федерації з питань Афганістану Замира Кабулів). Ухвалення меморандуму «План Коломбо» - про взаєморозуміння між державами: Японією, Пакистаном, Афганістаном, Шрі-Ланкою, Новою Зеландією, США і Малайзією (Росія, Москва. 29 березня 2011 р.). [8 с. 4-5]

В сучасних умовах питання створення ефективної системи протидії наркозлочинів мають багато в чому визначальне значення для забезпечення громадської безпеки в цілому. Наприклад, за даними міжнародної організації «Лікарі без кордонів», 90% ВІЛ-інфікованих громадян є наркоманами, які скоюють тяжкі та особливо тяжкі злочини загальнокримінальної з метою отримання коштів для придбання наркотиків. [9 с.12]

Вважаю, що зміна ситуації, що склалася залежить від успішної реалізації наступних заходів:

- 1) посилення контролю за реалізацією державних програм профілактики наркоманії та вироблення стимулів діяльності осіб, залучених до реалізації цих програм;
- 2) посилення прикордонного та митного контролю, спрямованого на виявлення та припинення каналів наркотрафіку;
- 3) виявлення шляхів і способів транспортування наркотиків через території суб'єктів Європейського союзу та США, в залежності від їх географічного положення, соціального статусу громадян, які проживають на цих територіях, рівня і структури злочинності, і, як наслідок, вироблення механізмів впливу на зазначені фактори;
- 4) вдосконалення форм і методів співпраці правоохоронних органів різних держав, які здійснюють боротьбу з незаконним обігом наркотиків;
- 5) повсюдне впровадження досягнень криміналістичної науки для виявлення, припинення, розкриття, розслідування та профілактики злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків;

б) глобалізація наукових розробок в сфері боротьби з наркотрафіком, до числа яких можуть відноситися:

- узагальнення криміналістичного досвіду зарубіжних країн у боротьбі з наркотрафіком і на цій базі підготовка і видання системних довідкових матеріалів про внутрішньому законодавстві країн СНД і далекого зарубіжжя (США, Латинської Америки, Афганістану, Ірану, Пакистану та ін.), що регламентує різні питання діяльності по припиненню незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин; [10 с.42]
- розробка рекомендацій щодо формування доказової бази у справах про міждержавні і транснаціональні наркозлочини і визначення, з урахуванням міжнародних стандартів, наукових критеріїв оцінки результатів їх розслідування.

Як висновок слід зазначити що, на сучасному етапі доводиться констатувати, що наркоіндустрія неухильно вдосконалюється, підвищуючи технічний потенціал, адаптуючи новітні досягнення науково-технічного прогресу до своїх потреб. Транснаціональні наркосиндикати, для забезпечення злочинної діяльності, закуповують сучасні засоби озброєння і боєприпаси, системи електронного оснащення, постійно вдосконалюють методи забезпечення власної безпеки і впроваджують новітні напрацювання в цій галузі в злочинну діяльність. За оцінками фахівців, наркобізнес щорічно вкладає близько 125 млн доларів в закупівлю нової «техніки сигнальної розвідки» [10 с. 41]. Слід також зазначити, що США це країна яка знаходиться в стані війни з міжнародним наркотрафіком. Цілями США стали викорінення міжнародного наркообігу у всіх його напрямках, ліквідація основних його джерел і позбавлення угруповань фінансової підтримки.

Література

1. Афганський наркотрафік без кордона.URL:<https://pravdoryb.info/afganskiy-narkotrafik-bez-granits.html> (дата звернення 23.11.2019)
2. Наркобізнес - глобальна проблема XXI століття .URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2007/0297/analit01.php> (дата звернення 23.11.2019)
3. Опіум для народу. Афганістан стрімко перетворюється в наркокартель URL:<https://nv.ua/publications/opium-dlya-naroda-afganistan-prevrashchaetsya-v-narkokartel-22623.html> (дата звернення 23.11.2019)
4. Від поганого до гіршого: як США ведуть боротьбу з наркотиками в Афганістані URL: <http://www.gumilev-center.ru/ot-plokhogo-k-khudshemu-kak-ssha-vedut-borbu-s-narkotikami-v-afganistane.html> (дата звернення 25.11.2019)
5. Проблема виробництва наркотиків в Афганістані погіршується, визнають влади США URL: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2031071> (дата звернення 25.11.2019)
6. Роль США в виробництві афганських наркотиків — URL: <http://nk.org.ua/geopolitika/rol-ssha-v-proizvodstve-afganskih-narkotikov-139647> (дата звернення 25.11.2019)
7. США потурають нарощування виробництва наркотиків в URL: <https://iz.ru/news/579340> (дата звернення 25.11.2019)
8. США перетворили Афганістан в героїнову імперію URL: https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201705301631-h5v0.htm (дата звернення 26.11.2019)
9. Wilfred J. Bisson. Franklin Pierce: A Bibliography / Wilfred J. Bisson. — 1993. URL:<http://www.loc.gov/tr/program/bib/presidents/pierce/bibliography.html> (дата звернення 26.11.2019)
10. Наркомания и наркобизнес: растущая глобальная угроза URL: <http://conflictmanagement.ru/narkomaniya-i-narkobiznes-rastushhaya-globalnaya-ugroza.html> (дата звернення 27.11.2019)

МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Конфлікти в організації можуть вирішуватися як самостійно опонентами, так і за допомогою втручання третьої сторони. Але важливу роль відіграють методи вирішення конфлікту та їх профілактика.

Розглянемо різні методи вирішення конфлікту:

- Суперництво або примус. Вибирається опонентом, коли він оцінює свої інтереси як високі, а інтереси свого супротивника як низькі. В результаті опонент нав'язує противнику переважне для нього рішення. Дана стратегія виправдана, якщо нав'язується рішення дійсно вірно, якщо воно вигідно для організації в цілому, а не для окремої людини.
- Компроміс характеризується готовністю сторін піти на поступки, прийняти до певної міри точку зору іншої сторони. Дана стратегія швидко призводить до позитивного результату, але якщо потрібно вирішити серйозну проблему, компроміс може перешкодити глибокому її діагнозу і пошуку вигідних альтернатив.
- Пристосування або поступка. Здача своїх позицій. Причинами прийняття такої стратегії може бути усвідомлення своєї неправоти; оцінка інтересів суперника висока, а особиста зацікавленість низька; незначність проблеми; тиск третьої сторони; загроза серйозних негативних наслідків; причиною також може з'явитися приналежність особистості до «безконфліктного» типу. Але при цьому варто враховувати, що поступка може виявитися тактичним ходом для досягнення більш глобальної мети.
- Відхід від вирішення проблеми. Характеризується вирішенням конфлікту при мінімумі витрат. Вибір даної стратегії, може бути обумовлений попередніми довгими активними діями, які не призвели ні до якого результату, або взаємної низької зацікавленості опонентів в своїх інтересах.
- Співпраця. Характеризується високою оцінкою і своїх інтересів і інтересів суперника. Суперники готові до обговорення проблеми, до розгляду один одного не як противників, а як союзників в пошуку правильного рішення. Якщо ж хоча б для одного з опонентів предмет конфлікту має дуже високе значення, реалізація такої стратегії неможлива [2].

Важливим фактором в результативному завершенні конфлікту є участь в ньому третьої сторони або медіація [3]. Медіація - це спеціальний вид діяльності, що полягає в оптимізації за участю третьої сторони процесу пошуку конфліктуючими сторонами рішення проблеми, яке дозволило б припинити конфлікт [9].

Також існує кілька методів нормативного регулювання:

- 1) Метод індивідуалізації (розділ норм з урахуванням особистісних особливостей і ресурсів людей);
- 2) Метод локалізації («прив'язування» норм до місцевих особливостей і умов);
- 3) Метод інформації (роз'яснення необхідності дотримання норм);
- 4) Метод вигідного контрасту (норми свідомо завищуються, а потім поступово «спускаються» і фіксуються на психологічно прийнятному рівні, який вище їх стартового рівня) [8].

Керівник може використовувати структурні методи управління конфліктами [1]. Структурні методи управління конфліктами пов'язані з використанням змін в структурі організації для вирішення конфліктів і їх попередження [6].

- 1) Роз'яснення вимог до роботи. Чіткий розподіл обов'язків, повноважень і відповідальності, для того щоб підлеглі зрозуміли, чого від них чекають в кожній конкретній ситуації
- 2) Використання статусу для припинення конфлікту. Віддавши наказ або розпорядження. Хоча в даному випадку, напевно, не будуть задоволені інтереси жодної із сторін, такий

спосіб врегулювання конфлікту можна використовувати, коли опоненти ведуть дуже активні дії проти один одного, чим суттєво шкодять організації.

3) «Розведення за ресурсами». Цілям учасників конфлікту, з метою їх найменшого взаємодії.

4) Введення спеціальних координаційних механізмів. Встановлення ієрархії повноважень упорядковує взаємодії людей.

5) Введення спеціальних інтеграційних механізмів. Введення засобів інтеграції: управлінської ієрархії, проміжних служб, які координують взаємозалежні підрозділи.

6) Розробка комплексних цілей. Мета цього методу - направити зусилля всіх учасників на досягнення загальної мети.

7) Система винагород. Люди, які вносять вклад в загальні цілі організації і допомагають іншим групам організації, повинні винагороджуватися.

У тих випадках, коли конфлікт не вдається попередити, його необхідно подолати, використовуючи для цього найбільш ефективний прийом або метод. Для вирішення конфліктів найбільш часто рекомендуються адміністративні; педагогічні; психологічні заходи:

А) Адміністративні заходи. Включають переміщення, організаційні висновки, стягнення і покарання.

Б) Педагогічні заходи. Виявляються дієвими в тих випадках, коли глибина конфлікту ще невелика.

В) Психологічні заходи. Застосовуються у всіх випадках вирішення конфлікту, однак провідними стають в тих випадках, коли конфліктуючі самі не в змозі вийти з протистояння, хоча і бажають цього [7].

Профілактика конфлікту - важливий фактор регулювання соціальних протиріч [5]. Профілактика конфліктів полягає в такій організації життєдіяльності суб'єктів соціальної взаємодії, яка виключає або зводить до мінімуму ймовірність виникнення конфліктів між ними [3].

Профілактика конфліктів - це їх попередження в широкому сенсі слова. Мета профілактики конфліктів - створення таких умов діяльності і взаємодії людей, які мінімізували б ймовірність виникнення або деструктивного розвитку протиріч між ними [4]. Профілактика конфліктів не менш важлива, ніж уміння конструктивно вирішувати їх. Вона вимагає менше витрат сил, засобів і часу і попереджає навіть ті мінімальні деструктивні наслідки, які має будь-який конструктивно дозволений конфлікт.

Література

1. Александрова Е.В. Социально-трудовые конфликты: Пути разрешения // Психология. 1993. Вип 2. С. 123-126.
2. Большаков А.Г. Конфликтология организаций // Исследования политики. 2004. Вип 6. С. 497-503.
3. Васил'єв Н.Н. Тренінг подолання конфліктів // Український історичний журнал. Вип 1. С. 24-26.
4. Гришина Н. В. Психологія конфлікту // Психологія. 2008. Вип 5. С. 486-489
5. Зеркин Д.П. Основы конфликтологии // Исторический вестник. 1998. Вип 2. С. 89-93.
6. Кармина А.С. Конфліктологія // Історична панорама. 2009. Вип 3. С. 116-118.
7. Козырев Г.И. Введення до конфліктології // Український гуманітарний огляд. 2000. Вип 1. С. 14-22.
8. Леонов Н. И. Конфліктологія // Ідеологія та політика. 2006. Вип 4. С. 142-146.
9. Морозов М.А. Конфліктологія // Філософія. 2009. Вип 4. С. 126-129.
10. Шипілов А.І. Мистецтво конструктивно вирішувати конфлікти // Сторінки історії. 2001 Вип. 1. С. 13-17.

СЕКЦІЯ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

УДК 655.1(043.2)

Коваленко А. В.

СУЧАСНА КНИГА ТА КНИЖКОВА КОМУНІКАЦІЯ

Книга вивчається різними науками і має різні предмети дослідження. Започаткування галузі соціальних комунікацій у кінці 2007 р. в Україні спонукало здобувачів наукових ступенів до розробки питань сучасної книги та книжкової комунікації, зокрема до аналізу сучасної системи книжкової справи та осмислення розвитку електронної книжкової культури в період формування інформаційного цивілізаційного простору в нових соціокультурних умовах.

Останнім часом об'єктом студій стають її комунікаційні властивості. Спеціальним теоретичним дослідженням сучасної книги в системі соціальних комунікацій поклала початок монографія Г. М. Швецової «Документ і книга в системі соціальних комунікацій» та її докторська дисертація «Документ і книга в системі соціальних комунікацій». Структуру поняття «книга» Г. М. Швецова класифікує за шістьма типами значень (I–VI), які вона нумерує від загального (узагальнююче поняття «книга») до конкретного, часткового і відштовхується від матеріальних характеристик сучасної книги, передусім кількості сторінок, носіїв, форм існування (зібрання аркушів, блок або брошуровка, обсяги, тип книжкового видання тощо), та від можливості її бібліографічного опису. Типологію книги Г. М. Швецова розглядає в функціональному контексті – як літературний твір, жанри, що існують у державних стандартах видавничої справи, а у своєму дослідженні пропонує документографічно-книгознавчу концепцію бібліографії. Остання базується на соціально-комунікаційному функціональному підході, який дає можливість однозначно трактувати книгу як документ опублікований, що надається в суспільне користування завдяки діяльності комунікаційних посередників видавничої справи, бібліотечної справи та книжкової торгівлі. Формою опублікування може бути видання чи депонування документа в спеціально визначених центрах із застосуванням бібліографічної інформації з метою широкого інформування про депоновані документи.[2] Таким чином, поняття «книга» охоплює не тільки друковані, але й електронні видання, а також рукописні та електронні документи в разі їх депонування у визначених центрах, якими повинні бути, в першу чергу, бібліотеки. Поняття «книга» визначається також виходячи з особливої знакової системи запису інформації.

Монографія та докторська дисертація В. А. Маркової «Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку», присвячені розробці концептуальних засад розвитку книжкової комунікації в аспекті спілкування між автором та читачем книги, визначенні перспектив її функціонування в умовах електронної комунікації. Вчена відштовхується в своїй концепції від того, що унікальність книги як засобу комунікації полягає в її соціально-функціональному призначенні, і пропонує теоретичне виокремлення книжкової комунікації як самобутньої підсистеми соціальної комунікації. Вона підтримує розгляд її як «суперсистеми», елементами якої є всі інституції, причетні до створення, розповсюдження, зберігання і використання книги.

Авторське визначення обсягу та змісту поняття «книжкова комунікація» В. А. Маркова базує на системному аспекті – як системну взаємодію основних суб'єктів і об'єктів, що забезпечує рух смислів від автора до читача в соціальному часі і просторі з використанням семантичного повідомлення, зафіксованого в знаковій формі на стабільному матеріальному носіїві. У такому підході для з'ясування сутності книжкової комунікації книга розглядається саме як суб'єкт комунікації, який активно впливає на репрезентацію змісту повідомлення. Увага в такому випадку зосереджується на складовій книжкової комунікації, яка й визначає її особливість у структурі документної комунікації. Книгу і книжкову справу в ширшому – соціально-комунікативному контексті – В. А. Маркова пропонує сприймати як базову підсистему системи соціальної комунікації.[3]

Комунікаційна функція книги полягає в тому, що вона є засобом (каналом) комунікації; забезпечує один із видів соціальної комунікації (книжкову), яка без нього була б неможлива. Між поняттями «засіб» і «канал» немає суперечності; друге слугує уточненню, конкретизації першого. «Засіб» тут розуміється як «знаряддя, предмет (сукупність пристроїв), необхідний для здійснення певної діяльності», а «канал» — як «шлях, засіб для досягнення чогось».

Отже, книга та книжкова комунікація вивчаються в наукових галузях соціальних комунікацій, історичних та філологічних наук, наук з державного управління, культурології. Слід зазначити й те, що напрям дослідження сучасних проблем книги і книжкової культури лише почав розвиватися і має значні перспективи.

Сьогодні формується розподіл предмета та аспектів дослідження в різних науках, що спричинене певним дублюванням проблематики і відображає період становлення галузі соціальних комунікацій та багатоаспектність понять «книга» та «книжкова комунікація» в сучасному інформаційному просторі.

Література

1. Швецова-Водка Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій. –Рівне, 2001. – 437 с
2. Зелінська Н. В. Наукове книговидання в Україні: : Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Н. В. Зелінська. - Львів : Світ, 2002. - 267 с.
3. Маркова В. А. Книга в просторі соціальної комунікації: минуле, сучасне, майбутнє; монографія/В.А Маркова. – Харків.:ХДАК, 2010. – 252 с.
4. Швецова-Водка Г. М. Документознавство: Навч. посіб. – К. : Знання, 2007. — 398 с.

УДК 002.1(043.2)

Левченко Я. В.

ВТОРИННИЙ ДОКУМЕНТ: СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ПРАКТИКА СТВОРЕННЯ

Актуальністю даної теми є згортання інформації, яке здійснюється в ході наукової обробки документа. З первинного документа беруть потрібні користувачам відомості про його зміст і формальні ознаки й на цій основі складають вторинні документи, які публікуються в інформаційних виданнях, використовуються в бібліотечних і бібліографічних каталогах і картотеках, у банках даних тощо, тобто забезпечують інформування користувачів про відповідні первинні документи.

Ця тема є актуальною, тому що була продемонстрована у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців і дослідників. Серед них такі видатні вчені як О. Оленін, філолог О. Востоков, письменники М. Греч, М. Загоскін, байкар І. Крилов, бібліографи В. Сопіков, В. Анастасович та ін. Сьогодні проблемами аналітико-синтетичної обробки документів займаються Н. Кушнарєнко, В. Удалова, Г. Швецова-Водка, В. Корнієнко та ін.

Об'єктом нашої публікації є вторинні документи.

Метою проведення студіювання є визначення характеристик та особливостей вторинних документів як основи інформаційного обслуговування користувачів бібліотек.

Вторинний документ – документ, що створюється інформаційною системою в результаті оброблення первинних документів і передається споживачам інформації «на виході» з даної системи [3]. Тобто, у вторинних документах інформацію, що містилася в одному чи кількох первинних документах, подають скорочено у відомостях про них. Підготовка їх – сфера професійної діяльності інформаційних посередників: бібліографів, каталогізаторів, референтів-аналітиків, інших інформаційних працівників. Це бібліографічні записи, анотації, реферати, бібліографічні огляди тощо. Вважають, що вторинні документи призначені для інформування (оповіщення) про інші документи, що вони можуть полегшити споживачам інформації орієнтування як у складі певного фонду документів (поток, масиву документів), так і в змісті тієї інформації, що в них

міститься [2]. Завдяки цьому може відпасти потреба у зверненні до кожного з використаних первинних документів, тобто ці документи полегшують розумову працю споживача інформації.

Видова структура вторинних документів достатньо різноманітна, її сформовано для переробки первинних джерел інформації відповідно до інформаційних потреб. Згортання текстів первинних документів здійснюють шляхом аналітико-синтетичної переробки різних видів, що підвищує інформаційну місткість документа. При цьому рівень згортання і характер вторинної інформації, як відображення запитів споживачів інформації, виступають провідними ознаками класифікації вторинних документів. За цим критерієм виділяють інформаційні (вторинні) документи: з бібліографічною інформацією, з реферативною інформацією; з оглядовою та з аналітичною інформацією.

Бібліографічні документи класифікують за різними ознаками: за цільовим призначенням – державні, науково-допоміжні, рекомендаційні, професійно-виробничі; за об'єктом бібліографування – універсальні, багатогалузеві, галузеві, тематичні, персональні, бібліографічні, краєзнавчі; за методом бібліографування – вибіркові, реєстраційні, сигнальні, анотовані, реферовані, оглядові; за часом виходу в світ – поточні, ретроспективні, перспективні; за ознакою приналежності – видавничі, книготорговельні, бібліотечні; за формою організації матеріалу – бібліографічний покажчик, бібліографічний список, бібліографічний огляд, бібліографічний бюлетень, бібліографічний журнал, допоміжний покажчик до видання.

Реферативні документи поділяють на різновиди за такими ознаками: за цільовим призначенням – загальні і спеціалізовані; за належністю до певної галузі знання – реферати із суспільних, гуманітарних, природничих, точних, технічних і прикладних наук, з економіки; за способом характеристики первинного документа – реферати-конспекти, в яких послідовно викладають в узагальненому вигляді зміст усього первинного документа, а також проблемно-орієнтовані реферати, що акцентують увагу споживача на окремих темах або проблемах первинного документа; за обсягом та глибиною згортання – короткі, обсяг яких обмежений 850 друкованими знаками, і розширені, обсяг яких може становити 10 – 15 % обсягу первинного документа; за кількістю джерел реферування – монографічні, складені на один первинний документ, реферати-фрагменти, складені на окрему частину первинного документа, його розділ, підрозділ, параграф, оглядові або зведені, групові реферати; за формою викладі – текстові, анкетні (позиційні), табличні, телеграфного стилю, схематичні, ілюстровані, змішані; за методом викладу – реферати-екстракти, перефразовані, аспектні, які створюють на основі формалізованих методик; за способом підготовки – інтелектуальні, складені на основі інтуїтивних уявлень про значимість змісту

первинного документа, а також автоматизовані; за авторським виконанням – авторські або автореферати і неавторські або ті, які склала інша особа (референт-аналітик). Оглядово-аналітичні документи за ознакою глибини аналізу змісту першоджерел поділяють на бібліографічні, реферативні й аналітичні огляди, об'єднуючи в одну групу інформаційних оглядів. Є класифікації, за якими огляди поділяють на огляд літератури (першоджерел) як джерело бібліографічної інформації та огляд стану розробки проблеми (теми, питання). Тобто нині немає єдиної класифікації оглядів. Кожний з видів бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних документів має свої специфічні характеристики і методику створення [1].

Отже, вторинні документи являють собою багатофункціональну систему і є дуже важливими для забезпечення бібліотечної діяльності і взагалі для задоволення суспільних потреб в інформації про публікації певної тематики або часу.

Література

1. Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів: підручник / Н. М. Кушнарєнко, В.К. Удалова – К.: Вікар, 2003. – 328 с.
2. Соколова І. Роль вторинного інформаційного продукту в підвищенні ефективності використання інформації / І. Соколова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. Вип.18. – К.: НБУВ, 2007. – С. 145 – 148.
3. Швецова-Водка Т. М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К.: Знання, 2011. – 319 с.

УДК 378:005.6 (477)(043.2)

Пирожок Д. С.

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Перехід до інформаційного суспільства, який проявляється в останні роки дедалі чіткіше, актуалізує пошуки відповіді на питання стосовно напрацювання ефективних методик і технологій використання наявної інформації, а не лише надання до неї доступу. Саме управління знаннями, відповідно до численних теорій інформаційного суспільства, є його ключовою відмінністю від попередньої доби, важливим стає не абстрактне знання якогось факту, а вміння використати це знання на практиці. У цьому контексті підвищується цінність і затребуваність аналітичного забезпечення суспільних процесів, у першу чергу процесу управління суспільним розвитком, підготовка наявних у суспільстві інформації та знань до їх ефективного використання.

Широким ринком аналітики є: політика (підготовка інформаційного підґрунтя ухвалення рішень для урядових структур різного рівня, для політичних партій, окремих політиків, захист інформаційного простору, виявлення й нейтралізація інформаційних маніпуляцій тощо); бізнес (аналіз попиту, збуту, аналіз ефективності просування продуктів, організації роботи фірми, інформаційного супроводу бізнес-проектів, протидії і нейтралізації інформаційних атак тощо); наука (аналіз ефективності та інформаційне представлення наукової діяльності наукових установ, наукових видань, окремих науковців); освіта (моніторинг нормативно-правових документів у сфері освіти, аналіз і прогнозування освітньої діяльності ЗВО); веб-середовище (просування інформації в інтернет-середовищі). [5]

Надзвичайно гостро в суспільстві постало питання підготовки фахівців, які володітимуть відповідними методиками й технологіями, будуть здатними їх розробляти та надавати аналітичні послуги. Як зазначає Н. Кунанець, «діяльність інформаційно-аналітичних фахівців з консолідованої інформації призначена суттєво змінити засади накопичення, підходи до процесів опрацювання та подачі інформаційних ресурсів. Необхідність в отриманні релевантної інформації зумовлена переходом до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій, що потребує не просто констатації фактів для доведення тієї чи іншої тези, а системного підходу до вирішення проблеми в цілому на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями сучасних автоматизованих інформаційних систем». [3]

Залучення таких фахівців до наукової бібліотеки, яка традиційно надавала доступ до суспільно значущої інформації та знань, може бути перспективним з огляду на необхідність її адаптації до нових суспільних запитів і підвищення конкурентоспроможності на тлі діяльності інших інформаційних інституцій. Тим більше що як зарубіжні, так і вітчизняні бібліотеки сьогодні розвивають інформаційно-аналітичний напрям діяльності, що проявляється не лише в підготовці відповідного інформаційного продукту або наданні відповідних послуг, а й навіть у початку структурної формалізації у вигляді спеціальних інформаційно-аналітичних підрозділів. [1]

Підготовку фахівців здійснюють викладачі циклових комісій: загальноосвітніх дисциплін; соціально-гуманітарних дисциплін; менеджменту соціально-культурної діяльності; туристичного обслуговування; інформаційної, бібліотечної та архівної справи [2].

Щорічно відповідно до Закону України «Про вищу освіту» та положення про атестацію педагогічних працівників навчальних закладів та навчально-методичних установ сфери культури проводиться атестація викладачів, які підлягають черговій

атестації. Кожен педагогічний працівник проходить атестацію один раз на 5 років з обов'язковим підвищенням кваліфікації за планом. Атестація здійснюється на основі комплексної оцінки рівня кваліфікації, професійної діяльності і загальної культури педагогічних працівників [4].

Як засвідчує практика, вказані компетентності вже сьогодні є затребуваними в бібліотечно-інформаційній діяльності для працівників інформаційно-аналітичних підрозділів спеціальних та національних бібліотек. З огляду на це, у програму підготовки бакалаврів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» було введено спеціалізацію «Бібліотечно-бібліографічна аналітика», якою передбачено інтеграцію у варіативному блоці дисциплін безпосередньо бібліотекознавчого та аналітичного профілю. Поряд з такими вже традиційними для бібліотечної освіти курсами, як «Бібліотекознавство», «Історія бібліотечної справи», «Книгознавство», «Бібліографознавство», «Бібліотечно-інформаційне обслуговування», до навчального плану введено дисципліни «Аналітика тексту», «Візуальна аналітика», «Наукометрія і бібліометрія», «Спеціальні бібліотеки та менеджмент знань», «Правова інформація та юридичні бібліотеки».

Аналітичні підрозділи, які функціонують у вітчизняних наукових бібліотеках, спрямовують свою діяльність на забезпечення інформаційного супроводу процесів у різних галузях: політиці, освіті, науці, культурі. Водночас для фахівців, які там працюють, важливими є навички пошуку інформації, її систематизації, науково-аналітичного осмислення, підготовки інформаційно-аналітичного продукту, що містить консолідовану інформацію (у трактуванні Н. Кунанець та В. Пасічника), одержані з кількох джерел та системно інтегровані різнотипні інформаційні ресурси (знання), які в сукупності наділені ознаками повноти, цілісності, несуперечності та становлять адекватну інформаційну модель проблемної сфери з метою її аналізу, опрацювання та ефективного використання в процесах підтримки прийняття рішень.

Таким чином, підготовка фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» перебуває у стані активної трансформації, отже подальше дослідження представленої проблеми є надзвичайно перспективним завданням прикладного документознавства.

Література

1. Алашеева С. А. Система подготовки кадров по библиотечно-информационному делу в ФРГ : науч.-практ. пособие / С.А.Алашеева. – Москва : Литера, 2009. – 160 с.

2. Кунанець Н. Е. Вступ до спеціальності «Консолідована інформація» : навч. посіб. / Н. Е. Кунанець, В. В. Пасічник ; за заг. ред. В. В. Пасічника ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2010. – 196 с.
3. Кунанець Н. Е. Проблемно-орієнтовані бібліотекарі: досвід минулого та вимоги сучасності / Н. Е. Кунанець, Н. Веретеннікова // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2013. – Спецвипуск 40. Вип. 40. С. 138-146.
4. Кушнарєнко Н. М. Вища бібліотечна освіта України в контексті гендерного підходу [Електронний ресурс] / Н. М. Кушнарєнко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2014. – Вип. 43. – С. 69–78. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2014_43_11.pdf. – Назва з екрана.
5. Шемаєва Г. В. Інноваційна модель бібліотечної освіти: перспектива реалізації / Г. В. Шемаєва // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2013. – Вип. 40. – с. 42-48.

УДК 025.32:004.4(043.2)

Попова А. Ф.

СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ: ЗМІСТ ТА МЕТОДИКА

У сучасному інформаційному суспільстві під час проведення наукових досліджень, написання навчальних матеріалів все активніше використовуються різноманітні електронні ресурси. Електронні ресурси – це інформаційні ресурси, якими управляє комп'ютер, зокрема, ті, що потребують використання периферійного пристрою, підключеного до комп'ютера [1].

Актуальність дослідження особливостей складання бібліографічного опису електронних видань полягає у тому, що він широко використовується в бібліотечній, бібліографічній і науково-інформаційній діяльності. У сучасному світі все більше застосовують різноманітні електронні ресурси, тому їх потрібно ідентифікувати для полегшення пошуку потрібної інформації у публікаціях.

Отже, завданням є дослідження основних правил складання бібліографічного опису та розгляд змісту поняття бібліографічного опису електронних ресурсів.

Досліджуваним об'єктом складання бібліографічного опису є всі види опублікованих і неопублікованих документів на електронних носіях та електронні інформаційні ресурси.

Бібліографічні описи складають на електронні ресурси, що становлять електронні дані, електронні програми та їх сполучення. Відомості для опису одержують перш за все з самого електронного ресурсу, а саме: титульного екрану, основного меню й інших частин

документа. Якщо одержаних відомостей недостатньо, звертаються до інших джерел: етикетки або маркування на фізичному носії ресурсу, технічної документації, супровідного матеріалу, упаковки, довідкових видань, метаданих тощо [2].

Для складання бібліографічного опису електронного ресурсу інформацію беруть з певних елементів вихідних відомостей: про назву, відповідальність, перевидання, місце та рік видання, серію – із внутрішніх або зовнішніх джерел. Зазначені джерела називають приписаними джерелами інформації. Відомості, взяті не з приписаних джерел, подають у квадратних дужках [1].

Заголовок до бібліографічного опису додають за загальними правилами. Основна назва оформлюється за загальними правилами, найчастіше вона подана в документі першою. Проте електронний ресурс може складатися з кількох творів і не мати загальної назви. У такому разі назви окремих творів наводять в описі, причому можна обмежитись першими трьома. За відсутності у джерелі основної назви, її можна подати першими словами тексту або текстом з титульного екрану, можна також самостійно сформулювати її, виходячи з аналізу тексту, і подати у квадратних дужках. У зоні специфічних відомостей подаються дані про вид документа – електронні дані, електронні програми (системні, прикладні, сервісні). Відомості про обсяг ресурсу подають у круглих дужках так, як вони представлені в документі. Для ресурсу даних можна навести кількість записів, байтів; для ресурсу програми – кількість операторів, байтів. Місцем видання вважається юридична адреса офіційного видавця. Зона фізичної характеристики містить відомості про електронні ресурси локального доступу, тобто такі, де інформація зафіксована на окремому фізичному носії, який користувач вміщує у комп'ютер. Перш за все тут вказують специфічне позначення матеріалу, до якого належить фізичний носій, та кількість фізичних одиниць. Зона приміток у бібліографічних описах електронних ресурсів локального доступу починається з приміток про системні вимоги. Це обов'язковий елемент опису. Він містить такі відомості: назва, модель комп'ютера; обсяг вільної та (або) оперативної пам'яті; назва операційної системи; програмне забезпечення; периферійні пристрої; технічні засоби. Не завжди є потреба надавати їх повністю. Дані наводять після слів «Системні вимоги» у скороченій формі і розділяють знаком «крапка з комою». У бібліографічних описах електронних ресурсів віддаленого доступу (з інформацією на вінчестері або інших запам'ятовувальних пристроях; що міститься в інформаційних мережах, наприклад, в Інтернеті) обов'язковою є примітка про режим доступу. Вона починається словами «Режим доступу» [2].

Бібліографічний опис електронного ресурсу має таку схему: Основна назва [Загальне позначення матеріалу] = Паралельна назва : відомості, що належать до назви / перші

відомості про авторство чи відповідальність ; наступні відомості про відповідальність. – Відомості про повторність видання / відповідальність за повторне видання. – Позначення виду ресурсу (обсяг ресурсу). – Назва (ім'я) видавця, рік видання. – Кількість фізичних одиниць та специфічне позначення матеріалу. – (Основна назва серії чи підсерії ; №, т.). – Системні вимоги (для ресурсів локального доступу) або режим доступу (для ресурсів віддаленого доступу). – Інформація про джерело основної назви. – Стандартний номер = Ключова назва : умови доступності і (чи) ціна [1].

Таким чином, бібліографічний опис електронного ресурсу є основною частиною бібліографічного запису і містить бібліографічні відомості за встановленими правилами, що дозволяють ідентифікувати електронне видання, а також ознайомитися з його змістом, призначенням, фізичними характеристиками, системними вимогами, режимами доступу, способами розповсюдження. Бібліографічний опис електронних ресурсів подає найважливіші відомості про ресурси, які дають змогу отримати уявлення про їх призначення, зміст тощо, відрізнити їх від інших видів документів і розшукати в інформаційно-пошукових масивах.

Література

1. Женченко М. Бібліографічний опис електронних ресурсів: загальні вимоги / М. Женченко // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 4. – С. 15-18. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2011_4_5.
2. Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів [Текст] : підручник / Н.М. Кушнарєнко, В.К. Удалова. - 4.вид., перероб. і доп. - К. : Знання, 2006. - 334 с.

УДК 930.22(477)(043.2)

Приходько К. В.

С. Г. КУЛЕШОВ І ЙОГО РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Важливою для підготовки якісних фахівців-діловодів є навчальна дисципліна «документознавство». Документознавство досліджує процеси створення й функціонування документів та розробляє принципи побудови документно-комунікаційних систем та методи організації їх ефективного функціонування в суспільстві [1]. Навіть у повсякденні досить часто стикаємося з документами чи передаємо певну інформацію саме документовану.

Сергія Георгійовича Кулєшова можна вважати патріархом українського документознавства, який за останні 30 років зробив надзвичайний внесок в розвиток молоді науки [2-3]. Розглянемо детальніше основні ідеї видатного науковця.

С.Г. Кулешов поділяє документознавство на загальне і спеціальне. До проблематики першого вчений відносить дослідження загальнотеоретичних питань, що стосуються понятійних, функціональних, структурних, класифікаційних та інших ознак документа і його властивостей, історії розвитку документів і документознавства. Основним напрямом спеціального документознавства вчений вважає управлінське документознавство, що досліджує широке коло проблем управління документацією у вузькому «архівно-діловодному» контексті. Цей напрям фактично ототожнюється з діловодством, що з одного боку, не дозволяє належним чином зосередитись на безпосередньо управлінських аспектах документознавства, а з іншого, практично позбавляє діловодство права на розробку власної теорії. Серед інших видів спеціального документознавства вчений пропонує виділити науково-технічне, картографічне, аудіовізуальне [3]. В основу такої класифікації покладено цілком очевидну самотність зазначених видів неопублікованих документів і яскраво виражену специфіку їхнього архівного зберігання.

Цікавими є міркування С. Г. Кулешова про об'єкт документознавства. Ставлячись до об'єкта науки як до складного утворення, дослідник вказує на існування головної або центральної його частини, а також на наявність другорядних компонентів. Головним об'єктом загального документознавства С. Г. Кулешов називає документ, а другорядними – сфери його створення та функціонування, користувача. Спеціальне документознавство, маючи вихідними об'єкт, предмет загального, у вивченні окремих видів документів, типів документації і виявляє власний статус. До критеріїв спеціалізації досліджень документа С. Г. Кулешов зараховує зміст, зовнішню форму, номінали, жанри тощо. Спрямувавши зусилля на те, щоб виокремити види спеціального документознавства, дослідник пропонує за ознакою змісту – тематика чи галузь знань – назвати науково-технічне, управлінське, юридичне, медичне; знаковою характеристикою інформації – картографічне, нотне; характеристиками зовнішньої форми, матеріального носія інформації – кодикологію, папірологію, берестологію, електронне й кінофотофонодокументознавство, жанровою ознакою – епістолологію, літописознавство, дипломатику тощо. З огляду на це, С. Г. Кулешов ставить під сумнів можливість об'єднання згаданих дисциплін у межах однієї науки, проте декларує загальне документознавство як певну сукупність спільних для них знань про зовнішню форму, зміст, функції документа, класифікації та типології, закономірностей еволюції, функціонування, універсальні технології роботи з документами. За С. Г. Кулешовим, загальне документознавство є «метанауковою надбудовою», «метанаукою» «для всіх наук документально-комунікаційного циклу». Уведення до обігу подібного тлумачення загального документознавства вимагає

конкретизації термінів-словосполучень: «метанаукова надбудова» і «науки документально-комунікаційного циклу» [4].

Таким чином, якщо оцінювати творчий доробок С. Г. Кулешова, маємо визнати його непересічне значення для розвитку українського документознавства. Глибоке теоретичне осмислення закономірностей розвитку науки, ґрунтовний аналіз сучасного стану, окреслення її перспектив стали можливими завдяки системному баченню наукових проблем, високій обізнаності з новітніми тенденціями еволюції вітчизняних і зарубіжних галузевих знань.

Окрім того, С. Г. Кулешов став одним із перших серед вітчизняних дослідників, хто порушив у постановочному й освітньому плані питання теорії та історії історичного документознавства, управлінського документознавства, співвідношення його за змістом із теорією діловодства й керуванням документаційними процесами. Авторські концепції загального й спеціального документознавства, їх побутування у міждисциплінарному просторі стали не лише «академічним явищем», але й суттєво вплинули на прикладну сферу застосування знань про документ, перш за все, діловодство.

Література

1. Кушнарєнко Н. Документоведение : учебник / Н. Кушнарєнко. – 8-е изд., стер. – К. : Знання, 2008. – 459 с.
2. Кулешов С. Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми / С. Кулешов ; Українська академія інформатики. – К. : УкрІНТЕІ, 1995. – 192 с.
3. Кулешов, С. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С. Кулешов ; Український держ. НДІ архівної справи та документознавства, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – 162 с.
4. Палєха Ю. Загальне документознавство : навч. посіб. / Ю. Палєха, Н. Леміш. – Вид. 2-ге, переробл. і допов. - К. : Ліра-К, 2009. - 433 с.

УДК 378.016:019.941

Шнурєнко Н. В.

РЕФЕРУВАННЯ ЯК ЗГОРТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Прогрес в організації інформаційної діяльності пов'язаний з розвитком інформаційного аналізу, зокрема процесів аналітико-синтетичної переробки інформації з метою створення документів різної форми.

Зрозуміння повідомлення без його надмірності досягається за рахунок згортання інформації. Згортання - це процедура визначення рівня необхідної і достатньої

інформативності повідомлення залежно від комунікативного завдання, що стоїть. При цьому згортання супроводжується зменшенням фізичного об'єму повідомлення [1].

Відзначимо, що поняття «згортання інформації» і «згортання документа» не є синонімічними, хоча у літературі вони часто не розрізняються. У разі згортання інформації відбувається робота з текстом, повідомленням, що не обмежується рамками певного документа. Під час згортання документа з'являється новий документ (у загальному випадку вторинний).

У залежності від глибини аналізу, розрізняють макроаналітичне та мікроаналітичне згортання інформації.

Макроаналітичне згортання полягає у відображенні у вторинному документі формальних ознак первинного та загальних відомостей про його зміст [2].

До макроаналітичного згортання відносяться такі види (процеси), як складання бібліографічного опису, анотування, результатом яких є створення бібліографічних описів і анотацій.

До мікроаналітичного згортання інформації відносяться: реферування; реферативні та аналітичні огляди; індексування тощо.

У сфері інформаційного обслуговування згортання інформації розглядається в трьох його основних видах: документальному (перш за все бібліотечно-бібліографічному) обслуговуванні; фактографічному; бібліографічному [3].

Функціональним призначенням цих документів є орієнтація споживачів інформації в документальному потоці.

Серед вторинних документів, що створюються у сфері документального обслуговування типовим можна визначити анотацію.

Одним з основних продуктів мікроаналітичного згортання інформації є реферат.

Реферат – це короткий точний виклад змісту документа, що включає основні фактичні відомості і висновки, без додаткової інтерпретації або критичних зауважень автора реферату [3].

Сутність реферування полягає у зіставленні, порівнянні документів, що містять вже відомі, використовувані у громадській діяльності знання з вихідними у світ першоджерелами, що несуть у собі нові знання, вироблені і впроваджені у систему соціального спілкування.

За змістом реферати поділяються на загальні, спеціалізовані та зведені.

Загальний реферат передає зміст документа в цілому. Спеціалізований (аспектний) реферат передає змісту документа в специфічному аспекті з урахуванням завдань вторинного документа, в якому він буде розміщений. Зведений реферат складається на

основі двох та більше вихідних документів.

За призначенням реферати можна розділити на бібліографічні, реферати для науково-популярних журналів та навчальні.

За рівнем глибини розкриття змісту документа реферати поділяються на інформативні, індикативні, критичні та оглядові [4].

Інформативний реферат може виконувати весь комплекс властивих рефератам функцій, оскільки він максимально повно розкриває зміст первинного документа.

Індикативний реферат має на меті привернути увагу користувачів інформації щодо певного документа й допомогти прийняти рішення щодо необхідності звернення безпосередньо до документа.

Змішаний реферат містить елементи індикативного та інформативного.

За призначенням реферати можна поділити на загальні (універсальні) та цільові (спеціалізовані). За формою розрізняють текстові і бланкові реферати.

Крім того, реферати розрізняють за обсягом - короткий і розширений, за укладачем - авторський і неавторський (референтський), за використанням засобів автоматизації - ручний (підготовлений людиною) і автоматичний (з використанням ЕОМ).

Отже, згортання інформації дає нам змогу стисло викласти основні відомості про документ, його зміст та сенс, без інтерпретації та зауважень. Виокремлюють два види згортання інформації - макроаналітичне згортання інформації (один з результатів - анотація) та мікроаналітичне згортання інформації (один з результатів - реферат).

Література

1. Агропромисловий комплекс України: реферативний журнал / Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН, Інститут гідротехніки і меліорації УААН. – К., 1999.
2. Про науково-технічну інформацію: Закон України // Верховна Рада України. – 1993. – №33. – С. 843-851.
3. Горбаченко Т.Г. Аналітико-синтетична переробка документної інформації : навч. посіб. для дистанц. навчання / Т. Г. Горбаченко. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Університет «Україна», 2008. – 311 с.
4. Гречихин А.А. Информационные издания: Типология и основные особенности подготовки / А.А. Гречихина, И.Г. Здоров. – М.: Книга, 1998. – 272 с.

УДК 316.7

Цebro С. О.

КУЛЬТУРА ДОКУМЕНТУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

Кожне дипломатичне представництво проводить велику роботу по складанню різних документів. Цей вид діяльності регламентується традиціями, а також обов'язковими нормативами, які визначаються відповідними інструкціями, положеннями, наказами, що можуть переглядатися. Культура документування є важливим аспектом багатогранної повсякденної дипломатичної практики. До неї належать дипломатичне листування, а також комунікативно-представницькі заходи дипломатичних установ, діяльність дипломатичних установ, яка пов'язана із обслуговуванням громадян, іноземців та осіб без громадянства.

Дипломатичне листування є надзвичайно важливим. В ньому розкривається сутність роботи дипломатичного представництва. Листування вимагає від робітника установи високої майстерності, фахового досвіду, бездоганного знання специфіки виконуваної справи [1]. Крім дипломатичного листування до важливих форм дипломатичної діяльності є участь у міжнародних конгресах, конференціях та нарадах, тобто в періодичних зустрічах представників держав на різних рівнях; підготовка і підписання міжнародних договорів та угод – багатосторонніх чи двосторонніх, які регламентують найрізноманітніші питання міжнародних відносин; постійне представництво держави за кордоном, що здійснюється її посольствами і місіями, ведення ними політичних та інших переговорів із дипломатичним відомством країни перебування; участь представників держави в діяльності міжнародних організацій – універсальних та регіональних; висвітлення у ЗМІ позиції уряду з тих чи інших зовнішньополітичних питань, публікація офіційної інформації, офіційне видання міжнародних актів та документів.

Дипломатична документація держав є різноманітною, її значна частина складається із розмаїтих документів, що мають виключно відомчий характер. Серед них окрему категорію становлять дипломатичні документи, за допомогою яких здійснюються офіційні зносини між державами і в яких викладається їхня позиція з тих чи інших питань міжнародного життя [2]. До таких видів документів відносяться вербальні і особисті ноти, особисті листи, пам'ятні записки і меморандуми, заяви і комюніке, як і до документів внутрішнього, службового листування (довідні записки, циркулярні листи, довідки та інформації, тези до бесід і записи бесід тощо) ставляться єдині вимоги: висока грамотність, чіткість викладу, правильне виділення головного змісту; переконлива аргументація, логічна послідовність і т. п. Також, вони не повинні перевантажуватись надмірним фактичним і цифровим матеріалом; якщо вони викликають особливий інтерес, то подаються у вигляді додатків або таблиць. Всі матеріали, які ідуть в додатках, повинні

мати посилання на джерело. Обов'язковим складовим стилем дипломатичних документів є формули ввічливості, компліменти – так звані протокольні формули, які задають тональність всьому документові [3]. Протокольне правило вимагає, щоби кожний дипломатичний документ вимагав відповіді. Відсутність відповіді в дипломатії оцінюється як негативна відповідь.

Серед членів уряду головна роль у сфері дипломатичного листування належить міністрові закордонних справ. Він завіряє підписи глави держави на таких документах, як вірчі та відкличні грамоти, надсилає листи (ноти) до глав зовнішньополітичних відомств інших країн, глав дипломатичних представництв, головних функціонерів міжнародних організацій тощо.

Отже, дипломатичні документи є основною формою дипломатичної культури. Документи дипломатичної діяльності мають офіційний характер, вид документу має фіксувати конкретну дипломатичну подію, наміри результат, відповідати певному правилу тощо. При цьому слід зазначити, що на зміст і призначення документа можуть мати вплив традиції країни перебування. Мова дипломатичних документів є засобом відображення дипломатичної культури і має бути тактовною і ввічливою. При складанні дипломатичних документів необхідно уникати різких випадів, особливо персоніфікованих, дотримуватись принципів міжнародної ввічливості.

Дипломатична культура в Україні знаходиться в процесі становлення, в ній активно застосовується всі засоби і форми міжнародних відносин, які спрямовуються на забезпечення розвитку культури миру, Європі та в світі, а її політичні пропозиції і конкретні ідеї знаходять все більше розуміння і підтримку в міжнародній спільноті.

Література

1. Гуменюк Б. І. Основи дипломатичної та консульської служби : навчальний посібник / Б. І. Гуменюк. – К. : Либідь, 2004. – 248 с.
2. Коленченко А. М. Комерційне листування / А. М. Коленченко // Секретар-референт. – 2014. – № 2. – С. 42–47.
3. Палеха Ю. І. Документування в дипломатичній діяльності / Ю. І. Палеха, В. В. Пристойко. – К. : Ліра-К, 2014. – 284 с.

СЕКЦІЯ: ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ

УДК 002.1:004.7:316.3

Зборщик А. К.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. З метою їхнього задоволення органи державної влади, місцевого й регіонального самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази й банки даних. Порядок їх формування, структура, права і обов'язки визначаються Кабінетом Міністрів України або іншими органами державної влади, а також органами місцевого й регіонального самоврядування [1]. Основними напрямками інформаційної діяльності є політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо.

Держава систематично проводить заходи, які спрямовуються на своєчасне створення, належне функціонування й розвиток інформаційних систем, мереж, банків і баз даних у всіх напрямках інформаційної діяльності. Конституційні засади державного регулювання інформаційної діяльності засновуються на принципах свободи слова, вони реалізуються відповідно до діючих норм українського законодавства та міжнародних договорів і стандартів, закони України визначають можливості реалізації принципів свободи слова громадянам та юридичним особам у межах їхніх прав і свобод, функцій і повноважень. В Україні створюються умови для здобуття професійної освіти в галузі інформаційної діяльності через систему навчальних закладів відповідного напрямку (журналістики, статистики, бібліотечної і архівної справи, науково-інформаційної діяльності, інформатики, обчислювальної техніки тощо).

Метою державного регулювання інформаційної діяльності є становлення національної системи інформації. Для забезпечення її успішного функціонування й розвитку в Україні здійснюються пошукові фундаментальні й прикладні наукові дослідження в галузі інформаційної діяльності. З цією метою створюються наукові установи, науково-виробничі підрозділи, об'єднання, асоціації, центри нових інформаційних технологій та інші формування, в тому числі за участю зарубіжних партнерів.

Іншою складовою державного регулювання інформаційної діяльності є регулювання інформаційних відносин. Учасниками інформаційних відносин є громадяни, юридичні

особи або держава, які набувають передбачених законом прав і обов'язків у процесі інформаційної діяльності. Основними учасниками цих відносин є автори, споживачі, поширювачі, зберігачі (охоронці) інформації. Учасники інформаційних відносин мають право одержувати (виробляти, добувати), використовувати, поширювати й зберігати інформацію у всякому вигляді з використанням будь-яких засобів, крім випадків, передбачених законом.

Кожний учасник інформаційних відносин для забезпечення своїх прав, свобод і законних інтересів має право на одержання інформації про діяльність органів державної влади, народних депутатів, органів місцевого й регіонального самоврядування, місцевої адміністрації, а також такої, що стосується його особисто.

Учасники інформаційних відносин зобов'язані:

- поважати інформаційні права інших суб'єктів;
- використовувати інформацію згідно з законом або договором (угодою);
- забезпечувати додержання принципів інформаційних відносин;
- гарантувати доступ до інформації всім споживачам на умовах, передбачених законом або угодою;
- зберігати її в належному стані протягом установленого терміну й надавати іншим громадянам, юридичним особам або державним органам у передбаченому законом порядку;
- компенсувати шкоду, заподіяну при порушенні законодавства про інформацію [2].

Визначення основних видів інформаційної діяльності є такі [3]:

- a) одержання інформації – це придбання й накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою;
- b) використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави;
- c) поширення інформації – це розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації;
- d) зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації і її матеріальних носіїв.

Основними напрямками інформаційної діяльності є політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо. Держава зобов'язана постійно дбати про своєчасне створення, належне функціонування і розвиток інформаційних систем, мереж, банків і баз даних у всіх напрямках інформаційної

діяльності. Держава гарантує свободу інформаційної діяльності в цих напрямках всім громадянам та юридичним особам в межах їх прав і свобод, функцій і повноважень.

Отже, державне регулювання інформаційної діяльності є необхідною умовою побудови і ефективного функціонування незалежної та суверенної держави є всебічне забезпечення її національної безпеки у всіх сферах діяльності держави як в межах своїх національних кордонів, так і світовому середовищі. Воно визначається внутрішнім законодавством країни та ратифікованими дво- і багатосторонніми міжнародними угодами, які, за конституцією України, стають частинною національного законодавства. Невід'ємною складовою національної безпеки держави завжди була інформаційна безпека. Її питома вага зростає прискореними темпами. Це насамперед обумовлено стрімким розвитком технологій засобів зв'язку та інформаційних технологій, що обслуговують численні портали Інтернету.

Завдяки цьому розширюється сфера внутрішньої інформаційної діяльності, міжнародного інформаційного співробітництва. Проте одночасно з'являються нові виклики національній безпеці, нейтралізація яких і потребує створення насамперед правового поля, у межах якого здійснювалося б інформаційне співробітництво, а також розробки та вжиття відповідних заходів політичного, економічного, технологічного характеру.

В Україні існує початкова законодавча база, яка регулює процеси інформаційної діяльності, включаючи міжнародний інформаційний обмін та міжнародне співробітництво в інформаційній сфері.

Література

1. Остроухов В. В. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти) / В. В. Остроухов, В. М. Петрик та ін. – К.: КНТ, 2010. – 776 с.
2. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика: навч. посіб. – 2-ге вид., стер. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К.: Знання, 2008. – 663 с.
3. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ // Верховна Рада України. Законодавство : офіц. сайт. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%202657-12>.

УДК 025.5

Коновалова Ю.В.

**ДІЯЛЬНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ВІДДІЛУ У
СПРИЯННІ ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ**

Бібліотека є інформаційним центром, який необхідний абсолютній більшості населення. Сучасна бібліотека є своєрідним електронним архівом, місцем, де можна отримати доступ до інформації як на традиційних носіях, так і в електронному вигляді. Це соціальний інститут, діяльність якого спрямована на забезпечення доступу до інформації, за умов розвитку процесів гуманізації освіти, її інформатизації, відкритості й формування освітніх інформаційних потреб, який здатен якісно забезпечити і технологічний, і соціальний, і освітній доступ до інформації [3].

Значним вкладом цього напрямку в Україні стали роботи Ю.І. Палехи, Г.М. Швецової-Водки, Ю.М. Столярова, Т.В. Новальської, Н.А. Бачинської та багатьох інших науковців.

Головним завданням бібліотек є збирання, зберігання, поширення, виробництво та використання загальнодоступної інформації. На сьогодні бібліотекам варто перетворювати інформацію в цінний національний потенціал, від якого може залежати сталий розвиток всього українського суспільства.

Інформація є важливим соціальним, економічним та політичним потенціалом людства. В умовах безперервного збільшення обсягів інформації постає проблема її генерування й оптимізації. Відповідно до цього змінюються форми й способи роботи з величезними обсягами нових знань та інформації. Цей процес супроводжується змінами в усіх галузях людської діяльності, зокрема і в бібліотечній. Введення в усі напрями людського життя новітніх інформаційних технологій і їхній швидкий розвиток спричиняють фундаментальні зрушення в соціально-культурних та економічних засадах суспільного буття загалом, що спонукає бібліотеки якісно змінювати свою діяльність і переосмислювати свої головні завдання. Найважливішим завданням бібліотек є надання інформації різним верствам населення, що й спонукає бібліотеки йти в ногу з науково-технічним прогресом [2].

Користувачі бібліотеки під час пошуку необхідної інформації звертаються до фахівців з інформаційно-бібліотечного відділу. Саме в цьому відділі користувач отримує найбільше інформації про наявність у бібліотеці необхідних книг, журналів, газет та інших потрібних документів.

Інформаційно-бібліографічний відділ здійснює довідково-бібліографічне обслуговування та інформаційне забезпечення користувачів; вивчає інформаційні потреби читачів бібліотеки; створює оптимальні умови для задоволення запитів користувачів усіма формами та методами бібліографічної роботи.

Основні напрями роботи відділу:

- виконання усних та письмових бібліографічних довідок згідно запитів користувачів бібліотеки;
- надання консультацій з питань використання довідково-пошукового апарату;
- обслуговування віддалених користувачів за допомогою сервісу «Віртуальна довідка»;
- проведення Дня інформації;
- консультування щодо бібліографічного оформлення списку джерел до курсової, наукової роботи;
- індексування наукових робіт за таблицями УДК;
- проведення практичних з
- складання бібліографічних покажчиків та методичних матеріалів занять з формування інформаційної культури користувачів;
- аналітико-синтетична обробка періодичних та продовжуваних видань, збірників наукових праць та матеріалів конференцій у вигляді анотованої інформації для електронного каталогу.

Відділ забезпечує користувачів достовірною, актуальною та оперативною інформацією.

Отже, на сьогодні Україна має розгалужену систему бібліотечних установ, які при проведенні їх певної модернізації можуть задовольняти інформаційні запити членів суспільства: навчальних, довідково-пізнавальних, розважальних, культурологічних та виробничих. Важливо при цьому врахувати лише одну обставину, що пропонована інформація має бути актуальною, якісною та корисною, пропонуватися в прийнятній для сучасного користувача формі, адже, система бібліотек – це ефективний інструмент реалізації завдань інформатизації та надання доступу всім категоріям громадян до інформаційних ресурсів.

Інформація – найважливіший ресурс сучасного суспільства. А вміння шукати, знаходити, переробляти і використовувати інформацію – пріоритети роботи співробітників інформаційно-бібліографічного відділу бібліотек.

Література

1. Волинська обласна бібліотека для юнацтва [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Луцьк. – Режим доступу: <http://vollibr.org.ua/> (дата звернення 10.12.2019). – Назва з екрана.

2. Інформаційний простір бібліотеки: нові технології – нові можливості // Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського. – Режим доступу: library.kr.ua/bookexibit/tehn.html. – Назва з екрана.

З. Палеха Ю.І. Бібліотека як потужний інформаційний центр сучасності / Ю.І. Палеха // матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 21-23 жовт. 2014 р.). – Київ : НБУВ НАН України, 2014. – С .29-32.

УДК 351.853«14\15»(043)

Мирошник В. І.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ДОКУМЕНТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЛИТОВСЬКО- ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ (XV–XVI СТ.)

У сучасному світі інформаційні технології впроваджуються у різних сферах життєдіяльності суспільства. Не обійшли вони і історичну складову культурну спадщину. З їх допомогою можна відсканувати документи, що зберігаються в державних та приватних архівах та надати їм публічного доступу. Пошук та ознайомлення з документами користувач може зробити не виходячи з дому, за допомогою Інтернету, що значно економить витрати часу та ресурсів людини.

Документи, створені Великокнязівськими канцеляріями Великого князівства Литовського та Польського королівства для українських земель мають особливого значення для культурного надбання народу, зокрема Литовський статут трьох редакціях, який є важливим етапом у формуванні правової культури України.

Для України XV–XVI ст. визначаються як один із складних періодів в її історії, що зумовлено територіальним перерозподілом її земель наприкінці XV–у першій половині XVII ст. між агресивними державами-сусідами: Великим князівством Литовським і Польським королівством, а після Люблінської унії 1569 р. – Річчю Посполитою. Литовсько-польським магнатам і шляхтичам у цей період належало панівне становище в українських землях.

Специфіка періоду та пошуку документів обумовлена територіальним бар'єром, архіви знаходяться на території сучасних Білорусії, Польщі, Литви, Латвії, та мовленнєвим бар'єром, документи написані старорусською та латинською мовами.

Існуючі інформаційні технології та їх безпосередній розвиток дають можливість користувачам знайти необхідну інформацію, оскільки документи, що зберігаються в фондах, відскановані працівниками архівів та науковцями у цій галузі, істориками, мовознавцями, документознавцями.

Перспективи подальшого розвитку: архівні документи невідцифровані, неможливо попрацювати із текстом; не перекладені на сучасні мови; назва та текст документу не

включено до гіпертекст, тобто неможливо знайти інформацію по перехрестному посиланню, необхідно володіти певними знаннями для пошуку; недостатньо використовується соціальними мережами, а саме державними установами, архівами.

УДК 025.4.036

Москаленко А. Д.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВІ СИСТЕМИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Інформаційно-пошукові системи – це різновид автоматизованих інформаційних систем, в яких завершальна обробка даних не передбачається. Ці системи призначені для пошуку текстів (документів, їх частин, фактографічних записів) в сховищах (базах даних) за формальними характеристиками.

У даний час існує 3 основних міжнародних пошукових системи - Google, Yahoo і MSN Search, що мають власні бази і алгоритми пошуку. Характеристики даних пошукових систем представлено у порівняльній таблиці.

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця трьох пошукових систем

Назва ПС	Google	Yahoo	MSN Search
Рік заснування	1998	1994	1995
Мова	195 мов світу	англійська	багомовний
Кількість користувачів	800млн.осіб	500 млн.осіб	9 млн.осіб
Сервіси	Карти, відео, новини, соціальні мережі (Google +) Пошта (gmail)	Maps – (картографічний сервіс) Screen (j\обмін відео серед користувачів) Новини Пошта (Yahoo! Mail)	Новини, погода, розваги, спорт пошта
Підтримка мобільних пристроїв	Додаток до смартфонів Мобільна версія Операційна система	Додаток до смартфонів Мобільна версія	

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика пошукових систем

Назва ПС	Google	Yahoo	MSN Search
Пошук слова англійською мовою	student	student	student
Кількість результатів англійською мовою	3 830 000 000	34,200,000	39 800 000
За скільки секунд був здійснений пошук англійською мовою	0,47 секунд	0,50 секунд	0,45 секунд
Пошук слова українською мовою	іграшка	іграшка	іграшка
Кількість результатів українською мовою	12 400 000	44,300	43 800
За скільки секунд був здійснений пошук українською мовою	0,52 секунди	0,40 секунд	0,45 секунд
Пошук слова російською мовою	хронология	хронология	хронология
Кількість результатів російською мовою	7 630 000	1,100,000	1 080 000
За скільки секунд був здійснений пошук російською мовою	0,65 секунд	0,50 секунд	0,60 секунд

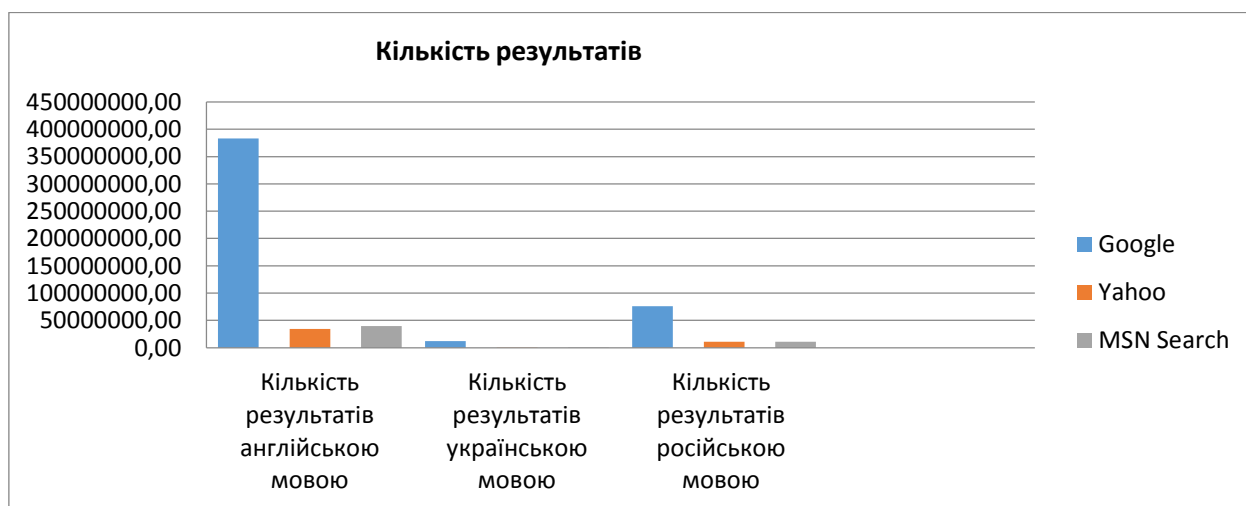

Рис.1. Динаміка результатів пошуку за мовами даних

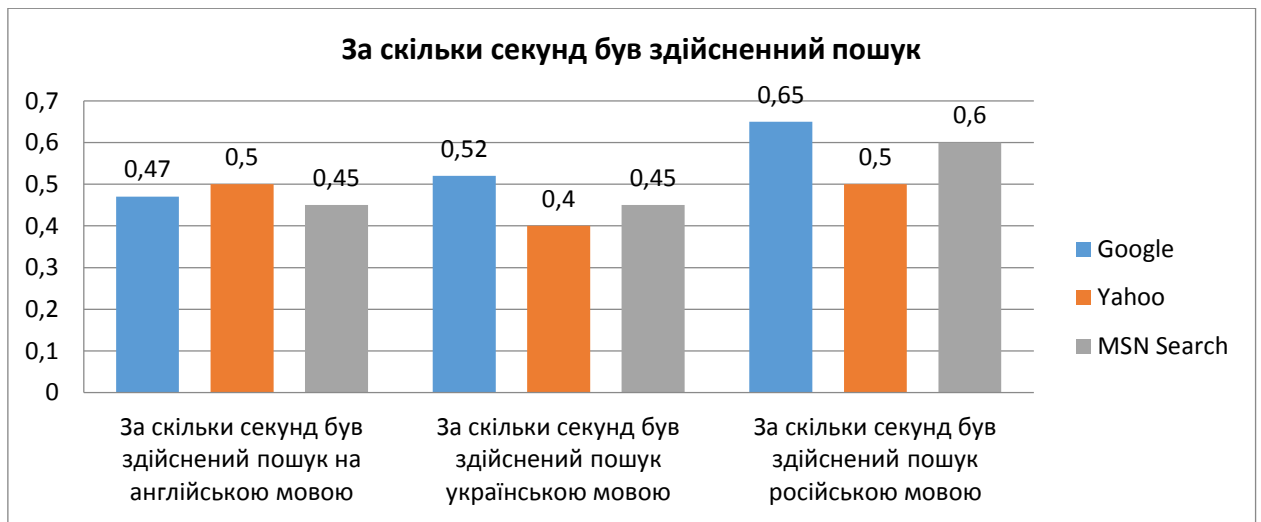

Рис.2. Часові показники результатів пошукових систем

Отже, проаналізувавши результати дослідження пошуку дескрипторів у трьох основних ІПС, дійшли висновку, що на сьогоднішній день пошукова система Google є найвідомішою та використовується найчастіше. Саме ця ІПС відповідає тим критеріям та вимогам, що висувуються користувачами.

УДК 025.5:024

Ніколаєва В. О.

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

В умовах впровадження інформаційних технологій, зростання ролі інформації в освітньому і науковому процесах проблема формування та розвитку інформаційної культури особистості набуває особливого значення. Суспільні трансформації, які відбуваються нині, впливають на бібліотеки так рішуче, що змінюють не лише всю систему бібліотечної праці та бібліотечних ресурсів, але і ставлять питання про «межі» бібліотечного простору та основи існування традиційних бібліотек і їхніх функцій. Зміна ролі, призначення бібліотек позначається також на взаємовідносинах бібліотеки із суспільством у цілому.

Із зростанням запитів на інформацію, у період переходу до інформаційного суспільства, бібліотеки перетворюються на суспільні інформаційні центри широкого призначення, а їхні працівники – на посередників між виробниками й користувачами інформації, між інформаційним ресурсом, що є в суспільстві, і соціальними структурами, які базуються на ньому. Якщо говорити про ефективний бібліотечний сервіс, максимально повне задоволення інформаційних потреб читачів, про належні місце і роль бібліотеки в сучасному суспільному середовищі, то тут, у першу чергу, актуалізуються соціокультурні

аспекти бібліотечних інновацій, оскільки цінність бібліотек визначається нині не лише традиційними показниками, а й тим, який спектр інноваційних інформаційних послуг можуть надаватися бібліотеками [2].

Важливим завданням бібліотек також є надання користувачам в електронному вигляді власних первинних та вторинних інформаційних ресурсів, оскільки в багатьох бібліотеках містяться унікальні наукові та краєзнавчі фонди, оцифрування та представлення яких у мережі Інтернет забезпечить можливість їх широкого використання. Унікальним шансом для бібліотеки є розкриття власних інформаційних матеріалів багатомільйонній аудиторії користувачів комп'ютерних мереж через Всесвітнє павутиння - Word, Wide, Web.

Дослідниками виділяються наступні інноваційні послуги, які популярні серед користувачів і пов'язані з використанням мультимедійних продуктів:

- презентації електронних книг;
- використання сайту бібліотеки у якості віртуального простору для спілкування;
- посилання на огляд нових надходжень;
- організація дискусій для різних читачьких груп на сайті бібліотеки;
- можливість розміщення на сайті замовлення на придбання документа, відсутнього у бібліотеці;
- віртуальна довідкова служба у режимі відкладеного часу та у режимі реального часу (за допомогою чату, ISQ чи Skype);
- мобільний маркетинг;
- інформаційна допомога у пошуку роботи [1].

Особливість формування інформаційних потреб користувачів відображається, насамперед, у маркетингових комунікаціях в бібліотечній діяльності, оскільки вони є засобами формування взаємодії бібліотеки з читачами. Інструментами здійснення маркетингової комунікації в бібліотечній діяльності належать реклама, зв'язки з громадськістю, виставки, широкий комплекс інформаційних послуг тощо.

Метою інформаційного маркетингу є в першу чергу отримання даних про користувача, оскільки саме така інформація дозволить мінімізувати зусилля у задоволенні його інформаційних потреб.

Бібліотека в аспекті маркетингових комунікацій повинна приділяти велику увагу роботі веб-сайту. Сайт бібліотеки грає роль зв'язуючої ланки між читачами та бібліотекою. На сайтах деяких бібліотек створені форуми і чати, на яких читачі можуть

обмінюватися думками та побажаннями, що здатне не тільки дати цінну інформацію маркетологам, але й реально підвищити популярність бібліотеки [3].

Зв'язки з громадськістю (PR) також є одним з поширених засобів маркетингових комунікацій у бібліотечній сфері. PR є формою непрямого впливу бібліотеки на читачів, більш тонкою формою, ніж, наприклад, реклама.

Таким чином, інноваційні послуги в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні розглядаються як створення сприятливих умов для вільного і необмеженого доступу до всієї потрібної користувачам інформації. Просування і розвиток бібліотечних послуг в сучасних умовах спирається на використання засобів маркетингових комунікацій, покликаних стимулювати інтерес читачів до бібліотек як до центрів інформаційних знань.

Література

1. Амеліна Є. Інноваційні послуги сучасних українських бібліотек / Є. Амеліна, В. Пілярчук // Бібл. планета. - № 1, 2012 - 20 с.
2. Беліна Л. Інформаційні запити читачів наукової бібліотеки: основні пріоритети та шляхи їх дослідження / Л. Беліна, Ю. Голубєв, Л. Коновал // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. - Київ, 2010. - Вип. 28. - С. 7-17.
3. Брежнева В. В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В. В. Брежнева, В. А. Минкина. - 2-е изд., перераб. - Спб. : Профессия, 2008. - 304 с.

УДК 378:005.6 (477)(043.2)

Пирожок Д. С

WI-FI ТЕХНОЛОГІЯ В ПОВСЯКДЕННІЙ РОБОТІ

В даний час існує безмежні за своєю насиченістю джерела знань і різних даних: ЗМІ, телебачення, бібліотеки, Інтернет, тощо.

Wireless Fidelity – це сучасна технологія бездротового доступу в Інтернет, що найбільше динамічна розвивається. Доступ до мережі за представленою технологією здійснюється за допомогою спеціальних радіо-точок доступу. Зазвичай схема мережі Wi-Fi містить не менш однієї точки доступу та може легко масштабуватись. Також можливо підключення двох клієнтів в режимі Ad-hoc, коли точка доступу не використовується, а клієнти з'єднуються за участю мережевих адаптерів «напрямую». Точка доступу передає свій ідентифікатор мережі (SSID) з допомогою спеціальних сигнальних пакетів на швидкості 0,1 Мбіт/с кожні 100 мс. Тому 0,1 Мбіт/с - найменша швидкість передачі даних для Wi-Fi. Знаючи SSID мережі, клієнт може з'ясувати, чи можливо підключення до даної точки доступу. При потраплянні в зону дії двох точок доступу з ідентичними SSID

приймач може вибрати між ними на основі даних про рівень сигналу. Стандарт Wi-Fi дає клієнту повну свободу при виборі критеріїв для з'єднання.

Багато експертів вважають, що революція Wi-Fi почалася з ініціативи звичайних приватних користувачів. Людям сподобалося ділитися підключенням до мережі за допомогою нової бездротової технології. Для позначення безкоштовних Wi-Fi точок була розроблена система умовних знаків, які наносилися крейдою на стіни будинків, біля яких можна було вийти в інтернет. Спочатку ці дії викликали негативну реакцію мобільних і інтернет-операторів, але незабаром Wi-Fi провайдери стали мирно уживатися з приватними мережами.

Підключитися до мережі Wi-Fi можна за допомогою ноутбуків і кишенькових комп'ютерів, оснащених спеціальним устаткуванням. На сьогоднішній день практично всі сучасні портативні та кишенькові комп'ютери є Wi-Fi-сумісними. Однак і власники не нових мобільних ПК також можуть легко використати цю зручну технологію, встановивши в PCMCIA-слоти своїх комп'ютерів спеціальні Wi-Fi-картки, або підключивши зовнішній Wi-Fi-пристрій через USB-порт. В будь-якій зоні дії будь-якої бездротової мережі можна просто відкривши ноутбук або кишеньковий комп'ютер, скористатися Інтернетом, для цього не потрібні дроти для підключення до мережі, при цьому для роботи портативного комп'ютера, в ньому має бути встановлена або вже інтегрована спеціальна мережева карта, яка дає можливість користувачеві підключитися до мережі публічного доступу. Представлена технологія має широку популярність у всіх людей.

Одним з головних переваг будь-якої Wi-Fi мережі є можливість доступу в Інтернет для всіх її користувачів, яка забезпечується або прямим підключенням точки доступу до інтернет-каналу, або підключенням до неї будь-якого сервера, з'єданого з Інтернетом. В обох випадках мобільному користувачеві не потрібно нічого самостійно налаштовувати – досить запустити браузер і набрати адресу будь-якого інтернет-сайту.

В повсякденному житті Wi-Fi використовують практично всі. Об дізнатися про використання Wi-Fi в повсякденній роботі нами було проведено соціологічне опитування, в якому приймали участь 100 респондентів, результати представлені на рис.1.

Wi-Fi-технологія дозволяє вирішити три важливих завдання: спростити спілкування з мобільним комп'ютером; забезпечити комфортні умови для роботи діловим партнерам, які прийшли в офіс зі своїм ноутбуком; створити локальну мережу в приміщеннях, де прокласти кабель неможливо або надмірно дорого.

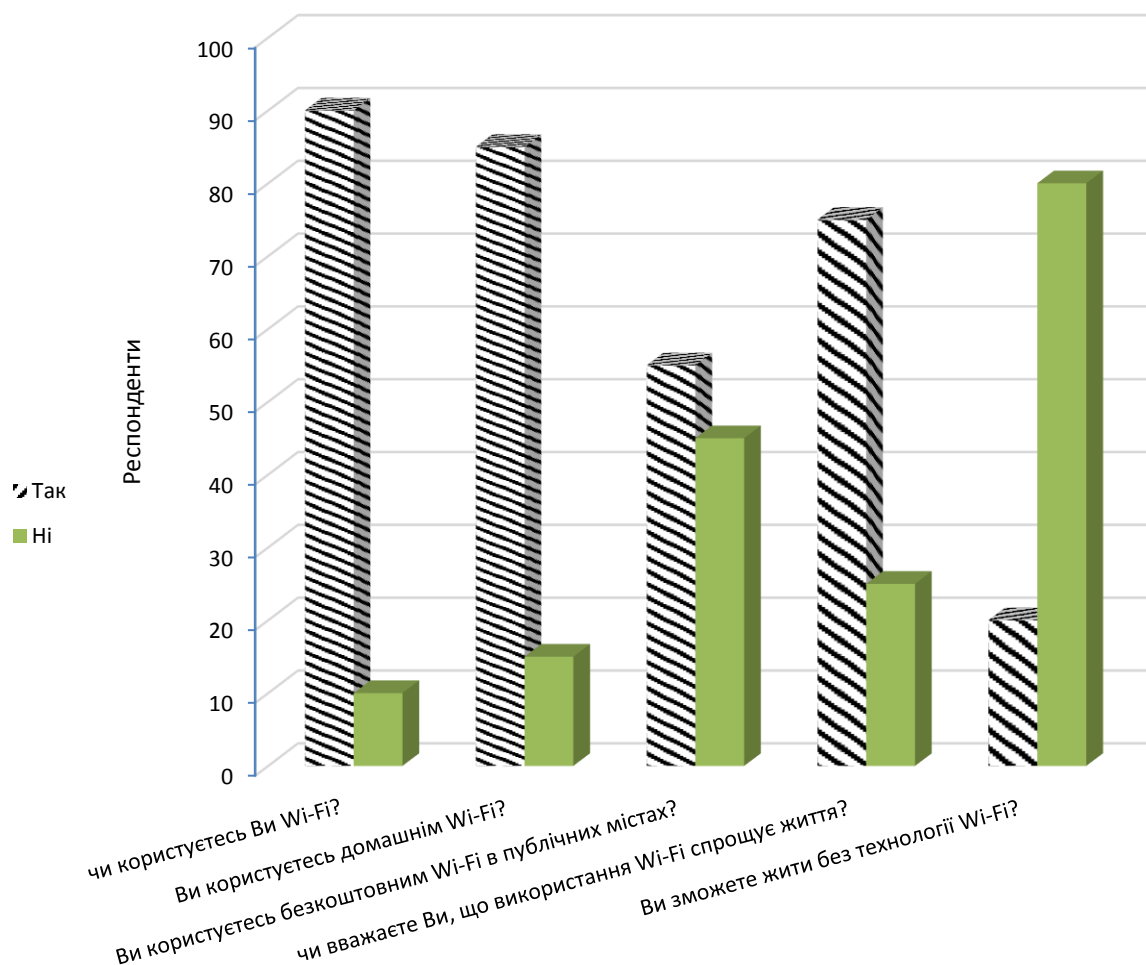

Рис.1. Використання Wi-Fi в повсякденній роботі

Отже, за технологією Wi-Fi майбутнє, але в нашій країні вона поки не знаходить серйозної підтримки у широких мас. Найближчим часом нові точки доступу будуть з'являтися в першу чергу в місцях скупчення найбільш платоспроможних клієнтів в бізнес-центрах, виставкових комплексах, готелях, ресторанах і аеропортах, тобто там, де їх використання буде економічно виправдано. Дана технологія зараз розвивається гігантськими темпами. Впровадження Wi-Fi відбувається повсюдно у всьому розвиненому світі.

Література

1. Економічна інформатика та комп'ютерна техніка: Підручник / Григоріків В.С., Маханець Л.Л., Білоскурський Р.Р., Якутова О.Ю., Верстяк А.В, Вінничук І.С. – Чернівці: Золоті литаври, 2009.
2. Журнал «КомпьютерПресс», 2007.
3. Інформатика: Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології / Пушкарь О. І. К.: Академія, 2002.

4. Основи інформатики, комп'ют. техніки і комп'ют. технологій: підруч. для вузів / Злобін Г.Г.К.: Каравелла, 2007.
5. Сергей Пахомов. История успеха Wi-Fi./ КомпьютерПресс №5.
6. WiFiver.com – український Wi-Fi портал.

УДК 930.22(477)(043.2)

Приходько К. В.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОБОТІ СЕКРЕТАРЯ-РЕФЕРЕНТА

Професія секретаря-референта сьогодні належить до професій, які найбільш користуються попитом на ринку праці. Сьогодні потрібні і координатори, і діловоди, і адміністратори, і оператори, і консультанти, які працюють і у приймальні керівника, і клініці, торгівельному залі, салоні краси, тощо людина, з якою доводиться стикатися, коли приходиш до службового приміщення, – це секретар. Уява про фірму в цілому часто залежить від роботи секретаря і його зовнішнього вигляду. До основних обов'язків відносяться : виконувати функції, що включають організаційне-технічне забезпечення адміністративно-розпорядчої діяльності керівника підприємства, вести діловодство, виконувати різні операції із застосуванням комп'ютерної техніки, призначеної для збирання, оброблення і подання інформації, вести контрольно-реєстраційну картотеку, друкувати за вказівкою керівника службові матеріали, необхідні для його роботи організовувати приймання відвідувачів, формувати справи відповідно до затвердженої номенклатури, забезпечувати їх зберігання і в установлені строки здавати до архіву, копіювати документи на ксероксі.

До навичок в інформаційних технологіях, якими повинен володіти секретар-референт відносяться: в першу чергу необхідно відмінне володіння персональним комп'ютером і володіння іноземними мовами, які потребує компанія, виконувати операції з базами даних, на комп'ютерному устаткуванні, а саме ведення, опрацювання, накопичення, систематизація та виведення інформації, готувати до роботи устаткування: магнітні диски, стрічки, картки, папір, працювати в текстовому редакторі з введенням тексту та його редагуванням, оперувати з файлами, записувати текст на дискету або переносити на папір за допомогою друкувальних пристроїв, виконувати інші операції технологічного процесу опрацювання інформації, керувати режимами роботи периферійного обладнання згідно із робочими завданнями, своєчасно застосовувати коригувальні дії в разі появи недоліків у роботі устаткування, доповідати відповідальному

працівників про виявлені відхилення від установлених норм функціонування комп'ютерного устаткування, здійснювати передавання інформації по мережах відповідно до вимог програмного забезпечення, постійно вдосконалювати уміння та навички роботи з клавіатурою, виконувати роботи в текстовому редакторі сліпим 10-пальцевим методом.

Часто при швидкому наборі тексту, користувач робить помилки. Для їх виправлення можна використовувати програму PuntoSwitcher, яка автоматично перемикає розкладку клавіатури (рисунк 1).

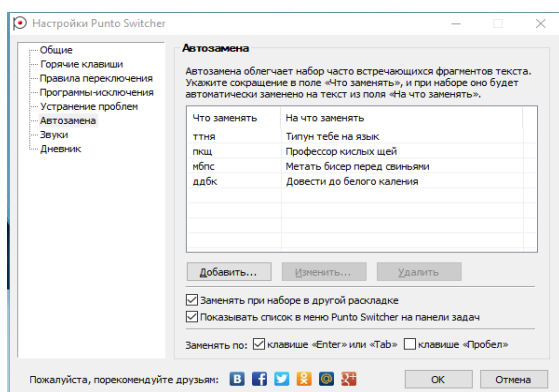

Рис.1. Вікно програми PuntoSwitcher

Ще один додаток, яке стане підмогою при досягненні тексту – TypePilot, який дозволяє створювати базу даних з короткими ключовими словами і співвідносити їх з певними фразами, які секретарю доводиться набирати багато раз на день.

Робота стане набагато простіше, якщо про всі ваші справи буде пам'ятати програма – KS Organizer.

Більш цікавим аналогом календаря і планувальника завдань є програма Power Notes, яка дозволяє створювати на екрані монітора віртуальні стікери.

Робота секретаря складається з безліч завдань, одне з яких це відправити факс, що ж при цьому робить секретар: для початку вставляєте відправляється документ в приймач текстом вниз до тих пір, поки факс не захопили листок і не спрямує його трохи вперед. Далі набираєте номер абонента і чекаєте відповіді. Як відповідь може бути сигнал факсу, якщо на іншому кінці дроту факс налаштований в автоматичному режимі, а може бути голос абонента, якого слід порадувати фразою «Прийміть, будь ласка, факс». Після того, як в секретар буде впевнений, що факс абонента відповів, можна натискати кнопку «Факс / Старт» і спостерігати за процесом «поглинання» факсом документа.

На сучасному етапі у великих організаціях інформаційно-аналітичне управління стає відносно самостійним видом діяльності. Щоб бути ефективною, інформаційна діяльність повинна здійснюватися відповідно до загальних положень і механізмів управління. Виходячи з цього, документування та інформаційна організація діяльності роботи секретаря-референта як складові процесу управління є важливими чинниками забезпечення результативності діяльності установ.

Література

1. Баласян В.Є. От традиционного делопроизводства к электронному документообороту // Справочник секретаря и офис-менеджера.– 2010. – № 4. – С. 14-18.

2. Вербіцька Т.С. Секретарська справа та сучасне справочинство / Т.С. Вербіцька, В.П. Чишикова. – Львів : Оріяна – Нова, 2001. – 392 с.

УДК 75.046.3(540)

Афанасьєва Н. С.

ХУДОЖНЄ МИСТЕЦТВО ІНДІЇ: ЗОБРАЖЕННЯ БУДДИ

Культура, образ життя і філософія Сходу спрямовані на вивчення людської свідомості і вдосконалення його з метою досягнення повної гармонії у взаєминах з іншими людьми і з усім навколишнім світом.

Індійське мистецтво протягом свого існування позначене тісним зв'язком з панівними в різних періодах релігійними системами. Майже всі його пам'ятки, що дійшли до наших часів, мали релігійний характер: літературні твори, архітектурні, скульптурні, живописні шедеври, навіть славнозвісні індійські танці. Безперечно, в країні існувало і світське мистецтво, але основними свідченнями щодо нього залишилися тільки літературно-історичні описи. Самі пам'ятки не збереглися, адже відрізнявся навіть використовуваний для будівництва матеріал: камінь — для релігійних святинь; дерево, цегла та глина — для світських споруд. Пріоритет релігії в індійській культурі яскраво виявився у сфері мистецтва[1].

Близько 600-500 рр. до н. е. індійські майстри почали створювати іконографію і символіку буддизму, сприяючи поширенню вчення. Буддійське мистецтво ілюструвало історію Будди і тлумачило події з досвіду духовного вчителя і засновника буддизму Сіддхартхі Гаутами. Релігія поширювалася з північних районів Індії через Центральну, Східну і Південно-Східну Азію. У ранньому буддійському мистецтві Будда не був представлений в людській подобі. Його присутність позначалася символічно, у вигляді квітки лотоса, відбитка стопи, порожнього трону або простору під балдахіном.

Перші зображення Будди в людській подобі з'явилися в I ст. в області Індії, відомої як Гандхара. Тамтешнє мистецтво перебувало під грецьким і римським впливом, оскільки Будду зображували найчастіше з кучерявим волоссям, подібно римському образу Аполлона. Одягнений він був у римську тогу і носив римські прикраси. Поступово, засвоївши живий реалістичний розповідний стиль римського мистецтва, художники об'єднали його з символізмом раннього періоду, в результаті чого народився більш індивідуальний стиль. В інших частинах Індії художники створювали свої власні інтерпретації образу Будди. Мистецтво Гандхари вплинуло на скульптуру Матхура, міста на півночі Індії, а далі ці ідеї проникли в Китай, Корею і Японію. Майстри Матхура інакше інтерпретували образ Будди: його тіло було округлим, немов переповненим священної енергією (праною), а ліве плече покривав плащ. У Південній Індії Будду

зображували з покритим правим плечем і з дуже серйозним виразом обличчя - цей стиль характерний для Шрі Ланкі. Поступово образ Будди став одним з найпопулярніших в буддизмі.

Період правління Гуптів, що тривав в Північній Індії з IV по VI століття, іноді називають золотим століттям. Це був час винаходів і наукових відкриттів, розвитку техніки, літератури, математики, астрономії, філософії та мистецтва. Основою імперії служила класична цивілізація, в ній панували мир і процвітання. Художники створювали безліч творів мистецтва, винаходячи власний «ідеальний образ» Будди, який об'єднав в собі досвід Гандхари і Матхура. У Будди часів Гуптов волосся завивали кучерями, а повіки були опущені. Будда Гуптів став архетипом для майбутніх поколінь художників по всій Азії.

Символи продовжували залишатися важливою частиною образотворчого мистецтва, але вони перестали бути основними. На всіх зображеннях вираз обличчя Будди безтурботний, а руки складені в символічному жесті; волосся зав'язано в пучок на верхівці, а одяг, ще нагадував давньоримську тогу, поступово набували більш традиційні індійські риси.

Як інші релігійні мистецтва, буддійське було інструментом духовної настанови, повинно було концентрувати увагу адепта і навчати основам доктрини. Крім того, буддійське мистецтво сприяло розвитку навичок медитації. Адепт концентрувався на об'єкті мистецтва і споглядав його складну символіку. В процесі споглядання буддисти прагнули пережити духовне пробудження.

Протягом наступних століть виникла нова форма буддизму, в якій було вже набагато більше богів і хитромудрих ритуалів. Абсолютно нова група божеств зображувалася в тому ж стилі, що Будда і його символіка. Спочатку ніяких правил і традицій не існувало, але з часом стали з'являтися впізнаванні елементи, які поступово набули ключове значення. Важливо, що ці елементи постійно повторювалися і люди пізнали їх, оскільки основна ідея буддійського мистецтва полягала в тому, щоб якомога ясніше передати сюжет і його сенс. Коли людина розуміє, на що саме він споглядає, це сприяє пробудженню і зміцненню віри.

Зображення просвітлених істот займало в мистецтві особливу роль і мало відмінні риси. Бодхісаттви - це просвітлені особистості, або «мудреці», які самі готові стати Буддою і допомагати іншим в досягненні цієї мети. Слово «бодхісаттва» походить від санскритських «бодхі» (просвітлення) і «саттва» (істота, сутність). Будда здатний до безмежного співчуття і нескінченно мудрий, а бодхісаттва в змозі винести будь-які страждання, щоб допомогти іншим живим істотам. З ранніх часів, навіть коли все було

вже канонізовано, художники привносили власні інтерпретації в образи бодхісаттв. Їх зображували юними прекрасними богоподібними створіннями, одягнутими в розкішні тканини, в чудових прикрасах, щасливими і безтурботними, в розслаблених позах [2;3].

У міру того як буддизм, а разом з ним і різні художні стилі та інтерпретації Будди, поширювалися Азією, з одних культур в інші проникали різноманітні символи. Деякі аспекти радикально відрізнялися, в той час як інші були майже ідентичні. Колір і положення рук - ось два символічних елемента, що увійшли в художню традицію різних країн. Очі символізують мудрість, квітка лотоса - духовне зростання, свастика приносить удачу і процвітання, балдахін означає захист, а «колесо закону» - вчення Будди і шлях до просвітління.

Колір також має універсальний сенс в буддійському мистецтві: п'ять кольорів - білий, жовтий, червоний, синій і зелений - супроводжують духовну трансформацію через медитацію, тому вони присутні в мистецтві різних країн. Кожен має власне значення. Синій, наприклад, означає спокій і мудрість, білий - знання і вчення, зелений - енергію і дію [3].

Незалежно від стилю, образ Будди завжди являє зразок гармонії та спокою. Це досягалось дотриманням фізичних пропорцій, яким слідували всі художники. Незалежно від розміру, кожне зображення Будди відповідало цим пропорціям. У буддійському мистецтві вважалося, що ідеальні пропорції представляють одну з десяти проявів, або якостей, Будди. Його зображення мало значну роль у поширенні релігійного вірування та його цінностей. Культура Стародавньої Індії саме через образ Будди мала вплив на людської свідомість і мала спонукати через художнє мистецтво до самовдосконалення. Досягнення повної гармонії – це основа мета віровчення, яка швидко розповсюдилась на території Індії та за її межами.

Література

1. Історія світової культури. Культурні регіони: 1-90 Навч. посібник / Керівник авт. колективу Л. Т. Левчук. 3-тє вид., перероб. і доп. — Київ: Либідь, 2000. — 520 с.
2. Мала історія мистецтв. Мистецтво Південної і Південно-Східної Азії / Гейнц Моді; Переклад з німецької Ісаєва А.І. - Москва: Мистецтво, 1978. - 360с.
3. Мистецтво. 50 ідей, про які потрібно знати / С'юзі Ходж; Переклад Александрова Марія. - Москва: Фантом Пресс, 2014. - 208с.

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНИХ ПРІОРИТЕТІВ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Одним із найбільш актуальних методів у рамках когнітивного методу є аналіз політичних концептів (Г. Лассуелл, А. Каплан та інші), що сформувався під впливом школи аналітичної філософії (Б. Рассел, Л. Вітгенштейн, Б. С. Грязнов).

У сучасному комунікативному просторі політичний дискурс заслуговує на особливу увагу дослідників, оскільки ще у 50-х роках минулого століття було встановлено, що зв'язок мови з політичним життям суспільства є досить тісним. Зв'язок мови та політичного дискурсу можна простежити, по-перше, вивчаючи здійснення впливу на масову свідомість за допомогою мовних засобів, а, по-друге, вивчаючи політичний дискурс як взірць просування демократичних ідей та цінностей, особливо в сучасних умовах глобалізації.

Теоретичні основи поняття «політичний дискурс» визначено представниками оксфордської та кембриджської шкіл у 50-х роках ХХ століття. До найвизначніших робіт аналізу проблематики цього виду дискурсу належать праці Т. ван Дейка, Е. Бенвеніста, Ю. Хабермаса, П. Серіо тощо, вивченню проблем теоретичного, методичного та практичного аспектів політичного дискурсу присвячені праці багатьох зарубіжних та українських учених, зокрема: А. М. Баранов, Д. Болінджер, Т. ван Дейк, Дж. Даймонд, В. І. Карасик, Ю. М. Караулов, О. М. Паршина, О. О. Попов, Г. Г. Почепцов, А. П. Чудінов, М. Шадсон, О. І. Шейгал та інші.

Низка вчених розуміють політичний дискурс у широкому сенсі, наприклад, «політичний дискурс – це сукупність усіх мовних актів, які використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, освячених традицією і перевірених досвідом» [1 с. 6]; «сума мовних творів у певному паралінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань, включаючи негативні її прояви (ухилення від політичної діяльності, відсутність політичних переконань). У вузькому сенсі політичний дискурс – це дискурс політиків, утворений партійними програмами, дебатами в парламенті, урядовими обговореннями і промовами політиків. Він не виходить за межі сфери політики [2, с. 128].

Якщо когнітивний компонент установки представляє у психіці реальність світу зовнішніх об'єктів та ситуацій (знання про дійсність насправді), то ціннісний компонент виражає ставлення людини до цієї реальності, що базується на уявленні про бажане (знання про те, якою повинна бути дійсність).

Австрійська дослідниця Р. Водак підкреслює, що політичний дискурс «перебуває ніби між двома полюсами – функційно-зумовленою спеціальною мовою і жаргоном певної групи з властивою їй ідеологією» [3, с. 24]. Крім того, він визначається як «вторинна мовна підсистема, що має певні функції, своєрідний тезаурус і комунікативний вплив» [4, с. 126].

Щодо аналізу політичних концептів у межах політичного дискурсу, то М. В. Гаврилова відзначає два основні прийоми такого аналізу. Перший прийом «фокусується на відновленні ієрархічних структур сенсу, що містяться в мові політики» [5, с. 130]. У рамках даного прийому дослідники проводять аналіз семантичної структури концептів, будують їхні когнітивні схеми. Другий прийом – історико-етимологічний. У його рамках розглядаються форми вживання в політичних текстах ключових понять соціально-політичної теорії, їхня еволюція, контексти їхнього застосування. Доцільніше використовувати другий прийом із метою вивчення політичного середовища та відповідних семантичних полів. Такий підхід дає змогу пізнати національну ментальність, з'ясувати, що для народу в різних політичних ситуаціях було культурно значущим і формувало його систему цінностей.

Надпотужними є концепти, які відображають найважливіші елементи політичної свідомості нації. Політичний концепт є однією з основних одиниць, які утворюють мовну картину світу того чи іншого народу, і тому концепт-аналіз політичного дискурсу може слугувати матеріалом для вивчення як індивідуальної, соціумної, так і національної ментальності. Засобом пізнання, збереження і відтворення культури є мова, яка через колективну свідомість забезпечує народові культурну тяглість у часі та просторі. Своєрідними культурними джерелами в цих просторово-часових площинах виступають концепти, що підтримують життєздатність національної культури. Тому дослідження політичної культури тісно поєднане з лінгвокультурологією, оскільки лінгвокультурологія взаємодіє з когнітивною, комунікативною лінгвістикою, прагмалінгвістикою, лінгвополітологією.

Отже, в сучасній українській політичній реальності в умовах глобалізації з її неоднозначним потрактуванням традиційних етнокультурних вартостей спостерігається тенденція до усвідомлення національної суспільно-політичної стійкості та гармонії суспільства, тобто готовності до зближення своєї спорідненості з етнічною спільнотою. Це усвідомлення є результатом двобічного процесу: когнітивного та емоційно-аксіологічного.

Саме це зумовлює необхідність вивчення політичного дискурсу як такого, що має на меті переконати, викликати в адресата намір, створити ґрунт для переконання і

спонукати до дії, адже суспільне призначення політичного дискурсу в тому, щоб породжувати в адресата необхідність певних політичних дій та оцінок. В межах політичного дискурсу перспективним є вивчення функціонування певних політичних концептів, що слугують засобом мовного відображення ментальності того чи іншого народу, при цьому найефективнішим виступає історико-етимологічний концептуальний аналіз, оскільки у його рамках розглядаються форми вживання в політичних текстах ключових понять соціально-політичної теорії (свобода, мир, нація, революція тощо), їхня еволюція, контексти їхнього застосування; вивчення даних понять є важливим для формування уявлень про ціннісні погляди окремого соціуму на сучасному етапі його розвитку.

Література

1. Баранов А. Н. Парламентские дебаты: традиции и новации / А.Н. Баранов. – М.: Знание, 1991. – 64 с.
2. Будаев Э. В. Современная политическая лингвистика. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics1/budaev-chudinov-06a.htm>.
3. Водак Р. Специальный язык и жаргон: о типе текста «партийная программа» / Р. Водак. – Волгоград, 1998. – 200 с.
4. Воробьева О. А. Современное состояние политического дискурса / О.А. Воробьева // Теоретическая и прикладная семантика, парадигматика и синтагматика языковых единиц: сб. науч. тр. – Краснодар, 2000. – С. 125 – 128.
5. Гаврилова М. В. Критический дискурс-анализ в современной зарубежной лингвистике / М.В. Гаврилова. – СПб.: Изд-во Петерб. ун-та, 2002. – 24 с.

УДК 37 (09). 047

Деліман В. В.

ОСТРОЗЬКИЙ КОЛЕГІУМ В ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІЙ ПАРАДИГМІ УКРАЇНИ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVI–ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТЬ

Серед закладів вищої освіти незалежної України Національний університет «Острозька академія» посідає особливе місце. Унікальність цього вишу полягає в тому, що він є історичним нащадком першої школи вищого типу східнослов'янських народів – Острозького слов'яно-греко-латинського колегіуму (1576–1636), який відіграв важливу роль в освіті та культурі України останньої чверті XVI–XVII ст.

Мета доповіді – дослідження феномену Острозького колегіуму в контексті розвитку української освіти і культури Нового часу. Виходячи з мети визначені наступні завдання:

- простежити особливості розвитку Острозьким колегіумом православно-слов'янських культурних традицій Київської Русі;
- з'ясувати інтенсивність і специфіку впливу ренесансних і реформаційних тенденцій на генезис Острозького колегіуму;
- виявити місце Острозького колегіуму в розвитку освіти й педагогічної думки України кінця XVI–початку XVII ст.;
- розглянути роль Острозького колегіуму у становлення української культури Нового часу.

Вивчення феномену Острозького колегіуму було започатковане ще в XIX ст. і характеризувалося постійною увагою українських та зарубіжних дослідників: М. Максимовича, М. Костомарова, І. Огієнка, М. Грушевського, І. Франка, С. Голубєва, П. Жуковича. Вагомий внесок у вивчення джерел з історії Острозького колегіуму, його місця в становленні української філософської думки та розвитку українського книгодрукування здійснили сучасні вітчизняні вчені М. Ковальський, І. Мицько, В. Микитась, Н. Яковенко, Т. Кемпа, Я. Бондарчук, Я. Стратій, Я. Ісаєвич, О. Купчинський, Є. Руджицький та інші.

Важливою подією у справі всебічного осмислення ролі Острозького колегіуму в освіті і культурі України Нового часу стало видання в 2011 р. у Національному університеті «Острозька академія» Енциклопедії «Острозька академія XVI–XVII століття» [4].

У процесі роботи над доповіддю виникла необхідність більш детально дослідити питання соціально-економічного, освітянського і культурницького контексту діяльності Острозького колегіуму за період з 1576 по 1636 рр. і вивчити відповідні джерела. Була проведена систематизація матеріалів, які стосувалися різних аспектів його діяльності, здійснено комплексний, багатоаспектний аналіз цього феномену, показане його значення для розвитку української освіти і культури.

Волинське місто Остріг було визначним культурно-духовним центром православного спрямування в українських землях на переломі XVI–XVII ст. Заснований тут у 1576 р. за ініціативи і сприяння українського православного магната князя К.-В. Острозького (1526–1608) слов'яно-греко-латинський колегіум став першим у східнослов'янських народів закладом вищої школи [1, с. 44]. Його сучасники і дослідники по-різному називали, і у сьогоденні називають, цей славетний виш – «Острозька школа», «Острозький слов'яно-греко-латинський колегіум», «Грецький колегіум», «Острозький тримовний ліцей», «Острозька тримовна гімназія», «Училище Острозьке і греко-слов'янське», «Греко-

слов'янська школа», «Острозька академія» [2, с. 51]. Проте суті це не змінює: поряд з тоді ж організованими в Острозі культурно-освітнім гуртком і друкарнею він об'єднав вітчизняних і зарубіжних діячів освіти, науки, церкви, культури в українському просвітницькому русі Нового часу.

У колегіумі викладалися «сім вільних наук» – трівум (граматика, риторика, діалектика) і квадріум (арифметика, геометрія, музика й астрономія), але був відсутній курс богослов'я, що не давало на той час можливості отримати йому від польського короля офіційного статусу академії [2, с. 53]. При колегіумі було відкрито друкарню, для організації якої зі Львова запросили знаного в Росії, Білорусі й Україні майстра слов'янського друку – І. Федорова.

Серед викладачів колегіуму – авторитетні у Європі освітяни і науковці – Н. Кантакузан, К. Лукаріс, Д. Наливайко, І. Княгиницький, «славний острозький теолог» В. Малюшицький (Суразький), Т. Михайлович (Аннич), Д. Палеолог. Посаду ректора почергово займали видатний письменник-полеміст Г. Смотрицький, далі К. Лукаріс, який згодом став Олександрійським патріархом, а потім був переведений на Константинопольську патріаршу кафедру, М. Грабович та С. Флячич (Фляка) [3, с. 37–39]. Викладачі колегіуму були активними членами Острозького культурно-освітнього гуртка, перекладали праці візантійських богословів, вивчали історію і культуру Київської Русі, готували до видання навчальні посібники, православну церковну літературу, наукові та полемічні (антикатолицькі та антиуніатські) твори.

Острозький колегіум кінця XVI–початку XVII ст., з одного боку, був продовжувачем культурних традицій Київської Русі й візантійського спадку, з іншого боку, результатом впливу західноєвропейських ренесансних та реформаційних тенденцій. Колегіум, будучи частиною Острозького культурно-освітнього осередку, мав синтетичний характер, поєднуючи західні й східні елементи освіти і культури. Його діяльність сприяла становленню українського бароко – частково зорієнтованого на Захід системою авторської літератури, порівняльного мовознавства, перекладознавства, філософії й теології. Разом з тим, викладачі та випускники академії сприяли становленню й розвитку важливих українських культурних інституцій кінця XVI–початку XVII ст. – Львівського, Київського, Луцького Берестейського братств, Дерманського культурного осередку, Скиту Манявського, Межигірського монастиря [3, с. 26, 28, 72]. У колегіумі навчалися майбутні діячі української культури і літератури Г. Дорофієвич, Й. Княгиницький, М. Смотрицький, козацький гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. У друкарні колегіуму побачили світ навчальні, церковні і полемічні видання: «Азбука» і «Буквар» І. Федорова

(1578), «Хронологія» А. Римші і «Біблія» (1581), «Ключ царства небесного» Г. Смотрицького (1587), «Книжиця» В. Суразького (1588) тощо.

На жаль, після смерті князя К. -В. Острозького у 1608 р. колегіум і Острозький гурток почали занепадати, згодом вони окатоличилися, а в 1636 р. загалом перестали існувати. Разом з тим, протягом 60-річного існування Острозький колегіум закінчило близько 500 осіб. Його вихованці стали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками у православному світі Європи, а національно-духовний рух в Україні отримав значний загін професійних діячів гуманістичного спрямування.

Важлива роль Острозького колегіуму не тільки у становленні й розвитку середнього й вищого шкільництва в Україні, а й формуванні вітчизняної культури аристократичного типу, що у сьогоденні позитивно вплинуло на руйнування застарілих стереотипів історіографії про народницьке спрямування вищої освіти в українських землях XVI–XVII ст. та виробленню реалістичного погляду на наше історичне минуле і культурну спадщину.

Результати, отримані у процесі підготовки доповіді «Острозький колегіум в освітньо-культурній парадигмі України останньої чверті XVI–початку XVII століть», знайдуть застосування при подальшому вивченні авторкою особливостей українського національного відродження Нового часу, зокрема в сферах культури і літератури та при вивченні діяльності й творчості видатних діячів української духовності означеного періоду.

Література

1. Бондарчук Я. Острозька слов'яно-греко-латинська академія як осередок національного та духовного формування особистості / Я. Бондарчук // Етнічна історія народів Європи. 2005. Випуск № 19. – С. 44–50.
2. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / В. Микитась. – К.: Абрис, 1994. – 288 с.: іл.
3. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636) / І. З. Мицько. – К.: Наукова думка, 1990. – 192 с.
4. Острозька академія XVI–XVII століття. Енциклопедія / Редакційна колегія: І Пасічник, П. Кралюк, А. Атаманенко та ін. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – 512 с.: іл.

УДК 655.1(043.2)
Коваленко А. В.

Історичні віхи в історії сучасного мистецтва і технології широко відомі на заході та інформацію про них можна легко знайти в центрах медіа-мистецтва, публічних бібліотеках, університетах, академіях мистецтва, тощо. Актуальність даної теми очевидна, тому що і мистецтво і наука є невід'ємними і необхідними сферами в житті кожної людини. Тому цілком природньо, що інтеграція в навчальний процес сучасних цифрових і комунікаційних технологій стала на сьогоднішній день необхідною умовою реформування і адаптації вітчизняного навчання до нових вимог часу.

Н сьогодні техніка і мистецтво перебувають у безперервному розвитку, їх взаємодія завжди залишаються динамічними. Мистецтвознавці виділяють кілька періодів в історії, коли природа подібної взаємодії якісно змінювалася. До недавнього періоду відноситься мистецтва реакція і рефлексія сфери мистецтва на технологічні події та їх значення.

Нові технології зробили вплив на художнє середовище і в результаті виник новий феномен мистецтва – цифрові мистецтва. Поява цифрових мистецтв спричинило за собою появу нових мистецьких жанрів і форм. Такі області як, наприклад, тривимірна анімація, віртуальна дійсність, інтерактивні системи та інтернет виявили небувало широкі творчі можливості. На художні форми – кіно, двомірну анімацію, відеомистецтво, музику – цифрові технології також вплинули, сприяючи створенню нових різновидів жанрових видів.

Використовуючи мову цифрової культури, поява цифрових мистецтв відразу ж протиставило собі все інше мистецтво – традиційне, що має назву по відношенню до цифрового аналоговим. Цифрове мистецтво – відкрита система, тому розвивається в контексті всього мистецтва і активно взаємодіє з аналоговим мистецтвом, надаючи на нього вплив. Так, в першу чергу зазнали впливу цифрові мистецтва та найбільш традиційні види образотворчого мистецтва – живопис, графіка, скульптура. Почали з'являтися голографічні зображення, що імітують картину, скульптуру, рельєф, навіть архітектуру. Найбільш активно арт – медіа вплинув на синтетичні мистецтва – хепенінг, перформанс.

Основні риси сучасного мистецтва, які виокремлює Хоффман Кеті Рай «Технологія – Мистецтво – Комунікація», які сформувалися під впливом технологій, є – інтерактивність – можливість для глядача вступати в контакт з художником і навіть брати участь у створенні творів, елітарність цифрового мистецтва, а саме мережеве та меді – мистецтво.

Найбільш прогресивним з напрямків сучасного мистецтва сьогодні є відео – арт, який помітно прогресував завдяки цифровим технологіям. Він є найбільш демократичним у виробництві видом мистецтва, де крім камери, майже нічого не треба. Якщо б не

цифрові технології в області відео, то сьогодні ми б остаточно зникло таке явище, як незалежне кіно.

Мережеве мистецтво сьогодні вже не обмежується інтерактивними Інтернет-проектами, воно виходить у реальність, створюючи мережі, які об'єднують людей і створюють нові горизонтальні засіб комунікації від людини до людини, минаючи пропагандистську машину мас-медіа. У цій області мистецтва «аналог і цифра» переживають найбільш цікаві колізії. Розпочавшись як суто цифрове, мережеве мистецтво парадоксальним чином еволюціонувало в аналогове.

Електронна музика – розмаїтий мистецький широкий жанр, що об'єднує музику, створену з використанням електронних музичних інструментів і технологій. Композитор може створювати власні композиції за допомогою вже готових комп'ютерних звукових зразків, моделюючи й комбінуючи їх відповідно до своїх задумів.

Програмна комп'ютерна техніка є невід'ємною інтелектуальною складовою новітніх музичних комп'ютерних технологій. Міжнародним стандартом системи цифрових музичних пристроїв є так званий MIDI протокол – ключовий в інтегруванні комп'ютерних технологій до композиторського творчого процесу, який дає змогу зчитувати й обробляти звукоутворюючі коди програмно-математичними методами. Музично-комп'ютерні технології дедалі ширше використовуються при виконанні операцій із концептуального генерування, організації музичного матеріалу, його розробки, подальшої фіксації й конвертації музики.

Застосовування композитором програмних MIDI процесорів розширює прийоми поліфонії. Композитор за допомогою такої системи розвиває музичну ідею-фразу, беручи за основу для розвитку її внутрішні особливості. Так, закономірності відправного ритму впливають на вибір ладу, а звуковисотність – на ритм. Розроблений таким чином музичний твір досягає нового рівня внутрішньої єдності. Крім того, програма має розвинені інтерактивні функції. Інтерактивність її полягає в технічній можливості композиторського втручання в роботу програми в кожному потрібний момент, що надає твору риси конкретного авторського стилю. Нотографічні технології спрощують і прискорюють створення стандартної нотної партитури. Тому більшість сучасних композиторів використовують комп'ютер для написання партитур, роздрукування інструментальних голосів і контрольного прослуховування написаної музики.

Існує безліч видів музичного програмного забезпечення, а саме аудіоредактори, звукові сервери, медіаплеєри, нотні редактори, vocaloid. Нотний редактор – комп'ютерна програма, призначена для набору нотного тексту. Всі нотні редактори дозволяють користувачеві вводити, редагувати та роздруковувати нотний текст різного ступеню

складності. Можливості деяких програм обмежуються набором легкої пісні чи фортепіанної п'єси, інших дозволяють працювати зі складною оркестровою музикою, від середньовічної до авангардної.

Використання митцями комп'ютерних технологій прискорює процес становлення в сучасній українській культурі нових музичних жанрів і нових стилів, таких, як симфо-рок, які пов'язані з трансформацією й переосмисленням національної музичної культури. Зміна меж музики в XX ст., їх розширення, формування нового відчуття звукового матеріалу підтверджує необхідність уведення нових композиторських технологій у коло проблематики музикознавства, відтворення ретроспективи розвитку технологій електронної музики з моменту виникнення й до наших днів; створення єдиної картини включення української музики в загальний процес розвитку музично – інформаційних технологій; визначення типів нових композиторських технологій на основі виявлення найбільш характерних особливостей кожної з них.

Отже, розглянувши взаємодію мистецтва і технологій, з'ясувалося, що вплив нових технологій на мистецтво незаперечно. У результаті впливу технологій на мистецтва утворився феномен цифрових мистецтв, або арт-медіа, для яких характерна інтерактивність, елітарність, нові художні засоби, форми і жанри.

Література

1. Хоффман, Кеті Рай. Технологія – Мистецтво – Комунікація. 1993.
2. Орлова, Є. Музична освіта в контексті цифрових мистецтв // Музика в школі. Музика та Електроніка. – Об'єднаний випуск, № 1. – 2005. – С.71-74.
3. Гайденок І.А. Роль музичних комп'ютерних технологій у сучасній композиторській практиці автореф. дис... канд. мистецтвознав. : спец. 17.00.03. / І.А. Гайденок ; Харк. держ. ун-т мистецтв імені І.П. Котляревського. – Х., 2005. – 19 с.
4. Історія українського мистецтва: у 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. Т. 5: Мистецтво XX століття. К., 2007. – 1048 с.

УДК 730.032(37)

Крайдуба В. І.

ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ІДЕАЛЬНОЇ ЛЮДИНИ В СКУЛЬПТУРІ ДАВНЬОГО РИМУ

Скульптура – важливий показник розвитку суспільства, адже вона безпосередньо пов'язана з наукою. Чим більш високого розвитку досягло суспільство, тим більше розвинена в ньому наука. Створення скульптури неможливо без знання математики.

Реалістична передача емоційного і душевного стану людини неможливо без знання анатомії тіла і пропорцій. Вироблені давніми майстрами анатомічні принципи будови людського тіла і поняття про пропорційність, стали результатом поступового розвитку в суспільстві доброго смаку і уявлень про красу.

Майже тисячолітня історія Давнього Риму (VIII ст. до н. е.–V ст. н. е.) перетворила невелику родову громаду на Тибрі у світову могутню рабовласницьку імперію, різноманітну за етнічним та соціальним складом, художня культура якої увібрала в себе мистецькі традиції підкорених народів. Підґрунтям римській культурі слугувало самобутнє мистецтво місцевих італійських племен, насамперед високорозвинутих етрусків. На розвиток римської художньої традиції вплинуло мистецтво варварів, які поступово входили до складу імперії. Особливого значення для культурної історії Риму набуло завоювання грецьких міст, що залучило римлян до більш високої грецької культури, зокрема мови, філософії, літератури. Рим розділив спільну долю античності бути символом пластичної тотожності матерії та духу.

Однак історія Риму пов'язана з особливостями останнього етапу розвитку античного рабовласницького суспільства і стала завершальним моментом його історії. Якщо греки відчували єдність своїх особистих інтересів та інтересів суспільних, а себе – як органічну частку полісної спільноти, то римська держава з жорсткою системою управління протистояла окремій людині. Розлад між особистістю і державою осмислювався філософією стоїків: у підкоренні особистих інтересів державним, пристрастей розуму вони бачили вихід із суперечностей життя. Якщо греки сповідували культ краси вільної особистості, то римляни – культ влади і сили. Різкої зміни зазнало і суспільне становище митця. Якщо в Греції людина творчої професії займала гідне місце у суспільній ієрархії, то в Римі вона була наділена правами громадянина, але зневажувана за приналежність до людей фізичної праці. Не випадково римська історія майже не зберегла імен митців.

Хронологія давньоримського мистецтва охоплює періоди:

- республіканський – (кінець V–кінець I ст. до н. е.);
- імператорський – (кінець I ст. до н. е.–V ст. н. е.).

У художній майстерності панувала давньогрецька школа – у багатьох випадках римляни копіювали статуї греків. Матеріалом слугували бронза і мармур. Тематику скульптурних творів складали статуї та бюсти імператорів і можновладців, бюсти городян, стели з рельєфним зображенням, портретні посмертні маски. У скульптурах і бюстах домінує реалістичність і строгість на відміну від ідеальних образів грецької пластики. Головне – це прославити імператора, владу, показати реальну людину з її певними вадами, а не ідеалізувати її засобами героїчної міфології [1].

Провідне місце у римській скульптурі обіймав портрет. Як самостійне явище він існував з I ст. до н.е. На відміну від грецьких майстрів римляни вивчали обличчя конкретних людей з їхніми неповторними рисами. У портретному жанрі найяскравіше проявився самотній реалізм, спостережливість, вміння узагальнити образ, що зображувався. Зародження портрета пов'язане з давнім поховальним культом знімання маски з обличчя померлого. Потім вони зберігалися у спеціально підготовленій для них кімнаті будинку, з якого виносилися лише на час урочистих поховань члена роду і слугували своєрідним показником його знатності. Саме ця обставина зумовлювала необхідність портретної схожості образу із скульптурним портретом [1]. Образи, втілені в портретах, стримані, серйозні. Скульптурний портрет республіканської епохи (V–I ст. до н.е.) при документальній точності відтворює спрощені форми, різкі лінії, образи суворі, сповнені сили.

У скульптурному портреті в епоху імперії (I ст. до н.е.–V ст. н.е.) змінився характер образу: в ньому відобразився ідеал суворої класичної краси. З'являються парадні, величні і стримані портрети. З'являються скульптурні образи на повний зріст, ефектні і помпезні. Разом з тим, створюються надзвичайно життєві портрети. Серед портретованих з'являються представники середнього класу. Застосовують нові художні прийоми. Художники досягли пластичної виразності форм, характеристики моделі багатогранні, узагальнені.

Слід зауважити, що для давньоримської скульптури характерним є зображення окремих людей чи процесів у їхній неповторній виключності (скульптури предків, історичні рельєфи). Особливо детально у римській скульптурі виконувалася голова людини (погруддя та поясні портрети). В основі подібної скульптури у римлян лежав принцип владного централізму, дія якого продовжувала відчуватися і за часи імперії.

Пластичні образи давньогрецької скульптури у римлян поступилися місцем мальовничим, в яких дослідники давньоримського мистецтва пов'язували його розвиток лише зі змінами імператорських династій. Тому важливо визначити у розвитку римського мистецтва межі його становлення, розквіту і кризи, зважаючи на зміни художньо-стилістичних форм в їх зв'язку з соціально-економічними, історичними, релігійно-культовими, побутовими чинниками. Майстри не лише передавали в скульптурних зображення індивідуальні особливості, але давали можливість відчуття напруги суворої епохи завойовних воєн та суспільних потрясінь. У портретах увага скульптора була звернена на відтворення реалістичності образів [2].

Художня творчість Європи від середньовіччя до наших днів у багатьох випадках відчуває собі вплив римського мистецтва, у тому числі монументального. Його безцінна

художня спадщина продовжує жити як школа класичної майстерності для мистецтва сучасності.

Література

1. Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима: Пер. с пол. / К. Куманецкий. – М.: Высшая школа, 1990. – 351 с.
2. Шмельова Т. Мистецтво скульптури: навчально-методичний посібник. / Т. Шмельова – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. – 201 с.

УДК 930.85(477)''–06/–03''

Петрачкова А. І.

СКІФСЬКА КУЛЬТУРА В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ VII–III ст. ДО Н.Е.

Доповідь присвячена особливостям розвитку скіфської культури в українських землях у VII–II ст. до н.е.

Скіфська культура — це синкретичний культурний феномен, який утворився внаслідок поступової і тривалої міграції на захід іранських кочових племен з Центральної Азії, які асимілювали культури передньоазійських та причорноморських народів (серед яких теж було немало іраномовних). Але ця асиміляція не була повною, тому населення скіфського царства (а саме цим племенам на території України вдалося перетнути межу державотворення) не було ані етнічно, ані культурно однорідним, на що вказував ще Геродот [1, 24–31]. Ймовірніше, що у складі кочової людності, яка потіснила кіммерійців, були й ірано-арійські племена, й угро-фінські, й, можливо, тюркомовні, а зустріли вони у степах та лісостеповій зоні Східної Європи праслов'ян, балтів, що виділилися з праслов'янської єдності, угро-фіннів, іранців, іллірійців, фракійців. У VII ст. до н.е. тут з'явилися грецькі колонії, які мали величезний культурний вплив на скіфів. Царські скіфи, які й витіснили кіммерійців та утворили державу, найімовірніше були іранцями.

У скіфів була широко розвинена міфологія й остаточно складена релігійна система. Роль жерців як окремого суспільного прошарку була значно занижена. Зазвичай, релігійний культ відправлявся старійшинами родів. Відомо, що були й жінки жриці, які, ймовірно, відправляли домашні культи, а також жіночі, хтонічні езотеричні культи. На користь такої думки свідчить легенда про амазонок, які, вивчивши мову скіфів-чоловіків, не навчили їх своєї мови. У скіфській духовній культурі була поширена магія.

Релігія скіфів базувалася на відповідній космології та міфології, типових для індо-іранських культур. У їх розумінні Всесвіт поділявся на впорядкований світ, що має форму квадрата, та неупорядкований хаос. По вертикалі Всесвіт поділявся на світ богів, світ

людей або землю та підземний світ. Усі три стихії об'єднувалися вогненною, тому скіфи, як і всі іранські племена, були вогнепоклонниками. На вершині скіфського олімпу перебував батько богів Папая та богиня родючості Апія. Також вшановувалися бог світла, сонця Ойтосура (або Гойтосір) та Геракл. Закономірно, що найбільше поклонялися богу війни Арею (це еллінська назва, символом якого був меч. Скіфські легенди, передані античними авторами, зафіксували особливе ставлення до «жіночих» божеств — Алії, богині сімейного вогнища Тавіті. Жінка користувалася захистом і повагою, відігравала важливу роль у веденні домашнього господарства, вихованні дітей, у соціальному житті. Жінки навіть брали участь у військових звичаях (що підтверджує не лише легенда про амазонок, а й дані розкопок жіночих могильників-курганів, у яких знайдено зброю, здебільшого луки) [3, с. 44–59].

Світогляд воїнів культивував жорстокість, гордість, хоробрість, вірність обов'язку, а також обіцянки, клятві. Особливе значення мало побратимство (сцени братання воїнів зображені на багатьох мистецьких виробках).

У культурі скіфів особливе місце посідали поховальні звичаї. Покійника не ховали протягом 40 днів, а возили для прощання до друзів і справляли гучні поминки (тризни). Відомо, що тіла царів бальзамувалися. До могили царя клалися задушені дружина, слуги, коні тощо, золотий посуд, ліпше майно.

Археологічний спадок скіфської доби з пам'яток, досліджених в Україні, досить багатий. Він дає достатньо відомостей про одяг скіфів, що доповнювався прикрасами як місцевого виробництва, так і грецьких майстрів.

Художня культура у скіфському суспільстві набула значного розвитку. Серед її жанрів особливе місце набуло декоративно-прикладне мистецтво, характерною ознакою якого була надмірна орнаменталізація, у тому числі інкрустація дорогоцінним та напівдорогоцінним камінням. Орнамент відігравав значну семантичну роль: був носієм епічної, релігійно-міфологічної та соціальної інформації, мав магічне значення. Причому божества зображалися дуже рідко. Очевидно, це були уособлення природних стихій або соціальних інститутів. Натомість основу орнаменту складають прославлення епічних героїв, зображення демонологічних і міфологічних персонажів, а також змії, драконів, грифів, коней, різних хижаків. Тому в ньому переважають зооморфні зображення – так званий звіриний стиль.

Слід зазначити, що у прадавніх індо-іранців ще не існувало образотворчого мистецтва й на момент його виникнення у скіфів вони запозичували техніку, зразки й деякі образи у народів Передньої Азії та Давньої Греції. Принаймні частина престижних високохудожніх творів, які імпортувалися скіфами з античних держав, виготовлялися на

замовлення, і тому грецькі майстри мусили враховувати уподобання скіфської знаті. Можна припустити, що одяг, житло, шкіряні вироби яскраво оздоблювалися геометричними фігурами, рослинним орнаментом. Але ці речі до нашого часу не дійшли. Всесвітнього визнання набули коштовні вироби, знайдені під час досліджень курганів скіфської знаті VI–IV ст. до н.е. на півдні України: Литого (Мельгуновський), Солохи, Чортомлика, Куль-Оби, Мелітопольського кургану, Гайманової Могили, Товстої Могили [2].

Значно менше досліджена монументальна кам'яна скульптура, яка є складовою художньої спадщини скіфів. У високохудожньому стилі давні майстри зображали скіфських воїнів у повному бойовому обладунку. Такі скульптури встановлювалися на курганах-похованнях степової частини Скіфії. У них знайдено велику кількість зброї. Тому вважають, що скульптури встановлювали на могилах відомих на той час, славетних воїнів. Найбільш давні скульптури (VII ст. до н. е.) мають примітивну техніку — кам'яні стели зі шліфованою поверхнею, на якій деталі зображалися гравіруванням або рельєфом. Пізніше вони трансформувалися в антропоморфні пластичні зображення, у яких вже моделювалася голова, відтворювалися частини тіла. Це вказує на одну з визначальних рис художньої культури скіфів — канонічність, яка не давала широкого простору для творчого пошуку. Але скіфська скульптура має велике історичне та естетичне значення.

У подальшому скіфська культура в українських землях дуже швидко еллінізувалася. Це, зокрема, позначилося на мистецтві: змінюються сюжети, вдосконалюється техніка. Звіриний стиль з часом поступається сюжетам з побуту скіфів. Неперевершеним взірцем цього періоду є золота пектораль з кургану Товста Могила (IV ст. до н. е.), на якій зображено впорядкований Всесвіт, у якому мирно живуть люди (звичайно, скіфи-скотарі), оточений хаосом, у якому хижаки роздирають тварин [388–393].

Запозичуючи в античних греків спочатку технологічні прийоми обробки матеріалів, скіфи поступово сприймали нові культурні норми, міфологеми та інше. Але загальні риси цієї культури — образність і символізм — залишилися незмінними. Відданість старим звичаям, віруванням, міфам, моральним та іншим нормам, поєднаним з новим культурним досвідом, отриманим у Передній Азії, на Кавказі, в українських землях дозволили скіфам створити неперевершені мистецькі зразки неповторного звіриного стилю. Притаманна усім кочовим культурам тенденція до відкритості культури та вплив давньогрецької культури зумовили створення не менш довершених зразків елліно-скіфського мистецтва. Отже, обидві культурні тенденції були плідними. В усякому разі скіфи, безсумнівно, сприяли активізації культурного розвитку на півдні України наприкінці I тис. до н.е.—на початку I тис. н.е.

Література

1. Геродот. История. Кн. IV «Мельпомена» // Кавказ и Дон в произведениях античных авторов / Составители: В. Ф. Патракова, В. В. Черноус. – Ростов-на-Дону: «Русская энциклопедия», 1990. – 399 с.
2. Золото Степу. Археологія України / Автори-упорядники П. П. Толочко і В. Ю. Мурзін. – К.: Інститут археології Академії Наук України; Шлезвіг (ФРН): Археологічний музей, 1991. – 424 с.: іл.
3. Мурзін В. Ю. Скифия: история, хозяйство, быт, религия, искусство, военное дело / В. Ю. Мурзін, Н. А. Гаврилюк, С. С. Бессонова и др. – Николаев: «Возможности Киммерии», 2004. – 148 с.

УДК 930.85(477)''16/17''

Пічахчі А. С.

ІКОНОСТАС СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ ЯК УНІКАЛЬНА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОЇ БАРОКОВОЇ КУЛЬТУРИ

У доповіді дається характеристика особливостям іконостасу собору Святої Софії у Києві як унікальній пам'ятці української барокової культури.

Софійський собор у Києві зберігає культурницький спадок багатьох поколінь українців. Від часів П. Могили (1574, або 1596–1647) та І. Мазепи (1639, або 1644–1709) збереглися унікальні архітектурно-художні ансамблі, створені в північній та південній зовнішніх галереях, перебудованих на межі XVII–XVIII ст. у вівтарі. У східній частині північної галереї на замовлення П. Могили збудовано каплицю-усипальню для мощей Святого Володимира, виявлених митрополитом у руїнах Десятинної церкви. У каплиці можна бачити фрагменти зображень XI і XVII–XVIII ст. Над входом у каплицю і всередині неї, на північній арці й на південній стіні, збереглися сцени, трактовані в дусі апофеозу православ'я, що ілюструють Акафіст Богородиці. Саме ці сюжети належать епосі П. Могили [3, с. 108–109].

Багатий внесок у художню скарбницю Софії здійснила епоха І. Мазепи. За його гетьманування на місці зруйнованої західної зовнішньої відкритої галереї створено розкішно оформлений головний вхід. Від нього збереглися мідні позолочені рельєфні двері, прикрашені іконами в овальних медальйонах із зображеннями архангелів. Цей чудовий витвір ювелірного мистецтва виконано київськими майстрами.

Невід'ємною частиною ансамблю XVIII ст. є чудовий різьблений позолочений іконостас, первісно прикрашений скульптурою й поліхромним розфарбуванням. Ідейною і художньою домінантою іконостаса є срібні Царські врата. Цей видатний твір українського

бароко було виготовлено для нового іконостаса, створеного в середині XVIII ст. за митрополитів Р. Заборовського (1731–1747) і Т. Щербацького (1748–1757). У Румянцевському літописі під 1747 р. згадується, що ці врата зроблені києво-подільськими золотарями Семеном Тараном, Петром Волохом та Іваном Завадовським.

Первісно іконостас мав три яруси: Верхній ярус був знятий у 1853 р. за рекомендацією академіка Ф. Сонцева, який здійснював керівництво ремонтно-реставраційними роботами у Софійському соборі. Причиною для зняття верхнього ярусу іконостасу стало відкриття на стінах собору стародавніх фресок та унікальних за рівнем виконання мозаїчних сюжетів. На той час існувала думка, що для покращення їхнього вигляду слід повністю зняти дерев'яний різьблений іконостас і на його місце поставити мармуровий, одноповерховий іконостас, як це було в багатьох православних храмах.

Нижній ярус пам'ятки, що зберігся, вміщує ікони місцевого і цокольного рядів. Обабіч Царських врат розташовані традиційні образи Спаса і Богородиці. Вони відзначаються монументальним трактуванням форм, виразним рисунком фігур, насиченим яскравим колоритом. Натомість багатофігурні ікони Святої Софії і Семи святих мають складну композиційну побудову, деталізовану іконографію і дрібний рисунок форм. Вони є своєрідними богословськими трактатами в образотворчій формі. Маючи значення головних храмових образів, вони наче запрошують до вдумливого уважного споглядання; блакитне тло зображень створює ілюзію вікон у небесний світ.

Виготовлення іконостасу співпадає з часом, коли в українській культурі значно посилюються барокові тенденції особливо в архітектурі, художньому мистецтві та різьбленні. Це знаходить вираз у підвищеній динамічності та пластичності різьби, її розкішній різноманітності. На той час значно нарощується висота рельєфу, який стає дедалі соковитішим, сповненим життєрадісної декоративності. В орнаментальному мистецтві деколи хоча і зустрічається мотив виноградної лози, але він згодом поступається місцем мотивам квітів — троянд, соняшників, пальмет і раковин. На іконах — сонячні барви сполучаються з думками, вишукані строї — з душевним сумом, сильні, енергійні жести — з глибокими «гамлетівськими» очима святих [1, с. 29].

Разом з тим, українська дослідниця Н. Нікітенко у розвідці «Головний іконостас Софії Київської як історико-культурний феномен», що побачила світ у 2007 р., аналізуючи історію створення головного іконостаса вважає, що категорично говорити про вже встановлені імена його авторів передчасно — попереду у дослідників пам'ятки ще багато невирішених питань щодо остаточного визначення її стильового компонента та встановлення імен безпосередніх авторів ансамблю [2].

Слід зазначити, що в першій половині XIX ст. стан збереження Софійського іконостасу був незадовільним. Протягом 1848–1853 рр. для закріплення окремих деталей іконостасу до собору постійно запрошували різних майстрів. До нашого часу збереглася інформація про те, що іконостас ремонтували майстри грецького походження з Ніжина. Середній ярус пам'ятки зняли у

1888 р. для позолочення. Наступного разу його золотили вже за часів УРСР. Проте згодом, через недотримання температурно-вологісного режиму, значну кількість відвідувачів собору, на дерев'яному іконостасі XVIII ст. стали з'являтися чисельні тріщини, які свідчили про необхідність його негайної реставрації.

У 1934 р. Царські врата були зняті з іконостаса та розбиті для переплавлення на золото і срібло. Збереглося близько 50–60% оригіналу.

На початку XXI ст. врата були реставровані. Наочно відновити картину перебудови іконостаса допомогли архівні фотографії і акварель Ф. Солнцева, а також його доповідна записка київському митрополитові Філарету про етапи перебудови іконостаса.

У 2008 р. відреставровані Царські врата були встановлені в іконостасі Софійського собору і 25 липня ц. р. на державному рівні відбулося їхнє урочисте відкриття і освячення Вселенським Патріархом Варфоломієм I.

Формування іконостаса Софії Київської як розвиненої системи релігійного світогляду відбувалося на основі синтезу найвищих досягнень українського барокової культури – живопису, архітектури й декоративного мистецтва і мало своєю передумовою значний розвиток вітчизняного філософського й художнього мислення другої половини XVII–XVIII ст. Іконостас став одним із проявів розвитку суспільного життя українського народу, його національної культури. Це є фундаментом щодо подальшого всебічного дослідження пам'ятки.

Література

1. Макаров А. М. Світло українського бароко / А. М. Макаров. – К.: Мистецтво, 1994. – 288 с.: іл.
2. Нікітенко Н. Головний іконостас Софії Київської як історико-культурний феномен / Надія Нікітенко // Пам'ятки України. — 2007. — № 1. — С. 22—46.
3. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України. Історичний нарис / Ф. С. Уманцев. – К.: «Либідь», 2002. – 328 с.: іл.

УДК 316.09.

Юрченко М. О.

ОБРАЗ ТИФОНА У СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ

У тезах розглянуто образ Тифона, як найбільш смертельного монстра грецької міфології. Виявлено, що основні риси Тифона, як міфологічної істоти, піддаються неочікуваним метаморфозам і, скоріш за все, будуть і далі видозмінюватися, що зумовлено зміною часу та естетичних потреб людини. Були проаналізовані якості Тифона, як істоти, якими його наділила людська свідомість – він уособлює всі відразливі риси,

властиві і людині, і звіру, і міфічним істотам. Наведені приклади зображення образу Тифона у витворах мистецтва, щоб продемонструвати те, як час та зміни культурних тенденцій змушують людську свідомість модернізувати стандартний образ грецького чудовиська.

Тифон – стоголовий гігантський дракон, народжений богінею – землею Гесею і божеством хаосу Тартаром. Чудовисько могло випускати вогонь, але дещо нестандартним чином – через очі.

Монстр представлений в легендах як істота з сотнею драконівських голів, тулубом, подібним людському, покритим пір'ям, замість ніг у чудовиська були зміїні кільця

Дракон зображувався, як найбільш смертельний монстр грецької міфології. Він відомий як «Батько всіх монстрів»; його дружина Ехидна була також «Матір'ю всіх монстрів».

Син Геї є істотою, яка породжена Хаосом, несе в собі величезну руйнівну силу. Таким чином, він уособлює всі відразливі риси, властиві і людині, і звіру, і міфічним істотам.

В «Іліаді» згадується про боротьбу Тифона з Зевсом і про перебування його в підземних надрах, в країні Аріма або під горою Аріма (в Малій Азії). Зевс спопелив грецькому дракону всі його сто голів.

За Гесіодом, Тифон – останнє породження Геї (Землі), зачате від Тартара. За словами давньогрецького поета цей син божества хаосу був «жахливим, обурливим і беззаконним», надзвичайно могутнім. Найбільшим від усіх істот зростом і силою. Чудовисько має неймовірну силу рук і ніг і має на потилиці 100 драконових голів, з чорними язиками і вогненними очима; з пащ його лунає то звичайний голос богів, то виття собаки, то гарчання лева, то різкий свист, який відлунював у горах. В елліністичний період Тифон – це смертельний монстр був ототожнений з єгипетським Сетом – богом смерті, спустошення, сонячного і місячного затемнень і інших нещасть. Єгипетське сузір'я Тифона греки називали Ведмедем.

Хоча дослідниками було запропоновано кілька можливих похідних від імені Тифон, тим не менш його етимологія залишається невизначеною. Відповідно до Гесіода, припускали, що дракон спочатку був богом вітру, і стародавні джерела пов'язували його з грецькими словами *tuphon*, *tuphos*, які означають «вихор».

Відповідно до міфів Тифон міг би стати володарем над богами і смертними, але Зевс вступив з ним в боротьбу. «Батько всіх монстрів» зіткнувся з Зевсом і в своїй першій битві вдалося відбити майже всіх олімпійських богів і вирвати з Зевса сухожилля. За однією з

версій, Мойри обдурили чудовисько, переконавши, що він стане сильніше, якщо з'їсть незрілих плодів.

Боротьбу Мойри і Тифона зображено на пергамському барельєфі «Мойра, яка б'ється з Тифоном». Мойри – в давньогрецькій міфології богині долі. Тифон – стоголовий гігантський дракон, народжений богінею – землею Геєю і божеством хаосу Тартаром – див Мал.1.

Мал. 1. Греція. 180-159 рр. до н. е. Північний фриз вівтаря Зевса в Пергамі Мармур.
«Мойра, яка б'ється з Тифоном». Зберігається в Пергамському музеї.

Згідно Есхілу, після битви Зевс уразив дракона блискавкою і накинув на нього гору Етну в Сицилії і зробив сторожем Гефеста, який встановив свої ковадла у нього на потилиці.

У деяких потрактуваннях образ Тифона синтезується з образами гігантів у Фрігії, переможених Зевсом. Нагадаємо, що Зевс у давньогрецькій міфології бог неба, грому і блискавок, що відає усім світом, а Гіганти - в давньогрецької міфології велетні. Цей сюжет ліг в основу камеї «Зевс на квадризі вражає гігантів блискавкою». Перемогу Зевса над Тифоном розглядають як перемогу справедливості над злом, що стає визначальним для подальшої рецепції образу Тифона. Прикладом такої рецепції є полотно Г. зображені Юнона і Меркурій, які втікають від переслідувань жахливого та страшного чудовиська. Але сучасні погляди, щодо образу істоти, змінюються. На прикладі зображення, яке видає пошукова система Інтернету на запит «Тифон», можна побачити неочікуваний синтез двох протилежних образів – Тифона і Посейдона. «Батько всіх монстрів» – жахливий дракон, земне створіння, уособлення зла, а Посейдон – бог морів, який з Тифоном жодним чином не пов'язаний. Але автор зображення вирішив створити образ чоловіка-охоронця, поєднавши гарне та кремезне чоловіче тіло, змієподібний хвіст та суровий погляд Тифона та незмінний атрибут Посейдона – тризуб. У такій інтерпретації, образ жахливої істоти набуває інших барв і викликає зовсім інші емоції – це вже не зло, з яким необхідно боротися, а той, хто сам готовий захищати від зла. Проте, це

не сама неочікувана інтерпретація образу Тифона. Зараз можна зустріти образ грецького дракона навіть у вигляді дитини.

На зображенні зберігаються усі основні відмінні риси Тифона: зміїна нижня частина тіла; крила та погляд, у якому простежується хитрість, але це дитина. У цьому випадку, дракон скоріше сприймається у якості непосидючої дитини, а не руйнівної сили.

Зміни у сприйнятті образу Тифона зумовлені зміною часу та естетичних потреб людини. Культура не може стояти на місці, вона розвивається, що змушує стандартні уявлення, образи і погляди змінюватися разом з нею.

Література

1. Образ дракона в мифологии различных народов [Електронний ресурс] // Научно-популярный журнал для юношества «Страна Знаний». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.krainaz.org/2017-09/316-dragon>. Офіційний сайт наукової бібліотеки МДУ. Режим доступу: <http://slibr.mdu.in.ua/>
2. Овідій Назон Публій. Метаморфози. К.: Дніпро, 1985. 304 с.

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СОЦІОЛОГІЇ»

УДК 316.614-057.875

Бабенко В.В.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

Успішне реформування вітчизняної системи вищої освіти в контексті Болонського процесу, її розвиток у напрямку демократизації вимагають оновлених підходів до оцінки результатів соціалізації різноманітних категорій молоді й особливо студентства. Оскільки студентський вік – це період активного формування внутрішньої потреби особистості співвідносити власні прагнення з інтересами суспільства, то він є важливим для засвоєння соціального досвіду, суспільно значущої діяльності, а також формування активної творчої особистості. Перед вищою освітою стоїть важливе завдання – забезпечити виховання «життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях», формування власних мотивів, інтересів. Важливо, наскільки студент як суб'єкт соціалізації, самостійний в інформаційному просторі, який рівень його соціальної компетентності, як швидко він вибирає ту сферу діяльності, у якій зможе досягти високого професіоналізму.

Об'єкт: студентська молодь України.

Предмет: проблеми соціалізації сучасної студентської молоді.

Метою є вивчення процесу соціалізації студентської молоді у вищому навчальному закладі в сучасних умовах.

Поняття «соціалізація» означає і виховний потенціал суспільства, і його вплив на підростаюче покоління, що реалізовується шляхом включення індивіда в систему соціальних ролей, зумовлених соціально-економічним устроєм даного суспільства, а також здійснюється в ході активного засвоєння і розвитку існуючої системи цінностей і норм поведінки.

Соціалізація – поняття більш широке за своїм змістом, ніж виховання, і разом з тим становить його основу. Соціалізація пов'язана з багатостороннім розвитком особистості під впливом різноманітних соціальних факторів і носить переважно стихійний характер. Виховання як складова частина соціалізації покликає неупорядкувати ці впливи.

Соціалізації являє собою механізм передачі соціального досвіду від покоління до покоління, співвідношення процесів та інститутів соціалізації. Професійна соціалізація формує потенціал успішного включення індивіда в процес трудової діяльності і підтримки високого рівня професійної мобільності протягом усього життя.

Соціокультурне середовище освітнього закладу - сукупність цінностей і принципів, соціальних структур, людей, технологій, що створюють особливий простір, що взаємодіє з особистістю, формує його професійну і світоглядну культуру; це протікає в умовах освітнього закладу взаємодія суб'єктів, що володіють певним культурним досвідом, підкріплене комплексом заходів організаційного, методичного, соціологічного характеру.

Для того, щоб студент отримав такі необхідні йому сьогодні нові можливості професійної соціалізації, освітній заклад має вже зараз впритул займатися проектною діяльністю в освіті, спрямованою на перегляд існуючої практики підготовки майбутніх фахівців, тому що виникає необхідність:

- у відродженні престижу студента вузу як представника інтелігенції, носія культурної, історичної пам'яті народу;
- в нових концептуальних і теоретико-методологічних підходах до проектування змісту вузівської освіти і адекватних йому технологій освоєння;
- в пошуку нових технологій виховного впливу на формування ключових, в тому числі і соціальних, компетенцій вузівської молоді, можливості саморозвитку особистості студента, створення матеріальних умов для їх реалізації;

- в удосконаленні системи управління навчально-виховним процесом і розробці вузами критеріїв оцінки ефективності виховної роботи.

Отримання вищої освіти - неодмінна умова професійної соціалізації особистості, і чим вища якість даного освіти, тим більше перспектив відкривається перед випускниками освітніх установ.

Професійну освіту треба розглядати як найважливішу складову розвитку економіки, пристосовану для задоволення потреб індивіда і суспільства. Також професійну освіту, що є складовою частиною освітньої системи, передбачає підготовку кваліфікованих працівників різних рівнів: робітників, фахівців середньої і вищої ланки, кадрів вищої кваліфікації [1].

Метою соціалізації у ВНЗ є формування соціалізованої особистості, що засвоїла необхідні соціальні норми і цінності, професійні та міжособистісні ролі, необхідні для успішного функціонування та творчої самореалізації студента в соціокультурному середовищі вищого навчального закладу. На жаль, нині процес соціалізації студентів не може розглядатися як повноцінний. За роки навчання студенти одержують певний досвід практичної діяльності, проте не завжди готові до виконання різних функцій в суспільстві, часто не набувають потрібного соціального досвіду внаслідок того, що процес соціального розвитку розглядається у ВНЗ лише в якості надбудови над об'єктивним процесом становлення спеціаліста, а тому проблема соціалізації набуває особливого значення.

Для того, щоб надати студентам нові можливості соціалізації, кожен вуз повинен позиціонувати свій творчий хист і переваги. Для абітурієнта - студента - випускника важливо:

- науковий потенціал професорсько-викладацького складу і престиж вузу;
- достатній рівень матеріально-технічної бази навчання і соціальної інфраструктури;
- наявність післявузівської системи підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів;
- договірні відносини і постійно діючі канали з керівництвом найбільших компаній;
- додаткові можливості підвищення культурного і інтелектуального рівня, що відкриваються при навчанні[2].

В умовах формування інноваційної економіки особливого значення набуває конкуренція. Роль держави у формуванні конкурентної переваги вищої освіти полягає у створенні умов для якісного проведення ліцензування, державної акредитації та моніторингу установ вищої освіти. Однак реальну оцінку дають не тільки фахівці системи освіти в процесі названих процедур, а й інші суб'єкти, зацікавлені в розвитку сфери освіти, зокрема представники науки та бізнесу, що формують попит на молодих фахівців на ринку праці [3].

Студентство є не лише пасивним об'єктом соціалізації з боку суспільних інститутів, а й активним суб'єктом, для якого характерне прагнення до саморозвитку, професійного самоствердження. Вищі навчальні заклади України мають оновлювати не лише процес навчання, але й удосконалювати поза навчальну діяльність, яка спрямована на розвиток духовності, ціннісних орієнтацій кожного юнака й дівчини, їхню поведінку. Позанавчальна діяльність студентів через самоврядування, фізкультурно-оздоровчу діяльність, самодіяльну творчість, художньо-видовищні заходи, волонтерську, громадську допомогу та інші види діяльності на основі вільного їх вибору як на внутрішньому рівні навчального закладу, так і на зовнішньому – у мікросоціумі, має спрямовуватися на розвиток позитивного ставлення студента до себе як активного та відповідального соціального суб'єкта та інших людей.

Результатом соціалізації студентської молоді є: вироблення і трансформація власної системи поглядів на життя та ціннісні орієнтації, формування життєвого ідеалу; засвоєння культури людських взаємин і соціально-професійних функцій; формування

індивідуального стилю навчально-професійної діяльності та власної моделі моральної поведінки; опанування професійною діяльністю та формами ділового спілкування.

Література

1. Волкова Я.Ю. Роль высшего образования в развитии российской экономике/«Демидовские чтения: История и современность»: материалы ежегодной науч.-практ. конф. с международным участием. Тула, 2011. 372 с.
2. Кезин А.С. Генезис понятия инновации в профессиональном образовании: обретение сущности // Профессиональное образование. 2008. №3. С.40.
3. Рубин Ю. Теория конкуренции и задачи повышения конкурентоспособности российского образования // Высшее образование в России. 2007. № 1. С.37.
4. Андреева Д. О понятии адаптации, исследование адаптации студентов в условиях учебы в вузе / Д.Андреева // Человек и общество. Л.: Ленингр. Ун-т, 1973.С.50-72.
5. Капська А. Й. Соціальна робота і деякіаспектироботи з дітьми та молоддю / А. Й. Капська. К., 2001.

УДК 316.334:37

Бадасен Є.О.

СУЧАСНА ОСВІТА ОЧИМА МОЛОДІ

Ситуація, що склалася в сфері вищої освіти в Україні на даний час викликає неоднозначну оцінку як серед низки дослідників, законотворців, громадських діячів так і простих громадян. Найбільш об'єктивною і загальною причиною цього занепокоєння є проблема затримки у розвитку вищої освіти. Під цією проблемою варто розуміти низку загальновідомих, обговорюваних та широко розрекламованих проблем вищої освіти в Україні, серед яких: відносно низький рівень якості вищої освіти, слабка конкурентоспроможність, недофінансування, формалізація навчального процесу тощо. Про шляхи реформування вищої освіти в суспільстві ведеться гостра дискусія, свідченням чого є популярність цієї теми у сучасному житті України [1].

Розповсюджений у навчальних закладах формальний підхід до навчального процесу, на жаль, не втрачає своєї актуальності. Неприйняття нових поглядів на освіту учасниками навчального процесу, відсутність бачення необхідності переходу від усталених та чітко регламентованих правил, яким мають слідувати викладачі та студенти, до нових, революційних, експериментальних методів та технологій навчання, формалізують навчальний процес, обмежують творчі можливості студентів та викладачів[1].

Але зараз я хочу зупинитися на особливостях вищої освіти в ті часи, коли вчилися мої батьки, і висловити своє бачення цієї освіти на сьогоднішній день.

Освіта в СРСР була дуже різною – іноді непоганою, іноді навіть хорошою, а часом –не дуже.Але ж дивлячись, як протягом 1965–1985 рр. зросла кількість фахівців із вищою освітою – з 0,9 млн. до 2,7 млн, зрозуміло, що така освіта не стояла на місці і, крім того, молодь бачила в ній потребу. Вищі навчальні заклади було зорієнтовано на механічне збільшення чисельності підготовлених кадрів із вищою освітою. Основою навчально-виховного процесу у вищій школі залишалося «формування марксистсько-ленінського світогляду». Однак, майже три чверті працюючого населення республіки мало вищу і середню, повну та неповну освіту. Кожен третій житель України навчався в якому-небудь навчальному закладі [2].

А тепер, щодо мого враження від сучасної освіти. Насамперед хочу охарактеризувати наступні аспекти в вищій освіті: мотиви отримувати вищу освіту, наскільки цінується в Україні та взагалі у світі диплом про вищу освіту, на скільки я планую використати його в подальшому житті, а також рівень знань, який дають в

університеті, чи потрібні, по-перше мені, усі запропоновані дисципліни, чи легко мені навчатись та чи достатню кількість годин практики пропонує вищий заклад для моєї спеціальності.

Я вважаю, що освіта є невід'ємною складовою мого життя. У мене ніколи не було сумніву отримувати вищу освіту чи ні, бо без неї я не зможу отримати гідну професію, достатню, аби забезпечити в подальшому свою сім'ю. Зараз без диплому про вищу освіту в мене не буде можливості розвиватися далі в професійній діяльності, тому що мало кому потрібні люди без вищої освіти. Тож дипломи про вищу освіту, звісно ж, цінуються. Але це тільки початок і аби займати більш гідні посади, бути конкурентноспроможним та презентувати себе як кваліфікаційного робітника, треба вчитись далі, підвищувати свою кваліфікацію. Тому саме зараз я навчаюсь у Маріупольському державному університеті, на третьому курсі, за спеціальністю «Середня освіта. Мова та література (англійська)». Але, скажу чесно, навчатись тут мені зовсім не легко. Та навіть якщо я б навчалась в іншому університеті, мені було б не легше, тому що така ситуація всюди. Я маю на увазі великий об'єм дисциплін і кількість навчального матеріалу з них, які здавалось би потрібні для загального розвитку, проте зовсім даремні в моєму повсякденному житті та у професійній діяльності. Крім того, ці дисципліни забирають в мене багато часу, який я могла б краще приділити вивченню мов, які є основою моєї майбутньої професії. Звісно, в цьому університеті багато викладачів дають студентам гарні знання, але, на жаль, неможливо все це запам'ятати одразу. Щодо годин практики з моєї спеціальності сказати поки важко, бо вона тільки скоро почнеться. От і буде можливість оцінити ще й цю сферу навчання. Проте мене задовольняє те, що я навчаюсь за державний кошт та отримую стипендію. Але шкода те, що від студентів дуже часто потребують участі у заходах від університету, пояснюючи це тим, що суспільна діяльність грає дуже велику роль у загальній сумі балів.

Отже, сучасна освіта не є ідеальною. Кожний період освіти в історії людства має свої особливості, свої переваги і недоліки. Проте головне їх бачити і намагатись виправити. Але це нормально, ідеального не існує. Треба розвиватись, удосконалювати поступово систему освіти і, насамперед, вміти прислухатись до думки студентів.

Література

1. Сучасна освіта очима студентства (за результатами опитування): веб-сайт.
URL:http://epidruchniki.com/content/787_Sychasna_osvita_ochima_styudentstva_za_rezultami_opityvannya.html (дата звернення 22.10.2019)
2. Розвиток освіти за часів Радянської України): веб-сайт.
URL:
https://knowledge.allbest.ru/history/2c0b65625b3bc78a4c53b88521316d37_0.html (дата звернення 22.10.2019)

УДК 316.653

Бузевська О.Є.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Громадська думка, або суспільна думка — уявлення про спосіб існування свідомості, як сукупної свідомості окремих індивідів, об'єднаних у суспільні групи, які пов'язані спільністю інтересів, у якому фіксується ставлення до подій або явищ громадського життя. У повсякденному житті громадською думкою вважають думку колективу (спільноти) про події та факти внутрішнього й зовнішнього життя, поведінку окремих членів колективу. У державному управлінні для того щоб з'ясувати громадську думку органи публічної влади проводять громадські обговорення, які в Україні все помітніше отримують конституційно-правове регулювання[1].

Феномен «громадська думка» належить до числа тих соціальних явищ, котрі привертають увагу мислителів з давніх-давен. Адже його по праву називають

відображенням реального «соціального настрою» суспільства, спільноти, людини. Сила громадської думки, її активна дія та діяльність суб'єктів історичного процесу чи інституцій визнавалася завжди, в усі часи. Перші чутки, а значить визнання даного феномену в «суспільному» повсякденні, з'явилися в Англії у XII ст.

Великий мислитель, філософ Макіавеллі в своїх працях особливо вказував на виняткову важливість даного феномену. Загальноприйнятим поняттям «громадська думка» стала наприкінці XVII ст. Німецький філософ Г. Гегель один із перших всебічно почав вивчати цей феномен, виділивши в ньому ряд структурних елементів: умови існування, його зміст, носій громадської думки, характер судження, співвідношення загальної та особливої суспільної думки. Французький соціолог-кримінолог Г. Тард пов'язував виникнення громадської думки із публікою та натовпом. З початку XX ст. інтерес дослідників до громадської думки зростає. Якщо раніше вона вивчалася переважно як форма вираження інтересів і потреб різних прошарків суспільства, як інструмент соціального контролю за діяльністю держави, то в подальшому, у зв'язку із загостренням економічних, політичних і соціальних суперечностей, акцент зміщується на проблеми управління громадською думкою і вивчення механізмів її формування і трансформації. Значне місце в соціології громадської думки займає емпіричне дослідження. Одним з піонерів сучасного етапу вивчення став американський соціолог Дж. Геллап, який в 1935 році створив Інститут громадської думки.[2]

В останні роки в пресі, на екранах телебачення часто наводяться результати соціологічних опитувань. Саме ця галузь соціології є спірною та дискусійною. Достатньо сказати, що коли у Франції на початку 70-х р.р. почали робити опитування громадської думки теоретик П.Бурд'є опублікував статтю під назвою «Громадської думки не існує».

З його точки зору вона являє собою своєрідний артефакт (штучно зроблене утворення). Центри вивчення громадської думки не вимірюють громадську думку, а фабрикують її, ставлячи ті чи інші питання перед окремими індивідами. В 1990 р. француз П.Шампань випустив книгу, що стала бестселером та мала міжнародний резонанс, «Робити думку: нова політична гра». В ній стверджується, що журналісти, політологи, консультанти з питань комунікації, використовуючи сучасні технології (зондаж, телефонні опитування, радіо, телебачення), фабрикують громадську думку та маніпулюють нею.

Як бачимо, склалась ситуація: термін «громадська думка» – один з найбільш розповсюджених, яким оперують не тільки в науці, але і в широкому вжитку; в багатьох країнах його вивченням займаються спеціальні інститути і центри – більшості соціологів в тій чи іншій мірі приходилось працювати в цій галузі соціології, і, разом з тим, деякі з них мають сумнів в незалежному від суб'єктів політичної дії існуванні цього явища. Це витікає із складності даного феномена, його надзвичайної невизначеності. [3]

У загальному плані установки можна розділити на три категорії: позитивні, негативні, нейтральні (відсутність установки). Людина може щось обстоювати, виступати проти або бути байдужою. Дослідження показують, що у своєму ставленні до певної проблеми більшість людей, як правило, залишається нейтральною. Разом з тим є одна порівняно невелика частина людей, яка висловлює рішучу підтримку такої проблеми, а інша, така ж невелика – рішучу незгоду. Переважну більшість людей, що залишається пасивною, нейтральною, індіферентною, називають «мовчазною більшістю». Важко змінити свідомість людини, яка рішуче виступає проти певної проблеми або особи. І, навпаки, легко посилити підтримку з боку людини, яка щиро сердо обстоює проблему або симпатизує особі. [4]

Література

1. Поняття громадянська думка, функції, завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

2. Соціологія: Підручник / За заг.ред. В.П.Андрущенка, М.І.Горлача.-Київ-Харків, 1998.-С.9-27, 178-200.
3. Руткевич М.Н. Социология, власть, общественное мнение// Социол.исслед.-1993.-№7-С.3-13.
4. Поняття громадянська думка та її характеристика [Електроний ресурс]. – Режим доступу:http://adhdportal.com/book_2620_chapter_14_1._Ponjattjagromadsko_dumki_ta_osnovn_kharakteristiki.html

УДК.316.654-053.81:37

Год Т.О.

ДУМКА МОЛОДІ ПРО РЕФОРМИ ОСВІТИ

Реформи освіти – це певні модернізації у її складі. В Україні ці модернізації відбуваються головним чином через входження країни у європейський освітній простір. Метою реформ є розвиток всебічно розвиненої особистості, яка здатна на критичне та креативне мислення, є патріотично налаштованою та готова вчитися все життя за будь – яких умов.

Дана реформа була представлена колишнім міністром освіти і науки Лілією Гриневич у серпні 2016р. у ЗУ про концепцію «Нової української школи». У даній концепції сформовано певні компетентності, якими повинні володіти школярі після закінчення закладу загальної середньої освіти.[1]

Концепція «Нової української школи» вже впроваджена у багатьох школах країни. Дана концепція викликала похвальну увагу батьків, тому що за нею дітям потрібно вчитися 12 років. Виходячи з цього, Департамент освіти і науки, молоді та спорту КМДА й Київський університетім. Бориса Грінченка провели опитування у столиці. До опитування також залучилися учасники навчально – виховного процесу.

Загалом, результати дослідження, проведеного за допомогою системи Semantrum (медіа-аналіз ТВ, радіо, друкованих видань, інтернет-ЗМІ, соцмереж), свідчать про позитивну оцінку концепції Нової української школи в медіа та соцмережах. Зокрема, 66 % публікацій щодо концепції мають позитивну тональність, 24 % – нейтральну і 10 % – негативну (серпень 2016 р., 10 тис. джерел інформації).[2]

Також, ще на початку року МОН України визначило певні напрямки реформування у ланці професійної та вищої освіти.

Важливим елементом реформи професійної став розвиток дуальної освіти, в межах якої учень теоретичні знання отримує у закладі професії, а решту — на реальному виробництві. Аби кожні зі сторін — заклад, учень, роботодавець — могли розвивати дуальне навчання на зрозумілих усім засадах, МОН розробило типовий договір про здобуття професійної освіти за дуальною формою навчання. Планується, що це буде тристоронній документ, що дозволить організувати навчання не лише в закладі, а й на виробництві. Водночас роботодавцю в межах договору може домовитися з учнем, що той працюватиме певний період часу після навчання на його підприємстві.

Особливо цікавим впровадженням є становлення Національної системи кваліфікацій — це введення «мосту» між ринком праці та освітою. На 2019 заплановано початок роботи Національного агентства кваліфікацій.

Воно має такі основні завдання: акредитація кваліфікаційних сертифікаційних центрів, координація мережі таких центрів, участь у розробці професійних стандартів, розробка методики зіставлення професійних та академічних стандартів тощо. Тобто йдеться про те,

як стандарти професій будуть співвідноситись з освітніми стандартами, як вони оновлюватимуться. [3]

Виходячи з усного опитування студентів різних ВНЗ сформувалася певна думка про ці реформи.

Думки розійшлися. Певна кількість студентів виступила за реформи, які були прийняті у ланці як середньої, так і професійної та вищої освіти. Але певна кількість була не дуже задоволена реформами у ланці середньої освіти, виходячи з того, що їхнім меншим братам та сестрам прийдеться навчатися цілих 12 років. Інші ж навіть критикували певні реформи, наприклад реформу професійної освіти, тому що багато підприємств та роботодавців не завжди готові співпрацювати із студентами у тристоронньому договорі.

Отож, реформи освіти в Україні загалом мають позитивну динаміку. Молодь навчається користуватися можливостями, які надають міжнародні наукові товариства, університети, програми. Яскравим прикладом такого досвіду є активна участь здобувачів освіти у програмі Еразмус+, яка є дуже популярною у ВНЗ, у яких є можливість здобуття іншомовної освіти.

Література:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html> (дата звернення: 21.11.2019)
2. Національне інформаційне агентство УКРІНФОРМ URL: <http://www.ukrinform.ua/> (дата звернення: 21.11.2019)
3. Десять основних пріоритетів МОН на 2019 рік URL: <https://osvita.ua/news/63079/> (дата звернення: 21.11.2019)

УДК 316.654:81.111'243

Згара С.В.

ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Співпраця України з європейськими країнами та реформування системи освіти є ключовою ланкою у процесі євроінтеграції та відкриває нові можливості для української молоді. Виходячи з цього є необхідність усунення мовного бар'єру між учасниками. Відповідно, забезпечення оволодіння іноземною мовою для вільного спілкування є найважливішим завданням системи освіти на сучасному етапі розвитку.

Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, одним із стратегічних завдань реформування в Україні є розробка державних стандартів щодо навчання іноземних мов [1]. Це передбачає застосування новітніх технологій, методів та прийомів вивчення, в основу яких покладено комунікативний системно-діяльнісний підхід, визнаний в якості провідного в рамках участі у програмі «Language learning for European citizenship» як один із пунктів інтеграції України до європейської спільноти. З цією метою у навчальний процес все активніше залучаються носії мови, комунікативна компетенція вчителів шкіл і викладачів вишів підвищується шляхом проходження стажувань у провідних навчальних закладах європейських країн, участі в програмах обміну і грантах [2].

Комунікативний системно-діяльнісний підхід до методів навчання та викладання має певні вимоги. Він має бути зрозумілим, представляти всі напрями прозоро та уникати упередженості і догматизму. Основним методологічним принципом Загальноєвропейських Рекомендацій є: методи, що використовуються у викладанні та дослідженні мов, мають розглядатися з точки зору їх найбільшої ефективності для досягнення цілей, узгоджених із задачами та цілями навчання та в їх соціальному контексті [1].

До сказаного вище слід зазначити, що комунікативний підхід має обов'язково здійснюватися у контексті взаємодії культур. За сучасних умов, коли освітні інститути України стають все більше орієнтованими на моделі європейської системи освіти, прагнучи інтегруватися до єдиного освітнього простору через залучення до Болонського процесу, існує потреба у впровадженні ціннісного підходу до вивчення іноземних мов. Навчання іноземної мови, в основу якого покладено співвіднесення її з рідною мовою студента, дає можливість зіставити інші культури зі своєю власною, побачити й усвідомити оригінальність і унікальність кожної з них, розвивати толерантне ставлення до представників інших культур, а також проаналізувати цінність власної культури [2].

Ключовим поняттям концепції вивчення іноземних мов у європейських країнах є «пори́г комунікації», а методичними орієнтирами – правильна вимова і сучасне розмовне мовлення. Вивчення іноземної мови, таким чином, виходить за рамки педагогіки і набуває важливого політичного значення [3].

Вже багато років Рада Європи запроваджує підхід, що базується на комунікативних потребах студентів і учнів та використанні засобів і методів, які допоможуть оволодіти основним мовними компонентами іноземної мови – вміння аудіювання, вміння усного мовлення, читання, письмо, граматичний матеріал, навчання фонетики та лексики і які відповідають європейським стандартам. Проте функцією Рекомендацій не є запровадження якоїсь певної методології навчання мови, а, навпаки, представлення різних направів [1].

Завдяки Рекомендаціям, викладачі кафедр іноземних мов використовують такі інноваційні педагогічні технології: подіумна дискусія, панельна дискусія, форум, колоквиум, круглий стіл, симпозіум, дебати, ток-шоу, інтерв'ювання, «мозковий штурм», синектика, проектні технології, рольові ігри, презентації, технології моделювання ситуацій, комунікативні тренінги, віртуальна екскурсія тощо [2].

Отже, в контексті євроінтеграції України навчання іноземних мов передбачає передусім розвиток комунікативних умінь та навичок з метою використання мовних засобів іноземної мови в різного роду діяльності для досягнення власних цілей. При цьому, впровадження інноваційних технологій навчання має здійснюватися з опорою на історичний досвід і традиції, які враховують етнічну специфіку і соціокультурний аспект.

Література

1. Ніколаєва Ж. В. Навчання іноземних мов у ВНЗ у контексті Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: наукові праці. Миколаїв: МДУ, 2004. №29. С. 127–130.
2. Полікарпова Ю. О. Традиції та інновації у викладанні іноземних мов в умовах інтеграції України до світової спільноти: зб. Матеріалів наук. праць. Мелітополь: ТГТУ, 2004. С 4-5.
3. Аношкова Т. А. Інноваційні тенденції у викладанні іноземної мови в контексті євроінтеграції: зб. Матеріалів наук. праць. Київ: КПІ, 2013. С 2.

УДК 361.61

Калмикова К.О.

ІНСТИТУТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ

Особливу роль у формуванні та становленні особистості, її окремих структур грають її соціальне взаємодія, спілкування і діяльність. Спочатку через взаємодію і спілкування з батьками, іншими людьми, а потім і через різноманітні види спільної з ними діяльності людина засвоює соціальний досвід, оволодіває нормами, правилами, способами поведінки і діяльності, окремих дій — відбувається соціалізація особистості, формується і розвивається її суб'єктність.

Поняття про соціалізацію як процес повної інтеграції особистості в соціальну систему, в ході якого відбувається її пристосування, що склалося у структурно-

функціональному напрямку американської соціології (Т. Парсонс, Р. Мертон). У традиціях цієї школи соціалізація розкривається через поняття "адаптація" (див. детальніше про адаптацію в гол. 31 данною підручника). Соціалізація тут розглядається як процес входження людини в соціальне середовище через його пристосування до культурних, соціальних і психологічних обставин і внутрішнє прийняття їм соціальних та інших норм, правил, цінностей, зразків поведінки та діяльності і т. п. [1].

Універсальне завдання соціалізації — сформувати в тих «новачків», що вступають у суспільство, як мінімум, почуття лояльності і, як максимум, почуття відданості щодо системи

Кожна людина є об'єктом соціалізації. Про це свідчить те, що зміст процесу соціалізації визначається зацікавленістю суспільства в тому, щоб людина успішно оволоділа ролями чоловіка або жінки (статеворольова соціалізація), створила міцну сім'ю (родинна соціалізація), могла б і хотіла компетентно брати участь у соціальному і економічному житті (професійна соціалізація), була законослухняним громадянином (політична соціалізація) і т. ін.

Треба мати на увазі, що вимоги до людини в тому або іншому аспекті соціалізації ставить не лише суспільство в цілому, але й конкретні групи і організації. Особливості і функції тих чи інших груп і організацій зумовлюють специфічний і неідентичний характер цих вимог. А зміст вимог залежить від віку і соціального статусу людини, до якої вони ставляться.

Еміль Дюркгейм, розглядаючи процес соціалізації, вважав, що активне начало в ньому належить суспільству і саме воно є суб'єктом соціалізації. «Суспільство, — писав він, — може вижити лише тоді, коли між його членами є значна міра однорідності». Тому воно прагне сформувати людину «за своїм взірцем». Тобто, утверджуючи пріоритет суспільства в процесі соціалізації людини, Е. Дюркгейм розглядав останню як об'єкт соціалізуючих впливів суспільства.

Погляди Е. Дюркгейма багато в чому стали основою розробленої Талкотом Парсонсом розгорнутої соціологічної теорії функціонування суспільства, що описує зокрема й процеси інтеграції людини в соціальну систему.

Т. Парсонс визначав соціалізацію як «інтеріоризацію» культури суспільства, в якому дитина народилася, як «освоєння реквізиту орієнтацій для задовільного функціонування в ролі» [2].

Американський психолог А. Маслоу створив цікаву концепцію мотивації поведінки людини, згідно з якою центральним вектором розвитку особистості виступає прагнення людини до самоактуалізації, тобто прагнення до самовираження і самовдосконалення. Найчастіше, коли говорять про концепції А. Маслоу, мають на увазі ієрархічну класифікацію людських потреб.

Згідно даної концепції потреби людини можуть бути поділені на сім класів: фізіологічні (органічні) потреби (голод, спрага, статевий потяг), потреби в безпеці (відчувати себе захищеним, позбутися страху), потреби в любові і приналежності (бути визнаним і прийнятим людським співтовариством), потреби поваги (компетентності, досягнення успіхів, визнання), пізнавальні потреби (знати, вміти, розуміти, досліджувати), естетичні потреби (гармонія, симетрія, краса), потреби в самоактуалізації (реалізація своїх цілей, здібностей, розвиток власної особистості). По суті, ці сім типів потреб можуть бути віднесені до двох великих видів: вітальні потреби (потреби трьох нижніх рівнів), задоволення яких необхідно для елементарного виживання людини, — «дефіцитарні» потреби, за термінологією самого А. Маслоу, потреби більш високого порядку (всі інші рівні) — «буттєві», до розуміння значущості яких особистість має ще дорости.

Справа в тому, що на реалізацію кожного наступного рівня піраміди людина може вийти, лише реалізувавши хоча б в якійсь мірі потреби попередніх рівнів. А більшість людей, як вважав А. Маслоу, стурбовані в основному задоволенням потреб нижніх рівнів. Їхня активність спрямована, таким чином, не на рух вперед і саморозвиток, а на підтримку

стабільності існування, на створення маленького світу, де все йде по заданому порядку і де вони захищені від будь-яких несподіванок та неприємностей.

Крім того, величезна кількість людей проживають своє життя, так і не зрозумівши свого призначення, не знайшовши тієї сфери, де вони могли б повною мірою реалізувати свої можливості і схильності. І в цьому винна в основному суспільство, сім'я і соціальні групи більш великого порядку, які, нав'язуючи особистості усталені стереотипи (статеворольові, етнічні, релігійні), багато в чому обмежують перспективи вибору особистістю свого життєвого шляху [3].

Література

1. Поняття про соціалізацію: веб-сайт. URL: https://studme.com.ua/120908105422/psihologiya/sotsializatsiya_lichnosti.htm (дата звернення 26.11.2019)
2. Об'єкт та суб'єкт соціалізації : веб-сайт. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/29595/> (дата звернення 26.11.2019)
3. Самореалізація особистості: веб-сайт. URL: https://studme.com.ua/182107127190/sotsiologiya/samorealizatsiya_lichnosti.htm (дата звернення 26.11.2019)

УДК 316.2(477)"1991/2019"

Катрич О.Р.

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Соціологія – наука, що вивчає становлення, функціонування та розвиток суспільства та відносини у ньому. Вона вивчає всі сторони соціального співжиття людей в спільнотах і союзах. Роль соціології: сприяє формуванню знань про суспільство; пояснює логіку процесів соціального розвитку; допомагає людині визначити своє місце у суспільстві; допомагає вирішувати соціальні суперечності. Соціологічні знання використовуються у найрізноманітніших сферах, це і наука, і журналістика, і маркетинг, і торгівля, і реклама і багато інших сфер. Через велике значення даної науки не дивно, що в Україні вона також виникла та розвивається дотепер. Саме тому у цій роботі коротко розглянемо становлення соціологічної науки в Україні за часів незалежності.

Але для початку все ж таки слід зазначити коли та з чого почалось взагалі становлення української соціології. Власне початком самостійних соціологічних праць слід вважати дослідження женецького гуртка українських вчених 80-х р. XIX ст. До нього належали, передусім, М. Драгоманов (якого багато дослідників називають піонером української соціології), С. Подолинський (представник механістичної теорії в соціології) та Ф. Вовк. У тогочасній українській соціології домінує позитивізм, під впливом якого соціологічна теорія натуралізується, набуваючи форм еволюціонізму, органіцизму, соціалдарвінізму тощо. У цей же період зароджується і поширюється марксистська соціологія.

Сучасний же етап розвитку соціології в Україні почався у 80-х роках минулого століття і вважається, що сучасна українська соціологія вийшла із радянської, але самостійний розвиток почала з набуттям Україною незалежності у 1991 р. З цього часу відбувається її переорганізація на потреби та проблеми українського суспільства.

Ще за рік до здобуття незалежності, в 1990 р., створено інститут соціології в системі Академії Наук України. Тоді ж почали випускатися журнали з соціологічних питань, а також було створено соціологічну Асоціацію, яка з 1993 року входить як колективний член у Міжнародну соціологічну асоціацію [5].

У травні 1991 року у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка було відкрито соціологічний факультет, перший декан якого — один з відомих соціологів України професор В.І.Волович. Соціологія стала нормативним курсом в українських вишах. До соціології сьогодні у суспільстві панує великий інтерес, і це забезпечує високий

престиж відповідних вишів, відділень, факультетів. Також окремі факультети соціології створено у Харківському національному університеті імені Василя Каразіна та у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили. А станом на 2015 рік підготовкою фахівців-соціологів займаються вже понад тридцять вищих навчальних закладів. Але слід відзначити, що лише у Київському національному університеті факультет соціології є монодисциплінарним, а також має договір із факультетом соціології Лундського університету у Швеції про подвійне дипломування магістрів соціології [6].

З прийняттям у 2001 р. Указу Президента Л. Кучми «Про розвиток соціологічної науки в Україні» започатковані державні наукові соціологічні програми, створено банк соціологічних даних, створюються соціологічні служби в установах, поширюються знання серед населення [1].

Як вже було сказано вище, сьогодні на соціологію діє попит. Причиною цього є те, що соціологічні дослідження почали проводитися на комерційній основі, спостерігається прагнення з боку панівної влади й тих, "хто платить", "закупити" соціологію. В Україні створена велика кількість соціологічних центрів, інститутів, груп окремих осіб, які проводять опитування громадської думки, маркетингові дослідження, дослідження з управління персоналом іт.д.

Отже, сьогоднішній стан української соціології визначається, насамперед, загальною ситуацією у країні. Основна увага загалом зосереджена на вивченні змін, що відбуваються у нашому суспільстві, в Україні, генези цих змін і їх наслідки.

Література

1. Про розвиток соціологічної науки в Україні: Указ Президента України № 275/2001 від 25.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275/2001> (дата звернення 20.10.2019 р.).
2. Кондратик Л. Й. Історія соціології України в іменах: навч. посібник. Луцьк: Вид-во Волинського державного ун-ту ім. Лесі Українки, 1996. 105 с.
3. Лапан Т. Д. Історія соціології: навч. посібник. Частина I. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 236 с.
4. Піча В. М., Черниш Н. Й., Кондратик Л. Й. З історії української соціологічної думки. Львів: 1995. 64 с.
5. Портал соціологічної асоціації України. URL: <http://sau.in.ua/pro-sau/> (дата звернення 20.10.2019 р.).
6. Сайт Факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.soc.univ.kiev.ua/uk/istoriya> (дата звернення 20.10.2019 р.).
7. Степаненко В. Українська соціологія в пошуках себе. *Філософська і соціологічна думка*, 1993, № 11-12.

УДК 316.74

Савченко В.А.

МИСТЕЦТВО І СУЧАСНІСТЬ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Художнє життя України все виразніше набуває нових форм існування. Все менше стає причин доводити, що всі її складові – процес створення твору, поширення, способи пред'явлення його аудиторії, характер споживання – сьогодні підкоряються новим правилам, визначаються новими соціально-економічними умовами. Однак якщо виходити з оцінок нинішнього стану побутування мистецтва в Україні, то не можна не відзначити, що негативне ставлення досить відчутно в громадській думці.

Перед соціологією мистецтва виникає досить серйозна методологічна проблема: на положення якої теорії спиратися при аналізі результатів опитувань, що стосуються

взаємовідносин аудиторії і мистецтва. Особливої актуальності цієї проблеми додає ситуація навколо уявлень про потенціал впливу мистецтва [3].

Розглянемо деякі види мистецтва, як вони впливають, а також яку роль відіграють у сучасному житті людини. Почнімо з образотворчого мистецтва.

Споживання образотворчого мистецтва реалізується у формах, які можна розташувати уздовж вісі комерційний – некомерційний продукт. У той час, як перший повністю передбачає купівлю твору, тобто отримання виключного права доступу до нього, визначення місця знаходження та часу сприйняття, другий описує доступ, який абсолютно залежить від волі інших суб'єктів, тобто є обмеженим у часі й просторі. Однак купівля картини нерідко не має жодного відношення до власне споживання мистецтва як певної культурної, естетичної, самостійної цінності, оскільки її сприйняття потребує окремого вміння. В іншому випадку картина може не мати для споживача власне споживчої вартості і взагалі не функціонувати як естетична або художня цінність – так само, як за невміння читати купівля матеріального носія тексту не означає придбання книги. Часто відвідувачі галерей та музеїв, які мають розвинений художній смак, здійснюють споживання образотворчого мистецтва, по суті, більш повно, аніж покупці-інвестори, чия основна мета не передбачає практики споживання навіть за умови придбання твору[1].

Наступний вид мистецтва, який ми розглянемо – музична культура.

Музична культура як наука про музичне виховання та взаємозв'язок музичного надбання (творчості) тісно пов'язана з вихованням (сприйняттям) музичних творів взагалі і вихованням як частиною загальної культури зокрема; вона вивчає сутність, цілі, завдання і закономірності музично-виховного впливу на людей для досягнення стійких соціально-вагомих змін у їхній свідомості та поведінці. Цей процес взаємодії суб'єкта (музика) і об'єкта (людина, слухач, спільнота, суспільство) відбувається за певних умов (квартира, концертна зала, танцювальний майданчик і т. д.) за допомогою певних засобів і методів. Соціологію музичної культури цікавить соціальна сторона музичної культури: яким чином завдяки впливу музичної культури людина включається в ті чи інші соціальні групи, займає певні позиції в соціальній структурі суспільства, освоює і виконує різноманітні соціальні ролі в суспільстві [2].

Так, характеризуючи особливості сучасної масової музики, «впізнанність» масовомузичних творів, виокремимо головну, сутнісну ознаку, яка проявляється, на нашу думку, в простоті та доступності музично-образного змісту, відповідно, засобів і прийомів втілення цього змісту. Зразки продукції масової культури, призначені для масового слухача, мають якості простоти та легкості сприйняття, не потребують значних емоційних витрат і почуттів у процесі слухання музики, оскільки являють собою «сурогати почуттів» (Т. Адорно), підробку під мистецтво, проте не саме мистецтво. Ознаками масового мистецтва також є якості видовищності та розважальності.

Проведені соціологічні дослідження серед студентів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля з проблеми вивчення музичних уподобань показали їх різну зорієнтованість на класичну, масову та народну музику. За результатами дослідження, проведеного за допомогою методу анкетованого опитування (усього опитано 481 респондента в трьох дослідженнях), були отримані такі дані. На питання анкети побудувати музично-жанрову ієрархію та проаранжувати запропоновані напрямки музики, серед яких були вказані рок, джаз, реп, самодіяльна (бардівська пісня), шансон, фольклор, класика, було визначено, що на першому місці в усіх опитуваннях є естрада, естрадна пісня: у першому, пілотажному дослідженні його поставили на перше місце 86%, у другому та третьому – відповідно 66% і 68% респондентів. Виявлений у ході анкетованого опитування факт вибору студентами естрадного жанру (масової естрадної пісні) як пріоритетний музичний напрямок є ознакою явища масової культури в ситуації інформаційного суспільства. На другій позиції в рейтингу музичних напрямків виявився жанр рок-музики в першому та третьому дослідженнях (відповідно 36% і 59%) та класична музика – у другому (51%) [4].

Таким чином, на вищевказаних прикладах ми визначили, що мистецтво відіграє невід'ємну роль у нашому житті. Мистецтво є значною частиною естетичного виховання, але для того, щоб виховувати особистість, йому слід мати свої виразні особливості та характерні ознаки, які спроможні сконцентрувати увагу на собі тривалий проміжок часу.

Література

1. Калашнікова, А. Сучасний споживач продуктів мистецтва [Текст] / А. Калашнікова // Вища мистецька освіта як стратегічний інструмент збереження культурної ідентичності. – 2016. – С. 106-118.
2. Слющинський, Богдан Васильович. Соціологія музичної культури [Текст] : навчальний посібник (монографія) / Б. В. Слющинський. - Мариуполь : Приазовський робочий, 2002. – 236
3. Шульга, Р. Современное пространство отношений искусства и потребителя [Текст] / Р. Шульга // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. - №4. – С. 73-91.
4. Яковенко М.Л. Особливості формування музичних уподобань студентської молоді в умовах масової культури [Текст]/ Яковенко М.Л. // Вісник ДонНУЕТ. – 2013. - № 2 (58). – С. 190-197.

УДК 316.614.5 (043)

Садовская А.В.

ТЕЛЕСЕРІАЛИ ЯК ЗАСІБ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Гендерна соціалізація починається з самого народження, тільки визначивши стать дитини, його виносять з пологового будинку, обмотавши конвертик малюка рожевої або синьою стрічкою. Відразу ж починається навчання дитини гендерної ролі хлопчика або дівчинки. І в процесі росту і розвитку дитини, величезний тиск йде з боку телебачення. А. Бандура висловив ідею, що телебачення цілком здатне змагатися з батьками і вчителями як джерело рольових моделей для наслідування. Дослідження показали, що засоби масової інформації дуже важливі в гендерно-рольовій соціалізації, а аналіз інформації, що надходить до нас по телевізійним каналам, продемонстрував, що телебачення створює стереотипні, традиційні образи чоловіків і жінок [1, с. 53]. Ми дивимося серіали, щоб відволіктися. І самі того не помічаючи, ми не розуміємо, як впливає на нас телевізор.

Зараз, у всьому світі, дуже гостра проблема гендерної нерівності. Але все починається з гендерної соціалізації і цікаво провести таку паралель з телесеріалами. Небезінтересний термін фейсизм і то, як намагаються показати нам жінок і чоловіків. І це дійсно абсолютно по-різному. Фейсизм (від англ. face – обличчя) – це переважне виділення особи в зображенні чоловіків і більший акцент на тіло в зображенні жінок в засобах масової інформації [2, с. 296].

Коли ми дивимося телевізор, то найчастіше нам демонструють сильних, мужніх, незалежних, розумних, які знають свою справу чоловіків. Роблячи акцент на обличчя, нам демонструють інтелект і ерудицію «сильної статі». Не дарма ж чоловіків називають «сильною статтю»? І правда, не будемо ж ми представляти чоловіків як слабких персон, без мети в житті і будь-яких інтересів. Жінки ж навпаки, в першу чергу, на загальну думку, жінка – це берегиня домашнього вогнища. З цього все і починається. Тобто, показуючи нам жінок, демонструють не обличчя, а роблять акцент переважно на тілі. Нам намагаються нав'язати, що жінка повинна бути слабкою, повинна сидіти вдома і виховувати дітей, не маючи власних інтересів і взагалі цілей в житті.

Жінка завжди повинна бути привабливою, так нам її демонструють. Це часто зухвалий зовнішній вигляд, легковажність і натяки певного змісту. Жінка не може займати високу посаду, це в принципі не її, нам нав'язують це щоб ми і самі не замислювалися про кар'єру. Нас заздалегідь ставлять перед вибором, сім'я чи кар'єра? Як би відразу

прирікаючи нас на те, що це неможливо поєднати, та й не потрібно. Хоча якщо подумати, то ми розуміємо: «А чому б і ні?». Якщо жінка хоче щасливу сім'ю і реалізуватися в кар'єрі, то це можливо, тільки більше бажання і вперед до своїх мрій.

Проводячи аналогію з серіалами «Хороша дружина» – американський серіал. Основна сюжетна лінія якого – історія про те, як складно подолати наслідки жіночої гендерної соціалізації. І ця історія, зокрема про те, що внутрішня мізогінія (поняття, що означає ненависть або вкорінене упередження по відношенню до жінок, жінконенависництво) може бути абсолютно не усвідомленою, і не дозволяти жінці робити вибір на користь свого життя і своїх бажань.

Ще одним прикладом впливу на гендерно-рольову соціалізацію може стати серіал «Сімейка Брейді». Так описала студентка своє враження про серіал: «Коли я була дитиною, моїм улюбленим заняттям було раз по раз дивитися повтори мильної опери «Брейді». У той час я точно знала, що моя мета в житті – стати досконалою дружиною, як Керол Брейді, мати шість або сім дітей і дозволити чоловікові про мене піклуватися. Коли я почала вчитися в коледжі, це все ще було моєю метою. Власне, тільки в минулому році я всерйоз задумалася про кар'єру і змінила спеціалізацію з домоводства на психологію».

Після вищесказаного можна зробити висновок, що телесеріали залишають відбиток в процесі гендерної соціалізації особистості. І ми повинні об'єктивно оцінювати ситуацію, яку нам намагаються нав'язати. Людина сама може знайти шлях, який допоможе їй позбутися тих обмежень, які традиційний стереотип мислення накладає на поведінку і психологію чоловіка і жінки. Адже вони являють собою, по суті, лише умовну приналежність до тієї чи іншої статі. Свобода від подібних забобонів надає людині можливість знайти душевне і фізичне здоров'я і здатність насолоджуватися всією повнотою життя.

Література

1. Берн Ш. Гендерная психология (Секреты психологии) / Шон Меган Берн. – СПб.: «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2001. – 320 с.
2. Нельсон Т. Психология предубеждений. Секреты шаблонов мышления, восприятия и поведения / Тодд Нельсон. – СПб.: «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2003. – 384 с.

УДК 316.362

Смолка В.Г.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНІ

Сім'я або родина – соціальна група, яка складається з людей, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей [1].

Створення сім'ї – це не лише радісна подія, але й важка робота, а також випробування: важко пристосовуватися до звичок свого нового партнера, завжди хочеться його перевиховати, «підлаштувати» на свій лад. Адже так хочеться, щоб кохана людина була ідеальною (-им). Правильні і гнучкі відносини затверджуються, на жаль, коли молоде подружжя зробить досить помилок і їм доведеться визнати, що вони зробили нерозсудливо. Таке усвідомлення приходить з досвідом, а іноді і пізно, коли шлюб вже не можна врятувати. Тому дуже важливо на першому етапі подружнього життя знайти те взаєморозуміння, яке потрібно для подальшого нормального життя, виробити таку ефективну стратегію поведінки в складних ситуаціях, яка буде допомагати в подальшій адаптації подружжя до сімейного життя.

Результати наукових досліджень, досвід роботи в психологічній консультації з питань шлюбу і сім'ї м. Луцька, самостійні дослідження дозволили виділити і описати сучасні тенденції у функціонуванні української сім'ї [2]:

- все більшого розвитку набуває неповна і позашлюбна сім'я;
- багато чоловіків і жінок свідомо не вступають у шлюб, а задоволення потреби в коханні пов'язують із пошуком сексуального партнера, а не створенням сім'ї;
- дошлюбна поведінка молоді характеризується активними сексуальними пробами на фоні недостатньої психосексуальної обізнаності;
- зростає кількість молодих сімей (до 39%), основним мотивом заключення шлюбів яких було «народження дитини». За нашими даними значна доля таких сімей (до 31%) розпадається протягом трьох років;
- серед мотивів вступу в шлюб у молоді домінують раціональний і матеріальний розрахунок;
- сучасна сім'я характеризується дезінтегрованістю і незахищеністю її членів перед зовнішніми факторами;
- значна частина молоді орієнтована на повторний шлюб і позашлюбні зв'язки (у випадку, якщо шлюб невдалий).

Отже, сучасні молоді сім'ї зіткнулися з такими проблемами як:

1. Економічна проблема.

Житлова залежність і ведення спільного з батьками господарства стримує процес дорослішання, набуття навичок самостійного життя, формування відповідальності за родину, вміння покладатися на власні сили у вирішенні складних проблем.

2. Демографічна проблема.

Сучасна українська сім'я зіштовхнулася із проблемою нестабільності життєвих планів в умовах економічної нестабільності в результаті чого відбувається стійка орієнтація подружжя на малодітну сім'ю.

3. Проблема сімейної адаптації.

Ускладнення сімейної адаптації молодого подружжя внаслідок неадекватних дошлюбних очікувань, завищених вимог до партнера.

4. Побутові проблеми.

Саме в період розвитку сім'ї на початковому етапі складаються відносини з родичами, особливо, якщо молода сім'я проживає з ними, не маючи власного житла. Саме цю проблему можна пов'язати із проблемою «встановлення кордонів», бо вона включає в себе вирішення питань про те, хто зі знайомих чоловіка, чи дружини буде «допущений» у сім'ю та наскільки допущене втручання зі сторони батьків подружжя [3].

5. Психологічна проблема.

Молода сім'я проходить процес формування внутрішньо-сімейних та позасімейних відносин, зближення ціннісних орієнтацій, звичок молодого подружжя, зближення їхніх точок зору, уявлень і т.п. Вона зіштовхується із прийняттям чи не прийняттям відмінностей один одного. Якщо відмінності розглядаються як негативні по своїй природі, або ж такі від яких неможливо позбутися, то вони ведуть до внутрішньо-сімейних розколів. А якщо на відмінності молоде подружжя дивиться як на те, що стимулює до зростання, вони виявляються дуже ціннісними. Також Знервованість, постійна роздратованість, грубість, сварки, чвари, піклування лише про власний комфорт, відсутність милосердя у членів сім'ї призводить до негативного емоційно-психологічного клімату і, як наслідок, до порушення протікання процесу становлення повноцінної сім'ї [4].

Зважаючи на перераховані проблеми сучасних молодих сімей, треба пам'ятати, що кожна сім'я володіє внутрішніми ресурсами та потенціалом для розвитку. На проблеми молоді сім'ї повинна звертати суспільство, держава. Сьогодні проводяться фундаментальні дослідження сім'ї в Україні. Зросла кількість установ та організацій, що займаються проблемами сім'ї на державному рівні. Серед них слід назвати: Центри

соціальних служб для молоді, відділи сім'ї та молоді, Служба у справах неповнолітніх. А також недержавні фонди та організації – Спілка захисту сім'ї та особистості, Центр екології сім'ї та ін. Вагомий внесок у сферу практичної допомоги сім'ї дають психологічні та соціально-психологічні дослідження проблем сім'ї, які проводяться Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, Інститутом психології АПН України, Інститутом соціальної і політичної психології АПН України, Інститутом проблем виховання АПН України.

Література

1. Сім'я: поняття, історія й типи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Сім%27я>
2. Проблеми розвитку молоді сім'ї в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4862/1/№11_1_2011-229-232.pdf
3. Соціологія: підручник для студ. вищих навчальних закладів/ Лукашевич М.П., Туленков М.В. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
4. Дослідження сучасної сім'ї в Україні: актуальні проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/30050/>

УДК 316.654-053.81:81'243

Солонська А.В.

ВІДНОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Коли йдеться про ресурси, якими володіє певна країна, люди найчастіше починають називати географічні фактори, на кшталт розташування біля океану чи на перетині торгових шляхів, багаті поклади корисних копалин чи родючі ґрунти. Насправді все це лише приємні та корисні чинники для розвитку держави. А найціннішим ресурсом зі всіх можливих є люди – населення кожної країни. Тепер на перше місце вийшов розум та рівень освіченості людини, за який прямо відповідає створена в державі система освіти. При нинішньому становищі людині потрібно вивчати іноземну мову, а саме англійську.

Роль англійської мови в сучасному світі очевидна студентам, які бажають отримати гідну освіту. Адже сьогодні англійська мова є універсальним інструментом, досконале володіння якою відкриває перед людиною практично необмежені горизонти. Без перебільшення, весь світ спілкується англійською: це офіційна мова міжнародного права, логістики, туризму, виробництва, програмування тощо. Мінімальні знання мови дозволяють упевнено почуватися у будь-якій частині світу, де мова та письмо абсолютно різняться від вашої рідної [1]. Саме тому вивчення іноземної мови більш поширене серед молоді.

Найбільший відсоток молоді 80% англійську знає, але з цих 80% лише 10% «вільно володіє», а 50% – «володіє на побутовому рівні», ще 20% «володіє зі словником». Ще 27% зазначили, що вони «зовсім не володіють» англійською. При цьому виявилася досить явна тенденція – велика кількість молоді знає англійську, або ж коли-небудь долучалась до її вивчення, але зауважує, що спілкування англійською приносить складнощі, а також відсутність постійної мовної практики значно знижує рівень знань [2].

Молодь України по-різному вказують на асоціації з англійською мовою. Тож 98% асоціюють її «з успіхом в майбутньому, з гарними перспективами, успішною кар'єрою». «З музикою, комп'ютерними іграми» – 85%. «З футболом» – 70%, «міжнародна мова за допомогою якої можна вільно спілкуватися» – 91%, «Великобританія, Лондон» – 67%, «з подорожами» – 79%. Ще 37% заявили про те, що англійська асоціюється з «Big Ban» і «Шерлок Холмсом» – 33%. 34% асоціюють англійську з «традиційним червоним автобусом» та 20% з «англійським чаєм». «З міжнародною спільнотою та міжнародними відносинами» – 91%, «з комунікацією людей по всьому світу» – 67%. Ще 23% асоціює з «з

новими країнами, до яких я ще не завітав», а 5% просто з «Королевою Великобританії» та «англійською літературою, зокрема Шекспіром»– 21%. Ще 5% не змогли відповісти, а 2 % заявили, що англійська не асоціюється «ні з чим».

Саме це питання зробило можливим зрозуміти, що у більшому відсотку молодь дійсно пов'язує англійську зі світом, ширшими, успішними перспективами в житті та кар'єрі, додатковими та необхідними можливостями. Цікаво зазначити, що в жодному випадку не було зафіксовано негативну асоціацію[3].

При такому позитивному сприйнятті англійської стало необхідним поставити питання «Хотіли б Ви вивчати англійську мову/ поглибити свої знання?» 98% опитаних, які вже володіють англійською, хотіли б продовжити її вивчення та поглибити свої знання. Серед респондентів без знання англійської, статистика виявилась гіршою: лише 60 % зі 100%, що ніколи не долучалися до англійської, виявили бажання почати вивчення.

Є й причини через які молодь не вивчає англійську мову. Лідером став варіант «Я не маю часу»– який зазначили 81% . Крім того великий відсоток обрав варіант «Я не маю грошей»– 77%, ще 67% – «Я не знаю з чого почати». 45% бояться, «що це надто складно для мене». Лише 10 % просто не мають бажання нічого змінювати[4].

Знання англійської мови в сучасному світі є однією з найважливіших складових успішної людини. В сьогоденні іноземна – це не тільки більш великий світогляд, це необхідний ключ, який відкриває безліч додаткових можливостей. Цікаво, що українська молодь демонструє досить непогану статистику знань англійської мови. Також було з'ясовано, що рівень цих знань, через брак практичного застосування в повсякденному житті, з часом неухильно знижується.

Література

1. Англійська, як панацея від багатьох проблем України. URL: <https://osvita.ua/vnz/65850/> (дата звернення: 25.11. 2019).
2. Роль англійської мови в сучасному світі. Актуальність вивчення англійської мови. URL: <http://yrok.pp.ua/movi/1947-rol-anglyskoyi-movi-v-suchasnomu-svt-aktualnst-vivchennya-anglyskoyi-movi.html> (дата звернення: 25.11. 2019).
3. Локальне дослідження «Знання англійської мови в системі молодіжних пріоритетів». URL: <http://khoyub.com.ua/socopros/socopros11.html> (дата звернення: 25.11. 2019).
4. Ставлення українців до іноземних мов. URL: http://ratingpro.org/research/doslidzhennya_stavlennya_ukrainciv_do_inozemnih_mov.html (дата звернення: 25.11. 2019).

УДК 316.46

Сорока Ю.Є.

ІСНУВАННЯ ФОРМАЛЬНОГО ТА НЕФОРМАЛЬНОГО ЛІДЕРА В ОРГАНІЗАЦІЇ

Управлінський досвід показує, що лідерський стиль допомагає робити бізнес конкурентноспроможним, зменшувати витрати часових і людських ресурсів, запобігати втраті кадрів і створювати дружню команду для досягнення довгострокових цілей.

На перший погляд може здатися, що лідерство схоже з керівництвом. Проте, як показує практика, не завжди в особі керівника поєднуються як управлінські, так і лідерські якості. В більшості випадків роль лідера в організації виконує інша особа, яка має визнання в колективі.

У зв'язку з цим, виникли такі поняття, як формальне і неформальне лідерство. Формальне лідерство передбачає вплив на співробітників з позиції посади, яку людина займає. Неформальне лідерство визначається здатністю людини по справжньому вести за собою колектив, команду, навіть не маючи високого соціального чи фінансового

статусу, але в силу своїх особливих поведінкових і особистісних якостей вона в змозі зробити роботу колективу ефективною і успішною.

Лідерство – це здатність чинити вплив як на окрему особистість, так і на групу, спрямовуючи зусилля на досягнення цілей організації.

Лідерство – природний соціально-психологічний процес у групі, побудований на впливі особистого авторитету людини на поведінку членів групи. При цьому під впливом розуміють таку поведінку людини, яка вносить зміни в поведінку, стосунки, відчуття іншої людини. Вплив можна надавати через ідеї, усне і письмове слово, через навіювання, переконання, емоційне зараження, примус, особистий авторитет і приклад [1].

Формальний лідер призначається або обирається, набуваючи таким чином офіційного статусу керівника. В тих випадках, коли керівникові не вистачає лідерських якостей або жорсткі правила компанії не дозволяють йому демократизувати відносини з колективом, з'являється неформальний лідер. Він, в свою чергу, не займає керівної посади, але при цьому має особливе становище в колективі завдяки своїм особистісним якостям, життєвому досвіду і певній моделі поведінки. Зазвичай неформальний лідер здатний впливати на колектив – іноді навіть ефективніше, ніж формальний керівник [2].

Неформальні лідери стають найбільш ініціативні, енергійні, інформовані працівники. У різних ситуаціях діяльності колективу лідерами можуть бути різні працівники, які проявляють свої лідерські якості і їх помічають інші.

Неформальні лідери стають найбільш ініціативні, енергійні, інформовані працівники. У різних ситуаціях діяльності колективу лідерами можуть бути різні працівники, які проявляють свої лідерські якості і їх помічають інші.

Для виявлення неформального лідера в групі і об'єктивної оцінки його ролі в колективі керівникові необхідно здійснювати спостереження за всім членами колективу, їх діяльністю і взаємодією, визначити позиції кожного члена команди в групі і типи міжособистісних зв'язків.

Неформальний лідер часто краще інформований з питань, важливим для групи. Він відрізняється такою ж здатністю до ефективного спілкування – легко вступає в контакт з іншими людьми і використовує найбільш успішні форми спілкування з тим, щоб вплинути на поведінку членів групи.

Розрізняють два основних типи неформальних лідерів – конструктивний («позитивний») і деструктивний («негативний»). Конструктивний неформальний лідер позитивно впливає на роботу колективу і компанії в цілому, а деструктивний – оскаржує рішення керівника, підриває його авторитет серед співробітників [3].

Конструктивний лідер може стати відмінним помічником для керівника. Він ініціює обмін інформацією серед співробітників, допомагає новачкам адаптуватися і ввійти в курс справи. Така людина є цінною знахідкою для керівника і всієї компанії.

Основні дії керівника по відношенню до неформальних лідерів конструктивного типу:

- створення комфортних умов роботи в колективі, надання додаткових можливостей;
- заохочення, мотивування до ефективної діяльності;
- залучення до процесу управління, призначення на керівні посади.

Стосовно дій керівника щодо неформального лідера деструктивного типу можна запропонувати кілька варіантів:

- адміністративні заходи: звільнення з посади; переведення на іншу посаду; ізоляція лідера; розформування колективу, переведення на інші ділянки роботи співробітників, які особливо близькі до деструктивного лідера. Проте застосування цих заходів неможливе без порушення законодавства. Наприклад, для того, щоб звільнити людину керівникові потрібні вагомі підстави.

– використання здібностей та авторитету деструктивного лідера з користю для організації, що може бути досягнуте за допомогою індивідуальних бесід, залучення лідера до керівництва, прояву до нього особливої уваги, призначення його на керівну посаду. Такий спосіб боротьби з деструктивним лідерством зазвичай не викликає протесту у співробітників. Проте він ефективний лише тоді, коли неформальний лідер готовий змінити свої ціннісні орієнтації і підпорядкувати свою активність цілям організації;

– наділення деструктивного лідера публічною відповідальністю, збільшення робочого навантаження, обов'язків, надання додаткових завдань;

– дискредитація неформального лідера, публічне несхвалення його дій. Проте, обираючи цей метод, керівник повинен діяти логічно, обґрунтовуючи шкідливість його дій для організації та співробітників [4].

Отже, для того щоб забезпечити ефективну діяльність організації, формальний лідер повинен вчасно виявляти в колективі неформальних лідерів, визначати тип цих лідерів. В залежності від ситуації і типу неформального лідера, керівник повинен обрати певну стратегію поведінки: використовувати силу їх впливу на благо організації або позбавлятися від них, якщо ситуація виходить з-під контролю. Проте керівник має усвідомлювати, що використання вищезазначених методів боротьби з деструктивними лідерами доцільно лише за відсутності налагоджених зв'язків в колективі, що заважає ефективній роботі організації.

Література

1. Рудь В. А. Менеджмент: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.

2. Словіцька Т.В. Сутність феноменів керівництва та лідерства. Університетські наукові записки. 2010. № 3(31). С. 306-312.

3. Неформальний лідер URL: https://stud.com.ua/60874/psihologiya/neformalne_liderstvo

4. Шляхи взаємодії з неформальним лідером URL: <http://nsportal.ru/vuz/psikhologicheskie-nauki/library/puti-vzaimodeistviya-sneformalnymliderom>

УДК

Уколова К.О.

КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Якісні методи соціологічних досліджень використовуються для виявлення мотиваційних аспектів поведінки респондентів, персональних очікувань, уявлень, цінностей, тощо. На відміну від кількісних методів, що ґрунтуються на статистичних процедурах, якісні дослідження носять нестандартизований характер. Вони направлені на вивчення широкого спектру проявів об'єкта і відслідковують не його кількісні закономірності, а орієнтуються на розкриття причинно-наслідкових зв'язків. Одна з переваг методу – надання можливості респондентам вільно висловлюватися, що сприяє розкриттю їх внутрішніх цінностей та переживань, стимулює їх креативний потенціал.

Найчастіше якісні методи використовуються для вирішення таких завдань: дослідження іміджу марки або кандидата, основних раціональних та емоційних складових іміджу, переваг та недоліків марки або кандидата; виявлення специфіки та типових моделей поведінки споживачів або електоральної поведінки; вивчення основних стимулів та бар'єрів до споживання марки або голосування за кандидата чи партію; виявлення нереалізованих потреб респондентів щодо певної ринкової категорії; тестування рекламних концепцій та макетів рекламних матеріалів, а саме відеороликів, рекламних

листівок, програм політичних партій тощо; тестування концепції нового продукту чи створення нового продукту.

Раціональне макросоціологічне пізнання не дає вичерпного розуміння поведінки конкретних людей, їх малих груп, колективів, локальних співтовариств і інших мікросоціумів, тому, що поведінка суб'єктів мікросоціального життя визначається не тільки не залежними від них об'єктивними соціальними законами, але і багатьма факторами, що мають суб'єктивний зміст, обставинами, що склалися під впливом мікросоціальних умов. Наприклад, у кожному соціально значимому вчинку будь-якої людини виявляються специфічні мотивування, унікальний соціальний досвід, її здібності і багато інших особливостей цього суб'єкта, що складають його «життєвий світ». Свій специфічний «життєвий світ» має кожна сім'я, товариська «тусовка», трудовий колектив, студентська група, сусідська спільність, будь-який інший локальний мікросоціум. Методи дослідження цих особливостей називаються якісними. Вони націлені не стільки на фіксацію кількісних параметрів досліджуваних явищ мікросоціального життя, скільки на пізнання тієї якості явища, що робить його соціально значимим, незважаючи на його особливість. Важливо зазначити, що проблеми мікросоціумів та індивідів вивчаються не тільки якісними, але і кількісними методами. Але в першому випадку основна увага дослідників спрямовується на з'ясування суб'єктивно-специфічних факторів життя мікросоціумів, на розуміння тих моментів, якими люди керуються у своїй діяльності, а в другому – на об'єктивних підсумках взаємодій людей, що виражаються у функціонуванні і розвитку соціальних відносин і соціальних інститутів. За допомогою кількісних методів люди вивчаються як представники різних соціальних типів, а мікросоціуми – різних соціальних структур. Якісні методи дозволяють побачити в людях їх індивідуальність, а в мікросоціумах – те, що виходить за рамки загальних характеристик соціальних структур. Тому використання якісних методів у соціології оцінюється як свідчення її гуманізації.

Кількісні методи соціологічних досліджень базуються на опитуваннях певної кількості респондентів і дозволяють отримати числові значення, що досліджуються. Кількісні дослідження отримали свою назву через націленість на отримання кількісної інформації про велике число об'єктів дослідження. Такі дослідження призначені для вивчення об'єктивних, кількісно вимірюваних характеристик поведінки людей, вони застосовуються тоді, коли необхідні точні, статистично надійні дані. Кількісні методи дослідження є найбільш вживаними, оскільки їх використання дає змогу розповсюджувати результати дослідження на всю сукупність і говорити узагальнено про населення країни чи певного регіону, внаслідок охоплення багатьох респондентів. В основі методик кількісних досліджень завжди лежать строгі статистичні моделі, використовуються великі вибірки, що дозволяє з'ясувати кількісні (чисельні) значення досліджуваних показників. До вибірки в кількісних дослідженнях висуваються жорсткі вимоги, які базуються на теорії ймовірності і математичній статистиці. Обробка інформації в таких дослідженнях здійснюється за допомогою впорядкованих процедур, кількісних за своєю природою. Результати досліджень статистично достовірні, їх можна екстраполювати на все населення регіону чи на ту групу, на яку направлено дослідження.

Кількісні методи рекомендується проводити для: визначення частоти і об'єму споживання товару; порівняння відносної ефективності готових концепцій; виявлення джерела отримання інформації; опитувань громадської думки.

До цієї групи методів емпіричних соціологічних досліджень відносять способи отримання інформації про досліджуваний об'єкт, що дозволяють виявити його кількісні характеристики, а саме контент-аналіз, соціологічне спостереження, соціологічний експеримент, виявлення експертних оцінок, соціометричні методики.

Контент-аналізом називають метод збору кількісних даних про досліджуване явище чи процеси, які містяться в документах. Під документом при цьому розуміється не тільки офіційний текст, але все написане чи вимовлене, усе, що стало комунікацією. Контент-аналізу піддаються книги, газетні чи журнальні статті, оголошення, телевізійні виступи,

кіно і відеозаписи, фотографії, гасла, етикетки, малюнки, інші твори мистецтва, а також, зрозуміло, і офіційні документи.

Спостереження – загальнонауковий метод, широко використовуваний у природознавстві, а також у повсякденному житті. Спостереження має низку переваг у порівнянні з іншими соціологічними методами. Головні з них – безпосередній зв'язок дослідника з об'єктом його вивчення, відсутність ланок, що опосередковують, оперативність отримання інформації.

Розрізняють: невідключене і відключене спостереження, підрозділяючи останнє на сховане і відкрите; лабораторне, польове і лабораторно-польове спостереження; стандартизоване і нестандартизоване спостереження; систематичні, епізодичні і випадкові спостереження.

Одержані в ході соціологічного дослідження опитування, а саме спостереження, емпіричні дані підлягають інтерпретації, тобто поясненню. Соціолог має зробити висновки, виявити тенденції, перевірити висунені в програмі соціологічного дослідження гіпотези. Одержану первинну соціологічну інформацію йому треба узагальнити, проаналізувати, науково пояснити, згрупувати одержані дані, скласти таблиці, графіки, діаграми, тощо, тобто скласти підсумковий документ аналізу соціологічної інформації.

В практичній діяльності соціологи використовують такі підсумкові документи соціологічного дослідження, як інформацію, інформаційну записку, аналітичну записку, звіт про науково-дослідну роботу.

Література

1. «Методи опитування» Володимир Паніотто, Наталія Харченко Видавництво : «ВД «Києво-Могилянська академія». 2018
2. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Якісні_методи_\(соціологія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Якісні_методи_(соціологія))
3. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Кількісні_методи_\(соціологія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кількісні_методи_(соціологія))

УДК 316.624.3

Чекулаєв Б.Р.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Девіантна поведінка означає поведінку індивіда або групи, що не відповідає загальноприйнятим нормам, у результаті чого ці норми порушуються. У широкому сенсі термін «девіація» має на увазі будь-які вчинки або дії, які не відповідають написаним або писаним законам. Цим терміном в соціології найчастіше позначають сферу моральних пороків, відступів від принципів, норм моралі і права. У цьому сенсі до відхилення відноситься пияцтво, наркоманія, злочинність. У вузькому сенсі - це поведінка, що відхиляється від неписаних культурних норм (звичаїв, традицій) [1, с. 1].

Девіантна поведінка має відносний характер. Воно може бути прийнято в одному суспільстві, але категорично відкинуто в іншому. Всьому виною культурні рамки, прийняті в тому чи іншому суспільстві. Наводячи приклад торкнуся теми релігії. Ми, християни, принаймні більшість з нас такими є, не вважаємо за звичайне, щоденні походи до церкви, хоча це і справа кожного, але релігія не змушує нас церобити. А ось, до прикладу, якась релігія далекого сходу, де ми можемо спостерігати зовсім протилежну картину. Їх звичаї здаються нам такими дивними і незрозумілими, але для людей, що живуть там, в цьому немає нічого незвичайного, вони звикли до цього і вважають це звичайною справою.

Соціальні відхилення в певному суспільстві мають свої тенденції розвитку, свої історичні віхи. На них впливають конкретно-історичні умови існування даного суспільства - економічні, політичні, культурні, соціальні, моральні і т.д. Обсяг соціально

відхилень у поведінці, його структура, причини і тенденції розвитку дозволяють судити про моральне кліматі даного суспільства, рівні законності і правопорядку, ступеня згуртованості соціальних груп, гостроті соціальної боротьби. На жаль, в нашому, сучасному суспільстві найчастіше доводиться говорити про девіантну поведінку молоді, так як вони є найбільш схильною верствою населення до даної проблеми. У молоді девіантна поведінка найчастіше проявляється в спробі уникнути суспільства, в спробі уникнення повсякденних проблем і негараздів, шляхом ізоляції собі від решти світу, подолання стану невпевненості та напруги через певні компенсаторні форми.

Вчені прийшли до висновку, що девіантна поведінка серед молоді не є відхиленням, воно є частиною їх природного розвитку, результат еволюції суспільних відносин людини. Але, звичайно ж, позначається і те, що дана категорія населення більш схильна до впливу з боку, ніж будь-яка інша, і цей вплив далеко не завжди несе позитивний характер.

На сьогоднішній день, молодь сама є джерелом деяких проявів асоціативних настроїв. Вони спостерігають політичну і економічну обстановку і реагують на неї. Часто можна помітити, що молодь є учасниками будь-яких мітингів або демонстрацій. А все тому, що через брак досвіду вони починають звертатися до деяких механізмів, які не відповідають загальноприйнятим нормам, можуть заперечувати соціальні цінності і правила поведінки. Все це призводить до того, що девіантна поведінка тільки посилюється.

На даний момент, в суспільстві існує велика купа проблем, крім девіації молоді, тому їй приділяється досить мало уваги. Але важливіше пам'ятати, що девіація молоді може нести дуже згубні наслідки, до яких краще не доходити, тому з проблемою девіації потрібно боротися на ранньому етапі, адже потім буде вже пізно.

Література

1. Фартушняк Л. Девиантноеповедениемоладежи в современномобществе. 2003.

УДК 316.362

Шелепова Л.Г.

ПРОБЛЕМИ СІМ'Ї В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

«Батьківщина починається із сім'ї»- писав В. Сухомлинський. Сім'я- основа будь-якої держави, кожна людина має соціальне право мати родину, цьому питанню приділяється велика увага як у державному, так і в міжнародному законодавстві. В Україні це право закріплено Конституцією та Сімейним кодексом.

Сім'я або родина – соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі (подружжя), їхніх дітей (власних абоприйомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям,кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємноївідповідальності і виховання дітей [1]. Арістотель вважав сім'ю першим видом спілкування людей та первинним осередком, з якого виникла держава.

Наявні два основні сімейнізавдання: перше полягає в тому, що сім'я,як єдина соціальна група, збільшується не завдяки прийому нових членівззовні, а завдяки народженню дітей, тобто підтримка біологічної безперервності суспільства. Друге завдання полягає в передачі культурної спадщинисуспільства від одного покоління до іншого [2].

Сучасні українські сім'я зіткнулись з рядом проблем, подолання яких може зайняти не один десяток років, адже певна кількість з них будується на стереотипах. Наразі молоді люди, приймаючи важливе рішення створити родину, іноді не усвідомлюють усю відповідальність, ставлять тільки свої інтереси на перший план, не готові до жертвності

тощо. Одна з проблем сучасних сімей полягає у зниженні значення сім'ї в контексті життєвих цінностей. Але ці проблеми можна подолати правильним вихованням підростаючого покоління, треба привчати дітей цінувати сім'ю, не боятись відповідальності та бути готовим прийти на допомогу близьким людям.

Існують дещо серйозніші проблеми українських сімей на державному рівні а саме:

- послаблення захисної функції сім'ї (матеріальна та психологічна);
- низький матеріальний рівень (мала заробітна плата) ;
- погані житлові умови (через низький матеріальний рівень);
- дефіцит вільного часу (через постійну зайнятість на роботі) та ін.

Ще одна категорія сімейних проблем виникає через певні життєві погляди, принципи та стереотипи: тенденція домінування чи боротьба за владу обох партнерів; неузгодження рольової поведінки; ігнорування потреб членів сім'ї; дисфункціональний розвиток сім'ї (постійні сварки, які не вирішуються та накопичуються) тощо.

Таким чином, державна сімейна політика є основним чинником, який допомагає поліпшити правові, економічні та соціальні умови для того, щоб українські сім'ї могли нормально функціонувати та зміцнювались, формувалось відповідальне ставлення батьків до виховання дітей, а також основних завдань, які висуває перед нею суспільство.

Отже, за рівнем життя сімей впливає висновок, що державна сімейна політика в країні зазнає певні проблеми. Демографічна криза, яка спостерігається в країні, свідчить про те, що інститут сім'ї не справляється з головною своєю функцією – репродуктивною щодобіологічного відтворення українського населення .

Література

1. Словник української мови : в 11 т. Київ. URL:<http://sum.in.ua/s/Sim.ja> (дата звернення 03.11.2019)
2. Соціологія. Загальний курс. URL: http://www.big-lib.com/book/8_Sociologiya_Zagalnii_kyrs/758_112_Osnovni_fynkcii_simi_v_s_yspilstvi (дата звернення 03.11.2019)
3. Лукашевич М.П. Соціологія сім'ї: теорія та практика: навч. Посіб. Київ, 2012. 186 с.
4. Вербець В.В., Субот О.А., Христюк Т.А. Соціологія: навч. Посіб. Київ: Кондор, 2009. 550 с.

УДК 316.334

Шулькевич А.В.

СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ДИСФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ

Соціальні інститути – це організовані об'єднання людей, що виконують певні соціально значимі функції, які забезпечують спільне досягнення цілей на основі виконаних членами своїх соціальних ролей, що задаються соціальними цінностями, нормами і зразками поведінки. Г. Спенсер вважав, що соціальні інститути (інституції) є каркасом суспільства і виникають внаслідок процесу диференціації суспільства[1].

Соціальні інститути як підсистема соціального цілого, діяльність котрої зв'язана з реалізацією життєво важливих потреб загальної системи, є основою всього соціального життя й забезпечує життєдіяльність людей через виконання певних функцій.

Можна вважати, що основною функцією кожного інституту є задоволення суспільних потреб. Проте для здійснення цієї функції інститут має виконувати низку явних функцій, що забезпечують спільну діяльність людей, які намагаються задовольнити власні потреби; це – регулятивна, інтегративна, транслуюча та комунікативна функції.

Регулятивна функція проявляється в тім, що функціонування соціальних інститутів забезпечує закріплення та відтворення суспільних відносин, створюючи певні шаблони поведінки. Уся життєдіяльність кожної людини відбувається через її участь у

функціонуванні різних інститутів. Людина, виконуючи ті чи ті ролі, додержується певних правил і знає, чого можна очікувати від людей, з якими вона взаємодіє. Саме за допомогою інститутів забезпечується передбачуваність поведінки, коли кожна людина задовільняє ролеві вимоги, тобто її дії відповідають соціальним очікуванням. Таке регулювання є необхідним для спільної діяльності.

Інтегративна функція полягає в забезпеченні згуртування, взаємозалежності і взаємовідповідальності членів суспільства, що відбувається під впливом інституціоналізованих норм, правил, санкцій і системи ролей. Інтеграція людей в інститути передбачає консолідацію чи об'єднання зусиль, мобілізацію кожним членом групи своїх ресурсів для досягнення спільної мети і узгодження особистих цілей із цілями інших членів групи.

Трансляційна функція полягає в передаванні соціального досвіду новачкам соціальних інститутів. Це допомагає їм адаптуватися до цінностей, норм, ролей інституту і забезпечує нормальне його функціонування. Так, виховання дітей у сім'ї спрямоване на додержання сімейних традицій; церква залучає якомога більше людей до відповідної віри; державні установи орієнтують громадян на дотримання норм закону.

Комунікативна функція полягає в розповсюдженні інформації як у самому інституті з метою управління його діяльністю, так і в його взаємодії з іншими інститутами.

Окрім явних функцій, що розкриваються як визнана частина цілей соціальних інститутів, вирізняють ще й латентні функції, котрі здійснюються несвідомо і можуть офіційно не визнаватися. Явні функції є необхідними і очікуваними. Вони формуються й декларуються в кодексах і закріплені в системі ролей та статусів. Коли інститут не може впоратися з виконанням своїх явних функцій, вони можуть бути передані іншим інститутам.

Поруч з прямими результатами дії соціальних інститутів існують такі, що не передбачаються заздалегідь і не є безпосередніми цілями цих інститутів. Наприклад, церква має на меті поширення віри з допомогою повчання і переконання. Проте незалежно від її мети з'являються фанатики, які починають гоніння на іновірців, і замість єднання починається розбрат. Отже, лише розуміння латентних функцій інститутів дає можливість уявити справжню картину соціального життя.

Будь-який соціальний інститут успішно функціонуватиме тільки за певних умов[2]:

1. Наявність відповідних норм і приписів, що регулюватимуть поведінку людини в межах інституту;
2. Інтеграція інституту в соціально-політичну, ідеологічну й ціннісну структуру суспільства, що забезпечує формально-правову основу його діяльності, з одного боку, і можливість здійснювати соціальний контроль над інституціональними типами діяльності – з другого;
3. Наявність матеріальної бази, яка б забезпечувала успішне виконання інститутом нормативних приписів і здійснення соціального контролю.

Перша умова передбачає наявність функціонально-ролевих обов'язків, зумовлених поділом праці у структурі певного соціального інституту. Наприклад, в економіці, на промислових підприємствах існують положення про структурні відділи, посадові інструкції для окремих працівників, де визначено їх права та обов'язки, а також система службового підпорядкування й субординації.

Друга умова означає, що коли цінності, культивовані організацією, котра претендує на статус соціального інституту, не збігаються із загальносуспільними, то її діяльність не сприйматиметься суспільством як легітимна.

Третя умова є добре зрозумілою сама по собі. Жодний соціальний інститут не може існувати без матеріальної основи –ані держава, ані релігія, ані культура, ані сім'я. Для виконання своїх функцій інститути мають необхідні матеріальні засоби, ресурси, установи, у межах яких вони організовують і контролюють діяльність людей, здійснюють управління соціальними діями і зв'язками тощо. Саме через соціальні інститути індивід

зв'язаний із суспільством. Їхня діяльність забезпечує впевненість індивіда, що ту чи ту його потребу буде задоволено, а мету його дії буде досягнуто.

Зовні соціальний інститут виглядає як сукупність осіб, установ, які наділені певними матеріальними засобами та ресурсами і здійснюють конкретні соціальні функції.

Загалом соціальний інститут характеризується наявністю таких ознак:

- цілі діяльності;
- конкретні функції, що забезпечують досягнення цілей;
- низка соціальних статусів і ролей, притаманних тільки даному соціальному інституту.

Інформація, вироблена в інституті, повинна поширюватися як усередині інституту з метою управління та контролю за дотриманням норм, так і у взаємодіях між інститутами.

Г. Спенсер ввів в соціологію поняття «дисфункція соціального інституту». Цим поняттям характеризується стан, при якому соціальний інститут замість користі приносить суспільству шкоду. Найпоширеніші дисфункції:

- невідповідність інституту конкретним потребам суспільства;
- розмитість, невизначеність функцій, виродження їх у символічні, не спрямовані на досягнення раціональних цілей;
- зниження авторитету соціального інституту у суспільстві;
- персоналізація діяльності соціального інституту – зміна функцій залежно від інтересів окремих людей, а не залежно від соціальних потреб.

Література

1. Лукашевич М.П. Соціологія економіки: підручник. Київ: Каравела, 2005. URL: https://pidruchniki.com/15060913/sotsiologiya/sotsialni_instituti_sotsialni_spilnosti (дата звернення: 02.12.2019).
2. Примуш М.В. Загальна соціологія: навч. посібник. Київ: Професіонал, 2004.

УДК 13:821.161.2Укр7

Галицька К. Є.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІСНУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Проблема етичного і морального самопізнання незмінно хвилювала і продовжує хвилювати людство. Проблема ціннісної орієнтації особистості є надто важливою й актуальною, оскільки покликана визначити особистісні смисложиттєві питання людини, зокрема сенсу її існування, свободи вибору, моральності, етичності поведінки, відчуття власної гідності, культури та взаємовідносин із суспільством.

Проблеми моральності особистості повсякчас розкривали у своїй творчості українські та світові письменники. Зокрема, ця тема дуже турбувала видатну українську письменницю та поетесу – Лесю Українку. Аналізу творчості Лесі Українки присвячено чимало літературознавчих, історико-культурологічних і філософських праць.

Значення людини як суспільної істоти Л. Українка розглядала під кутом зору людської особистості, піднесення її гідності як найвищої цінності в загальнолюдських і національних вимірах. Основна площина руху особистості – морально ціннісна. Моральний ракурс визначає міру гуманності навколишнього середовища, до інших людей і до себе. Проблеми моралі і особистості Леся Українка глибоко аналізує, зокрема, на основі образу Юди в драмі «На полі крові». Відомо, що Юда в історії християнської культури – архетип негативного героя, зрадника, запродавця. Однак письменниця трактує

цей образ по-новому. Українська авторка, відійшовши від строгої біблійної передачі, пропонує оригінальну інтерпретацію концепції «волі до життя». Драма «На полі крові» декларує інший вимір буття особистості: її приналежності до певної ієрархії цінностей. У цьому вимірі письменниця розглядає зраду як внутрішньоруйнівний процес самого буття зрадника, переносючи акцент в екзистенційну площину. [1, с. 83]

Знаковою для осмислення моральних і антропологічних пріоритетів Лесі Українки стала відома полеміка поетеси з В. Винниченком, спричинена його «переходом у російську літературу». Реакцією на таке «поводіння Винниченка» було створення Лесею Українкою драматичної поеми «Оргія». Головний герой – співець Антей – сповідує моральний максималізм самої авторки. У драмі утверджується честь як найвища моральна якість особистості: вона повинна бути дорожча за гроші, славу та національний обов'язок. [2, с. 215]

На першому плані творів Лесі Українки у різних літературних жанрах – поезії, драматургії, критиці, епістолярній спадщині – перебуває особа, індивідуальність, весь спектр людських почуттів та переживань. Творчість поетеси пронизана проблемами боротьби добра і зла, а також моментами ніжності й любові. У своїх творах вона приділяла увагу моральним якостям людини, кохання, мужності, естетичній красі, турботливому ставленні до природи і до інших людей та всі її твори пронизані проблемою особистісного зростання людини, вибору моральних та духовних цінностей. Окремо можна виділити тему трансформації людини, її особистісного зростання.

Аналізуючи творчість Лесі Українки, в структурі особистості можна виділити три складові, зміст яких свідчить про її зрілість:

- пізнавальна складова – включає уявлення людини про себе, інших і світ;
- емоційна складова зрілої здорової особистості, що включає: здатність довіряти своїм відчуттям і розглядати їх як основу для вибору поведінки, тобто впевненість в тому, що світ дійсно такий, яким видається й сама людина здатна приймати і здійснювати правильні рішення;
- поведінкова складова, що складається з дій по відношенню до себе, інших людей і світу.

У будові особистості можна виділити чотири рівні:

- нижчий рівень становить біологічна основа.
- наступний рівень організації особистості включає індивідуальні особливості психологічних процесів людини, тобто індивідуальні прояви пам'яті, сприйняття, відчуттів, мислення, емоцій, здібностей.
- третій рівень особистості складає її індивідуальний соціальний досвід, до якого входять придбані людиною знання, навички, вміння та навички.
- вищий рівень особистості, внутрішній стрижень, складають її ціннісні орієнтації. Ціннісні орієнтації – ідеальні уявлення про хороше. У більш загальному сенсі ціннісні орієнтації – це підстави для суб'єктивної (внутрішньої, своєї власної) оцінки дійсності, спосіб поділу об'єктів за суб'єктивною значущістю. Будь-яка річ або явище набувають особистісний сенс настільки, наскільки відповідають або не відповідають потребам і цінностям конкретної людини. [2, с. 15]

Драма Лесі Українки «Лісова пісня» написана на ґрунті української міфології та фольклору. Саме в цьому творі на філософському рівні відбувається переосмислення добра і зла, відношення до життя, його глибинної краси. Простежується тема реалізації людини через творчість, яка, з одного боку, стверджує красу і любов до життя, а з іншого,

проявлені потворні риси людського життя. Саме це виявляться в діалогах героїв: відношення до природи, до душі, до творчості та кохання. [1, с. 64]

Так, красиве, духовно-багате життя людини окреслене в драмі стосунками Мавки і Лукаша, на які можна подивитися як на стосунки вільного життєвого імпульсу або глибинної природи людини та свідомості людини. Доречно нагадати тут слова Мавки, що звертається до Лукаша: «Сумно, що ти не можеш своїм життям до себе прирівнятись». [1, с. 67]

Адже в свідомості людини народжується і чарівна гра сопілки, як образ творчого натхнення, і з другого боку невгамовна жадоба лише використати і світ природи, і власну природу перекреслюючи в собі людську сутність. Подібне викривлення і веде до образу Лукаша, який перетворюється Лесею Українкою на вурдалака. Дуже тонку і яскраву рису людської душі показала Леся Українка в цьому перетворенні: лише загубивши власну сутність людина спроможна через власні страждання знов набути втрачену красу життя і душу. [3, с. 115]

Отже, у висновку слід зазначити, що у філософських поглядах Лесі Українки, як і в системі української філософії взагалі, чільне місце належить людині. Концепція людини, вияв її індивідуальної сутності в світлі сучасних духовних процесів залишається надзвичайно актуальною. У філософії української письменниці, світоглядні засади якої мають підґрунтям ідеї європейського неоромантизму, вчення представників «філософії життя», обґрунтовується ідеал моральної людини, позбавленої «кріпацького духу». В основі ціннісних орієнтацій Лесі Українки лежить її оригінальна гуманістична концепція людини, згідно з якою кожна людина – це окремий, неповторний світ. Етичний ідеал письменниці – самоцінна, гармонійно розвинена особистість, «душею завжди вільна», яка сама творить свою долю в залежності від нахилів і бажань.

Література

1. Бичко А. Леся Українка: світоглядно-філософський погляд. К., «Укр. Центр духовної культури», 2000. 184 с.
2. Волинський П. Леся Українка – борець за соціалістичну естетику. К., «Наукова думка», 1973. 261 с.
3. Головаха І. Суспільно-політичні і філософські погляди Лесі Українки. К., 1953. 209 с.

УДК 37.013.73(477)

Галич Є.І.

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

У XVI ст. в Україні на основі її взаємодії з культурою Європи завершується становлення професійної філософії як складової частини цілісної української духовної культури. Саме в цей час філософські твори з Європи йдуть в Україну разом з теологічними вченнями західних християнських протестантів. В XVII ст. професійна філософія в Україні набула розвитку в братських школах та Києво-Могилянському колегіумі, а пізніше – академії. У розвитку духовного життя України друга половина XVII ст. пов'язана з формуванням світогляду Просвітництва. Це час засвоєння вікових надбань західноєвропейської культури. Відбувалося створення власної наукової традиції для розвитку філософії і науки Нового часу.

Загальною ознакою філософського вчення Києво-Могилянської академії було те, що воно значною мірою ґрунтувалося на ідеалістичних, теософських началах. Теософія (від грец. тео - бог, софія - мудрість) релігійно-філософське вчення, котре претендує на те, щоб «науковими методами» довести «божественну мудрість», зробивши її надбанням особи. Вони, як правило, визнавали першопричиною всього існуючого бога, котрий творить не лише речі, матерію, але і їх форму.

Разом з тим під впливом розвитку науки, і насамперед природознавства, у філософії Києво-Могилянської академії поступово зміщуються акценти з теософії до пантеїзму, до визнання того, що сама природа є богом.[1,с.35]

Філософському вченню професорів Києво-Могилянської академії було притаманне розуміння єдності матерії і руху, його суперечливості, плинності речей. Рух - це така властивість матерії, без якої не можна збагнути будь-яких змін, процесів виникнення зникнення, круговороту у природі. Без ґрунтового розуміння руху, неможливо добре зрозуміти і всього іншого, бо всі переміни, виникнення і загибель, круговорот небес, рух елементів відбуваються завдяки рухові. Рух являє собою ніби загальне життя всього світу, однак, причиною цього руху, на думку філософів, є бог. Ця проблема теж вирішувалася філософами академії з позицій пантеїзму.

Разом з тим, незважаючи на такі пантеїстичні уявлення у філософії Києво-Могилянської академії знаходили відображення елементи діалектики, глибокого розуміння сутності протилежностей у розвитку природи, її речей і явищ.

Уся природа є єдністю руху і спокою. Якщо речі рухаються чи перебувають у спокої, то все це обумовлюється самою природою.

Згідно з вченням філософів Києво-Могилянської академії про матерію і форму, в основі всього існуючого в світі, лежить певний субстрат, що завдяки принесенню форми перетворюється у ту чи іншу річ. Рух розумівся як зміна певного кінцевого стану. У філософських курсах академії з'являється механічне розуміння руху як взаємного переміщення ототожнених з матерією тіл.

Обґрунтовується ідея невіддільності простору і часу від природних тіл, існування порожнечі заперечується. Час розглядається як тривалість кожної речі. Етика поділялась ними на теоретичну і практичну. Теоретична етика займалась обґрунтуванням ролі людини в світі. Практично вказувала на шляхи й способи влаштування особистої долі, досягнення щастя. Сенс життя вбачався у творчій праці, спрямованій на власне й громадське добро.

Значна увага приділялася проблемі взаємозв'язку волі й розуму. Вчені академії зробили значний внесок у розвиток філософії права. В їх лекційних курсах розроблялися ідеологія національно – визвольної боротьби, містилися реформаційні ідеї. Ідеї і концепції висловлені ними руйнували усталені системи середньовічного світогляду. [2,с.108]

Досить змістовно представлена у філософії Києво-Могилянської академії концепція пізнання. Філософи академії не мали сумнівів у можливостях людини пізнати навколишній світ, розуміли, що пізнання - непростий процес, що здійснюється як на рівні відчуттів, так і на рівні розуму. Великого значення у процесі пізнання вони надавали чуттєвій діяльності людини, вважаючи, що пізнання не може обійтись без цього.

Однак, яким би важливим не було б чуттєве пізнання людини, воно само по собі ще не дає можливості проникнути у сутність речей і явищ. Для цього потрібен розум, інтелектуальна діяльність, з допомогою якої людина може здійснити це. Бо відчуття

відображають дійсність конкретно, безпосередньо, а розум - опосередковано, узагальнено, абстрактно, і це відображення більш досконале.

Результатом пізнання людини є досягнення нею істини. Це здійснюється, на думку філософів академії, двома шляхами - логічним (відповідність знання дійсності) і трансцендентальним, тобто таким, який надається людині богом, через його одкровення.

Що ж до критерію істини, то тут помітне перебільшення чуттєвого пізнання, котре вважалося не лише початком пізнання, але і критерієм його достовірності.

Таким чином, філософія Києво-Могилянської академії, з одного боку ґрунтувалася головним чином на теософській, пантеїстичній і деїстичній основах, а з іншого, і це є значним надбанням її розробників на глибокому розумінні сутності природи, її руху і розвитку, самої матерії, кількісної та якісної стабільності останньої, елементів діалектики протилежностей, теорії пізнання, що сприяло становленню й розвитку у подальшому наукового світорозуміння. Філософія Києво-Могилянської академії - цінне надбання української духовної культури.[3,с.40]

Література

1. Бичко І.В. Філософія: курс лекцій. К., 1991. 35 с.
2. Горський П.С. Історія української філософії. Навчальний посібник. К., 2001. 108 с.
3. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К., 1991. 40 с.

УДК 1:821.161.2 Кос7

Головко В. О.

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Поезія, як своєрідне національно-мовне явище, що відображає ставлення до істинного, яке зумовлено здатністю людини за допомогою чутливості пізнавати дійсність, формуючи цілісний образ світу. Ліна Костенко – визначна українська поетеса гострої думки та палкого темпераменту. Її творчість – це щоденний поетичний образ буденного життя, філософське осмислення часу й простору в їхній єдності.

Завдання Ліни Костенки полягає у наближенні кожного читача до відкриття власних неповторних істин.

У своїй поезії Ліна Костенко порушує такі найважливіші філософські питання, як: питання сенсу людського життя, швидкоплинності часу, діалектики духовного та матеріального світів, проблеми спадковості поколінь та патріотизму. На думку поетеси, кожен має власним шляхом дійти висновків щодо перелічених питань.

У своїх творах Ліна Костенко ставить досить складні питання, на які намагається самотужки знайти відповідь чи окреслити шлях пошуку цієї відповіді. У своєму вірші «Життя іде і все без коректур» письменниця говорить, що людське життя є швидкоплинним, людина не має змоги виправити, викреслити те, що вже зроблено, тому вона повинна оцінювати можливі наслідки своїх дій.

У своїй творчості поетеса торкається багатьох тем: це і вічні духовні цінності, традиційність народних характерів, і краса рідного краю, і сутність поетичного мистецтва і кохання.

Духовні скарби, сама сутність людини є однаковою за усіх часів. Ліна Костенко тонко відчуває глибинну єдність світу, відтворює в поезіях простір та взаємозв'язки між його складниками. Одним із них є людина. В єднанні макрокосму з мікрокосмом і виявляється найвища сутність буття.

Поетичне бачення Ліни Костенко виявляється у понятті існування та реальності. Особливо це виявляється у поезії «Послухаю цей дощ», в якому простежується швидкоплинність людського життя, існування.

Філософське осмислення життя у Ліни Костенко – це тло, тобто від віку дитинства до віку старості. Палка любов до життя людей, безцінність людського життя – ось що стверджує поетеса своєю неповторною творчістю.

Структурними елементами поетичного світу авторки є природа, час, культура, історія. В її натурфілософських поезіях простежуються основні філософські зображення: людина - природа, життя - смерть, гармонія - дисгармонія, особистість, – тобто усезагальні закони буття, які набувають субстанційного значення. У поезії Ліни Костенко світ природи виступає об'єктом і суб'єктом одночасно.

У творчості Ліни Костенко наявна взаємодія людини з природою: споглядання, діяльність, спілкування. Спілкування з природою супроводжує людину на всіх стадіях її становлення як духовної істоти. У рівноправності двох світів, у гармонійності їхніх стосунків і почувань Ліна Костенко вбачає найвищу сутність людського буття. Відчужена від природи людина виявляється відчуженою і від самої себе.

У поезії Ліни Костенко розбудовуються такі образи: ліс, сад, річка, осінь, які входять у внутрішній світ ліричної героїні і стають невід'ємною його частиною, що уособлює мрію, рятунок від самотності та неволі окультуреного світу.

В образі лісу втілено думку про єдність світобудови, непереборність законів природи, межі та їх відносність у часі й просторі. Ліс постає межею між ірреальним та реальним, це недосягнений людиною простір, який безпосередньо єднає людину з космосом. Саме в ньому відбувається втеча від самотності, сірої буденщини. Поетеса змальовує міфопоетичний образ лісу, в якому фольклорні елементи поєднуються з філософською думкою.

Образ саду передає духовну енергетику, яка традиційно пов'язується з первісним міфологічним світоглядом, збереженим дотепер у глибинах пам'яті. Сад уособлює простір гармонійності й довершеної цілісності буття, тобто плинність людського життя. Сад постає просторовою межею між молодістю і старістю, між реальним й ірреальним, символізує чистоту й невинність душі.

В образі осені втілено сутність людського життя, зокрема плинність часу і його незалежність. У художньо-філософському баченні Ліни Костенко час перетікає у вічність, а життя вміщується в одну мить. Людське існування завжди трагічне, тому що воно підкоряється часу як потоку, який веде його до завершення, скінченності. Життя та існування не виходить за межі часу.

Ліна Костенко, у своїй поезії, звертається до екологічної проблематики («Чорні верби над ставом», «Чорнобиль-2», «Ластівки тікають із Європи», «Одкам'янійте, статуї античні...» та ін.), Ліна Костенко підкреслює такі найголовніші питання: природа – цивілізація; людина – наслідки її діяльності; людина – майбутнє Землі. У творах поетеси, зображені мотиви, що порушують глобальні екологічні проблеми, які шкідливо впливають на природу, і зменшують роки людського життя.

У поезії Ліни Костенко окреслюється часова триєдність: «час - вічність - пам'ять». Час перетікає у вічність, а час причетності до вічності забезпечує пам'ять. Пам'ять є символічним відтворенням минулого, його поверненням, відтворенням у теперішньому часі.

Людське буття з'єднує в собі різні моменти часу. Одним із найвизначальніших у лірико-філософських поезіях вічний час виступає незалежним від людини, він розширений аж до велетенських масштабів. («Мені відкрилась істина печальна...», «Нехай підождуть невідкладні справи», «І засміялась провесінь: - Пора!») [2, с. 341]. Поетеса переконана, що справжні цінності залишаються нетлінними у віках, їх мірило існування – вічність.

У релігіософських поезіях Ліни Костенко відбувається досягнення людського і божественного, світського та священного.

У багатьох віршах поетеси змальовано любов не фізичну, а духовну, нескінченну, сповнену містичних мотивів. Природа, заряджена енергією любовного почуття, возвеличує, виводить закоханих за реальні межі у сферу вічності, недосяжності.

У розумінні Ліни Костенко сенс людського життя полягає у тому, щоб «зробити щось, лишити по собі» [2, с. 342]. Авторка висловлює тривогу за майбутнє, як достукатися до серця людини, пробудити її відповідальність за все суще на Землі.

У поезії авторки проаналізовано традиційні для мистецтва філософські проблеми митця і таланту, митця й народу, митця і влади, мистецтва в контексті світових традицій, котрі розкриваються в культурософській площині.

Таким чином, творчість Ліни Костенко має яскраво виражену філософську ідею: ідею швидкоплинності людського буття, зв'язок природи з життям, осмислення часу й простору, існування ірреального та реального світів. Ліна Костенко не просто бачить і розуміє світ, а сприймає його як пастку для самої себе. Отже творчість поетеси виступає як морально-філософське повчання, над яким потрібно замислюватися.

Література

1. Вічні питання філософії у творчості Ліни Костенко *ОСВІТА UA*: веб-сайт. URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30275/ (дата звернення: 22.10.2019)
2. Криловець Н. В. Філософія творчості в поезії Ліни Костенко / Н. В. Криловець // Наукові записки. Серія «Філологічна». Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. Вип. 27. С. 341–342
3. Філософія Ліни Костенко *Трускавецький Вісник* : веб-сайт. URL: <https://protruskavets.org.ua/filosofiya-liny-kostenko/> (дата звернення: 22.10.2019)

УДК 1(477) «08/10»

Кучма А. О.

ЗАРОДЖЕННЯ ФІЛОСОФІЇ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Київська Русь – перша східноукраїнська держава, де в межах духовної культури здійснювалося становлення вітчизняної філософської думки. Але визначити «момент» виникнення філософії, як такої, звісно, ніхто не може, оскільки її становлення – це тривале накопичення узагальнених знань про довколишній світ.

Можна лише з певністю сказати, що для вітчизняної культури у становленні давньоруської філософської думки мав процес християнізації Київської Русі (988 р.). Перемога християнства в кінці X століття мала своїм наслідком проникнення античних та середньовічних філософських ідей на Русь через Візантійську імперію та сусідню Болгарію.

Другою важливою передумовою виникнення, поширення та розвитку філософських ідей у Київській Русі є писемність. Історики вважають, що писемність на Русі виникає відразу після утворення слов'янської азбуки Кирилом та Мефодієм, тобто з початку X століття, а набуває розвитку і поширення з середини X століття. Про це свідчать, наприклад, тексти договорів, укладених князями Олегом та Ігорем у 907, 911, 944 роках. Їх складали грецькою мовою і відразу ж перекладали і писали руською. [1, с. 15]

Важливим етапом у зародженні філософської думки на Русі є формування літературно-писемної мови, коли, у зв'язку з введенням християнства, почався масовий переклад книг.

У давньоруській літературі XI–XII століття можна виокремити такі напрямки: перекладна література та оригінальна. Перекладалися передусім біблійні тексти, твори отців церкви та богослужбова література, потрібні для практичного функціонування нової ідеології. Біблія перекладалася частинами. У XIII – XIV столітті був перекладений Новий завіт та кілька книг Ветхого завіту. Повний же переклад Біблії здійснили лише наприкінці XV століття.

Поширення у Київській Русі набули і збірки висловів давньогрецьких та римських філософів. Однією з таких збірок була збірка «Бджола», де містилися уривки з філософських творів Платона, Арістотеля, Сократа, Піфагора, Демокріта, Епікура, Анаксагора та інших. Завдяки таким творам, як «Повість про царевича Іосафа» та «Повість про Акіра премудрого», Давня Русь знайомилась з філософською думкою середньовічного Сходу.

У XI–XII століттях з'являються і оригінальні твори давньоруських авторів. На перше місце за своїм філософсько-світоглядним значенням слід поставити «Слово про Закон і Благодать», написане першим руським за походженням митрополитом Іларіоном. У формуванні світоглядних ідей велику роль відігравали і такі твори, як «Послання до Фоми» Климента Смолятича, «Слово про терпіння та любов» Феодосія Печерського, «Златоуст» і «Торжественник», а також «Притча про людську душу і тіло» Кирила Туровського, «Слово» та «Моління» Данила Заточника. В основу майже всіх руських літописів, що розповідають про початкову історію Русі, покладено літописне зведення, що називається «Повість минулих літ». Не можна не згадати і твір "Слово о полку Ігоревім". Це не тільки видатний літературний пам'ятник, але й джерело філософських поглядів етапу становлення державності східних слов'ян. [2, с. 117]

У всіх цих роботах знаходять свій вияв особливості, що становлять основу філософської культури Київської Русі. Які ж це особливості?

По-перше, для філософської культури Київської Русі характерний синкретизм, тобто нерозчленованість. Річ у тім, що в культурі Давньої Русі не існувало ще розподілу між різними сферами духовної діяльності людини. Кожен твір тієї епохи для нас є водночас пам'яткою і історії, і літератури, і філософії.

По-друге, для філософської думки тієї епохи характерна різноманітність підходів до розв'язання тих чи інших проблем. Вона розвивається не як монолог, обмежений православною догмою, а як поліфонія (багатоголосся) різних позицій.

По-третє, для філософської думки того періоду характерна теїстичність, тобто розвиток під егідою церкви, церковного світогляду.

По-четверте, для філософської культури Київської Русі характерна етизація. Це означає, що розгляд будь-яких проблем здійснювався книжниками з позиції етики: через конфлікт сил добра і зла.

По-п'яте, для філософської думки періоду становлення характерна історичність. Тобто центральною проблемою філософської думки Київської Русі була проблема вироблення уявлень про людську історію.

Насамперед давні русичі намагалися відповісти на питання: що таке філософія? Їх цікавив комплекс проблем, що стосувався світобудови. Вони прагнули з'ясувати глибинні джерела людської історії, знайти відповідь на питання: «Звідки пішла земля Руська?». Їх захоплювали загадки людського буття. Напружений пошук відповідей на ці та подібні ним питання становив зміст філософської думки Київської Русі. [3, с. 219]

Завершуючи розгляд цього питання, зробимо такі висновки.

1. Древньоруський народ разом з іншими народами Європи стояв біля колиски європейської цивілізації. Київська Русь була однією із спадкоємиць і берегинь ідейної спадщини античного світу.

2. Головними джерелами поширення освіченості, а, отже, і філософії в Древній Русі, як і в Західній Європі, були монастирі, в яких навчали грамоті, переписували і зберігали рукописи. З стін монастирів вийшли видатні представники древньоруської філософської думки.

Отже, можна стверджувати, що вже в епоху розвитку Київської Русі були закладені підвалини філософського мислення, сформульовані основні поняття та категорії, засвоєні і творчо пристосовані до руської дійсності елементи візантійської, а через неї грецької та східної філософської культури.

Література

1. Ярошовець В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. Історія філософії: Підручник. К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. 774 с.
2. Горський В. С. Історія української філософії: Курс лекцій. К., 2009. 200 с.
3. Огородник І. В. Філософська думка східних слов'ян: Бібліографічний словник/ І. В. Огородник, М. Ю. Русин, В. Ф. Діденко. К.: Парламентське вид-во, 2009. 328 с.

УДК 1:821.161.2Ско7

Ляшук К.А.

ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Вивчення праць Г.Сковороди дає розуміння того, що в центрі його світогляду перебуває людина, її духовний світ. Багато наук вивчає природу і приносить користь людям для задоволення їх тілесних потреб; але не тілесне, і не матеріальне є головним у світі і в людині. Тому науки про матеріальний світ навчають тому, як бути щасливим. Хто хоче бути щасливим, той насамперед повинен пізнати самого себе, тобто внутрішню сутність, свою духовність. Людина, яка не пізнала себе, не може обрати відповідно до своєї природи сферу діяльності, отже, не може бути щасливою. Власна ж природа людини не вибирається, вона - від Бога. Отже, у кожної людини своя природа, яку не можна змінити, її можна лише пізнати і обрати такий життєвий шлях, який співзвучний її серцю,

тобто внутрішньому духовному світу. Звідси вчення Г.Сковороди про «сродну працю» його інтерес до вчення тих філософів у яких етика має велике значення.

В творі «Благодарний Еродій» Г.Сковорода показує розмову між представниками великосвітського виховання, багатієм Пищечком та бідним, трудівником-лелекою, Еродієм. В цьому творі Сковорода критикує великосвітське, сучасне йому виховання кріпосників, яке готувало лише «мавп» та «папуг», лакеїв та рабів. «Папугському вихованню» Г.Сковорода протиставляє виховання чесного лелеки Еродія, батько якого в першу чергу виховав в своїх дітях природну спорідненість, розвив в них сильні крила, ноги та дзьоб для поїдання змій. Іншими словами, батько лелеки Еродія в першу чергу виховував життєві навички.

Вимагаючи виховання для широких мас народу, Г.Сковорода разом з тим вимагає і навчання для народу, тому що він вважав, що виховання та освіта нерозривно пов'язані між собою.

Викладаючи свої педагогічні погляди, філософ вважає, що головним у вихованні є: 1. благо народити; 2. зберегти вихованцеві молоде здоров'я; 3. навчити вдячності.

Розглянемо кожний з періодів окремо.

Благо народити. Сковорода піклується про майбутнє здоров'я як тілом, так і духом, про майбутнього члена суспільства, тому що перший період виховання у нього починається з зародження. В першу чергу важливим є - здоров'я батьків. Перед народженням дітей не можна бути чим-небудь збудженим, знервованим, або п'яним. У стані вагітності статеве життя повинно бути припинене. Жінка після народження повинна запобігати суперечок, нервових потрясінь, і тихій безстрашності повинна вести цей період життя.

Зберегти вихованцеві молоде здоров'я. Цей період домашнього виховання починається від народження, триває до п'яти-шести років. Завдання цього періоду – не заважати самій природі дитини розвиватися і тільки усувати на шляху розвитку труднощі, що виникають. Треба тільки допомагати природі, і тоді справа виховання сама піде: «Виховання ж, - пише Г.Сковорода, - впливає від природи» [1,с.74].

Навчити вдячності. Цей період починається з 5-6 років і тягнеться до 16-18 років. На третій період виховання відноситься завдання по вихованню споріднених трудових навичок, вихованню та розвитку головного покликання в житті. В дитині, як і в юнаку, треба розвивати добре серце, зароджувати навички трудового служіння суспільству і критикувати всілякі прояви жадібності до золота та чинів. Таким чином, Г.Сковорода вимагає трудового виховання, як основи морального та розумового розвитку людини.

«Навчити вдячності» - це значить виховати в дитині любов до труда, вміння жити в суспільстві, сполучати особисті інтереси з інтересами суспільства, виховувати справжніх людей, справжніх вільних громадян суспільства. І саме тому Сковорода так критикує великосвітське виховання, яке готує з дітей рабів та «мавп». Свобода ж людини полягає в принесенні користі суспільству працею, розвитку розумових здібностей, нерозривно пов'язаних з розвитком природних особливостей людини в праці.

В спорідненій, улюбленій роботі людина знаходить вдячність, задоволення і щастя в житті. Таким чином, Г.Сковорода вважає, що головним у вихованні дитини є природна праця за покликанням, на улюбленому поприщі. «Від природи, яко матері – пише Сковорода, - легенько визріває наука собою. Це є загальнорідна і справжня вчителька і єдина... Клубок сам собою покотиться з гори: відбери лише камінь, що заважає йому. Не вчи його котитись, а тільки допомагай. Яблуню не вчи родити яблука: вже сама натура її

навчила. Зроби тільки навколо неї огорожу від свиней, відріж вовчиць, очисти од гусені, відкинь од неї урну і інше, що настирливо лізе на її корінь. Вчитель і лікар, не лікар і вчитель, а тільки служитель природи, єдині і справжні і лікарі, і вчителі» [2,с.107].

Ці глибокі положення педагогіки Г.Сковороди були висунуті ним зовсім самостійно, незалежно від якогось впливу. Вони були висунуті проти всієї кріпосницької консервативної шкільної традиції не тільки України та Росії, але й всієї Європи XVIII сторіччя. Педагогічні погляди Г.Сковороди, виражені у свідомо побудованій ним цільній науці про виховання, являють собою по суті не тільки конкретизацію положення «пізнай самого себе», але разом з тим і спосіб зміни людини, виховання спорідненості людини для зміни всього суспільства.

Педагог поставив в центрі своєї теорії виховання труд, природу, тим самим він стає поряд з такими теоретиками педагогіки, як Козельський, Коменський, Локк, Дідро, Гельвецій. Г.Сковорода, як і всі вони висував і розробляв нову методику, яка допомагала б навчати людей черпати свої знання з самої книги природи, нічому не примушуючи і непомітно викликаючи любов, цікавість до праці і до наук, мистецтва та ремесла.

Сковорода рекомендує непомітно пробуджувати розум дитини і непомітно навчати його життєвим навикам, вирахувати спорідненість дитини. Він також висуває необхідність виховання музикою. Спостерігаючи сучасне йому суспільство, Г.Сковорода бачить, що багато людей зайняті не тим, чим їм потрібно було б займатись. Благородне походження дає деяким лицемірам право займати високі посади, хоча вони і не здатні до цієї діяльності, і, займаючи ці посади, лише приносять шкоду суспільству. Г.Сковорода викриває дармоїдів, які одержали юридичне, формальне право панувати над народом і живуть за рахунок своїх кріпосних, за рахунок обману та лицемірства; при цьому, в першу чергу, він вказує на дворянство та духовенство. Для філософа немає різниці між цими дармоїдами, всі вони трутні. «Трутень є образ людей, що живуть грабіжем чужого і народжені на те, щоб їсти, пити та інше. А бджола є герб мудрої людини, що трудиться в спорідненім ділі» [4,с.248].

Філософія «серця», вчення про «сродну працю», безумовно, мала дещо утопічний характер в час поневолення українського козацтва, приниження гідності людини, яка перебувала у повній залежності від пана. Годі й думати про те, що проста людина вільно обирала рід професійних занять, який би приносив їй радість, задоволення і натхнення. Кріпацтво і «сродна праця» несумісні. Сковорода бачив, що у суспільстві панують пригноблення людини, несправедливість, що керівною, рушійною силою людських вчинків є матеріальний інтерес, гонитва за наживою. Цінять не того, хто живе за правдою і совістю, а того, хто обдурює, займається шахрайством, як кажуть, «вміє жити». Але саме ці ідеї Г.Сковороди розкривають гуманізм його поглядів, їх непересічний характер, їх життєву силу і значення для сучасності.

Література

1. Сковорода Г.С. Пізнай в собі людину. Львів, 1995. 234 с.
2. Ушкалов Л.В., Марченко О.В. Нариси з філософії Григорія Сковороди. Харків: Основа, 1993 р. 152 с.
3. Ушкалов Л.В. Григорій Сковорода: семінарій. Харків: Майдан, 2004. 876с.
4. Чижевський Д. Філософія Г.С.Сковороди. Харків: Акта 2003. 432 с.

ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ З ПОГЛЯДУ ФІЛОСОФІЇ

Проблеми освіти без перебільшення належать до найскладніших і найсуперечливіх не лише в педагогічній і в філософській науці, але й в науці загалом.

Мова йде про освітню філософію, як загальну парадигму організації і змісту всього того знання – наукового і позанаукового, – яке через освіту, яку передають учням і студентам, про світоглядні цінності, які виховуються, зростають в процесі навчально-виховної діяльності, визначення духовного світу особистості, яка формується в школі і ЗВО і яка визначає її особисту позицію, роль і способи поведінки в суспільстві.

Поєднуючи філософію і педагогіку можна сказати, що вони є науками про людину, яка живе в суспільстві, виконує певні соціальні ролі, реалізується (або не реалізується) в ньому як особистість.

Обґрунтовуючи сучасну освіту з погляду філософії є можливість досягнути того рівня освіти та виховання, яке буде запорукою існування людства в майбутньому даючи змогу подолати кризову ситуацію сучасності і в освіті, і в культурі.

І педагогіка, і філософія займаються людиною, формуванням її духовного світу, загальної культури, підготовкою до життя в самому широкому розуміння цього слова. Будь-які реформації в системі освіти певним чином впливають на професійне становлення вчителя як одного з основних суб'єктів освітнього процесу.

Одним з компонентів, що значною мірою впливає на становлення педагога-майстра є його світогляд. А це ціла система філософських, наукових, соціально-політичних, моральних, етичних, естетичних поглядів і переконань учителя, які визначають спрямованість його діяльності.

Однак структуру світогляду сучасного вчителя складають не просто погляди і переконання, а й теоретична система узагальнених знань про світ і місце в ньому людини.

Тому вчитель сучасної школи повинен володіти високим рівнем саморегуляції, уміти поводити себе з дитиною і з дитячим колективом, урівноважувати взаємозв'язок і взаємозалежність дорослого і дитячого світоглядів.

Відповідно до моделі світоглядної позиції вчителя можна визначити такі специфічні особливості у світовідчутті та світосприйнятті дитини і дорослого: дитяча безпосередність - доросле ставлення до світу.

Урахування цього є необхідним філософським підґрунтям для налагодження взаємодії вчителя з дитиною у процесі навчання та виховання. З огляду на це для вчителя чи не єдиною можливістю отримати доступ до внутрішнього світу учнів є готовність навчитися жити одним з життів з учнем. Відносини між педагогом та учнем зі сфери формально-організаційної має перейти у сферу неформальної комунікації.

Саме тому сучасному вчителю повинна бути притаманна висока професійна і психологічна культура, яка найтіснішим чином пов'язана з відповідним рівнем наукового світогляду, який правомірно спирається на сукупність показників усіх наук, на здобуті знання стосовно законів суспільства, духовної діяльності людини.

Поглиблюючи змістовні характеристики гуманізації вищої педагогічної освіти, виділяючи її філософсько-світоглядні аспекти, необхідно аргументовано переконувати вчителів у тому, що саме такі освітянські настанови повинні складати основу цілеспрямованості вдосконалення їхньої професійної культури, фахової діяльності з усвідомленим способом бачення, осмислення й оцінки дійсності.

Висновок. Отже, заглиблення в освітню проблематику дає підстави для висновку про те, що всі великі і видатні педагоги, як правило, були водночас відомими філософами і, навпаки, – практично кожен великий філософ, як правило, завершував “будівництво” своєї філософської системи етикою, головний зміст якої складали вчення про мораль, теорію освіти і виховання.

Література

1. В. Андрущенко, І. Передборської. Філософія освіти. Навчальний посібник. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
2. Опачко М.В. Філософія сучасної освіти. Навчально-методичний посібник. – Ужгород: УжНУ, 2016. 72 с

УДК 141:17.02

Опанащук О.С.

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ І СВОБОДИ В ФІЛОСОФІЇ І.КАНТА

Іммануїл Кант народився у місті Кенігсберг у 1724 році. Він був видатним німецьким філософом, та вважається що саме він започаткував німецьку класичну філософію. Саме він стверджував, що умова пізнання – це загальнозначимі апріорні форми, що упорядковують відчуття. Деякі його ідеї про Бога, волю та безсмертя не були доведені теоретично, але є постулатами «практичного розуму», тобто необхідною передумовою моральності. Перше, що треба виділити у філософії Канта – категоричний імператив, тобто єдиний фундаментальний моральний принцип, який стверджує: «чинити так, аби завжди розглядати інших людей як цілі, а не як засоби». Цей принцип є класичним прикладом етичних теорій, тобто систем моралі, що зосереджуються на істинному характеру поведінки, а не на наслідках дій. Не рідко категоричний імператив плутають з золотим правилом моралі, хоча сам Кант ставився дуже критично до цього золотого правила, тому що бажав абстрагуватися від бажань і думок окремої людини, і на перший план ставив «вірність обов'язку заради обов'язку». Філософію Канта поділяють на два періоди: докритичний (до початку 70-х років 18ст.) та критичний. В свій докритичний період Кант виступав як впливовий вчений, та дослідник природних явищ.

Саме в цей період він визнавав можливість об'єктивного існування речей, за знаходяться поза свідомістю людини. Саме під впливом цих ідей він опублікував одну із своїх визначних робіт: «Загальна природна історія і теорія неба». У цій роботі він обґрунтував гіпотезу про природне походження сонячної системи. Також зробив важливе відкриття про гравітаційну взаємодію Місяця та Землі. Саме ці ідеї Іммануїла стали основою для нового погляду на світ, як на рухливий, на світ який постійно змінюється. Це відіграло важливу роль у формуванні діалектики (вміння знаходження істини, через раціональну дискусію між співрозмовниками із різними точками зору). Критичний період філософії Канта характеризується запереченням пізнання речей, їхньої сутності. Саме в цей період Кант публікує декілька дуже визначних праць: «Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму», «Критика здатності суджень». Саме в цих творах головною ідеєю є критика теорії пізнання, тобто теза про те, що людина в першу чергу ніж з'ясувати сутність речей повинна встановити межі своїх пізнавальних можливостей (що вона може пізнати, а що ні). Кант вимагав здійснювати пізнання теоретично, а не в

процесі практичної діяльності. Сама після цього Гегель писав, що Кант подібний до людини, яка бажає навчитися плавати до того, як вона ввійде у воду. Також Кант обмірковував про несхожість самого предмету і його образу. Кант писав, що предмети природи знаходяться поза нашою свідомістю, тобто не залежать від неї, але образи, що виникають у свідомості не схожі ж предметами. Також одним із елементів агностицизму є розрив діалектичного зв'язку між сутністю і явищем, тобто встановлення принципової відмінності між ними. Кант вважав, що сутність є «річчю в собі» і її пізнати неможливо, що людина здатна пізнати лише явища.

У своїй праці «Критика чистого розуму» Кант розглядає чотири антиномії(суперечності): 1. Світ має початок в часі і просторі. Світ не має початку і в часі, і в просторі. 2. Будь-яка складна річ складається з простих частин. У світі немає нічого простого. 3. Все у світі відбувається за необхідністю. Однак цього не досить для пояснення усіх явищ. Бо у світі є дії, які здійснюються без необхідності, вільно. «Існує свободна причинність. Немає ніякої свободи, все здійснюється у світі тільки за законами природи». 4. У світі є необхідна сутність як його причина. Немає ніякої абсолютно необхідної сутності у світі, ні поза ним. Саме цим Кант звернув увагу на суперечності «чистого розуму», які, на його думку, є нерозв'язними. Саме ці думки Канта є одним із досягнень німецької класичної філософії. Також І. Кант заперечував Бога, як творця усього Всесвіту, хоча і стверджував, що божественний дух створив усі умови для розвитку природи. Цю суперечність Кант пояснив таким чином: «Я повинен потіснити знання, щоб надати місце вірі». Проблема свободи стає досить актуальною у часи Канта. Для того щоб уникнути помилок у своїх висновках Кант створює вчення про 2 світи: емпіричний та умодосягнений. Згідно з позиції Канта емпіричний світ залежить від законів причинно-наслідкового зв'язку, тобто в ньому немає свободи. А заперечити свободу також неможливо тому що цього вимагає моральний закон. Але з допомогою свободи відкривається умодосяжний світ. Саме у цьому світі людина постає носієм свободи та за словами Канта відноситься також до емпіричного та умодосяжного світу. Кант ввів думку про трансцендентну свободу, у якій вчинки людини стають її власними, з якою б необхідністю вони не витікали з емпіричного характеру при його поєднанні з мотивами, адже емпіричний характер є виявленням умодосяжного характеру. За Кантівським принципом людина свободна завжди, але стає моральною тільки тоді, коли дотримується до категоріального імперативу, за яким необхідно чинити так, що воля повинна віддавати силі принципу всезагального законодавства. Трансцендентальна позиція Канта визначає його розуміння природи людини.

Традиційний філософський погляд на людську природу містив в собі уявлення про споконвічно існуючу і в принципі незмінну визначеність. Докантівські філософи допускали можливість ушкодження, перекручення людської природи, ставили в цьому зв'язку задачу її відновлення в природній, споконвічній цілісності. Ніхто з попередників Канта не зв'язував поняття природи людини з її волею, свободою. Природа людини в Канта - її свобода. Свобода з погляду етики не сваволя, не просто логічна конструкція, при якій з даної причини можуть на рівних правах виникати різні дії. Моральна свобода особи складається в усвідомленні і виконанні боргу перед самим собою й іншими людьми, коли вільна воля і воля, підпорядкована моральним законам, - це одне і теж. Реальністю ж свободи Кант прямо називає здатність самочинно починати ряд подій. Саме тому людина і тільки людина – мета сама по собі, і ніколи – засіб для будь-якого застосування з боку тієї чи іншої волі. Кант рішуче переглядає погляди своїх попередників на природу людини.

Для нього вона зовсім не є споконвічно дана й у принципі незмінна сутність. Кант пише, що під природою людини він має на увазі тільки суб'єктивне оснований застосування її волі взагалі, яке передує всякій дії, сприйманій нашими почуттями. Цілком очевидно, що це нова концепція людської природи, радикально відмінна від природи всіх інших живих істот, органічно пов'язана з кантівським розумінням волі як практичного розуму, завдяки якому особистість сама формує себе.

Література

1. Карапетян А. "Критический анализ философии Канта". 2 изд., М., 1962 г.
2. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 416с.
3. А.И. [Иовский А.А.] Система натуральной философии, или немецкая система // Вестн. естеств. наук и медицина. — 1828. — № 7, нояб. — С. 246—261.
4. Безобразова М.В. Краткий обзор существенных моментов истории философии. — М., 1894. — (Тип. А.И.Снегиревой).
5. Бердяев Н. Ф.А.Ланге и критическая философия // Мир божий. — СПб., 1900. — № 7. — С. 224—254.

УДК 1821.161.2КУЛ7

Пєнова В. С.

ХУТОРЯНСЬКА ФІЛОСОФІЯ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Хутірська філософія П. Куліша передає розуміння автором ідеалу українського життя, яким для нього є хутір як осередок природного, натурального життя українця, а водночас і як осередок національної самобутності «простих звичаїв», живої народної мови, вільного духу кожної людини.

Пантелеймон Куліш водночас бачив і певні суперечності між поступом цивілізації і станом моральності — цим самим, на його думку, найвищим критерієм суспільного прогресу в «Листах з хутора» було піддано сумніву уявлення про те, ніби «цивілізація... веде чоловіка до всякого щастя», і протиставлено «нову селянську філософію». Автор підносив «українських хуторян» з їх «простим, свіжим розумом сільським» над «городянами» — тими «прогресистами», що хизуються прогресом [6, 249-254].

Куліш відомий своїм негативним ставленням до козацтва. Проте своєрідною антитезою йому він вважав український хутір, ідеалізував хутір, хуторянина він протиставляє ідеалізації козацтва. Антитеза хутір — козацтво тягне за собою низку інших: праця протиставляється розбишацтву, порядок — анархії, освіта — неучтву. Куліш витворює позитивну хутірську філософію на противагу філософії козацької волі, яка у його свідомості межує із вседозволеністю і має суто негативний характер [1, 280-285].

Саме з хутором на його думку, пов'язаний і той тип цивілізації й культури, пропагує П. Куліш. Ця цивілізація і ця культура має оборонний характер, тому є ретроградською, консервативною.

З цього огляду Куліш протиставляє хутір як осередок життя людини, не зіпсованої ворожою її душі цивілізацією, де вона може здійснювати безпосереднє спілкування з природою, з вічним й сталим, і чужому українській культурі місту.

«Листи з хутора» П. Куліша — це чи не перші памфлети в українській літературі, в яких автор з філософської точки зору підносить вимогу своєрідного цивілізаційного й

культурного розвитку українства, на шляху якого широка освіта і знання чужого мають поєднуватись із збереженням власної традиції. Саме за такої умови хуторянство, тобто українство, не зазнає виродження і, за П. Кулішем, складатиметься таки з людей, а не з паненят [2, 10-15].

У «Листах з хутора» Куліш прояснив різницю між містом і селом, городянами й селянами. Письменник показав, що українські села мають гарний природний пейзаж, родючу землю, велику культуру. Також доніс, що українські селяни добрі, працюваті, прості, сміливі й розумні. Розповів, що українським селянам треба обережно ставитися до городян, вони інколи гарними словами дурять простих селян, щоб досягти своїх корисливих цілей.

Отже, «Лист з хутора» Пантелеймона Куліша, розповідає про ставлення до козацтва, про українських хуторян, ставлення до національних традицій. Українці повинні любити всією душею свої хутори, втішатися гармонійним і спокійним хутірським життям, наслідувати хороші традиції від предків, берегти свою рідну мову й культуру.

Література

1. Куліш П. Про Український народ; Моє життя; Хутірська філософія і віддалена од світу поезія. К., 2005. 384 с.
2. Концепція «природної людини» Ж.-Ж.Руссо і «хуторська філософія» П.Куліша. «Франція та Україна»: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Конференції . Дніпропетровськ, 1997. Т.1.,Ч.2. С. 41–43.

УДК:1:821.161.2Фра7

Руф В.В.

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА

Особливе місце в українському національному русі, розвитку української культури, соціально-політичної та філософської думки належить Івану Яковичу Франку. Він належить до найвизначніших філософів-мислителів свого часу, українських митців на тлі соціальної епохи, Франко бачив прийдешнє свого народу, прагнув хоч як-небудь полегшити його долю.

Аналізуючи філософську спадщину Франка, можна зазначити, що його світогляд при всій глибині й багатогранності не був послідовно завершеним: у ньому відбилися складні суперечності ідейної боротьби, суспільно-політичних течій переломного періоду в розвитку людства. [1, с. 19]

Основними рисами світогляду Івана Франка були:

1. Філософський матеріалізм;
2. Революційний демократизм;
3. Критичний реалізм;
4. Просвітницький гуманізм. [1, с. 20]

Іван Франко розглядав людину як вершину розвитку природи, однак усвідомлював її багатовимірність, глибоко задумуючись над вічними проблемами людського буття, життя і смерті, добра і зла, складних взаємин із світом та іншими людьми, сумніву і тривоги, відчаю і розпачу, любові та віри. Через осмислення трагічності буття людини він виходив на передчуття тих фатальних катаклізмів ХХ ст., які приведуть до безсилля особистості

перед тотальним насильством. Наведені проблеми гостро постають в поемах Івана Франка «Каїн», «Мойсей», де, послуговуючись засобами романтичного символізму, він прагнув дійти до суті тих людських взаємин і прагнень, що лежать за буденною видимістю їх зовнішності. Так, сприйнявши байронівську концепцію Каїна як бунтівника проти Бога, який обмежив людину в знаннях, зробив її смертною, Франко поетизує розумність і вільність людської думки, думки відчайдушної, сміливої, а саму людину як сина землі, гуманіста із серцем, відкритим для людей.

Сенс людського буття, майбутнього людини, її «забігання наперед» він розкриває через символічний пошук «землі обітованої», де «обітований край», «земля обітована» — це творче осмислення буття, безперервний і нескінченний пошук істини, без чого «жити ніхто негодний». Водночас це і шлях сумнівів, тривог, суспільних переживань і випробовувань. Сенс буття відразу не дається. Його пошук є творчим, а отже, й трагічним процесом, оскільки справжня творчість — це одвічне стремління до глибини буття, в сутності своїй вкорінене в трагічне. Тільки через муки, тугу, гріховодність Каїн, наприклад, зміг пізнати життя глибини, а Мойсей вести народ у «землю обітовану». Через персоніфікацію цих образів Іван Франко доходить до усвідомлення творчого неспокою, людського прагнення до повноти буття, пошуку сенсу людського існування не тільки як бажання віднайти стежку до втраченого раю, а й пошуку нового, невідомого. [2, с. 13]

Найбільш продуктивним Франко вважав індуктивно-аналітичний метод пізнання, обстоював свободу творчості, виступав проти будь-якого догматизму, наголошуючи, що тут не повинно бути ніяких зобов'язуючих абсолютних принципів чи догм. Саме з такими мірками він підходив до розуміння поступу як творчого посування у сфері пізнання та всієї діяльності людей у світі, що керуються ідеалами свободи дії і вибору її шляху, наповнюючи саме поняття «поступу» конкретним історичним змістом відповідно до розвитку людства. [3, с. 148]

На думку Івана Франка, як природа, так і суспільство перебувають у постійному русі. Суспільний розвиток вчений розглядав як закономірний процес поступу (поступального руху), в основі якого лежить суспільна праця, те плідне начало, що наповнює життя людей сенсом, пов'язуючи усіх людей, як дітей, в єдину сім'ю. Він повністю підтримував марксистське положення про те, що економічне становище народу є основою його життя, прогресивного розвитку суспільства. В цьому відношенні для нього ставало незаперечним, що ґрунт історичного життя має бути давно готовий економічно і політично, а переворот духовний та літературний настає на економічному повороті. Проте беручи активну участь у робітничому русі Галичини, Франко мав своє розуміння суті марксизму, особливо в осмисленні тих проблем, які пов'язані з характером суспільного розвитку, сутності і спрямованості суспільного прогресу. Спираючись на нові форми європейського робітничого руху, він розкривав і ті негативні наслідки, які можуть впливати з теоретичних положень, обґрунтованих марксизмом, на практиці. [1, с. 26]

Визнання Франком ролі і значення економічних чинників у розвитку суспільства не виключало впливу на соціальний поступ ідеальних, духовних чинників. Він був твердо переконаний у тому, що будь-який суспільний рух повинен мати свою мету. «Рух без мети — людина без керма і вітрил, проте й мета, не просвітлена ясністю ідеалу, мета без мрії провідника — ніщо». [3, с. 148] Та знову-таки у виробленні цього ідеалу він рекомендував звертатися до дійсності, а не до абстрактних схем. [3, с. 148]

Вищим ідеалом Франко вважав боротьбу за людське щастя, свободу людини. Досягнення цього ідеалу вчений пов'язував з розбудовою соціалістичного суспільства,

розуміючи під соціалізмом прагнення усунути соціальну нерівність, всілякий визиск, убожество, запровадити справедливість, змінити існуючий лад таким способом, щоб наявний продуктивний капітал, тобто земля, фабрики, машини та інше знаряддя праці, а також сировина замість того, щоб бути приватною власністю кількох людей, перейшла у власність колективу. Соціалістичне суспільство він вважав асоціацією громад, кожна з них має право на самостійне управління, розвиток і життя без будь-якого верховенства одного народу над іншим. [2, с. 33]

Іван Франко виступав за еволюційний розвиток суспільства, розвиток, пов'язаний з волею, старанням та працею людей, розвиток без суспільних потрясінь, бунтів, революцій і повстань. Франко сповідує філософію науки, філософію праці, філософію поступу. Його девізом є Праця, Щастя і Свобода. [1, с. 29]

Отже, в розумінні ідеї суспільного прогресу Іван Франко виділяє насамперед людину, рівень задоволення її матеріальних і духовних потреб. Це неможливо без миру й злагоди між людьми, як неможливий без цього стан щастя і окремої людини, і суспільства в цілому. Шлях до добробуту і щастя лише один — через свободу людини і гарантію її людських прав.

Література

1. Острянин Д. Філософські погляди І.Я. Франка // Вісник Академії наук УРСР. К., 1956. № 8. С. 19 – 30;
2. Третяк М. Філософські погляди І.Я. Франка // Наукові записки. Київ. у-т. 1956. Т. 15. Вип. 8. Зб. іст.-філос. фк. №8. С. 11 – 36.
3. Горбач Н. До питання про філософські переконання Івана Франка // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнародної наукової конференції. Львів: Світ, 1998. С. 148.

УДК 1:061.23(477)''18''

Самарська С. С.

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ КИРИЛО - МЕФОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА

Кирило-Мефодіївське братство - таємна політична організація, яка прийняла назву знаменитих просвітителів слов'янського світу - Кирила і Мефодія - виникла, як спроба дати прогресивне політичне розв'язання проблем, пов'язаних з кризою кріпосницької концепції суспільного розвитку. Висловлюючи інтереси різних соціальних верств, воно об'єднувало в своєму складі їх представників, які групувалися навколо двох протидіючих ідеологічних центрів - лівого, революційно-демократичного крила на чолі з Т. Шевченком, М. Гулаком,

М. Савичем і правого - буржуазно-ліберальної групи у чолі з М. Костомаровим, П. Кулішем, В. Білозерським. При всіх ідейних розбіжностях членів Кирило-Мефодіївського братства історико-культурне і філософське спадщина цього суспільства заслуговує на те, щоб на ньому зупинився особливо.

У контексті розробки філософії національної ідеї філософія розуміється як особлива форма бачення світу, особливість якої полягає в її нерозривному зв'язку з історією і культурою народу. Саме вона, на думку одного з ідейних натхненників Кирило-

Мефодіївського товариства, першого ректора Київського університету М. Максимовича є методологічною підставою осягнення «українського народного духу», специфіки українського національного характеру, виявлення тих «емблем духу», які найбільш наочно представляють сутність національної культури. В такому ж плані представлений і програмний документ Кирило-Мефодіївської ідеологічної концепції – «Книги буття українського народу» М. Костомарова, де вперше був представлений в міфологічному ключі месіанське призначення України як унікальної етнічної самості, яка претендує на осягнення власного історичного сенсу в контексті світової історії.

Не важко помітити відгомони ідей Григорія Сковороди в «україноцентричному» світогляді П. Куліша, який також розумів людину як цілісну сутність, де чітко простежується боротьба двох начал: внутрішнього, духовного і зовнішнього, поверхневого. Так само як і його великий земляк, П. Куліш вважав, що тільки серце людини є притулком для божого слова і тільки завдяки серцю людина здійснює себе як цілісність. Однак «серце» і «зовнішнє» завжди в конфлікті, в боротьбі. Ця боротьба – постійне протистояння «поверхні» і «глибини душевної». Тема конфлікту, протистояння – лейтмотив його творчості, вона проходить червоною ниткою в його творах, листах, наукових працях. Всі протилежності, в контексті яких розгортається його дослідницька стратегія (серце – голова, хутір – місто, чоловік і жінка, рідна мова – чужа мова), зрештою, існують як прояв фундаментальної цілісності людини, світу, історії. [1, С. 35]

Саме тому філософська концепція П. Куліша не обмежується проблемою людини, скоріше, тема людини виступає як умова широкомасштабного погляду на культуру і історію України, на трагічну (з його точки зору) діалектику взаємодії минулого і сьогодення, національного і привнесеного, «мови серця» і «мови розуму». П. Куліш не сприймає ні міський спосіб життя (вважає хранителем народного етнічного духу менталітет хутірського жителя), ні чужу мову (вважає, що тільки мова корінного народу є втіленням його культурної самості), і навіть протиставляє Україну чужою Європі, яка створює деформований тип людини – індивідуаліста, що реалізує себе в гонитві за багатством і престижем. [2, С. 60]

При всій оригінальності історіософських конструкцій М. Костомарова і П. Куліша, пізнавальному значенні використовуваного історіографічного матеріалу неоднозначне ставлення викликає їх явна установка на культурний ізоляціонізм, певна націоналістична версія бачення історії України, консерватизм філософського мислення щодо діалогу культур і народів.

В іншій філософській тональності знаходяться погляди найбільш відомого представника Кирило-Мефодіївського братства, українського поета Тараса Шевченка. Яскраво виражена матеріалістична і атеїстична спрямованість його поетичного слова надала неповторну своєрідність його філософській концепції, яку сьогодні характеризують як «філософію трагедії» (В.С. Горський). Філософія тут розуміється як усвідомлення людиною трагічності свого буття в контексті трагедії свого народу. Як і соратники по Кирило-Мефодіївському братству, Шевченко оцінює минуле України в драматичній тональності, вважає, що в самій історії закладений конфлікт як прокляття в долі українського народу, але пов'язує надії на краще майбутнє з ідеєю перетворення і відродження України, здійсненою завдяки революційного перетворення суспільства. Його пророчі рядки несуть в собі ідеологію нового суспільства, заснованого на ідеалах рівності і справедливості. Однак в контексті ментальності свого часу і під впливом деякої утопічності філософських пошуків своїх колег по братству Шевченко все-таки

залишається в рамках деякої ідеалізації «божественності» людини і світу і не може поширити об'єктивний підхід до розуміння історії суспільного життя. Саме цим пояснюється та обставина, що він не побачив об'єктивної закономірності всередині історичного процесу і ніде ясно не висловив свої погляди на майбутнє суспільство. Як ніяка інша філософська концепція позиція Шевченко глибоко патріотична, моральна, певною мірою містична і екзистенційна. Основною рисою і його життєвої спрямованості, і творчості є постійна «робота» серця як осередку внутрішнього життя. І сам Шевченко, як поет, живе не стільки правдою розуму і адекватністю мислення, скільки правдою серця і послідовністю емоцій. [3, С.21]

Зате, набагато радикальніше, була програма «Братства» в області соціальних взаємовідносин і цивільних свобод. Вимоги ліквідації кріпацтва і свавілля адміністрації та рівняння всіх у правах і обов'язках, участі у самоврядуванні було загальним настроєм у всіх членів Братства. Вимоги ці були специфічно українськими, а загальними для всієї культурної, прогресивної частини вищого шару, тодішньої Росії.

Таким чином, головні принципи Кирило-Мефодіївського братства: звільнення слов'янських народностей з під влади чужинців, організація їх в самобутні політичні суспільства федеративно пов'язані між собою, знищення всіх видів рабства, скасування станових привілеїв і переваг, релігійна свобода думки, друку, слова і наукових досліджень, викладання всіх слов'янських нарід і літератур в навчальних закладах. До цього треба додати, що така всеслов'янська федерація думки не монархічної, а республіканської, демократичної. Всіма загальними справами повинен завідувати «загальний слов'янський собор з представників всіх слов'янських племен».

Значення товариства полягає в тому, що воно вперше зробило спробу перейти від культурологічного до політичного етапу національного розвитку.

Література

1. Багалій Д. І. Т. Г. Шевченко і Кирило-Методіївці : іст.-літ. розвідка / Д. І. Багалій ; за ред. Катедри історії укр. культури. Харків : Держ. вид-во України, 1925. 104 с.
2. [Праці Історичного відділу Інституту марксизму]. Рік 1, вип. 2 : "Молода Україна" : до восьмидесятих роковин Кирило-Методіївського братства / З. Гуревич ; ред. М. Яворський. Харків : Держ. вид-во України, 1928. 117 с.
3. Семевский В. И. Кирилло-Мефодиевское общество, 1846–47 г.г. М. : Изд. журн. "Голос минувшего", [1918?]. 72 с.

УДК 130.2:821

Харачура А. О.

ФІЛОСОФІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ

Важливе місце у розвитку української філософської думки ХХ ст. належить діаспорі. Саме вона не давала загубити філософську спадщину українського народу, публікуючи заборонені в Україні праці окремих мислителів, розкриваючи філософський зміст цілих історичних етапів становлення української духовності.

Далі розглянемо головні поняття з цієї теми ,а саме:

Діаспора-це частина певної етнічної спільноти (народу), що постійно проживає поза межами історичної батьківщини в іноетнічному чи інонаціональному середовищі на правах або зі статусом національно-культурної меншини.

Українська діаспора- це збірне визначення української національної спільноти поза межами українських земель (етнічної української території), яка відчуває духовний зв'язок з Україною. Історію української еміграції прийнято ділити на чотири хвилі: перша-з останньої чверті 19 ст. до початку Першої світової війни; друга –період між двома світовими війнами; третя — період після Другої світової війни; четверта-з часу проголошення незалежності України. Також прийнято поділяти українську діаспору на західну та східну. До західної відносяться країни Центральної та Західної Європи, а також Північної та Південної Америки, до східної-країни колишнього Радянського Союзу, Азії .Африки, Австралії.

Що стосується розвитку української філософії в діаспорі то можна сказати, що її розвиток відбувався в трьох напрямках:

- 1) розроблялися проблеми політичної філософії;
- 2) аналізувалася філософська проблематика в дусі традиційної класичної філософії, яку можна назвати академічною;
- 3) розвивався український персоналізм.

Найвизначнішим представником першого напрямку є Д. Донцов, другого-Д. Чижевський, третього – О. Кульчицький. Особливість філософських досліджень в діаспорі полягає в тому, що майже всі представники наукового потенціалу зосереджують увагу на розгляді передусім національних особливостей таких як: розвиток філософії та психології. Розглянемо основних представників української діаспори:

Д. Донцов Філософським фундаментом світогляду Д. Донцова(1883 – 1973) стали волюнтаризм та ірраціоналізм. За Донцовим, розум не є головним мотором психічного життя. Насправді ж, пише Донцов, головним мотором наших вчинків є власні бажання, афекти, пристрасті, за якими вже йдуть мотиви. Воля, а не розум є рушійною силою розвитку суспільства. Саме підсвідоме, ірраціональне відіграє вирішальну роль в житті нації, яка, у свою чергу, є вінцем розвитку людського життя.

Д. Чижевський. Головною темою у творчості Д. Чижевського було дослідження історико-філософського процесу, вплив на цей процес національної специфіки, національного характеру. Національні особливості у розвитку народів, їхньої культури та філософії, різноманітність національних типів, хоч і є необхідною умовою життєздатності самого процесу світового розвитку, бо життя не може проходити серед однотипних, ідеальних, цілком однакових індивідуумів, але справжньою цінністю є не національно особливе, а загальнолюдське, наднаціональне. Чижевський каже: “Цілком ясно, як розв'язати питання про відношення між нацією та людством, між національним та вселюдським, – кожна нація є тільки обмеженим і одностороннім розкриттям людського ідеалу. Але лише у цих обмеженнях загальнолюдський ідеал і є живий”. Всяка національна філософія, яких би успіхів вона не досягла у своєму розвитку, страждає обмеженістю. Національне, яким би повноцінним воно не було, поступається загальнолюдському. Але національно обмежені філософські думки можуть синтезуватися, об'єднуватися. Як зазначає Чижевський, загальнолюдський розвиток філософії і полягає у цих моментах синтезу.

О. Кульчицький. Особливістю його напрямку, як і в цілому персоналізмі, є те, що в центрі його – людина. Мова йде не про людину взагалі, а про українську людину,

українця. Філософські погляди О. Кульчицького на націю та людину: · він досліджує різноманітні фактори, що впливають на формування української психології та української духовності.

Отже, можна зробити висновок, що українська філософська думка має важливе значення у сучасних умовах. Адже вона продовжує популяризувати нашу духовну культуру.

Література:

1. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами, т. 1. Прага, 1942; ч. 2. К., 1999
2. Заставний Ф. Українська діаспора. Львів, 1991
3. Маркус В. Українська західна діаспора на порозі ХХІ століття. "Українська діаспора", 1993, ч. 3
4. Українська діаспора у світі: (Довідник). К., 1993
5. Історія української еміграції. Навчальний посібник. К., 1997
6. Зубалій О.Д. та ін. Історія української еміграції: Навчальний посібник. К., 1997
7. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії. К., 2003.

УДК 1: 821.161.2Шев7

Цимбал Д. О.

ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ПРОЗИ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

Актуальність постаті Валерія Шевчука не лише як письменника-наратора, але й серйозного дослідника своєї нації, свого коріння в усіх його культурологічних вимірах. І читачеві лишається вибір: чи пасивно читати власне текст, чи шукати відповіді на присутньо несуттєві авторові запитання, вести дослідження свого народу разом з автором-самовидцем – утверджуватися як національно свідомою особистістю.

Те, що ім'я Валерія Шевчука щораз частіше згадується в оглядах української прози, що його книжки не припадають пилом на полицях книжкових магазинів і бібліотек, свідчення і таланту письменника, й актуальності порушуваних ним життєвих проблем, уміння доторкнутись до найвразливіших струн в душі сучасника.

Звичайно в оповіданнях і повістях Валерія Шевчука є вразливі сторони, не всім може припасти до смаку його стиль. Він багато експериментує, а літературні експерименти, як відомо, відбуваються на людях, перевіряються сприйманням читачів, і кожен прорахунок у такому експерименті викликає зауваження, суд. Але в такому разі треба звертати увагу не лише на невдачі, а й на особисті знахідки, художніх відкриттів. [1;с.33]

Оригінальні назви розділів наближаються до образів-алегорій – «Дім на горі», «Синя дорога», «Запах серпневого сонця», «Птах перелітний». Композиція має кілька сюжетних центрів, від яких автор вільно повертається в минуле, у сни, спогади, що стають притчами, філософськими сентенціями. Варта окремого розгляду художня мова, багата тропами, емоційно піднесена, як і личить баладі.

Письменник не торкається в романі питання спадкоємності поколінь. Кожне нове покоління по-своєму сприймає світ, набуває свій життєвий досвід, і в цьому є своя правда, своя закономірність, свій закон вічності.

Особливої уваги заслуговують казки новатора, їх можна розглядати на рівнях макронаук лінгвонаціології, лінгвофольклористики, етнолінгвістики, етнопсихології та філософії. Вони несуть потужну національну інформацію – завдяки мові тих міфологем та архетипів, якими оперує автор, сподіваючись, що зреагує генетична пам'ять читача. Це феномен національного письменника. [1;с.57]

Казки Валерія Шевчука – один із жанрів його форм письма. Як відомо, реалістичне письмо передбачає теми, ідеї в композиції твору вивчення давньої української літератури, заглиблення в фольклорну символіку, проникнення в структури барокової літератури підштовхнули В.Шевчука до умовної форми письма, в якій він і досяг абсолютної самотності. При цьому митець прагнув розширити форми сприйняття і бачення світу. І саме оперуючи символами, архетипами, міфологемами, мотивно-сюжетними елементами системи українського фольклору, він створює художній простір думки, який стає невід'ємним компонентом націокультурної сфери. Умовна форма письма Валерія Шевчука задіює інформацію, яка має за собою тисячі літ, несе в собі етногенетичні образи світу, що не потребувало б пояснення, якби не було втраченим. [2;с.32]

Отже, Валерій Шевчук, мабуть, найплідніший письменник донедавна ще «середнього», а тепер уже старшого покоління, прозаїк, який стійко й послідовно не потрапляв в соцреалістичну манеру, у своїх численних романах, повістях та оповіданнях постійно наголошував і розробляв питання потойбічного, ірраціонального, демонічного. Шевчук тонко відчуває зміни в рецепції, тобто еволюцію читацької публіки, й у своїх найновіших творах виявляє підвищену чутливість до таких явищ, як інтертекстуальність, створюючи таким чином метакоментар, що, з одного боку, враховує найновіші писання, а з другого попереджає та відхиляє критичне ставлення.

Література

1. Валерій Шевчук. Вибрані твори. К.: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1989.
2. Журнал «Українська мова та література» від числа 31 (143). 1999.

УДК 1:821.161.2Шев7

Шаповалова Є. С.

КОНЦЕПЦІЯ ФІЛОСОФСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ У ТВОРЧОСТІ

Т.Г. ШЕВЧЕНКА

На сьогоднішній день наука має величезну кількість досліджень про Шевченка, однак особистість поета, художня спадщина викликають нестримне бажання розкривати невідомі сторінки його життя. Тому проблема вивчення філософського світогляду творчості Т.Г.Шевченка постає сьогодні як нове і актуальне завдання.

У філософії Шевченка має місце відображення щирої і беззахисної у своїй відкритості душі мислителя, розвитку відтвореного розуму, інтелекту, що простежує життя людське у всеоб'ємності історичної долі цілих народів.

Девізом Т.Шевченка стали слова, взяті з Євангелія від Іоанна: «І пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить». І пізнаючи її, поет усвідомлював, що у світі неправди панує право сильного, від якого людство деградує від лицемірства і брехні.

Філософія Т.Шевченка виростає насамперед з конкретно-узагальненого ставлення до любові, надії і віри. Саме з любові до України виникає шевченківська філософія пробудження людської гідності, смутку-жалю знівченого життя, сили протесту і бунтарства. Улюблений герой шевченкових поезій і картин — лицар народний, повстанець-гайдамака, козак-запорожець, що виступає оборонцем рідного краю, носієм народної правди і честі. Гнів мислителя спрямований передусім проти різних утискувачів, прийшлих і доморощених. Філософський подвиг Т.Шевченка, вся вибухова сила його творчості полягає в тому, що він зумів серед мертвої тиші, яка покірливо мовчала задуючою страху, ненависті, підозри, загальної заціпеніlostі, посіяти надію.

Життя надії на вільне життя починається з оспівування свободи. Шевченко показує, що нездоланність людського духу виявляється і в тому, що безстрашних співців свободи народжують найпохмуріші часи, бунтівний голос покривджених соціальних низів. Вінець шевченкової творчості — уславлення свободи, першої й неодмінної передумови людського поступу, добробуту й щастя. До найволелюбніших книг належить "Кобзар".

Основною рисою цілої духовної постаті Т.Шевченка, провідним почуттям у його творчості, визначальним пафосом його життя треба визнати його «антропоцентризм», — сутність людини в центрі цілого буття, цілого світу — як природи й історії, так і всіх сфер культури. І природа, й історія, і культура — мистецтво, наука, релігія — усе має значення і цінність лише виключно в залежності від цього загального і універсального вихідного пункту — від людини, її переживань, бажань, потреб.

Для Т.Шевченка природа є щось «підрядне» людині, є резонатор, дзеркало людських переживань, і, вдивляючись і вслухаючись в неї, людина чує і бачить тільки себе саму. Природа відкликається на все, що діється в серці людини, відбиває внутрішнє життя в наглядних образах і символах. Життя разом з оточуючою дійсністю породжують неправду, неволю, в яких гине, руйнується, стирається «природа» людини.

Світогляд Т.Шевченка формувався там, де доживали свій вік очевидці Коліївщини, де були згадки про козаччину, де співали думи про Б.Хмельницького, де були злидні, голод і знущання над селянином-кріпаком. Глибоке знання життя, традицій боротьби за волю й не менше прагнення до неї дало йому змогу інстинктивно відчувати минуле, виробити свій погляд на світ, давні часи й події, звернутися не тільки до сучасників, а й до потомків із закликом вирішувати вічні проблеми, що сягають основ національного буття. Звернувшись до минулого в ідеалах народної традиції, він знайшов мотиви, співзвучні ідеалам суспільної свободи, протесту проти усякого посягання на свободу і гідність людини, людської особистості. Саме цим він і заклав міцні підвали національного відродження.

Світ України для Шевченка утворюють два головні компоненти — це світ українського села і світ козаччини. Співвідношення між ними не однакове. За частотою поетичних звернень світ села явно перевищує другу головну цінність — світ козацтва. Це зумовлено й не однаковим значенням, яке надається цим двом найважливішим складникам світу України. Якщо світ козацтва уособлює українське минуле, то світ села — позачасовий, як світ органічно пов'язаної з ним природи з її вічним рослинним циклічним життям.

Світ ідеальної спільності, зародки якого існують і в минулому і у сучасному світі України, вбачається Шевченкові абсолютно пануючим у майбутньому її. Це — світ, звільнений від сил зла, що визначили конфлікт з ідеальним началом у сьогоденні історії. Головні ознаки його — звільнення від закріпачення людини людиною, від національної і політичної залежності.

Сьогодні, коли Україна підноситься духом, вслухається в християнські заповіді, виборовши самостійність, Шевченко міцно стає на ноги як поет з ідеєю звільнення людини, усвідомлення її повновартості, ідеєю всенародної свободи і свободи вселюдської. Любов до народної мудрості, глибинних надбань України, правди вільної нації переросли в серці поета в непоборну віру у славне майбутнє держави, зробили творчість Т.Шевченка гордістю національної скарбниці духовних цінностей.

Тарас Шевченко не мав вищої філософської освіти, не залишив спеціальних філософських праць, але, завдяки надзвичайним природним здібностям, геніальній здатності за окремими деталями бачити глобальні тенденції, у своїх літературних творах він показав чудові зразки розуміння сутності своєї епохи, народного духу, історії українського народу, національної культури, виразив чимало філософських ідей, що мають загальнолюдську цінність.

Таким чином, концепція філософського світогляду Тараса Григоровича Шевченка — явище наскрізно синкретичне, що не втрачає своєї актуальності в наш час та буде гарним прикладом для нас і для багатьох поколінь наших нащадків.

Література

1. Грабович Г. Шевченко як міфотворець. К., 1991. с.17-33
2. Бучинський Д. Християнсько-філософська думка Тараса Григоровича Шевченка. *Український культурологічний альманах*. К., 2000. № 39 – 40. 800 с
3. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо . К. : Критика, 2000. 318 с.